

Amstelodami,
Apud Ioannem Ianßonium a Waesberge
et Viduam Elizæi Weyerstraet 1668.

DANIELIS BERCKRINGERI

INSTITUTIONUM ET EXERCITATIONUM ETHICARUM

Academico-Peripatetico-Stoico-Scholasticarum

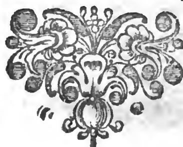
LIBER PRIMUS,

Qui est

Περὶ τῆς Εὐδαιμονολογίας,

DE

VITÆ BEATÆ REGIMINE.

AMSTELODAMI,

Apud *Johannem Janssonium* à *Waesberge*, & *Viduam Elizei Weyerstraet*,

ANNO 1668.

CONSPECTUS CAPITUM
LIBRI PRIMI,

Qui est

Περὶ τῆς Εὐδαιμονολογίας,

DE

Vitæ Beatæ Regimine.

tra-

XXVII. De

Conſpectus Capitum.

de

Institutionum & Exercitationum

ETHICARUM,

Academico-Peripatetico-Stoico-
Scholasticarum,

LIBRI PRIMI,

Qui est,

Περὶ τῆς Εὐδαιμονολογίας,

DE

Vitæ Beatæ Regimine,

CAPUT I.

Philosophiæ definitio nominalis Pythagoræ, realis sive essentialis Aristotelis, accidentalis Luciani & Ramistarum, causalis Platonis.

PHILOSOPHIA, *si nomen sive nominalitatem spectes*, *definitionem, inquam*, ὀνοματώδη, nihil aliud est, quàm amor desiderium & studium sapienriæ, quæ definitio, aut descriptio veriùs, sumta ex vocis impositione, non rei dispositione, tum quia, si Philosophia reâpse foret amor & studium sapientiæ, tum verò juvenis, amator ac studiosus sapientiæ, eopse esset Philosophus, tum

quia Philosophia πρώτως καὶ κυρίως significat habitum intellectus, amor autem in appetitu, tum quia aliud studium rei, aliud ipsa res, quemadmodum aliud v. g. avaritia, quæ est studium pecuniæ, aliud ipsa pecunia, cùm illa cupiat, hæc concupiscatur, illa quærat, hæc quæratur: *Sm rem sive realitatem, ejusvè accidentia, definitionem, inquam, partim* οὐσιώδη, hoc ὑπολήψεως τρόπῳ Philosophia secundum Aristotelem fuerit, ἕξις τῶν ἐπιστητῶν καὶ πρακτῶν, habitus eorum, quæ sub scientiam & actionem cadunt, *partim* ἐπουσιώδη, hoc posteriori ὑπολήψεως τρόπῳ eadem Philosophia, secundum Lucianum & Rameos, fuerit systema sive syntagma disciplinarum liberalium, quarum definitionum altera ἀρχέτυπος & ἐνδιάθετος, considerans Philosophiam in mente artificis, tanquam exemplar primigenium mente conceptum, altera ἔκτυπος, considerans eandem extra mentem artificis in libris, tanquam exemplar secundigenium, proximè accedens ad fidem primigenii. Philosophiam dogmaticam & systematicam voces licet differitatis causâ, ut sic contradistinguendo distinguatur à Philosophiâ habituali. Quod attinet definitionem Platonis, qui Philosophiam Platonissando finit, quòd sit ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ, similitudo Dei, quatenus homo eam potest assequi, illa verò causalis est, ut hæc sit ejus

mens

mens & ſententia, Philoſophiam, cùm finem ſuum conſequitur, facere, ut nonnihil ad Dei ſimilitudinem accedamus, id quod πρῶτον ἀληθὲς, prima veritas.

CAPUT II.

Philoſophiæ diviſio trichotomica ſecundum Academicos & Stoicos, dichotomica verò ſecundum Peripateticos, quos ſequuntur Thomiſtæ.

Partes Philoſophiæ ſecundum Academicos & Stoicos ἐν πλάτει tres ſunt, neque tamen ὁμοίως utrinque, una Theoretica ſeu contemplativa de ſcibilibus, altera Practica ſeu activa de agibilibus, tertia ſecundum Academicos Logica ſive rationalis, de ratione & ejus comminiſtrâ oratione, ſecundum Stoicos Pojetica, effectrix ſive operatrix de factibilibus, ſecundum Peripateticos verò duæ tantùm in rigore, Theoretica videlicet & Practica. Quam dichotomiam τῶν περιπατούντων, præ trichotomiâ Academicorum & Stoicorum, laudant rationes. 1. Quia membra hîc ſunt verè dividentia, hoc eſt, contradiviſa. Quamvis enim nulla ſit pars Philoſophiæ, in quâ non theoria copuletur cum praxi, cùm τὸ πρακτικὸν ſit quaſi quoddam ἀποτέλεσμα τοῦ θεωρητικοῦ, tamen propriè illa Philoſophia eſt & dicitur theoretica, quæ, etſi practicam aliquam

habeat adjunctam notitiolam, præcipuè tamen functiones suas exercet in theoriâ, & contrà illa practica, quæ quamvis theoricam aliquam meditatiunculam sibi habeat annexam, tamen præcipuè operationes suas exerit in praxi, ipsamquè adeò, quam habet, theoriam, ordinat ad praxin, tanquam finem ultimum, à quo sumenda differentia. II. Quia hæc divisio suo diviso est condivisa. Omnia omnia siquidem in Philosophia sunt gemina, geminum subjectum, geminum objectum, geminus finis. Geminum subjectum. Philosophia namque Theoretica residet in intellectu speculativo, cujus ἴδιον ἔργον, res absolutè simpliciterque cognoscere, ut res sunt, hoc est, quatenus habent essentiam definibilem, definitionequè explicabilem, bonitate aut malitiâ morali nullo modo consideratâ, Philosophia contrà Practica residet in intellectu Practico, cujus ἴδιον ἔργον, res cognoscere sub differentiâ morali, hoc est, quatenus bonæ vel malæ sunt abscissè. Geminum objectum, ex quo specificatio habitus ducenda, cùm hic ad illud ordinetur essentialiter. Philosophia namque Theoretica attinetur circa objectum contemplabile, hoc est, circa res divinas, sempiternas, & à naturalibus ac necessariis causis fluentes, id est, tam eas, quæ semper eodem modo sunt, nec fiunt, quàm eas, quæ fiunt quidem, sed à naturâ per necess-

cessarias causas eodem modo operante, at Philosophia Practica circa objectum operabile, hoc est, circa ea, quæ nostro arbitrio sunt subjecta, cujusmodi sunt res humanæ contingibiles, aut contingentes veriùs, quas agere, aut non agere, sic vel aliter agere, in nostrâ est manu ac potestate. Geminus finis. Philosophia namque Theoretica contemplatur, ut contempletur, solius veritatis desiderio, in eâque rerum contemplatione sistit & acquiescit, quoniam eas agere aut facere nequit, cùm neque sint πρακτικὰ, neque ποιητικὰ. enimverò Philosophia Practica contemplatur, ut agat, nam convenienter duplici fini hominis utraque, quem natura genuit, & θεωρητικὸν τῶν ὄντων, & πρακτικὸν τῶν δεόντων. Ad quod posterius revocâssis sanè meo periculo τὸ ποιητικὸν Stoicorum, ob majorem cognationem, quam habet cum τῷ πρακτικῷ, à quo aliâs abscinditur, ut in divisione Philosophiæ Peripateticè sumtæ, aliâs non, ut in divisione Philosophiæ, sumtæ Academicè, quæ ambitu suo continet & προπαιδείαν & παιδείαν Platonicam, item Stoicè, quæ his superaddit ἐπιπαιδείαν Zenoniam.

CAPUT III.

Definitio Philosophiæ Theoreticæ, cum relegatione ejus ad superius disciplinarum auditorium, quod Scientiarum: I-

tem Practicæ, cum religatione ejus ad inferius disciplinarum auditorium, quod Prudentiarum, quæ docendæ post scientias.

PHilosophia *Theoretica*, si in mente artificis eam consideres secundum Peripateticos, quorum filum & funem ferè ducimus, est ἕξις τῶν ἐπιστητῶν, habitus eorum, quæ sub scientiam casitant, sin in manu & libris cum Lucianicis, tunc verò est systema sive syntagma trium disciplinarum theoreticarum, Metaphysicæ, inquam, Physicæ, & Mathematicæ, dirigens intellectum contemplativum in cognitione rerum scibilium, ut, quantum in hâc vitâ fieri potest, homo naturæ consiliatricis & auxiliatricis viribus benè speculetur. Dirigit quidem eum intellectum quoque etiam Logica, sed ministerialiter, non magistraliter, neque ut pars Philosophiæ pressè acceptæ, sed ut instrumentum adminiculans, perficiens intellectum hominis in intellectione suâ, quò habeat expeditam viam cognoscendi per regulas huic rei commensuratas, quæ inserviunt omni cognitioni. Verùm de Philosophiâ Theoreticâ Philosophus Theoreticus viderit scilicet, ad cujus curam & curiam illa pertinet. *Philosophia Practica*, si in mente artificis eam consideres secundum eosdem, est ἕξις τῶν πρακτῶν, habitus eorum, quæ sub

actio

actionem caſitant , ſin in manu & libris cum Lucianicis, ſyſtema ſive ſyntagma trium diſciplinarum Practicarum, Ethicæ, inquam, Oeconomicæ, & Politicæ, dirigens intellectum activum in regimine rerum agibilium, ut, quantum in hâc vitâ fieri poteſt, homo naturæ conſiliatricis & auxiliatricis viribus benè vivat, beateque agat. *Ordine naturæ & doctrinæ perfectæ docenda diſcendavè poſt Theoreticam*, tum quia ut ſic primitate naturæ præcedit Theoretica, cùm res neceſſariæ naturâ priores ſint contingentibus, intellectus item ſpeculativus activo, cognitioque ſimpliciter dicta cognitione modificatâ, & universè cognitio appetitione, homo per ſe, homine cum additamento, perſuade, quâ vel probus eſt vir, vel induſtrius paterfamilias, bonuſvè civis, quorum illum format Ethica, iſtum Oeconomica, hunc Politica, tanquam ſubjectum ſuum, præcognoſcendum præliminariter in ſuperiore diſciplinâ, tum quia ut ſic eadem Philoſophia Theoretica directorio ſuo dirigit Practicam, non exotericè tantùm, & quoad cognitionem confuſam, ſed acroamaticè, & quoad cognitionem diſtinctam, ut cui principia ſua deſuper impertitur, tum denique, quia faciliùs, non quidem docetur, ſed diſcitur, quàm Practica, quæ præter intelligentiam præceptorum Theoreticam, requirit exercitium Practicum & Prag-

maticum. Quamvis interim non improbem eorum consilium Philosophicum, qui, quò ordine à facilioribus ad difficiliora, à notioribus ad minùs nota, quasi per gradus scalæ Philosophicæ ascendatur, suadent primò conjugium Logicum & Mathematicum, pòst Physicum & Ethicum, demùm Metaphysicum & Politicum successivè.

CAPUT IV.

Philosophiæ Practicæ genus genuinum de quinario Aristotelico habituum intellectualium, cum syncrisi & epicrisi Philosophicâ.

QUod si Philosophia Practica, sic dicta, vel ἀπὸ τῶν πρακτῶν, ab objecto, cùm versetur & vertatur in agibilibus, vel ἀπὸ τῆς πράξεως, à fine, sive actione, quæ finis & summa hujus doctrinæ, *consideretur priori modo*, id est, ut habitus, in mente Philosophi Practici, partim doctrinâ, partim usu introductus, *hoc considerandi modo Prudentia sanè fuerit*, quæ, nisi fortè sumatur presse pro subjecto vel objecto partiali Moralis Philosophiæ, unus idemquè cum eâ habitus, Philosophiæ Practicæ non ἀνάστροφος tantùm, sed ἀντίστροφος, ut quæ & ipsa non sistat ἐν τῷ γνωστικῷ, hoc est, in objecti sui operabilis contemplatione, verùm ἐν τῷ

πρα-

πραχτικοῖ, in ejuſdem experientiâ atque executione, aſſimilis illi, qui ignem à vicino petit, neque tamen illic hæret, ſed ablato eo domi focum ſuum inde accendit, vel accendi curat, atque hoc hoc ejus genus eſſentiale: *Sin poſteriori modo conſideretur*, id eſt, ut methodus, à mente Philoſophi Practici producibilis, aut producta veriùs. *hoc conſiderandi modo, & Scientia, & Ars ſanè fuerit*, quoniam habet & ipſa ſua univerſalia, ſive regulas, tum ſingularia, ſive particulares actiones, regulis illis univerſalibus in pleriſque & plerumque reſpondentes, atque hoc hoc ejus genus accidentale. *Quin immò diverſo reſpectu atque aſpectu Philoſophia Practica, & Intelligentia, & Scientia, & Sapientia, & Ars, dici poteſt, Intelligentia*, ſi per eam intelligas notitiam certam principiorum practicorum, acquiſitam ſive ſuâ ſive aliorum operâ & inſtitutione. *Scientia*, ſiquidem ſcientiam capias pro notitiâ quæſtionum univerſalium, à ſingularibus abſtractarum, ideoquè immutabilium ac neceſſariarum, ut quæ determinatam habeant eſſentiam, & conneceſſariam prædicatorum eſſentialium connexionem, convenienterquè concluſiones inducant neceſſarias per cauſam, quibus propter demonſtrationis fidem firmiter aſſentimur. Habet habet ſiquidem & Philoſophia Practica ſuas demonſtrationes, tam à priori, quàm

 à poſt-

à posteriori, quoniam in eâ datur probatio affectionis de subjecto per causam proximam, vel effectum, habet sua universalia, non minùs certa, necessaria, sempiterna, quàm Philosophia Theoretica, quemadmodum ea res è virtutum definitionibus, causis, speciebus, omnibusquè morum praeceptis patet. Ut ita, siquidem liberaliùs sumatur nomen scientiae, pro quâvis cognitione per causam, omninò Philosophia Practica sit scientia, saltem secundum partem sui, quoniam ut sic habet omnia scientiae requisita, sua putà principia, tam incomplexa, rationem videlicet, quae de actionum differentiâ & indifferentiâ judicat, & voluntatem, quae id, quod differens vel indifferens est, liberè committit, omittit, dimittit, quàm complexa, ut bonum esse amplectendum, malum fugiendum, illud amplexandum, hoc fugitandum, suas item partes subjectivas, hoc est, virtutes, earumquè actiones specie diversas, suas denique proprietates, ut quod virtutes sint laudabiles, quòd bonum faciant habentem, quamvis interim in eâ hae passiones non tam demonstrentur de subjecto, quàm conclusiones harum demonstrationum assumantur à Philosopho Morali, tanquam principia suarum conclusionum, & quia hinc inferri possunt conclusiones Practicae. *Sapientia*, si eam capias de notitiâ principiorum

rum Practicorum, & conclusionum Practicarum conjunctim. Denique *Ars*, si artem capias pro systematio certo præceptorum, consentientium ad finem aliquem utilem in vitâ, ipsamquè Philosophiam Practicam, prout opus aliquod producit morale, attinens ad morum, tum conformationem, tum confirmationem. *Sed maximè interim propriè est Prudentia*, tum quia est habitus cum rectâ ratione activus, circa ea, quæ bona sunt, & mala, quorum illa suadet, dum informat rationem, ut agat ea, hæc dissuadet, dum informat rationem, ut ea fugiat, tum quia reverâ occupatur proximè circa res, quæ se aliter habere possunt, dequè quibus consultatio datur, sive in universali, abstrahendo ab omnibus particularibus circumstantiis, quid sit agendum in universum, quæ Prudentia Superior audit in scholis, sive in particulari, quid nunc & tunc, hîc & illic, talibus circumstantiis positis, sit agendum, quæ Prudentia Inferior cluit in iisdem, tum quia, si spectes attentè modum operandi, in plurimis tantùm topicè procedit, perquè rationes probabiles, occupata circa actiones humanas, quatenus sunt dirigibiles à ratione in finem naturalem, respectu habitudinis sui objecti ad illum, tum denique, quia alias nulla in artium universitate extaret disciplina, cujus genus esset prudentia, id quod contra ingenium & na-

turam habituum intellectualium, qui non sunt nuda nomina sine rebus, sed certas signant disciplinas,& verò etiam Philosophus malè verò arceret juvenes ab auditorio Practico eo nomine,quòd vulgus juvenum destituatur communiter prudentiâ. *Non Intelligentia, Scientiavè propriissimè dicta,* partim quia non versatur circa res simpliciter necessarias & sempiternas, verùm circa res agibiles, hoc est, singulares, easque contingentes, partim quia in cognitione sui objecti non sistit, cùm non acquescat & quietetur in simplici contemplatione: *Ideoquè nec Sapientia propriissimè dicta*, cùm hæc sit habitus compositus ex intelligentiâ & scientiâ propriè sumtis: *Sed nec Ars propriissimè dicta, sumta in mente, non libro*, semel,quia non est habitus activus, sed factivus, iterum, quia non occupatur circa τὰ ποιητὰ factibilia, sed circa τὰ πρακτὰ agibilia, demùm, quia ejus operatio non est ποίησις factio, quæ transit in opus externum,avulsum á moralitate,atque in aliquid extra ipsum operantem, cujusmodi sunt, pingere, fabricari, suere, verùm actio immanens,quæ tota manet in operante, eumquè perficit,ut amare,irasci, neque τῶν ὄντων propriè,in quibus regnat judicium sapientiale, sed δεόντων, in quibus partim prudentiale, partim artificiale, quorum illud in contemplando,quod sapientiæ, istud in agendo,

quod

quod prudentiæ, hoc in faciendo, quod artis.

CAPUT V.

Philosophiæ Practicæ Subjectum, Objectum, & Finis.

Subjectum Philosophiæ Practicæ universè vel Inhæsionis est, vel Operationis: Utrumque adhuc duplex, illud ut quod, sive mediatum, & ut quo, sive immediatum, hoc vel materiale, vel formale. Subjectum inhæsionis ut quod, sive mediatum, est ipse homo, vel anima hominis, sive animus hominis, ille remotum, hic propinquum. *Subjectum inhæsionis ut quo, sive immediatum & proximum*, est intellectus hominis, comitatus voluntate, & appetitu sensitivo. Subjectum perfectionis voces licet, quoniam accidens accidenti non inhæret, sed substantiæ, qualis anima, non etiam facultas animæ, quæ in secundâ specie qualitatis, sive illa sit ἄλογος, sive ἔλλογος. Quamvis enim Philosophia Practica intellectum Practicum perficiat, dum eum imbuit cognitione agendorum, eamquè ob causam inesse illi dicatur, neque illi tantùm, verùm etiam facultati appetenti, dum eam disponit, ne immoderatè appetat, tamen propriè soli soli animæ, tanquam substantiæ, inhæret. *Subjectum operationis materiale* est idemmet homo, circa quem perficiendum Philosophia Practica est occupata, dum facul-

ta-

tatem ejus intelligentem & appetentem præparat, habitumque ſuum in eam, & de jure,& de facto,introducit,quo ſenſu ſubjectum inhæſionis & operationis indifferunt. In quantum enim hominis animus recipit habitum Practicum, & illi ſubſiſtentiam largitur , ſubjectum inhæſionis dicitur , in quantum verò à Philoſophiâ Practicâ elaboratur, illique veluti materia ſubſternitur, ſubjectum operationis vocatur, inhæſionis, quatenus Philoſophia Practica conſideratur,ut introducta in intellectum Practicum, operationis, quatenus eadem conſideratur, ut introducenda, planè ſicut medicus ſeipſum ſanans, quatenus habitum medicinæ in mente poſſidet, ut ſic eſt ſubjectum inhæſionis medicinæ,quatenus verò ſemetipſum per habitum illum ſanat, ut ſic ſubjectum operationis: *Subjectum operationis formale* eſt idem quidem homo, quoniam operationes ſunt compoſitorum, ſed quatenus beabilis, beandusvè. Eò quippè omnia Philoſophiæ Practicæ præcepta diriguntur, ut homo moraliter & civiliter fiat beatus, ſuccedente in locum, στερήσεως, quæ infert carentiam & abſentiam beatitudinis, διαθέσει,ſive poſſibilitate ejus conſequendæ, quia aliâs omnis informatio bis ocioſa eſſet, ſi vel beatitudinis non daretur στέρησις in homine beando,vel non διάθεσις in beabili, id quod uſuveniret, ſi ad eam recipiendam pla-

planè incapax atque indiſpoſitus, immò indiſponibilis,foret homo. *Ut ita ſubjectum adæquationis, tum ratione inhæſionis, tum ratione operationis, ſit homo, ſubjectum verò perfectionis certæ illius ſubjecti totalis & adæquati partes, perſuade, Intellectus Practicus, Voluntas, atque Appetitus Senſitivus. Intellectum Practicum eſſe Philoſophiæ Practicæ ſubjectum, arguitur hinc.* I. Quia omnis qualitas πρώτως perficit illud ſubjectum, in quo eſt: Atqui prudentia eſt in intellectu Practico, tanquam in ſubjecto, & hæc ipſa habitus, Philoſophiæ Practicæ non ἀνάστροφος tantùm, ſed ἀντίστροφος: Ergò. II. Quia ſpecies cum naturâ generis conſentire debet: Atqui tres ſunt ſpecies prudentiæ, Ethica, Oenomica, & Politica, & hæ omnes intellectum Practicum, aliâs directione, aliâs correctione, perficiunt, tanquam ſubjectum ſuum: Ergò & Philoſophia Practica. *Voluntatem quoque etiam, atque Appetitum Senſitivum, eſſe ſubjectum Philoſophiæ Practicæ, arguitur inde.* I. Quia tam voluntas, quàm appetitus ſenſitivus, defectibus moralibus laborant: Quare perfectionis Philoſophicæ indigent, illa in decernendo, eligendo, exequendo, hic in refrenando, moderandoque, ſicut intellectus Practicus in deliberando, & judicando ſive diſponendo: Non propriè & proximè Theoreticæ: Ergò Pra-

cticæ. II. Quia, quicquid est objectum partis, illud quoque est objectum totius, quoniam quicquid prædicatur de parte, illud etiam prædicatur de toto secundum illam partem: Atqui appetitus sensitivus est objectum virtutum moralium: Ergò! Eccur? Quia enim omnis qualitas, quæ determinat suum subjectum, perficit illud tanquam suum objectum: Atqui virtus moralis determinat appetitum sensitivum, tanquam suum subjectum: Ergò! *Objectum Philosophiæ Practicæ* cum præcisione non sunt propriè actiones hominis, homini naturales secundum substantiam operis, ut intelligere, operari, cùm multæ ex illis non sint humanæ, ut quæ non sint in hominis potestate, nec etiam actiones hominis casuales, quæ forte fortunâ fiunt, nec ob finem, in quem per se ab agente dirigantur, sed actiones humanæ honestæ, ut à rectâ ratione in ultimum dirigibiles finem, ita ut τὸ materiale objecti Philosophiæ Practicæ sint ipsæ actiones humanæ honestæ, τὸ formale verò, ut à rectâ ratione in ultimum sunt dirigibiles finem. Probatur. I. Quia Philosophia Practia est habitus Practicus, cujus objectum πρᾶξις, sicut habitus speculativi θεωρία, habitus factivi ποίησις, nec hæc quævis, sed honesta, honesta, non inhonesta, ut quæ indirigibilis in ultimum finem, quâ de ideò non per se agitur in Philo-

losophiâ Practicâ, cùm hæc non doceat eam operari, qui finis in habitibus Practicis, verùm per accidens, quemadmodum Physica agit de herbis noxiis, Logica de operationibus intellectus pravis, non ut illarum doceat πoίησιν, sed ut dedoceat, hoc est, reductivè ad rectas. II. Quia Philosophiæ Practicæ principia Practica, media Practica, & finis Practicus, qui dirigere actiones humanas in proprium suum objectum, quod est verum bonum. Sicut ergò Philosophiæ Theoreticæ objectum τὸ ἐπιστητὸν, scibile verum, ita Practicæ τὸ πρακτὸν, agibile honestum, quod objectum ei commune cum prudentiâ, ob habitus identitatem. Quòd si enim idem utriusque habitus, næ idem quoque utriusque concludenter fuerit objectum. *Finis Philosophiæ Practicæ vel Essentialis est, vel Accidentalis*, ille directus & principalis, hic indirectus & minùs principalis, qui vulgò nominatur ûsus. *Finis Philosophiæ Practicæ Essentialis adhuc duplex, Internus & Externus*, ille propinquus, hic remotus. *Finis Philosophiæ Practicæ Internus* est, informare hominem bonis moribus: *Externus*, eundem beare civiliter: Ille tempore prior, hic dignitate, tanquam finis ultimus verè Practicus, ut in quo omnes proprietates finis Practici vel ut in cento concentrent. Etenim quoad τὸ ὅτι præsupponitur hic finis, tanquam familiariter notus, quo-

quoad τὸ ὅτι, non ut producibilis, ſed ut producendus, conſideratur, & iſtorſum media ejus conſequendi peremtoriè præſcribuntur, quâ conſideratione metamorphωſi Philoſophicâ finis propinquus fit medium remoti, reſultantis ex propinquo. *Finis Philoſophiæ Practicæ Accidentalis multiplex eſſe poteſt, ſed nominatiſſimi, quod ſtudium hoc neceſſarium futuro, & Theologo, & Jureconſulto: Theologo*, non quidem neceſſitate abſolutâ, cùm Theologia non accipiat principia ſua ab aliis ſcientiis, tanquam ſuperioribus, ſed his utatur, tanquam inferioribus, verùm neceſſitate expedientiæ, quia Philoſophia Practica Theologiæ conſecraneo perutilis, tum ratione ſubjecti cognoſcentis, quod præparat, tanquam inſtrumentum Theologiæ, ut principalis, in quâ multoties continentur termini Philoſophici, vel explicitè, vel implicitè, conducibiles ad τὸ ἐλέγχειν τοὺς ἀντιλέγοντας, præſertim ſi illi ipſi termini Philoſophici, rebus Theologicis applicabiles, antequam applicentur, ab omni inantè imperfectione liberentur, ſecundum maximam Theologicam; tum ratione objecti cognoſcendi, quod illuſtrat adminiculativè, cùm accurata ſpeciei cognitio non poſſit haberi, niſi præviâ cognitione generis, vel quaſi generis, quod pars eſſentiæ & quidditatis in ſpecie, in Philoſophiâ verò ſæpenumerò tracte-

ctetur de genere aliquo, cujus ſpeciem, vel quaſi ſpeciem, contractat Theologia, quæ virtutum moralium definitiones, diſtributiones, & univerſè τεχνολογήματα Ethico-Oeconomico-Politica jure vicinitatis mutuatur à Philoſophiâ Practica: *Jureconſulto*, idquè ob concurrentiam cauſarum præallegatarum, nominatim verò, & in ſpecie, quia Juriſprudentia principia ſua communia hoſpitaliter accipit ab Ethico, tanquam rivulos à fonte; iſtorſum Ethicæ ſubordinata, tanquam ſuperiori, ut ferè Medicina Phyſicæ, non quidem ſubordinatione eſſentiali & intrinſecâ, tum quia non idem quoad rem habet objectum, ut diſciplinæ ſubalternantes & ſubalternatæ, ſubordinantes & ſubordinatæ eſſentialiter, nec principia ejus, tanquam ſubalternatæ, ſunt concluſiones ſubalternantis, principia v. g. propria Juridica concluſiones Ethicæ, tum quia ejus, tanquam ſubalternatæ, objectum accidentalem duntaxat differentiam addit Ethicæ, tanquam ſubalternanti, nec vel illius ſubjectum continetur à ſubjecto hujus, nec hujus à ſubjecto illius; tum denique quia ſaltem quomodolibet Juriſprudentia addiſci poteſt abſque Ethicâ, cùm diſciplinarum ſubordinatarum eſſentialiter ea ſit natura, ut nequeant addiſci abſque ſubordinantibus, eò quòd hæ illarum contineant elementa, verùm accidentali accidentali & ex-

extrinsecâ, coordinata potiùs, quàm subordinata intrinsecè, licet interim ne intelligi quidem possit, quid sit Jurisprudentia, nisi priùs ex Ethicâ præceperis, quid sit prudentia, cujus illa est species.

Caput VI.

Quis, uti Doctor, ita Auditor ejus οἰκεῖος? Et, an nominatim Iuvenes, juvenantesvè?

Uti Doctor ita Discipulus Philosophiæ Practicæ, vel Theoreticus est, vel Practicus, uterque vel Bonus, seu frugi, vel Malus, seu nauci. Bonus Philosophiæ Practicæ Doctor Theoreticus est, qui rerum naturæ, quas tractat, competentes tradit conclusiones, neque in argumento probabili & dialectico necessariam atque apodicticam colligit demonstrationem, acquiescens ἐν τῷ ὅτι veritatum moralium: *Bonus Philosophiæ Practicæ Discipulus Theoreticus est*, qui & ipse acquiescit in illomet τῷ ὅτι, neque alias conclusiones & demonstrationes solicitè exigit. *Malus contra Philosophiæ Practicæ Theoreticus Doctor est*, qui non distingens propriam à peregrinâ tractationem, in argumenro probabili & dialectico necessariam atque apodicticam elicit demonstrationem, non acquiescens ἐν τῷ ὅτι veritatum moralium, sed imperitè intonans τὸ διότι: *Malus Philosophiæ Practicæ Theoreticus Disci-*

ſcipulus eſt, qui tales à Doctore ſuo, contrà jus & fas Philoſophicum, petit repetit demonſtrationes, non acquieſcens ἐν τῷ ὅτι veritatum moralium, ſed imperitè urgens τὸ διότι, ſimilis ei, qui motis diſciplinarum terminis à Mathematico πιθανολογίαν & probabilia exigat, cùm debeat exigere ἀκριβολογίαν & demonſtrantia, eò quòd demonſtrationes Mathematicæ certiſſimæ ſint, ut quæ conſtent ex neceſſariis, immediatis, & cauſis concluſionis, atq; à materiâ recedant, quæ contingentiæ cauſa eſt, à Rhetore verò ἀκριβολογίαν & demonſtrantia, cùm debeat exigere πιθανολογίαν & probabilia, eò quòd Rhetores exemplis ferè atque enthymematibus familiariter utantur, à veriſimilibus aut perſuadibilibus ductis. *Bonus Philoſophiæ Practicæ uti Doctor ita Diſcipulus Practicus eſt*, qui Theoriam Practicam, hoc eſt, præcepta ipſa Practica, ad uſum ultrò transfert, τὸ ὅτι per ἐθισμὸν aſſecutus, ille docendo, hic diſcendo: *Malus contrà*, ſimilis oratori, qui ſcit & dicit conſona legibus, ſed non facit, eunuchoquè, qui profitetur alios generare, ipſe interim ſterilis eſt, & generabundus potiùs, quàm generativus. *Uterque Diſcipulus Philoſophiæ Practicæ, tam Theoreticus, quàm Practicus, iſquè Bonus, vel Primarius eſt, vel Secundarius. Primarius*, qui omnia præcepta Practica, quæ docentur in ſcholâ Practicâ, ſtatim

tim & assequi potest, & exequi: *Secundarius*, qui nec assequi statim, nec exequi, aliquousque tamen progreditur, & illic, & istic. Prioris curiæ discipulus non potest esse juvenis κτ̀ τὴν ἡλικίαν sive ætate communiter, tum quia imperitus est actionum vitæ, nisi præcoci sit sapientiâ, & mento tantùm talis, non etiam mente, annis, non animo, tum quia κτ̀ πάθος ferè vivit talis juvenis, non λόγον: sed nec juvenis κτ̀ τὸ ἦθος moribus, sicut nec senex, morum inconstantiâ ac levitate juvenis, sive senex quidem, sed juveniliter, quia bonum discipulum Practicum decet, non tantùm benè compositum habere animum, ut rectum ferre possit de auditu judicium, sed etiam eorum studiosum executorem esse, quæ audit, quorum neutrum locum habet in juvene moribus, tam ἁπλῶς tali, quàm πῶς: Posterioris verò curiæ discipulus juvenis κτ̀ τὴν ἡλικίαν, si nihil accedat, esse potest, quia plerique juvenum sunt φιλομαθεῖς, ζητητικοὶ, φιλήκοοι, μιμητικοὶ naturâ suâ, non intelligunt omnia, at quædam intelligunt, non omnia continuò ad usum transferre possunt, at olim transferent, infirmi sunt, infirmis autem non neganda medicina. Quæ causa, cur Aristoteles Nicomacho filio suo doctrinam morum, Cicero item filio suo doctrinam de officiis inscripserit. Nec silentio transmittendum, quòd Aristoteles du-

duplicem dicatur habuisse περίπατον, matutinum, in quo selectis quibusdam auditoribus Physica & Logica tradebat, & vespertinum, in quo juvenes sine delectu Rhetoricam & res civiles docebat, cur, si ὄνοι asini sunt ad hanc lyram? Quin tantùm abest, ut ab auditorio Practico arcuerit omnes juvenes κατὰ τὴν ἡλικίαν indifferenter Aristoteles, ut ne omnes quidem juvenes κατὰ τὸ ἦθος, qui vel ideò debent audire praecepta Practica, ut mores suos regere, affectusquè suos rectae rationis magisterio subjicere condocefiant, nisi improbitas eorum sit deplorata, quae non temerè praesumenda tamen de illâ aetate. Ut ita sententia Aristotelis de relegatione juvenum ab auditorio Practico, non in sensu absoluto, sed comparativo, accipienda sit, hâc cum interpunctione, alios ex his aliis magis idoneos auditores morales esse in comparatione, alios minùs, servato gradu positivo, qui incipientium, comparativo, qui proficientium, & superlativo, qui perfectorum.

Caput VII.

Philosophiae Practicae divisio dicho-trichotomica cum Averroë, contra Ammonium, Eustratium, Damascenum, Thomam, τειχοτομοῦντας secundum tres vitae Practicae species praesumtas, *ea-*

eâdemquè contra eos, qui Philoſophiam Practicam ſubdividunt in Theoreticam & Practicam, aut individunt potiùs, contradividuntvè.

PHiloſophia Practica tribuitur communiter in tres partes, ſecundum tres vitæ Practicæ ſpecies diſparatè oppoſitas, monaſticam ſive ſolitariam, quam formet Ethica, quæ informat virum bonum, domeſticam, quam formet Oeconomica, quæ informat bonum patremfamiliâs, familiaresvè alios, & civilem, quam formet Politica, quæ informat bonum civem, ſumto civis nomine laxè pro magiſtratu & ſubditis, non magiſtratu, aut ſubditis *ſed humaniùs in duas cum ſubdiviſione*, partem videlicet communem, quæ Ethica, & ſpecialem, quæ Oeconomica & Politica, quarum partium altera explicativè agit de moribus hominis ut κοσμοπολίτου, nullo habito reſpectu ad ullum definitum vitæ ſtatum, altera applicativè ad ſtatum, vel domeſticum, vel civilem, dico applicativè, quia non omnis vir bonus, qualem format Ethica, eſt ſtatim induſtrius paterfamiliâs, qualem format Oeconomica, nec induſtrius paterfamiliâs ſtatim bonus civis, nedum Politicus bonus, qualem format Politica. *Atq; hæc hæc diviſio poſterior in comparatione eſt prior.* 1. Quia vita monaſtica non eſt humana, ut quæ pugnet

net cum fine & naturâ hominis, qui animal πολιτικὸν per se, si minùs in individuo semper, respectu hujus & illius hominis, Timonis aut Cnemonis, minimùm in specie, respectu hominis in indifferentiâ, qui socialis à naturâ, non tam primo modo dicendi per se, quatenus quid inseparabile proprium alicujus speciei, ut esse visibilem, & sic socialem, homini, quàm secundo, quo quid inseparabiliter quidem convenit alicui speciei, sed tamen non cuilibet individuo illius speciei abscissè, sed solùm supposito perfecto, non orbato nec sauciato à naturâ, ut habere duos oculos, generare animal sibi simile, neque verò insocialis, nisi fortè per accidens, hoc est, actu á naturæ ordine recedente, cujus negatio non necessariò tollit φύσιν, cùm natura particularis nihil deroget generali, secundum quam homo vivit ὁμῶς naturaliter, cupientissimusquè est societatis naturaliter, partim quia non est αὐτάρκης, partim quia præditus est sermone, non ut eo utatur in ordine ad se, sed ad alios cohomines, verùm initiativè scilicet, non perfectivè, quod à voluntate, excitativè, quod à doctrinâ & institutione. 11. Quia in omni disciplinâ sunt declaranda ea, quæ sunt communia principia fundamenta & elementa universæ disciplinæ, cùm disciplina debeat habere unum commune subjectum, id verò iterum sua communia principia, communesq; affectio-

ctiones ergò & in Philosophiâ Practicâ: Id autē nusquā fit, si non fit in Ethicâ, quæ communia præcepta tradit singulorū vitæ generū, non certi generis, argumento summi boni, nō hujus & illius hominis, Petri aut Pauli, sed hominis, quod bonum in Ethicâ explicatur, in Oeconomicâ & Politicâ applicatur, illic ad paucos in familiâ, hîc ad plures in civitate. Ut ita omnia hîc aut communia sint, aut specialia. Vita quippè proba, quæ est subjectum tractationis, consideratur vel generaliter, prout est vita verè hominis, vel specialiter, prout est vel domestica, vel civilis: Vir item bonus, qui est subjectum informationis, consideratur vel in genere, & per se, vel in specie, atque ut ad alios refertur, quatenus videlicet est aut bonus paterfamiliâs, aut bonus civis: Virtus virtus quin quoque ipsa gemino modo, vel communiter spectatur, quatenus habentem perficit, & est virtus viri, vel specialiter, quatenus ad alios refertur, & est virtus officii, putà vel uirtus boni patrisfamiliâs, vel boni civis. Quo rationum dupondio conficitur in leges nostras, posteriorem divisionem præferendam priori. *Quod concernit subdivisionem Philosophiæ Practicæ in Theoreticam & Practicam, illa verò Neo-Philosophorum divisio est indivisio, aut contradivisio*, tum quia Philosophiæ Practicæ objectum non est contemplabile,

sed

ſed operabile, nec finis ejus theoria, ſed praxis, ab objecto autem & fine ultimo deſumi debet diſtinctio, tum quia tota Philoſophia Practica eſt Practica, nec minùs Ethicum par eſt Practicum eſſe, quàm vel Oeconomicum, vel Politicum, etſi hi praxin Ethicam in ſuos vertant & convertant uſus, Qui enim inſtrumenta v. g. parat, aliorum opificum uſibus deſervientia, næ ille non minùs exercet habitum ποιητικὸν, quàm qui inſtrumentis illis artificialiter utitur, ſimiliterque Ethica, quæ inſtrumenta fabricat Oeconomicæ & Politicæ, non minùs habitum πρακτικὸν, quàm vel illa, vel iſta. Proponit quidem Ethica magis univerſalia præcepta, quàm vel Oeconomica, vel Politica, ſed inde non evincitur, illam eſſe propterea diſciplinam Theoreticam, cùm id, quod generale eſt, non ſit ocyùs θεωρητικὸν, verùm hoc tantùm, Ethicam eſſe diſciplinam Practicam magis univerſalem, quàm vel Oeconomicam, vel Politicam, quæ prima veritas Practica, quam ne Carneades quidem aliquis negâſſit.

Caput VIII.

Ordo verſatilis partium dividentium, cum naturæ dignitatis & cognitionis tricommate.

EX signatis partibus Philosophiæ Practicæ ordine naturæ præcedit Ethica, tum quia complectitur principia & fundamenta vitæ Practicæ, universalia, inquam, præcepta reliquis partibus inservientia, estque ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς, quæ quasi principiatum quoddam & effectum, atque ad sese, jam verò quæ sunt ad alterum, ordine naturæ posteriora sunt iis, quæ sunt ad se, tum quia ab imperfectiori ad perfectius sic fit progressus, cùm perfectius sit, benè regere domum, quàm seipsum, & adhuc perfectius regere civitatem: *Succedit Oeconomica,* ut quæ, sicut ordine naturæ Ethicâ est posterior, ita Politicâ prior, quemadmodum domus civitate, cùm versetur circa familias, quæ materia civitatis, in quibus ideò hominem priùs constitutum esse convenit, quàm in hâc, & quia finis Oeconomices se habet ad finem Politices, tanquam intermedius ad ultimum, quare antecedenter: *Agmen in hoc trigario claudit Politica,* quia τῇ φύσει simplicia naturaliter priora compositis, jam verò Polica ex multis familiis componitur, familia porrò ex multis hominibus, qui sicut simpliciores familiis, ita hæ civitate. Quamvis enim, quatenus homo ad familiam, & hæc ad civitatem constituendam, suâpte naturâ dirigitur, eatenus civitas sit aliquo modo prius quid naturâ, quàm vel familia,

vel

vel homo, in ordine causæ finalis, tamen ex alio capite familia prior est civitate, & homo prior familiâ, in ordine causæ materialis intrinsecè componentis, quatenus quælibet harum partium spectatur antecedenter ad totum, quod componit, capax ut sic alicujus perfectionis moralis, præsupponendæ ad perfectionem totius, quod inde conflatur, hoc est, quamvis civitas sit prior familiâ & homine ordine naturæ intendentis atque perficientis, cùm omne totum ratione finis & perfectionis prius sit suis partibus ut sic, tamen posterior est iisdem ordine naturæ generantis & componentis, quomodo partes priores toto naturaliter. *At ordine dignitatis, siquidem nobilitatem objectorum spectes, næ præcedit Politica, succedit Oeconomica, agmen claudit Ethica*, quia illa publicum civitatis, ista familiæ, hæc privatorum bonum procurat, jam verò bonum, quò communius, hoc præstantius: *Sin universalitatem præceptorum, tunc verò præcedit iterum Ethica*, quoniam de summo bono, virtute, principiis actionum humanarum, in genere agit: *Succedit Politica*, propter leges, quæ id Politico, quod Ethico virtutes: *Agmen claudit Oeconomica*, cujus præcepta de gubernatione familiæ contractiora illis, quæ sunt de gubernatione hominis per virtutes, & civitatis per leges. *Denique ordi-*

ne cognitionis iterum næ iterum præcedit Ethica, idquè propter simplicitatem & generalitatem præceptorum, & quia continet principia reliquarum partium: *Succedit Politica*, idquè propter præceptionum congeneralitatem in suo genere: *Agmen claudit Oeconomica*, neque tamen interim, ut appendix ejus, sed ut justum formatæ disciplinæ corpus. Quamvis hanc illi Theophilus Raynaudus non irrationabiliter præponat, sicut & Ethicam rationabiliter, contra Franciscum Patricium, qui solus initium Philosophiæ Practicæ voluit duci à Politicâ, hinc descendi ad Oeconomicam, inde ad Ethicam. Coarguentem vide in prologo Mor: Discipl:. § 6. Num. 94.

CAPUT IX.

Quid Ethica, sive nominalitatem, sive realitatem ejus spectes? Et quæ ejus partes dividentes?

ETHICA, (ut in hâc pedem pedumquè figam,) *si in mente artificis eam consideres*, ut sic est ἕξις τῶν πρακτῶν, habitus eorum, quæ sub actionem cadunt in genere morum in rigore, hoc est, prudentia, dirigens actiones humanas morales, ut, quantum in hâc vitâ fieri potest, naturæ consiliatricis & auxiliatricis viribus benè beatequè vivatur: *Sin*

Sin in manu & libris, ſyſtema ſive ſyntagma certæ diſciplinæ, quo neceſſaria ad mores, cum intentione intentionatâ docentur, intentionante diſcuntur: Sic dicta ἀπὸ τοῦ ἤθεως ἢ ἔθεως, quorum illud mores, ſeu objectum hujus diſciplinæ, hoc cauſam efficientem ejus objecti deſignat. Verùm enimverò evaluit ac prævaluit vox prior in ſcholis, atquè inde ipſa diſciplina Ἠθικὴ cognominata, ſubaudi διδαχὴ, non Ἐθικὴ. Quòd ſi interim utramque vocem juvet ſyllabizando conjungere, tum ſanè Ethica nominaliter fuerit, doctrina de moribus per aſſuefactionem comparandis, affectibuſque mitificandis, quoniam τὸ ἔθος aſſuefactionem, τὸ ἦθος verò præter mores affectus quoque mitiores ſignificat, quales efficit & præſtat hæc Philoſophiæ Practicæ pars. *Partes ejus dividentes ſecundum alios tres ſunt*, una de fine, non quidem an ſit, id quod ſupponi debet, ſed quid ſit, altera de objecto, ſine quo finis in ſubjectum introduci nequit, tertia de mediis, per quæ introduci debet: *Secuudum alios verò duæ tantùm, & quidem ambidextrè*, ἡ Ἐυδαιμονολογία καὶ Ἀρετολογία, Ἀρετολογία καὶ Ἐυδαιμονολογία, *Doctrina de Beatâ Vitâ & Rectâ Vitâ, Rectâ Vitâ & Beatâ Vitâ.* Quicquid enim in Ethicis docetur, id omne vel ad finem, qui beatitudo, vel ad media, quæ virtutes, referri poteſt, ad beatam, inquam, &

rectam vitam, rectam, inquam, & beatam vitam. Perindè namque est, sive ab illâ, sive ab hâc, ab hâc, sive ab illâ, initium duxeris. Virtus siquidem, quid & qualis sit, intelligi facile poterit, etiamsi de beatitudine nondum exquisitè sit actum, & contrà, beatitudinis quæ sit natura non est difficile assequi, licet de virtute nondum exquisitè sit actum, dum quis utriusque confusam & generalem notitiam habeat modò. *Nos tamen, non Aretologiæ, sed Eudæmonologiæ, primas damus cum Peripateticis contra Parapateticos*, ne videamur cum illis νεωτερίζειν, tum quia finis est notior mediis, ducentibus ad finem, distinctamquè sequentium cognitionem exhibet, dum facit & ad inventionem, & ad dispositionem ac descriptionem mediorum, quod autem notius, idem & prius, sicut & dirigens directo, tum quia finis, licet sit ultimus in operatione, cujus ordo progreditur â mediis ad finem, tamen est primus in intentione & inventione, quarum ordo progreditur à fine ad media, à prioribus autem procedendum ad posteriora doctrinaliter & didascalicè, non contrà, tum quia finis habet rationem principii in Practicis, & provocat agens ad agendum, à principiis autem initium capessendum, cùm sine his cætera explicari nequeant, tum denique, quia id, quod ab omnibus partibus præsupponitur, ante omnes

mnes

mnes partes explicari debet. Neque vel hilum obstat dictis; quòd ἡ ἀρετολογία sit doctrina de fine Philosophiæ Practicæ essentiali directo interno, qui est recta vita, ἡ εὐδαιμονολογία verò doctrina de fine ejusdem essentiali directo externo, qui beata vita. Neque enim regimen rectæ vitæ attenditur hîc, ut finis ultimus, sed ut pro fine ultimo, qui regimen beatæ vitæ, quæ illius est præmium, quatenus τὸ præmium denotat rem externam, finis verò, quatenus est bonum οἰκεῖον, & nostri respectu intrinsecum, propter quod virtuosi operantur. Aliud aliud siquidem in moralibus τὸ præmium, aliud verò finis, aliud v. g. honor, qui virtutis cluit præmium, neque interim est finis agentium, qui beatitudo. Non magis, quòd sic priori loco videatur agi de actione, posteriori de principio actionis, priori de virtutis actu secundo, posteriori de actu primo, priori de actione facultatis, posteriori de ipsa facultate, priori de effectu, posteriori de causâ, adeoquè priori loco de posteriori, posteriori loco de priori, per solœcismum Philosophicum, æquè absurdè in comparatione, ac si Physicaster aliquis tractatum de sensibus in duas distingueret partes, atque in primâ de actionibus sensuum tractaret, in secundâ verò de sentiendi facultate, per præposterium Philosophicum. Ἀπροσδιονύσως! Non enim Pra-

cticè Philosophando virtus consideretur, ut prius quid ordine dignitatis & perfectionis, quæ major virtutis ἐνεργητικῆς, quàm ἀνεργητικῆς, cùm ejus perfectio sit ἐνέργεια pensiusquè in comparatione sit id, cujus gratiâ quid est, quàm id, quod illius gratiâ est, sed Philosophando Theoricè, quatenus virtus consideratur, ut prius quid ordine temporis & naturæ, potest autem ordine temporis & naturæ quid esse prius, quod tamen ordine dignitatis est posterius, prout usu venit in præsentiquè argumento nostro. Cùm enim habitus virtutis acquiratur propter actum, tanquam perfectionem ultimam, næ ille præstantior, cùm melius quid atque expetibilius secundum Philosophum sit usus, quàm habitus, quorum ille magis expetendus, quàm hic, cujus ille est finis, quoniam habitus propter actum sive usum expetitur, visus v. g. propter visionem, auditus propter auditionem, conquè sequenter virtus propter actionem virtuosam, adeoquè, ἡ ἀρετολογία propter εὐδαιμονολογίαν, non contrà.

Caput X.

Quâ Methodo Ethica, ejusquè sororia studia, sint tradenda, compaginandaque, Analyticâne, an Syntheticâ, an utrâque indifferenter?

Si-

SIcut omnes Disciplinæ Practicæ, ita etiam Ethica, Methodo Analyticà sive Resolutivâ, non Syntheticà, sive Compositivâ, est tradenda, quæ scientiis speculativis accommodata magis, quarum finis, qui per totam scientiam quæritur, est objecti cognitio, à quâ duci nequit exordium, cùm in hâc processus fiat à principiis ad principiata, à simplicibus sive componentibus ad composita, non verò à fine ad media, per quæ finis acquiritur synthetice, & in quæ resolvitur analyticè, magis, inquam, quàm prudentiis operativis. Probatur ad liquidum. I. A generali ordinis præcepto. Semper siquidem incipiendum secundum methodum prudentiæ à notioribus, atque inde progrediendum ad ignotiora, non ascendendo à posterioribus ad priora, sed à prioribus ad posteriora descendendo dispositivè: At verò finis notior est, quàm media, ut quem homines præsupponant, licet quoad media sæpè dissentiant: Ergò à fine faciundum initium. II. A necessariâ finis prænotione. Semper semper siquidem, quicquid ad distinctam subsequentium cognitionem facit, quorumqué unum sine altero cognosci nequit articulatè, id præexponendum necessariò ad subactam rei cognitionem: Atqui finis hoc facit in Ethicis, ex quo dependent, quæcunque in totâ disciplinâ traduntur: Ergò! Ut enim media

non desiderantur, nisi priùs sint proposita, ita nec cognoscuntur, nisi cognito priùs fine, qui æque præcognitus debet esse ei, qui vult cætera ordinare ad finem, atque sagittario scopus, nautæ portus, quem velint petere, ille telis, hic velis. Scilicet frustrà solicitus sis de quærendâ viâ, si tibi nondum sedeat, quorsum velis ire, frustrà quæsierit corium sutor, pannum sartor, si nesciat, quid eo sit acturus, & sic media noster, si ignoret finem. III. A processu Practico, secundum quem in Practicis disciplinis semper, quæ fini sunt propinquiora, & in quibus executio desinit, præmittuntur illis, à quibus executio incipit, exemplo architecti prudentis, qui exposito fine, nempè domo habitandâ, statim agit de proximis ejus partibus, nempè fundamento parietibus tecto, tum de partibus remotis, nempè lignis & lapidibus, aliisquè, unde incipit executio, ita ut ibi cesset operatio, ubi doctrina incipit, nimirùm in domo perfectâ, & ubi operatio desiit, ibi doctrina sumat initium. Nec abs re. Etenim, sicut mediorum cognitio ex fine pendet; ita cognitio eorum, quæ sunt à fine remotiora, pendet ab iis, quæ sunt fini propinquiora, & quia Ethica & de fine agit, & de mediis, ad eum finem obtinendum proportionatis, ideò necesse est, ut illa primùm agat de fine, tum de mediis fini vicinioribus, in-

de

de demùm de remotioribus, atque ita à fine inchoando desinat in media, quæ perspicuè est methodus analytica, quâ & Aristoteles est usus in Practicis, qui & in capite & in calce Ethicorum, ut tota tractatio fortsan esset κυκλοειδής, differit de beatitudine, an, quia finis primus in intentione sive destinatione, ultimus in operatione sive executione, ac non potiùs, quò ejus inculcatione amaror, si quis in mediorum tractatione obrepsisset, sic abstergeretur atque edulcaretur, voluntasquè in ejus assequendæ proposito magis firmaretur? Quanquam de consilio arcano hujus facti, nec interpretibus satis, nec Scholasticis, conveniat. Alii enim ajunt, illum priore loco de activâ beatitudine, posteriore de contemplativâ egisse, alii priore loco de felicitate hominis mortalis, posteriore de felicitate animæ separatæ, soli contemplationi intentæ, alii priore loco de fine hominis mortalis, posteriore de fine hominis in hâc vitâ divinam vitam imitantis, quæ in numeros retulisse sufficit. Formula hujus trigæ & triquertii Logicaliter hæc fuerit: Quæ disciplina inchoari debet à præspeculatione finis, indequè progredi ad media obtinendi illum finem, ea methodo analyticâ est tradenda: Ethica sic inchoari debet, neque aliâ viâ progredi: Ergò! Quàm igitur inscitè quis Physicam inceperit ab affectionibus corpo-

ris, & postea desierit in principia, tam inscitè fecerit, qui disciplinas Practicas orsus sit à mediis, & hinc tendat in finem, id quod facit Piccolomineus in Gradibus, qui etsi non infitetur analyticâ methodo tradi posse Ethicam, tamen syntheticâ quoq; tradi posse rationibus & facto contendit. Sed scilicet aliter atque aliter valemus docere tam Practicas quàm Theoricas Theoricas quàm Practicas disciplinas, & vel sine ordine procedere, omnesvé pro arbitrio confundere, verùm de eo non quæritur, sed quid salvâ regulâ ordinis, salvâque integritate disciplinarum fieri possit, quibus non repugnat in methodo analyticâ methodus synthethica, nec in methodo syntheticâ analytica, sed partialis, non totalis, quâ de hîc sermo. Sanè vel in ipsâ Ethicâ, quæ analytici juris est, videas agi in particulari de principiis virtutum priùs, quàm ipsis virtutibus, id quod συνθετικὸν, ipsa interim est & manet prioris generis, neque propterea mutat personam, sexumvè. Verùm meminisse debemus, nostrum non esse, limites semel agris infossos loco movere. Etenim, qui transfert lapides, secundùm oraculum sacrum, affligetur in eis, & ab eis.

CAPUT XI.

Quid ἡ Εὐδαιμονολογία, *quæ prior Ethices pars, eiquè substrata* Εὐδαιμονία, *quà*

nomen,

nomen, quà rem nomine veſtitam, cum connotatione inſinuativâ ſubjecti ejus formalis operationis anticipativè.

HÆc Ἐυδαιμονολογία *nihil aliud eſt, quam doctrina de Regimine Beatitudinis Hominis, qui Homo ſubjectum formale operationis beatitudinis: Non Deus, Angelivè,* quia de beatitudine humanâ & Philoſophicâ hîc agitur, non divinâ & Theoſophicâ: *Beſtiævè*, qnia ſubjectum capax hujus beatitudinis debet eſſe agens voluntarium, hoc eſt, tale, ut habeat libertatem contradictionis, quâ actum aliquem poſſit elicere, aut ſuſpendere, etiam poſitis omnibus ad agendum neceſſariis requiſitis, jam verò beſtiæ non ſunt agentia voluntaria, cùm poſitis ad agendum requiſitis, non poſſint non ferri in objectum: *Puerivè infantes,* non quidem ob rationis carentiam, & reſpectu facultatis, & reſpectu facti ſive actus, ut beſtiæ, verùm ob ejuſdem defectum, quia enim ut ſic per ætatem adhuc dèſtituuntur agibilium cognitione, ſeriâ deliberatione, liberâ electione, appetitus reformatione, ratione facultatis, eorundemquè executione, ratione facti. Quamvis enim habeant rationem in actu primo, tamen nondum habent in actu ſecundo, cùm rectæ rationis uſum potentiâ tantùm habeant, animâ intelligente, quæ eſt in eis, innatâ ac redun-

dundante humiditate oppreſsâ, convenienterquè beatitudinem, quæ in rectæ rationis uſu morali conſiſtit, potentialiter ſive poteſtativè: *Morioneſvè*, idquè ob ligatum depravatumquè rationis uſum: *Servivè*, ſimiliter ob ligatam libertatem, ſi minùs facultatis, minimùm facti, quæ ad beatitudinem requiritur: *Mortuivè*, ut qui ſecundum virtutem operari nequeant, in cujus operatione figitur beatitudo: *Sed Homines Adulti, & ſanæ mentis*, tum quia non puer, ſed vir, perfectus eſt, perſuade perfectione accidentali, non eſſentiali, neque is actu talis, verùm potentiâ generali, naturali, & remotâ, quâ quilibet homo vi animæ rationalis per naturam ſuam natus eſt aptitudinaliter ad acquirendam beatitudinem, res autem propriè dicitur talis, cùm eſt talis actu, u.g., quis albus, cùm habet albedinem in ſe, non cùm eſt in potentiâ ad ſuſcipiendam albedinem, tum quia ad beatitudinem requiritur longum vitæ tempus, quod majus in viris, quàm in pueris, & in ſenibus, quàm in viris, aut hominibus conſiſtentis ætatis, quorum felicitas telis fortunæ magis eſt expoſita in comparatione ἡ' Εὐδαιμονία, *ſive Beatitudo hæc Hominis, finitore Ariſtotele, eſt operatio animæ rationalis, ſecundum optimam & perfectiſſimam virtutem, in vitâ perfectâ.* Quæ definitio, ſalvo cujuſque judicio, abſque præjudicio

tamen,

tamen, eſt generalis, utrique gradui beatitudinis competens, licet inæqualiter, ſive ſecundum prius & poſterius, πρώτως contemplativæ, δευτέρως activæ, (Cùm enim beatitudo ſit ab uno, ideò, cùm definitur, debet ei competere primò, quod primum eſt, ſecundo loco aliis :) utriuſque cùm eſſentiam, tum integritatem.coëxprimens, illam explicitè, quoniam inſtrumenta non neceſſariò ponuntur in definitione operis producti, verùm principia principalia, hanc implicitè, dum Philoſophus beatitudinem appellat operationem perfectiſſimæ virtutis, quæ operatio ſine muneribus naturæ & fortunæ eſſe nequit, quæ, ut non notentur in definitione abſtracti, id eſt, ipſius beatitudinis, ſed connotentur tantùm, tamen notanda notanter in definitione concreti, id eſt, hominis beati, qui non ſola forma, ſed compoſitum inſtrumentis utens. *Iuvat ἀναλύειν. Definitum eſt beatitudo hominis.* Hæc Græcè philoſophantibus appellatur modò εὐδαιμονία bonigenia, ἀπὸ τοῦ εὐδαιμονεῖν, ſive ab εὖ καὶ δαίμων, tum quòd bonus tantùm animus eam habeat, qui cuique dæmon, tum quòd à bono genio, aut Deo potiùs, qui genius geniorum, proveniat, tum quòd ad ſtatum dæmonum & geniorum nos evehat per εὐζωΐαν καὶ εὐπραξίαν, quoniam τῷ εὖ ζῆν, καὶ εὖ πράττειν, benè vivendo per virtutis habitum, & agendo per actiones illius,

pus, quà fortunam, necessaria sunt ad benè vivendum, secretis malis omnibus, cumulata complexio, conjuncta cum vitæ tranquillitate, quæ à virtute primariò, ejusquè actione, à cæteris verò bonis secundariò: Summum bonum strictè illud est, quod inter hæc ipsa bonorum genera principem obtinet locum, quale bonum virtus, & hujus actio: ultimus finis eadem quidem virtutis actio, verùm quatenus ad eam, tanquam ad ultimam metam, contendimus, in quam dum ferimur, scopus cum Stoicis appellatur, cùm verò jam in eâdem figimur, eamque attingimus, finis, qui hoc differt secundum Scholasticos à summo bono, quòd hoc in homine terminetur, ille non in homine, sed in hominis conditore Deo, cujus gloriæ omnia serviunt, sicut brutorum v. g. finis est, inservire usibus hominum, quos præstant etiam cum damno atque interitu suo, quem tamen brutorum finem esse illorum bonum nemo sanæ mentis dixerit: Felicitas beatitudinem describit quidem & ipsa, verùm universè magis à posteriori, hoc est, à fortunæ bonis, in quibus vulgus beatitudinis puppim ponit, quoniam sine his fortunæ bonis ea non temerè cuiquam contingit. *Definitio constat genere, & differentia specificâ. Genus est operatio, eaque tam interna, quàm externa*: Eccur? Quia enim beatitudo est perfectio,

res

tes autem in tantum, in quantum est actu: Jam verò bis alienum foret, aliarum rerum bonitatem in operatione collocare, ipsius verò hominis, qui rex & imperator est aliarum rerum, non item. Quòd si fabri lignarii, sutoris, sartoris, tibicinis, vilissimorum opificum, sua sunt opera & munera, quà talium, si oculorum, manuum, pedum, omnium denique partium hominis, ergò multò magis ipsius hominis, quà talis, cùm sit artium conditor & inventor, totumque, ideoquè non inferior vel illis, putà artibus, vel istis, putà partibus. *Differentia specifica non una, sed vel quintuplex. Dicitur quippè primò, operatio animæ, non corporis,* quia hujus actio nobis cum inanimatis plantis brutis communis, ideoquè incapax virtutis. Quamvis enim beatitudo non ad solam animam pertineat, sed ad totum hominem, conquè venienter etiam ad corpus; quia tamen non à corpore principaliter, sed ab animâ, dependet, & hujus respectu homini attribuitur, rectè operatio animæ, non corporis, nuncupatur. Neque enim hîc subjectum, sed principium actionis spectamus, quorum illud totus homo, hoc anima, non corpus. *Dicitur secundò, operatio animæ rationalis, non vegetativæ, sensitivævè*: Non illius, quia & hæc nobis cum plantis communis, nullius virtutis receptiva & ipsa: Non hujus, quia hæc com-

munis

munis nobis cum beſtiis, virtutis incapacibus. Scilicet homo ex corpore, tanquam materiâ, & animâ rationali, tanquam formâ,conſtat,quæ dat eſſe ſpecificum:Quod ſi ita, utique animæ rationalis opus proprium & proximum fuerit hominis, quà homo eſt, loquendo de agente principali,non agente toto. *Dicitur tertiò, operatio animæ rationalis ſecundum virtutem.* Operationis namque nomen generale eſt, & tam bonæ quàm malæ convenit, beatitudo autem non in malâ operatione eſt poſita, ſed in bonâ, qualis, quæ ſecundum virtutem. *Dicitur quartò, operatio animæ rationalis ſecundum virtutem, & quidem optimam ac perfectiſſimam.* Etenim, ſi bona actio ideò bona, quia ſecundum virtutem, eadem optima ac perfectiſſima fuerit, quia ſecundum virtutem optimam & perfectiſſimam: Per quam alii Moraliſtæ ſapientiam intelligunt in genere intellectualium, idque πρώτως, juſtitiam verò univerſalem in genere moralium, idquè δευτέρως, cur,niſi quia utraque perficit habentem, felicemquè eũ reddit, altera in regno mentis,altera in regno moris, & quia utraq; totum quoddam, non obtinens conditionem partis,habitusquè poſtremus, ad ulteriorẽ virtutem inordinatus: Alii prudentiã,ut quæ participet de utroque ſexu virtutum,intellectualis reſpectu ſubjecti,&cauſæ efficientis,moralis reſpe-

respectu objecti & finis, quorsum omnes virtutes morales quasi sacro nodo connexæ in prudentiâ, verùm absque judicio prudentiali id quidem, quoniam utut prudentiæ Theoria feratur directè ἐν τὰ πρακτὰ, eoquè aspectu largâ significatione etiam Practica virtus dici possit, non Theoretica tantùm, tamen locum hîc non invenit, tum quia beatitudo finis, prudentia verò mediorum, tum quia non pertinet ad appetitum sensuum, neque est materia alicujus affectus, ut virtus in more posita, à quâ absolutè & proximè denominamur probi: Alii non unam quandam specialem virtutem, ejusque operationem, sed omnium virtutum ἄθροισμα, hoc est, virtutem ὅλην atque universam, & quidem in summo gradu possibili, eò quòd hîc definiatur beatitudo, non partialiter, sed totaliter, quo fit, ut per virtutem, non una tantùm, sed quævis intelligatur, per optimam verò & perfectissimam virtus cum gradu intensionis & extensionis posibilis. *Dicitur quintò, operatio animæ rationalis secundum virtutem optimam & perfectissimam, verùm in vitâ perfectâ*, quam alii vitæ hominis coæquant & coëxtendunt, sed contra mentem Philosophi, qui pueros negat esse capaces beatitudinis, adolescentes verò idoneos auditores ejus disciplinæ, quæ de eâ tractat, fortean ideò, quia sicut homo respectu corporis,

ris, ſive ex parte generationis corporis,tum demùm perfectus cluit., quando ſibi ſimile generare poteſt,ita reſpectu animæ,ſive ex parte generationis animi, quando adultum & confirmatum habet judicium, quo pueri univerſaliter, adoleſcentes particulariter deſtituuntur: Alii per vitam perfectam intelligunt reliquum vitæ tempus,poſtquam quis felicitatis poſſeſsionem eſt conſecutus:· Alii denique longum vitæ actum & tractum, hoc eſt, vitam perfectæ ætatis ac temporis, eò quòd beatitudini attribuenda ſint perfectiſsima, tempora autem longa brevioribus ſint perfectiora, cum ad æternitatis viciniam accedant, ut non malè quoad majorem beatitudinis exiſtentiam, ſive beatitudinem extenſivam, quando ea ſumitur pro aggregato ex bonis animi corporis & fortunæ, inter quæ etiam vitæ prolixitas, qualis beatitudo habet tempus, tanquam partem eſſentialem,indigetquè tempore eſſentialiter, ita non benè,ſaltem non optimè, quoad ejusdem eſſentiam, ſive beatitudinem intenſivam. Neque enim ita ad beatitudinem requiritur peremptoriè extenſio temporis, ut ratione extenſionis ea quoque fiat intenſior, cùm ſecundum intenſionem ſimul acquiratur, inquè individuo temporis ſit poſita, ſive indiviſibili atque impartibili puncto, planè ſicut aqua tunc calida audit ſecundum intenſionem-

quan,

quando actu incaluit, licet diutiùs calida sit secundum extensionem, quò diutiùs caluit, & seriùs decaluit. Hæc & alia definibundus Aristoteles.

Caput XII.

Accessorius elenchus contra Solonistas, posthumæ εὐδαιμονίας exaggeratores, contrariæ verò inhumatæ ἀδαιμονίας exagitatores intempestivos, cum intercessorio elencho contra Stoicos, disparatæ ἀδ͂ευδαιμονίας vilipendulos.

EX definitione hâc Aristotelicâ beatitudinis eâdem operâ patet, quid de Solonismo Solonistarum sentiendum sit, qui cum magistro suo Solone assertum ibant, neminem ante novissima posse ferri beatum, eò quòd homo, dum hujus lucis usura fruitur, nunquam plenè ac planè sit extra τὰ δυστυχήματα, extra omnem mali sensum, quos Aristoteles jugulat hoc argumento, quòd beatus, cùm possideat virtutem optimam & perfectissimam, omnes casus fortunæ adversæ decenter ferat, qui si parvi & pauci, non plus habent momenti apud eum, atque in bilance duo tresvè scrupuli, duo triavè granula, superaddita ponderi, sin magni & multi, afferunt quidem aliquid momenti ad pondus, quale uncia, aut selibra, obadditæ ponderi, verùm citra bea-

beatitudinis naufragium , quam adverſa fortuna obſcurat quidem ; ſed non tollit, cùm ſit extrinſecum quid , ideoquè internam beatitudinis eſſentiam haud evacuet. Quamvis enim in has anguſtias redactus beatus noſter , quando v. g. in Priamica mala incidit, & vel in Phalaridis tauro torretur cum Perillo , vel in Nicrocreontis mortario ferreis piſtilis tunditur cum Anaxarcho, non ſit ἁπλῶς, ex aſſe , omnibuſquè, quod ajunt , numeris beatus , eò quòd mutatio bonorum corporis & fortunæ , etſi non auferat beatitudinis eſſentiam , auferat tamen integritatem, quemadmodum abſciſſa manus , etſi non tollat humanitatem,facit tamen hominem mutilum , nihilominùs majorem ac præſtantiorem ejus partem , nempè virtutem, poſſidet in tali articulo,ſi minùs in actu exercito ſemper , animo compatiente cum corpore patiente , propter arctiſſimam συζυγίαν , & ſyncretiſmum virtualem , qui impeditur in inſtrumentis deſervientibus potentiæ, quibus tunc ea caret , quo fit, ut non poſſit benè diſponi ad operandum ſecundum vires humanas, neque εὖ πράττειν univerſaliter,atque ad alium, minimùm in actu ſignato , atque ad ſeipſum , ad quam rem bona interna ſufficere videntur , incomitata externis,quæ bona poſſidere poteſt animus πῶς aliquo modo , etiam cùm cor-

pori ægrè est, cujus tormenta & cruciatus hactenus boni, si ferantur & perferantur per virtutem, hoc est, non in & per se, verùm per accidens, quatenus videlicet per ea, quæ mala alioqui, obtingit aliquod aliud bonum, id quod verisimiliter voluisse videntur Stoici cum μεγαλοφιλοσοφίᾳ suâ abstractâ, quando talem nobis describunt sapientem, quo ne Jupiter, cujus ille collega est, plus possit, etsi diutiùs posſit. Dico in actu signato. Neque enim omninò & peremtoriè obruitur atque evastatur in adversitatibus virtus, verùm in his ipsis elucet τὸ σεμνὸν ejus, dum vir bonus illis non succumbit. Sed demus sanè Solonistis ex liberalitate Philosophicâ, imminentes mutationes efficere, ut beatitudo, quæ adest, esse desinat, tamen non id quoque efficient, ut, dum adest, de eo affirmari nequeat, cui adfuerit. Per absurdum namque, alicui tribuere aliquid, non quòd nunc id habeat, sed quòd aliquandò habuerit. Cùm enim statuant Solonistæ, aliquem posse dici beatum, quòd fuerit, multò magis concedere debent, siquidem sibi consentire velint, eum esse beatum, dum est actu. Propter quod enim unumquodque tale est, illud magis tale est. Quòd si ergò verè post mortem quis Solonicè & Solonisticè dicitur beatus fuisse, dum viveret, ergò, dum vivebat, verè licuit dicere, eum

eum esse beatum. Omnis siquidem propositio de præterito est vera, quando id in aliquo præsenti fuit verum: Quare, si post mortem verè dicitur, hic fuit beatus, certè aliquandò dicerè licuit, hic est beatus, perqué consequens, qui vivit, interea, dum vivit, si beatus est, dici potest beatus esse, sed non absolutè & simpliciter, quomodo nemo antei obitum potest dici beatus, nisi præfiscinè, & cum hâc clausulâ, quòd ita vivat, mortemqué ei vitæ congruentem obeat, saltem secundum quid, & pro tunc, sive pro aliquo definito & determinato tempore, quomodo quis etiam ante obitum potest dici beatus: (Cur namque, cùm adest affectio, subjectum ab eo non denominetur, dum verò abest, denominetur, præsertim cùm per cætera bona, quæ tamen summum bonum formaliter non sunt, homo denominetur, v. g. dives à divitiis, doctus à doctrinâ?) Si minùs extensivè, & quoad majorem existentiam, quomodo beatitudo requirere videtur bonorum continuationem, immò perpetuitatem, mortem item placidam vitæ anteactæ respondentem, saltem intensivè, & quoad essentiam, quomodo omnes, qui felices sunt, ante mortem tales sunt. Positâ namque causâ, ponitur effectus: Atqui causa, propter quam aliquis dicitur beatus, est virtus, & ejus actio, utraque autem ante

mortem, cum mortui non agant, sed deagant, hoc est, agere desinant: Ergò!

CAPUT XIII.

Εὐδαιμονίας divisio in Theoreticam & Practicam, cum utriusque notis essentialibus, quibus ceu coloribus suam hanc Venerem ornare voluit Philosophus, quò alliceret rivales.

Sic definita Εὐδαιμονία *vel Theoretica est, sive Speculativa, vel Practica, sive Activa.* Quæ divisio non generis in species, cùm summum ultimum optimum in omni genere sit unum, nec ferat coæquale in eodem genere, verùm totius in partes, aut gradus. Ad duo duo quippè natura hominem, mundi epilogum, genuit, ad θεωρίαν videlicet τῶν ὄντων, contemplationem eorum, quæ sunt, & πρᾶξιν τῶν δεόντων, actionem eorum, quæ decent, quorum alterum beatitudinis Theoreticæ per virtutes mentis, quæ veri, alterum Practicæ, per virtutes moris, quæ boni, utrumque beatitudinis in genere suo, non si conferatur genus cum genere, quomodo utraque subjectum suum supremâ perfectione perficit distinctim, contemplativa contemplatione per sapientiam, activa actione per justitiam universalem, ambitu suo complectentem omnes virtutes morales, idqué vinculo pru-

prudentiæ. *Utriusque Idiomata* & Προϰείμενα, *attributa, inquam, essentialia, ac prædicata interna, breviter hæc sunt, numero bissena.* 1. *Quòd beatitudo, sive summum, quod vocant, bonum, sit* ἀκρότατον καὶ τελειότατόν τι, summum quid & perfectissimum: Summum, quia bonum, & quidem optimum, quo non datur aliud superius, ut in quo appetitus ultimatè terminetur, & in quo omnia bona concurrendo concurrant: Perfectissimum, quia finis, qui perfectio, & quidem ultimus, qui ultima perfectio, sive perfectio perfectionum. II. *Quòd* αὐτάρκες, sufficiens, & seipso contentum bonum, adeoqué tale, quo obtento nihil poſsis aut debeas ultrà expetere extra illud. Quòd si enim externo aliquo bono egeret ad suam intrinsecam perfectionem, jam utique nec summum, nec perfectiſsimum esset, & per consequens nec sufficiens, cùm ἡ αὐτάρκεια sufficientia certa perfectionis sit nota, quoniam omne ens tum perfectum est, quando seipso contentum. III. *Quod* δι' αὑτὸ ἀγαπητόν, per & propter se optabile atque expetibile bonum. Quâ de re? Quia enim rectus ordo bonorum hoc postulat, ut unum propter se, cætera verò propter illud expetantur, ne progreſsio currat in infinitum. Etenim, si beatitudo, sive summum perfectiſsimum sufficientissimum bonum, non propter se,
 verùm

verùm propter aliud, appeteretur, tum verò præstantius in comparatione foret bonum id, propter quod expetitur, adeoquè summo perfectissimo sufficientissimo bono daretur aliud superius perfectius sufficientius, id quod ἀντιφατικὸν, & Logicè, & Logisticè. Quo loco notandum notanter, hos terminos esse ἀναστρόφους, convertibiles in suo orbe. Ideò enim, quia beatitudo est bonum summum sive optimum, eâdem est perfectissimum quoque, & quia perfectissimum, etiam sufficientissimum, & quia summum perfectissimum sufficientissimum, ideò per se atque in se tam optabile, quàm optatum, immò optatissimum. Quòd si enim quis me roget, cur pulcher, sanus, robustus, dives, nobilis, honoratus esse velim, huic responsitâsso equidem, propterea ut beatus sim, quòd si pergat incivilius urgere, cur beatus esse discupiam, talem percontatorem indignum responso judicásso, quia enim interrogat id, quod est moribus ininterrogabile, cùm sui ipsius gratiâ expetatur beatitudo. IV. *Quòd* ἥδιστόν τι τῷ φιλαρέτῳ, bonum jucundissimum studioso candidato virtutis, cujus conscientiam domi serenat & tranquillat hoc bonum, non secùs ac mare procellosum almus sol, cùm sunt halcyonia sive alcedonia. V. *Quòd* οἰκεῖον, bonum proprium ac domesticum ejus, qui illud sibi acquisivit, promeritis, in-

quam,

quam, noſtris venale, atque in proprietatem viribus viri commutabile. Neque enim ab aliis illud petere aut expectare neceſſe habemus, ſed in noſtrâ illud eſt manu ac poteſtate, per ſe ac ſuo labore quivis acquirere illud poteſt, &, quando ejus particeps eſt, pro ſuo lubitu utiquè fruiquè. VI. *Ideoque* κτητὸν ἢ πρακτὸν ἀνθρώπῳ, hominis ſtudio atque induſtriâ comparabile. Quòd ſi enim incomparabile foret, neque tale, quod caderet in hominem, tunc fruſtrà utique appeteretur, quæreretur vè: (Contra Stoicos, qui talem nobis deſcribunt beatum, qui in ſuâ ſtoâ ut phœnix vix quingenteſimo quoque anno ſemel naſcatur:) Aut, ſi à cœco fortunæ flatu foret, jam nihil prærogativæ induſtrius præ otioſo, bonus præ malo haberet in hoc ſtadio. VII. *Quòd* πολύκοινον, commune. Non enim ad certas perſonas reſtrictum eſt, ſed à quovis homine virtutis ſtudioſo acquiri poteſt. Dicitur autem tale ratione δυνάμεως potentiæ, non actus, quia ut ſic non poſſidetur ab omnibus indiſtinctè, verùm à virtutum candidatis & alumnis tantùm. VIII. *Quòd* κοινωνικὸν, ſui communicativum. Cùm enim omne bonum diffuſivum ſui cum Thomâ, tum vel maximè ſummum, quod bonitatem ſuam communicat in infinitum, hoc eſt, ſummè. IX. *Quòd* μόνιμον καὶ μηδαμῶς εὐμε-

πέβολον, ἀναφαίρετον, inquam, ſaltem δυσαφαίρετον, ſtabile, ac propemodum immutabile, inalienabile, minimùm difficulter alienabile bonum, ut quod firmitatem ſuam tetragonicam habeat à virtute, quæ ſtabiliſſima humanorum bonorum, ut quæ nec poſſit eripi invitis, ſed nec oblivione per deſuetudinis aut inclinationis defectum amitti, quoniam in eâ beati indeſinenter vivunt, ſaltem victuriunt. Id quod πρώτως primò verum de beatitudine Practicâ, de Theoreticâ verò δευτέρως ſecundariò. Neque enim tantæ, & tam frequentes, ac non interruptæ contemplandi occaſiones offeruntur ſapienti contemplatori quoad exercitium, quot & quantæ benè agendi bono viro, qui, ſive ſecum agat, ſive cum alio contrahat, ſive ſomno & cibis ſua tempora det, ſive æger ſit, aut valetudine fruatur optimâ, ſemper & ubique campum habet, quò virtuti conſentanea, jam agere valeat, jam de agendis cogitare. Dico δυσαφαίρετον, & μηδαμῶς εὐμετάβολον. Nullus nullus quippè habitus tam firmis hæret radicibus, quin labefactari, immò perire totus poſsit, tum per actus contrarios, tum per propriorum actuum intermiſsionem, ſed non facilè ſcilicet. X. *Quòd* τίμιον, honorabile, ut quod non tantùm laude dignum ſit propter aliud, ad quod conducit, ut τὰ ἐπαινετὰ, laudabilia bona, quæ merentur

rentur laudem ob usum, quem præstant, sed in seipso præstantissimum sit, cùm non referatur aliò, verùm in seipso finem ac perfectionem habeat, tanquam bonum omni veneratione dignissimum. XI. *Quòd* θεῖον, καὶ θεόσδοτον, bis divinum, & ratione dignitatis, quoniam eo in civilibus post Deum nihil nobilius, & ratione causæ conficientis remotæ, quæ idemmet Deus, ens nobilissimum divinissimumqué. XII. *Quòd* μὴ βίαιον, οὐδὲ ἀργὸν, inviolentum atque inferiatum. Inviolentum, & quoad modum acquirendi, & quoad modum possidendi, & quoad modum exercendi. Neque enim per vim, sed honestis actionibus, acquiritur hoc bonum, nec per fraudes, sed virtutes, possidetur, neque coactè, sed liberè, exercetur. Inferiatum, quia nec dormientis, nec ociosi: Non illius, eò quod somnus laudabilium functionũ sit privatio: Sed nec hujus, quia ocium malè collocatum, uti virtutis impedimentum, ita contrariorum vitiorum invitamentum, irritamentumvé.

Caput XIV.

Vtriusque comparatio inter se, cum interpunctionis spongiâ.

Quòd si prædictos beatitudinis gradus consideres ἁπλῶς, *absolutè atque in se, quoad præstantiam intrinsecam, adeoquê ex*

parte rei, circa quam extrinsecus versantur, modumquè cognoscendi illam rem, hoc ὑπολήψεως τρόπῳ, considerandi modo, næ Beatitudo Theoretica antestat Practicæ. I. Ob nobilitatem absolutam subjecti, quod præstantius, cùm consistat in operatione nobilissimæ facultatis in homine, putà mentis supra sensus elevatæ, quæ nobilior cæteris potentiis, tum quia his imperat tanquam inferioribus ἡγεμονικῶς ἢ κυβερνητικῶς, tum quia percipit universalia, species, inquam, intelligibiles, abjunctas & sequestratas à conditione materiæ, neque est extensa extensione subjecti, tum quia operatio ejus non est in instrumento corporeo, propter arctam communicationem, quam habet cum substantiis separatis, quibus homo contemplando assimilatur spiritaliter, non agendo, cùm non vivant vitam activam, secundum virtutes morales, & affectus, quibus vacant. II. Ob nobilitatem absolutam objecti. Sicut enim perfectissimæ potentiæ operatio perfectissima, ita perfectissimæ operationis perfectissimum objectum, quod in præsentiquè argumento divina, non humana, in fortunæ manibus & genibus posita, circa quæ operando occupatur beatitudo Practica, negocians circa virtutes morum, affectus, & actus externos, qui communes composito ex animo & corpore, cùm pertineant

ad

ad partem animæ sensualem. III. Ob nobilitatem absolutam finis, ut quæ, tanquam ultimum expetibile ac desiderabile, expetatur sui unicè gratiâ, non ob finem alium, ut virtutum moralium actiones, quarum finis ὑπερβολιμαῖος videtur esse contemplatio. Ideò ideò siquidem operam navamus praxi virtutum, ut in portu contemplativæ felicitatis, tanquam in ultimâ metâ, securè deliciemur & triumphemus, cum Adamo protoplastâ, qui in statu innocentiæ vixit vitam contemplativam, & post lapsum demùm ad activam descendit. IV. Ob nobilitatem absolutam effectus, ut quæ absque ambagibus & circuitione regiâ viâ manuducat nos ad cognitionẽ ac contemplationem primæ causæ, quæ Deus, ὁ τρισμέγιστος καὶ τρισάγιος, termaximus & tersanctus. V. Ob nobilitatem absolutam adjunctorum, sive proprietatum atque affectionum beatitudinalium. Habet habet siquidem beatitudo Theoretica voluptates, & stabiliores, & sufficientiores, & sinceriores, tranquilliore squé: Stabiliores, quia operatio ejus fit per mentem, quæ non extenditur in instrumento corporeo, ideoqué minùs propter defatigationem interrumpitur, ut cæteræ operationes, quæ magis, nescio quomodo, indigent instrumentis corporeis, magisqué sunt materiales, quantò autem actio aliqua magis materia-

lis, tantò magis defatigatur homo ob attenuationem ſpirituum: Sufficientiores, quia non æquè eget inſtrumentis naturæ & fortunæ, corporis, inquam, & externis bonis, in producendis operationibus, aut, ſi indiget, eget his, non ſui, verùm neceſsitatum corporis gratiâ, hoc eſt, non per ſe, ſed per accidens, quatenùs videlicet, qui contemplationi vacant, ſunt homines, neque ex ſolâ mente, ſed etiam ex corpore conſtant, indigente ejuſmodi ſubſidiis, cùm contrà beatitudo Practica multis næ multis indigeat externis, victu, amictu, habitatione, aliis, quod argumentum inſufficientiæ, quoniam minima indigentia arguit majorem ſufficientiam in comparatione, & per conſequens perfectionem: Sinceriores, cùm conſiſtat in actione animi purgati, & quodammodò à materiâ ſejuncti: Tranquilliores vel ideò, quia acquirimus virtutes morales, ipſamqué adeò beatitudinem activam, propter illam, ut quieſcentes in ſacro ocio ſecurè contemplemur, quaſi in pergulâ Philoſophicâ, VI. Ob nobilitatem abſolutam operationis per demonſtrationem τοῦ διότι, quæ fit per cauſam, non τοῦ ὅτι, quæ per effectum, quarum illa à priori, hæc à poſteriori, ideoqué illa prior, hæc poſterior conſecutivè Scilicet triplex operatio in ſuâ latitudine, factiva, activa, & contemplativa. Ex his imperfectior factiva,

quæ

quæ perficit potiùs ipſum opus, quàm operantem, perfectior activa, quæ perficit habentem, etiam quin extra extenditur ad alios, ſed perfectiſſima interim contemplativa, ut quæ perficiat habentem ſecundum potentiam nobiliſſimam, neque ordinetur ad quid aliud, niſi per accidens. *Sin eoſdem beatitudinis gradus conſideres χετικῶς & relatè, quoad neceſſitatem atque uſum, quem præſtant in vitâ humanâ, perquè relationem ad nos, hoc ὑπολήψεως τρόπῳ, conſiderandi modo, næ Beatitudo Practica anteſtat Theoreticæ.* I. Ob nobilitatem moralem ſubjecti, quod appetitus, qui ſicut intellectus princeps ac prædominans animæ pars intelligendo, ita hic perſequendo, quod ille intellexit: Atqui Deo chariſſimi, non qui intelligentiſſimi, ſed qui actuoſiſſimi. II. Ob nobilitatem moralem objecti, quod bonum honeſtum, in actione, non contemplatione, conſiſtens. Facere facere namque Philoſophia docet, non dicere, nec ſcire, verùm ſcitis uti. Unde Philoſophia Practica κατ' ἐξοχὴν nuncupatur Philoſophia, quaſi in eâ totiva vis Philoſophiæ contineatur virtualiter. III. Ob nobilitatem moralem finis, qui beatitudinis Practicæ bonum, Theoreticæ verum: Atqui bonum nobilius vero in comparatione, præſertim illud, quod ſui tantùm gratiâ expetitur, quale bonum beatitudo Practi-

ca

ca. IV. Ob nobilitatem moralem effectus. Satius siquidem egentes v. g. sublevare, periclitantis salutem expedire, quàm vel stellas dinumerare, mundivè magnitudinē metiri, quorum alterum beatitudinis Practicæ, alterum Theoreticæ, ob quam effectus nobilitatem in foro vitæ humanæ Medicus Practicus præfertur Theoretico, atque τὸ Theoreticum refertur ad Practicum, sicut in divinis cognitio ad cultum, visio beatifica ad amorem, quoniam præstantius in comparatione diligere Deum, quod πρακτικὸν, quàm eum contemplari, quod θεωρητικόν: Quin immò ipsa illa contemplatio, quam tanto Theologi urgent hiatu, non in intellectu consistit, verùm in appetitu, cùm vera Dei contemplatio sit, eum venerari ac colere. Tum quippè scimus Deum, quandò eum diligimus, non quandò eum scimus, quod etiam diaboli facere videntur, dilectio, non contemplatio, cum Deo nos unit. Quorsum vitæ perfectionem, non in scientiá, verùm in charitate, ponit Apostolus, qui melius ait esse, Christum diligere, quàm omnia scire, eò quòd dilectio sit legis adimpletio. V. Ob nobilitatem moralem adjunctorum, sive proprietatum atque affectionum beatitudinalium. Neque enim tantùm jucundiores sunt voluptates Practicæ, proficiscentes ex te-

testimonio bonæ conscientiæ, sed etiam firmiores, sive habitum virtutis moralis spectes, qui assuetudine, non disciplinâ, acquiritur, atque ob id minùs oblivionis periculo subjicitur, magis quin etiam necessarius est, cùm sine eo quis nequeat assequi bonum contemplationis, sive actiones ejus internas, quomodo vir bonus semper in procinctu est ad agendum, ut decet, dum offeratur ei occasio modò, licet quoad actiones externas minùs assiduè valeat agere, idquè ob defectum occasionum, conquè venienter minùs ex his voluptates percipere semper. VI. Ob nobilitatem moralem operationis, per quam continenter vir probus utitur suâ probitate. Quamvis enim non ab extra operetur semper, ut dictum, ab intra tamen perturbationes componit semper, istactenus vir bonus absolutè, idquè ob virtutis moralis exercitium, aliâs explicitum, aliâs implicitum, non item æquè in comparatione vir bonus absolutè ob simplex exercitium virtutis intellectualis, verùm cum additamento, bonus v. g. Physicus, Mathematicus, ut qui moraliter possit esse malus. VII. Denique ob ignobilitatem oppositi, resultantemquè exinde contrariam cooppositi nobilitatem. Cujus siquidem oppositum deterius, illud in oppositione censeri debet melius, cùm oppositorum opposita sit natura: Atqui secun-

ſecundum Scotum deterius odiſſe Deum, quàm malè de eo ſentire, deterior, inquam, nequitia, quàm inſcitia, pravitas, quàm ruditas, ſi minùs abſolutè, minimùm relatè, atque in ordine ad ſocietatem humanam, quam turbat: Ergò! Ego utramque conjugio Philoſophico junxerim, tanquam Platonis Androgynum, ex contemplatione, ut mare, & actione, ut fœminâ, conſtantem. Scilicet triplex bonum in almâ univerſitate bonorum, delectabile, utile, honorabile. Delectabilior quidem contemplatio actione, at utilior actio contemplatione, utraque interim ex æquo honorabilis.

Caput XV.

Κορωνὶς *de utriuſque Beatitudinis, tam Theoreticæ, quàm Practicæ, perfectihabeïtate, cum gradibus imperfectionis in ſubjecto beabili, beandové.*

Uterque beatitudinis Philoſophicæ gradus in hâc vitâ cadit in hominem beabilem, beandumvé, & non cadit: Non cadit comparatè ad ſtatum beatitudinis primævæ, ſimpliciter, abſtractivè, quoad eſſentiam ac definitionem, perfectè, habitualiter, quo ſenſu ſummum hominis bonum in ſtatu τῆς ἀποϛασίας, & naturæ corruptæ, nec Theoſophicè, nec Philoſophicè ad plenum

num datur, nisi in descriptione & ideâ, idqué ob διχοστασίαν, dissidium carnis & spiritus, potentiarumqué superiorum ac inferiorum ἀνωμαλίαν exorbitantiam, quæ reliqua etiamnum in homine post tristem protoplastarum παρέκβασιν transgressionem, etiam post regenerationem, & virtutis acquisitionem, cujus operatio in operante est imperfecta, sive contemplationem, sive actionem spectes, jam verò qualis causa, tale effectum. *Cadit extra comparationem ad statum primævum, secundum quid, contractè, partialiter, quoad existentiam in hoc vel illo subjecto, imperfectè, dispositivè.* Probatur. Ubi datur virtus, & contemplatio atque actio secundum eam, exqué utrisque resultans animi malacia ac serenitas, cum proportionatis debitè corporis & fortunæ bonis, ibi datur beatitudo, cujus hæc sunt fundamenta & partes: Atqui hæc dantur in homine, non tantum collectivè, quatenus est species subalterna, sed etiam distributivè, quatenus est species specialissima, sive individuum, non quasi-totaliter & perfectè inveniatur in hoc vel illo supposito, Petro, Paulo, Calliâ, Hippiâ, cùm nemo mortaliũ fuerit, nec sit, nec futurus sit, qui præter virtutẽ perfectam omnia corporis & fortunæ bona habuerit, sed quod in multis, ita ut compensetur ex multis, quod desideratur in uno: Ergò! Quòd si Moralistæ

qui-

quidam etiam ratione existentiæ beatitudinem perfectam esse asserunt, hæc eorum sententia non est accipienda in sensu diviso, de singulis individuis seorsim consideratis, verùm in sensu composito, de tali omnium individuorum aggregatione, quæ speciei nomine venit Aristotelicè, non Platonicè, quia enim omnes homines individua sunt, idealisquè homo, qui totam vitam repræsentet speciem, nuspiam reperitur, nisi fortè in Utopiâ Platonicâ. Quid multis? Opposita sunt nata fieri in eodem, haud equidem simul, verùm successivè: Homo extremæ miseriæ quadamtenus est particeps in hâc vitâ: Ergò & oppositæ beatitudinis, ut qui à Deo creatus sit, non ad illam, sed ad hanc, *Quod attinet gradus beatitudinis, hos illa admittit, non priori, sed posteriori considerandi modo, hoc est, non respectu sui, sed subjecti sui, nec ut est, verùm ut inest.* Utut enim non recipiat hos agnoscatquè ratione essentiæ & perfectionis, sive in gradu summo, quo intuitu consistit in indivisibili atque impartibili, & nec magis nec minùs admittit, recipit tamen ratione existentiæ suæ, sive in gradu remisso, prout subjecto suo inest, quo aspectu consistit in divisibili, magisqué & minùs haud abnuit inter varia supposita hominum beatorum, quorum unus altero beatior esse potest, sicut alii aliis sunt doctiores,

res, justiores, immò inter unum idemque suppositum hominis, diverso tempore spectati, qui beatior esse potest tempore ultimo, quàm primo, & quoad beatitudinem intensivam, sive formalem, & quoad extensivam, sive materialem, quam objectivam vocant aliter.

CAPUT XVI.

Remissio Εὐδαιμονίας Theoretica ad superius disciplinarum auditorium, per condescensum ad Practicam, tanquam instituto proximiorem.

VErùm enimverò, quia consideratio Beatitudinis Theoreticæ ad Ethicum ex professo, quoad totum, inquam, esse, & secundum totum usum, haud pertinet, tum quia sic Ethici foret ex professo agere de habitibus contemplativis, sicut ex professo agit de habitibus Practicis, quoniam ad felicitatem contemplativam tam necessaria perfecta illorum cognitio & doctrina, quàm horum ad felicitatem Practicam, cùm tamen Aristoteles, de utrâque verba faciens, leviùs, atque ex eventu quodammodò, & per viam commentarii, egerit de illis, exactiùs verò de his, tum quia hactenus tantùm de habitibus contemplativis anquirit Ethica, quatenus illi habitus sunt virtutes mentis, perquè se expetendi ideò,

quia

quia virtutes, conquè venienter de beatitudine contemplativâ haud aliter, nisi quia est pars communis, & finis communis vitæ humanæ, non in actione solùm, verùm etiam contemplatione, consistentis, atque ut sic ex collatione utriusque beatitudinis hoc meliùs intelligatur, & ab alterâ distinguatur in communi subjecto beatitudo, quam vocant, activa, idcircò illam ad superiorem artificem ex præscripto artis remittimus, unicè occupabundi in hâc, nisi quod de prædictis habitibus intellectualibus quædam stante pede suo loco. Scilicet, (ut hoc obiter addam; immò non obiter,) tractatio beatitudinis distinctâ ratione ad distinctas disciplinas pertinet. Quatenus enim est in contemplatione pósita primæ causæ, ut sic ad Metaphysicam declinat, quatenus verò consideratur, ut affectio quædam hominis, qui est species corporis Physici, ut sic ad Physicum acclinat, cujus examinare principia interna operationis, quale principium anima, combinata cum corpore, quatenus denique consideratur, ut finis hominis, in ejus actionibus collocatus, ad quem universa vitæ humanæ institutio dirigenda, ut sic ad Ethicum inclinat, qui solus novit methodum vivendi, non hominiter, sed humaniter.

CAPUT XVII.

Annon* ἡ Εὐδαιμονία *Practica sit* τοῦ συνθέτου *compositi, ideoque Bonorum, quà Animi, quà Corporis, quà Fortunæ, collectivè sive aggregativè, sicut opposita* Ἀδαιμονία *Practica contrariorum malorum correspectivè, utraque ut bonum ita malum* μὴ συναριθμούμενον, *inconnumeratum & inconnumerabile?

HE' Εὐδαιμονία *Practica nihil aliud est, quàm optimus status Animi, & Corporis, cum justo comitatu Bonorum Fortunæ,* bonum, inquam, cumulatum animi, corporis, ac fortunæ, materialiter constans ex diversæ naturæ partibus, formaliter verò ex partibus certo ordine coadunatis. Priori modo non unum, sed multiplex esse videtur, posteriori non multiplex, sed unum, utroq; totum, non similare, sed dissimilare. Ut ita rectè posito calculo Philosophico homo Practicè beatus sit subjectum bonorum internorum, putà animi & corporis, recipiens continens, ipsa verò bona adjuncta recepta contenta, contra bonorum exteriorum, persuade fortunæ, ille subjectum sustinens, hæc adjuncta sustentata. *Bona Animi dicuntur, quibus animus perficitur*

per

per se, cùm habeant ordinem præcisè ad essentiam subjecti sui, cui insunt, eorumquè finis sit simpliciter complementum illius essentiæ, ceu sunt, animo convenientes habitus, tam speculativi, quàm Practici, & actiones, quæ ex iis proficiscuntur, cum harum comite voluptate, quorum bonorum alia ad intelligendum ratiocinandum ac deliberandum sunt comparata, alia ad apperendum, alia ad utrumque corollariè. *Bona corporis dicuntur, quibus corpus perficitur per se*, ceu sunt, sanitas, quæ analogicè inter virtutes cardinales respondet justitiæ, ad proportionem in humoribus principalibus, spiritibusqué, tum ratione quantitatis, quæ proportio Arithmetica, tum ratione qualitatis, quæ Geometrica, sine quibus non datur sanitas: Robur, quod analogicè inter virtutes cardinales respondet fortitudini, cujus adjutorium externum robur: Pulchritudo, quæ analogicè inter virtutes cardinales respondet temperantiæ, ut sanitatis, ita pulchritudinis, conservatrici: Denique sensuum incolumitas, eorumqué tam internornm quàm externorum, conjuncta cum corporis εὐκρασία, quæ analogicè respondet inter virtutes cardinales prudentiæ mediomatrici. Ex prænominatis corporis bonis in comparatione alia universalia sunt, perqué totum corpus sparsa ac dispersa, ut signata proxime bona,

parti-

particularia, alia certorum membrorum propria, quale bonum acies in oculis, acumen in auribus, vis in manibus, celeritas in pedibus, articulatio & diſtincta vocum formatio in linguâ. *Bona Fortunæ dicuntur, quibus tam animus quàm corpus perficitur per accidens, ſive perfectione accidentali & extrinſecâ*, ceu ſunt, nobilitas civilis, honor, laus, gloria, bona fama, libertas, πολυτεκνία καὶ εὐτεκνία, ſive bonus proventus liberorum, tam naturalis, quàm moralis, amici, qui bonum quidem internum reſpectu noſtræ erga alios benevolentiæ, reverà autem externum reſpectu aliorum benevolentiæ erga nos, denique divitiæ, eæqué tam naturales, quibus primò ſuccurritur indigentiæ humanæ, ad defectus naturales tollendos, ſic dictæ ex eo, quia ipſa natura nos illas parare docet, ut ſunt plantæ, pecora, prædia, cibus, potus, habitaculum, vehiculum, & ſi quid his eſt ſimile, quod per ſe ad corpus, vel alendum, vel tegendum facit, quàm legales, ut ſunt nummi & ſervi, artificialesqué, ut ædificia arte facta, ſupellex, & univerſè inſtrumenta domeſtica, tam activa, quàm factiva, quibus ſecundò ſuccurritur indigentiæ humanæ, videlicet hactenus, quatenus illarum beneficio naturales divitiæ vel comparantur, vel conſervantur, arte adjuvante naturam. Dico ſecundò, quia primò vita his non ſuſten-

tatur,

tatur, cùm ali his corpus nequeat, licet hactenus nobis inserviant, ut permutare & curare iis liceat, quæ corpori primò sunt necessaria. Bona fortunæ appello cum nomenclatore Philosophico, eò quòd magis fortunæ, id est, causæ alicujus externæ & incertæ beneficio, quàm vel naturâ, vel industriâ humanâ, acquiri queant, aut acquiri quidem, sed non ita custodiri, unde & externa nuncupantur συνωνύμως, quia extra corpus sunt, & nonnisi mediatè corpori adhibentur, aut extrinsecùs potiùs totum hominem attingunt. *Ex his bona animi, excepto summo, quod tantùm propter se expetitur, non etiam propter aliud, partim propter se expetuntur, partim propter aliud, bona corporis partim propter aliud, partim propter se, bona fortunæ tantùm propter aliud, non etiam propter se.* Bona animi partim propter se, partim propter aliud, ut virtus, quæ expetitur propter se, quia hominem perficit, propter aliud quia refertur ad actiones: Bona corporis partim propter aliud, partim propter se, ut sensuū integritas, quæ expetitur propter aliud, mille videlicet emolumenta, propter se, quia animal perficit: Bona fortunæ tantùm propter aliud, ut divitiæ, quæ expetuntur propter usum. Quamvis enim & ipsa sint simpliciter ac de se suiqué conditione bona per naturam intrinsecè, non secùs ac alma corpo-

ris

tis bona, tamen non sunt semper bona alicui per usum extrinsecè, sive ratione utentis, sicut ægris nequaquam sana, quæ tamen sui naturâ sana, dulcia, quæ tamen sui naturâ dulcia. Etenim viro probo sunt bona tam illa quâm ista, tanquam instrumenta ad exercitationes virtutum, improbo verò mala propter incongruentem eorum usum, qui abusus contingens est, non necessarius, nec per se, sed per accidens, ut ita diversificentur secundum usum, sintquè tam bona quàm mala instrumentaliter, ideoquè indifferentia ratione usus, licet interim in & per se sint bona, si non moraliter, & quatenus cum aliis bonis conferuntur, quæ per se expetuntur, & propter quæ ipsa expetendá sunt, saltem naturaliter, quatenus considerantur in & per se, non autem per accidens, ac denominatione extrinsecâ cum Stoicis, contra quos gratis militant hæ rationes. 1. Quia bona corporis & fortunæ sunt connexa cum summo bono, sive κτῆσιν, possessionem ejus spectes, sive χρῆσιν, operationem atque usum, ideoquè si minùs uniformia, cùm bonum non sit univocum, nec natura verè una, minimùm boniformia, quia ab uno, quæ ejus conditionis, ut cùm primum sit absolutè & sui conditione tale, quale intellexerunt Stoici, cætera quoque sint talia per relationem ad illúd, quale intellexerunt Peripatetici in la-

D titu-

titudine, quomodo urinam v. g. dicimus sanam, pulsum sanum, alimenta & medicamenta sana, in ordine ad sanitatem, cujus sunt vel signa, vel causæ, vel instrumenta denique. II. Quià bonum augent accessione suâ, sicut contraria mala idemmet minuunt accessione suâ. Sicut ergò inter mala rectè numerantur, quæ bonum minuunt, tanquam heterogenea, cùm non valeat minuere bonum, nisi id, quod malum est, ita contrà rectè inter bona numerantur, quæ bonum augent, tanquam homogenea, cùm non valeat augere bonum, nisi id, quod bonum est. III. Quia alia bona nec acquiri sine his possunt, neque acquisitis uti sustinemus absque his: Eccur id? Quia enim sunt instrumenta ad acquirendas & exercendas operationes virtutum, quæ interdum circa quædam versantur, quæ absque bonis corporis & externis fieri nequeunt, quorum ideò absentia variè impedit actiones. Sicut enim illi, manci qui sunt, ad operationes animæ perficiundas inepti redduntur, non quòd facultate destituantur, sed quòd nulla habeant organa operandi, aut non satis proportionata: sic quidam reperiuntur, qui virtutem studio & consuetudine possent assequi, nisi his bonis destituerentur. IV. Quia vel ipsorum Stoicorum judicio, aut præjudicio veriùs, eligibilia, tanquam ut præposita ita præponenda in ele-

electione,& contraria mala negligibilia,tanquam ut rejecta ita rejicienda in eâdem: Atqui electio nonnisi boni, sicut opposita neglectio nonnisi mali: Ergò! v. Quia hæc bona à Deo muneratore, à quo condita sunt, atque ad usus ipsi placentes destinata, in præmium obedientiæ conceduntur probis, & his opposita mala à Deo vindice immittuntur improbis in pœnam inobedientiæ, quod argumento utique, illa esse bona, hæc mala, illa bona, ut quæ reddant in legitimo usu virum probum, si non intrinsecùs pro actu primo, sive habitu, saltem extrinsecùs pro actu secundo, ex habitu tendente. *Triga hæc bonorum ad beatitudinis constitutionem concurrit collectivè, suo tamen loco atque ordine. Primo ac principe loco Bona, quæ vocant, Animi*, quæ si in unâ libræ lance ponantur, & in alterâ naturæ ac fortunæ munera, tantum ponderis cum Critolao sunt habitura, ut non tantùm hæc, sed terram & maria sint depressura suo præpondio. Quorsum Stoici hæc hujus commatis bona sic obscurari atque obrui ajunt alterius commatis bonis, quemadmodum obscuratur lumen lucernæ luce solis, stilla muriæ magnitudine maris Ægæi, accessio unius teruncii divitiis Crœsi, aut Crassi, denique gradus unus viâ, quæ est hinc in Indiam. Sed cur primo loco abscisse? 1. Quia enim, sicut anima hominis for-

mæ, corpus verò materiæ rationem habet, ita & hæc animi ac corporis bona, quorum illa multò præstantiora his, sicut forma materiâ, quæ propter illam, similiterquè hæc propter ista, non contrà. II. Quia bona corporis homini sunt cum bestiis communia & familiaria, quæ sæpè valentiores, torosiores, vegetiores, velociores, pulchriores homine, abusui insuper obnoxia, communia tam bonis quàm malis, neque utilia, nisi per bona animi, munere congruentis usus. Sicut enim simpliciter nota etiam viro sapienti sunt πρώτως primò nota, simpliciter salubria etiam viro sano salubria, sic & simpliciter bona bona quoque etiam viro probo. III. Quia bona animi etiam in Deo & separatis mentibus habent aliquem locum, munera naturæ & fortunæ non item. IV. Quia bona naturæ & vitæ, sive fortunæ, nobis instrumenti loco deserviunt, sicquè animo ancillantur, ut bona fortunæ corpori, quod propter animum, ideoquè sicut hæc corporis bonis sunt sequiora, ita illa animi bonis, ad quæ utraque ordinantur, ut ad finem, quo definiuntur. V. Denique, quia beatitudinis essentia consistit κτ̀ κτῆσιν in habitu bonorum animi, κτ̀ χρῆσιν verò in operatione secundum illum habitum, in illo causaliter, in hâc formaliter, quorum neutrum tenet vel in illis, vel in istis. *Secundo loco Bona, quæ vocant, Corporis*; Quia heic

heic de totius hominis beatitudine agitur, homo verò constat ex animo & corpore organico: Quo fit, ut præter animi bona corporis quoque sint ad eam necessaria, vel ideò, quia beatitudo hujus vitæ est operatio, animus autem in hâc vitâ operari nequit sine organo corporeo, & bonâ corporis dispositione, idquè tam antecedenter, quàm consequenter, cùm per indispositionem atque invaletudinem corporis, eamquè tam antecedentem, quàm consequentem, variè impediatur homo in operando, & quoad actiones internas virtutis, & quoad externas, quæ circa quædam versantur, quæ absque corporis bonis confici nequeunt, quas ideò homo exercere nequit, qui nunquam sano est corpore: Operatio autem ? Et ea quidem perfecta, quæ ideò sequitur esse perfectum, cùm nihil operetur, nisi secundum quod est ens in actu, atque horsum iterum beatitudo requirit corpus, idquè benè affectum, tanquam partem illius esse perfecti, & tanquam proximum atque intimum animæ instrumentum, sine quo homo non est homo. Quæ causa, quare Philosophus fatuis & phreneticis abjudicet beatitudinem, etiamsi citra suam culpam hoc animi morbo laborent, eò quod destituantur rectæ rationis judicio, liberâ voluntatis electione, appetitusquè moderatione idquè propter inordinationem corpo-

ream, & convenienter τοῖς πεπηρωμένοις ἢ ἀναπήροις, mancis, debilitatis, aut alioqui viribus captis, quoniam beatitudo eſt operatio ſine impedimento, hæc autem, quò ſit inimpedita, indiget bonis corporis, tanquam inſtrumentis, ne quis his orbatus impediatur honeſtè agere, bonumqué ſufficiens, non eſt autem auditqué tale in hâc vitâ abſque dictis corporis bonis, quæ utut non pertineant ad beatitudinis eſſentiam, pertinent tamen ad integritatem. Sed cur ſecundo loco? Tum quia & ipſa bona interna, ideoqué in comparatione magis neceſſaria externis, tanquam conjunctoria & proximiora nobis, atque ex potiore causâ pendentia, perſuade naturâ, tum quia potiora fortunæ bona aliquo modo ex his pendent, horumqué gratiâ expetuntur. *Tertio atque ultimo loco Bona, quæ vocant, Fortunæ*: Quia beatitudo totum hominem perficere debet, uti dictum, non poteſt autem abſque fortunæ bonis, quibus homo corporeus, qui eſt ſubjectum ejus, & ratione actionum animi, & ratione actionum corporis, propter earum objectum non non indiget, nonſecùs ac opifex inſtrumentis, v. g. faber ferrarius igne, forcipibus, malleo, incude, faber lignarius regulâ, ſecuri, dolabrâ, ſerrâ, propter ſubjectam materiam. Cùm enim per virtutem heic nequeat intelligi habitus ejus cum Stoicis,

ſed

ſed actio cum Peripateticis, actio verò illa perfici nequeat ſaltem ſine aliquibus fortunæ bonis, ideò beatitudo his in univerſum non poteſt carere, argumento, quòd eorum carentia ſive abſentia neſcio quomodo contaminet ac deturpet beatitudinem, quam inde εὐτυχίαν vocârunt Græci, & oppoſitam inbeatitudinem ἀτυχίαν. Neque tamen interim ſunt ipſa beatitudo, licet ea his carere nequeat, non magis, quàm reſpiratio & ſomnus, ſine quibus homo vivere nequit, ipſa vita hominis, aut ars fabrilis malleus aut incus, abſque quibus nihil à fabro ex arte confieri poteſt. Quid ergò? Quamvis bonorum fortunæ præſentia non ſit neceſſaria ad eſſentiam beatitudinis, ad quam ſufficit virtus, & ejus exercitium, eſt tamen neceſſaria ad exiſtentiam ejus, operationem, inquam, externam, & perfectionem accidentariam, atque, ut verbo dicam, ad integritatem, planè ſicut ad eſſentiam hominis non pertinet præcisè hoc, ut habeat quinque digitos in utrâque manu, cùm tamen pertineat ad ejus integritatem, adeò, ut ſi tantùm quatuor digitos habeat, ſit homo quidem, ſed mutilus, & ſic beatus noſter, ſiquidem deſtituatur fortunæ muneribus, beatus quidem, verùm beatitudine mutilatâ. Sed cur tertio atque ultimo loco? Quia enim bona fortunæ ſunt bona externa, non interna, ſicut animi &

corporis bona, nec per se necessaria ad consequendam beatitudinem, verùm per accidens, tanquam adjumenta interiorum bonorum, quæ ideò meritò præferuntur illis in hoc trigario bonorum. *Scilicet de beatitudine loqui possumus tripliciter; vel συστατικῶς constitutivè*, secundum essentiam, sive perfectionem essentialem ac quidditativam, atque ut sic originaliter illa est hominis, considerando ejus principium ut quod, animæ verò rationalis, considerando principium ut quo, quorum illud completum & adæquatum, hoc incompletum atque inadæquatum, fundamentaliter virtutis, cujus est actio, quâ sublatâ tollitur, sicut fundamentatum subtracto fundamento, formaliter operationis virtuosæ, sine quâ nec esse nec concipi potest: *Vel παρεπομένως consecutivè*, secundum existentiam, sive perfectionem accidentalem & quantitativam, atque ut sic concomitanter, exqué consequenti, beatitudo παθητικῶς passivè est bonæ conscientiæ, ὀργανικῶς instrumentaliter bonorum corporis & fortunæ, συμβολικῶς significativè nobilitatis, honoris, laudis, gloriæ, bonæ famæ, κοινωνικῶς communicativè amicitiæ: *Vel denique τελευταίως completivè*, secundum omne complementum, hoc est, tam quoad intrinsecam & essentialem, quàm quoad extrinsecam & accidentalem perfectionem, quomodo in sceni-

nicis dramatibus & choricis ludis videas alias partes esse essentiales, ut histriones sive ludiones scenicos, & ipsum chorum, alias accidentales, ut vestes, totumque mundum theatricum, atque ut sic, licet beatitudo non complectatur omne bonum formaliter atque intrinsecè, cùm quis essentialiter beatus esse possit, neque interim habere omnem perfectionem, quæ comitari solet beatitudinem, complectitur tamẽ, vel formaliter, vel consequenter, vel causaliter, vel virtualiter, eminentervé. Ut rem mittam in compendium verborum: Beatitudo Practica collocata est in virtute, tanquam in fundamento, in actione virtutis, tanquam in formâ atque extremâ perfectione, in voluptate, tanquam in affectione, in muneribus naturæ & fortunæ, tanquam in instrumentis atque ornamentis, in conspiratione demùm omnium bonorum, tanquam in cumulo omnium cõfluentium ad summum hujus vitæ bonum, quod tanquã bonum μὴ συναριθμούμενον inconnumeratum de se naturaliter est causa omnium reliquorum bonorum, quæ illi debentur naturaliter ex naturâ beatitudinis, quæ nescit ratione habitus & sui ipsius augmentum bonitatis accipere ex alio bono superaddito, cùm sit bonum totale, aggregatum ex bonis internis & externis, quo fit, ut bonum συναριθμούμενον connumeratum summo non magis possit-

facere quid bonum majus summo, cùm non sit bonum, nisi per hoc, quàm pars connumerata toti quid majus toto, quia ipsa in toto includitur. Et quî faciat? Cùm summum bonum nec intra se augeatur accessione alterius boni, nec extra se: Non intra se, quia perfectissimum atque optimum, quod autem tale, huic nihil addas, quò fiat perfectius, aut melius: sed nec extra se, quia summè expetendum, quòd si summè, ergò non magis, cùm non habeat aliquod majus bonum ac superius, quod magis expetatur, cujus respectu sit minùs expetibile, ideoquè minùs bonum, quare nec summum. *Sicut verò ἡ Εὐδαιμονία Practica nihil aliud est, quàm optimus status animi & corporis, cum justo comitatu bonorum fortunæ, ita opposita Ἀδαιμονία Practica nihil aliud, quàm pessimus status animæ & corporis, cum justo comitatu malorum fortunæ, & sicut illa bonum cumulatum animi corporis ac fortunæ, ita hæc malum cumulatum eorundem secundum omnes partes.* Ut enim tota toti, sic singulæ ejus partes singulis partibus sunt contrariæ correspectivè. Ut ita ἡ Ἀδαιμονία Practica finiendo Philosophicè sit summum malum, sive summa miseria, quæ primùm ab imprudentiâ & improbitate pendet, deinceps à corporis imbecillitate, morbo, deformitate, postremò à malis externis, ut odio

dio hominum, ignominiâ, egestate, exilio, servitute, non modò, si ista nobis, verùm etiam, si parentibus, liberis, consanguineis, amicis, concivibus, posteris, eveniant, aut jam antè evenerint, quòd si diuturnitatem illorum malorum, vitæ hominis æqualem, addere velis, jam summam & undiquaque absolutam miseriam, sive summum malum morale desctiptum habebis. Quod, an detur, quæstionis est. Pro ajente sententiâ militat præter experientiam ratio, quia opposita sunt nata fieri in eodem; Quare si in hominem cadit summum bonum morale, eâdem & summum malum morale, hoc est, actio improba, prodiens ex vitio perfecto, in vitâ perfectâ. Sicut enim summum bonum in actione virtutis, sic summum malum in actionibus vitiosis consistit. Unde quasi per formam consectarii colligitur, non tantùm hominem in thesi posse fieri παλαίπωρον calamitosum sive ærumnosum, & ἄθλιον sive miserum, sed ipsum quin quoque beatum hominem in hypothesi, si minùs intensivè, & secundum essentiam, ac definitionem saltem extensivè, & secundum existentiam beatitudinis inchoatæ, minimùm ex beato posse fieri non beatum, qui status inter beatitudinem & miseriam medius. Quemadmodum enim inter contrarios colores penè innumerabilia intersita sunt media, ita status hic inter beatitudi-

nem & miseriam interjectus multiplex esse potest, prout plura aut pauciora majora vel minora bona externa accedunt decedunt vè, habetqué unusquisque gradus medii hujus status suam animi tranquillitatem quanquam non summam illam, sed remissiorem.

Caput XVIII.

Atque adeò, an Beatitudo Objectiva sive Materialis sistat distributivè in Voluptate solâ, eâqué vel Corporis, cum Epicureis Tullianis & Flaccianis, vel Animi cum Diogenicis?

'H 'Ευδαιμονία *Practica vel Objectiva est, sive Materialis, vel Formalis*, quarum illa est ipsum objectum beatitudinis, hæc acquisitio illius objecti. *Beatitudo Objectiva non sistit distributivè, id est, in sensu diviso, in Voluptate solà, sive Corporis, sive Animi. Non in illà*, (ut quidem mentem Epicuri Cicero Horatius Plutarchus triumviri domi suæ interpretatum eunt,) idqué ob defectum primariorum attributorum beatitudinalium. 1. Quia voluptas corporis non est bonum τέλειον. Tantum quippè abest, ut sit ultima hominis perfectio, & finis ejus extremus, ut potiùs sit accidens ejus, atque affectio accessoria, per quam appetitus hominis potenter exci-

excitatur ad res ardentiùs proſequendas & perſequendas cum hoc acceſſorio. II. Quia non eſt bonum αὐταρκὲς, cùm prodiga voluptas ſemper famem ſitimque ſui habeat, nec tranſacta ſatietur, ut cui nihil ſit ſatis. Scilicet comites voluptas à latere atque à tergo habet tædium atque pœnitentiam, res à beatitudinis genio & ingenio alieniſſimas, cujus nos nec tædet unquam, nec pœnitet, pigetvé. III. Quia non eſt bonum δι' αὐτὸ ἀγαπητόν. Per naturæ quippè legem magis optamus id, cum quo complicata eſt voluptas, v. g. prolem, conſervationem ſpeciei atque individui, actionem honeſtam, quàm ipſam voluptatem, quam eo modo omnes quidem appetunt, ſicut & bonum, verùm ratione boni, non è converſò bonum ratione voluptatis. Quo loco Dædalæ naturæ ſolertiam admirari juvat, quæ ad minùs principale nos reddidit apertè proclives, ut ſimul latenter ad magis principale dirigeret, quæ v. g. ad cibi & veneris gulæ atque inguinum voluptates nos invitat palàm, ut clàm ad hominis humaniqué generis conſervationem nos animaret: Naturæ autem? Immò Dei, qui ſicut ſalem non propter ſe, ſed ad condiendos cibos dedit, ita voluptates corporis, ſaltem ex intentione primariâ, & ſiquidem ordinatè appetantur, gratiâ operationum. IV. Quia non eſt bonum οἰκεῖον.

Ne-

Neque enim soli homini competit hoc bonum, sed huic commune est cum bestiis, nominatim cum sue, cui animam pro sale indulsit natura, ne putresceret corpus: Atqui summum bonum solius hominis proprium, ut quod acquiratur per virtutem, quæ solius hominis germana, quem bestiæ superant voluptate, quarum voluptâtes & majores, & diuturniores, sinceriorésqué, ut quæ crassioribus his voluptatibus laxiùs & largiùs perfruantur, quàm homines, beatiores his futuræ, si beatitudo describeretur corporis voluptate. v. Quia non est bonum ἀναφαίρετον. Fluit fluit quippè voluptas, & prima quæque evolat, sæpiusqué relinquit causas pœnitendi, quàm recordandi, ut quæ morbo, senectute, & mille aliis casibus, non tantùm impediri, sed vel perimi possit. vi. Quia non est bonum τίμιον, ut quæ non honori sed pudori nobis sit persæpè. Unde pessimos quosque videas, nisi planè depuduerint, manumqué per frontem duxerint, ventris ac gulæ voluptates tegere studiosè, non secùs ac nævos corporis solemus. vii. Quia βίαιόν, tum quoad originem, quia plerumque per vim & dolum ad eam pervenitur, tum quoad operationem, quia vim infert, partim proximo, qui læditur, partim ipsi possessori, qui vel tandem in exitium præcipitat, & ratione animæ, cujus potentias subdolè ac sub-

ſubleſtè oppugnat, inſidioſequé expugnat hæc Circe,& ratione corporis,quod mirum in modum debilitat & enervat,dum ſenſus tardos graves obtuſos reddit , omniſqué generis morbos attrahit , & ratione bonorum externorum , quæ deſtruit atque conſumit : Atqui beatitudo bonum eſt , idqué ſummum, cujus ideò proprium, non obeſſe, ſed prodeſſe , id quod à voluptate corporeâ non fit, ſaltem non ſemper fit. *Non etiam in hâc*, ut quidem mentem Epicuri domi ſuæ interpretatum it Diogenes Laërtius , ſive illa præcedat habitum virtutis comparandum, ſive ſequatur comparatum, licet non magis beatitudo abſque eâ eſſe poſsit, atque ſol abſque lumine,lumen abſque luce, idqué iterum ob defectum primariorum attributorum beatitudinalium. 1. Quia voluptas animi non eſt bonum τέλειον. Habent habent ſiquidem voluptates animi ab honeſtâ actione,ut probæ ſint, non igitur ex ſe, ſed munere alterius : Atqui eſſentia beatitudinis ex ſe debet eſſe talis, ob eamqué cætera talia : Ergò ! Nec obſtat, quòd ea ſequatur actionem perfectam virtutis, quia eam ſequitur , non ut finis propriè dictus,ſed ut finis quidam,neque ut ultimum dignitate, ſed ut tempore: Jam verò non ſemper neceſſe, ut ultimum tempore ſit principale, cùm ſæpè principalis finis tempore prior ſit , v. g. calefactio

ter-

terræ ſiccitate, excitatio caloris deambulatoria colore meliore. II. Quia non eſt bonum δι' αὐτὸ ἀγαπητὸν, ut quæ dirigatur ad aliud, ſitqué invitamentum, quo homines alliciuntur ad captandum ſummum bonum. Etenim verâ voluptate afficimur per aliquod bonum, hoc magis, quò illud majus: Quare, ſi homo beatus voluptate afficitur, utique propter aliquod bonum afficitur: Haud aliud, niſi ſummum: Ergò non ſummum, ut cui aliquod bonum poſſit addi, aut ipſa alii, ita ut hæc duo copulata magis expetantur, quàm ſola, & ſeorſim ſumta: Quorſum voluptas remoto eo, propter quod fit expetibilior, minùs utique expetibilis: Quare minus bonum: Igitur non ſummum. III. Quia non eſt bonum πολύκοινον, cùm poſſidentem ſolùm afficiat, aliis nihil eâ feratur metaturvè. IV. Quia non eſt bonum τίμιον. Neque enim voluptas, ſed honeſta actio, reddit hominem dignum honore, cùm illâ abuti poſſimus, hâc non, illa non tam bonos faciat, quàm eſſe teſtetur, hæc & faciat, & teſtetur eſſe. V. Quia voluptati non competit officium formale ſummi boni, videlicet denominatio: (Neque enim homo, quia voluptate afficitur, bonus dicitur, ſed quia honeſtè agit:) Cui autem non competit officium formale, ei nec forma. *Quid ergò voluptas, ſi non ſummum bonum?* Summi boni effe-

ctio,

ctio, & proprium accidens, ſicut color ſuperficiei, pulchritudo ſanitatis. Ut enim pluchritudo non eſt ipſa ſanitas, nec optima corporis diſpoſitio, verùm eam ſequitur tanquam proprius affectus in ſuo ſubjecto, ita voluptas non eſt ipſum ſummum bonum, ſed affectio ejus inſeparabilis, immediatusqué effectus. Probatur. I. Quia nullus effectus de ſuâ causâ in caſu recto prædicari poteſt, eò quòd nihil ſuiipſius ſit cauſa, neque illud, quod fit, ſit illud, quod fit. II. Quia in Deliaco epigrammate beatitudo appellatur jucundiſsima ἐπιθετικῶς, quæ ideò non eſt de ejus eſſentiâ ἀνδιαθέτω. Quemadmodum namque albedo non dicitur alba, flavedo flava, ita nec jucunditas jucunda, quamvis interim affectio ejus eſſe queat, perqué eam denominari jucundiſsima nomenclativè. III. Quia aliud aliud, quod pertinet ad eſſentiam alicujus rei, aliud verò proprium accidens illius, ſicut in homine, v. g. aliud animal rationale, aliud riſibile. Ut ita beatitudo non ſit ipſa voluptas, ſed eam in ſe habeat, quemadmodum homo in ſe habet ridendi facultatem, neque tamen eſt ea facultas. Scilicet in propriâ affectione, qualis voluptas, duo conſiderantur, facultas quaſi actus primus, v. g. riſibilitas, & actio facultatis, quaſi actus ſecundus, v. g. τὸ ridere: ſimiliter in voluptate facultas, ſequens habitum virtutis,

per

per quem nati ſumus cum voluptate agere, & ipſa actio, quâ voluptate perfundimur, ſequens actionem virtutis. Ut facultas cum habitu virtutis, ita actio voluptatis cum actione virtutis, ſummoperè eſt complicata: Eodem eodem habitu nati ſumus operari honeſtè, & cum voluptate, ſolùm diſtinctâ ratione, ſimiliter eâdem actione beati ſumus & jucundi, idqué ob affectionis familiaritatem cum eo, cujus eſt affectio, quæ fundamento eadem, ratione diſtincta, magis tamen in actu ſecundo, quàm primò, ut in quo major diſtinctio appareat. Excipis, Philoſophum dicere, nihil prohibere, quò minùs ſummum bonum ſit quædam voluptas! Contrà excipio Philoſophicè, verba Philoſophi non accipienda eſſe in ſenſu formali, ſed cauſali, ut hæc ſit eorum mens, ſummum bonum ratione formæ atque eſſentiæ ſuæ conſideratum non conſiſtere quidem in animi voluptate, eam interim cauſando producere. Ut ita Epicurus beatitudini nomen impoſuiſſe videri debeat à bono minùs principe, quemadmodum hominem ab humo, linguam à lingendo, convivia ſympoſia à compotationibus denominamus ὑποκοριστικῶς, tanquam à minus principali ingrediente.

CAPUT XIX.

Vel in Divitiis solis cum Bioticis Chrematisticis & Philargyris, preminummis, inquam, Euclionibus?

SEd nec in Divitiis solis sistit & constitit Beatitudo Objectiva, quam sic vocant, sive illæ sint Naturales, sive Industriales Artificialesvè. Non in Divitiis Naturalibus, quibus primò succurritur indigentiæ humanæ, hominiqué subvenitur ad defectus naturales tollendos, corpusqué aut alendum, aut tegendum, sic dictis, quòd ipsa natura nos illas parare doceat: Quia quicquid naturalium divitiarum, & quantum, id omne propter hominem, tanquam à naturâ ad vitam ejus sustentandam factum instrumentum, quomodo edere hominem videmus, bibere, vestiri, ut vivat, non vivere, ut edat, bibat, vestiatur: Atqui summum bonum & felicitas non est propter hominem, sed homo propter ipsam, neque instrumentum vitæ, sed finis: Ergò divitiæ naturales non possunt esse finis ultimus hominis, sed potiùs ordinantur ad hominem, sicut ad finem, cùm in ordine naturæ sint infra hominem, propterqué hominem. *Non etiam in Industrialibus Artificialibusvè,* quibus secundum se & primò natura non jũvatur, sed quas ars industriaqué humana adinvenit propter vitæ com-

compendium, majoremqué expedientiam commutationis, quo earum beneficio naturales divitiæ hoc faciliùs compararentur: Eccur? Quia enim eæ nulli rei sunt, cùm primò vita his non sustentetur, neque ali iis corpus possit; nisi ad naturales referantur, perqué eas curentur res ad usum vitæ necessariæ: Cùm ergò sint cibo ac potui parando, hæc verò vitæ conservandæ ergò, vita rursus propter felicitatem vitæ consequendam, idcircò nullâ ratione felicitatis summa in ipsis consistere potest. *In neutris neutris, inquam, consistit Beatitudo Objectiva*, idqué iterum ob defectum primariorum attributorum beatitudinalium. I. Quia non sunt bonum *αὐταρκὲς*, ut quæ non exsatient appetitum. Quò enim plura habent homines philargyri, hoc plura desiderant, quoque plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ, loquendo de divitiis artificialibus, quæ deserviunt concupiscentiæ inordinatæ, nec modificantur, non naturalibus, quarum appetitus non ita infinitus in comparatione, quoniam secundum certam mensuram sufficiunt naturæ. At cur divitiæ nō satiant animum? Quia enim finitæ, anima verò infinita per suam capacitatem, illæ corporeæ, hæc incorporea per suam entitatem, illæ transitoriæ, hæc intransitoria per suam durationem, quæ ideò non plus satiatur auro, quàm corpus aurâ. II.

Quia

Quia non ſunt bonum δὶ ἀυτὸ ἀγαπητὸν, cùm non ſui gratiâ expetantur, ſed propter aliud, perſuade uſum, ut videlicet neceſſitati, voluptati, dignitati, liberalitati ſerviant, utræque interim optabiles & expetibiles, naturales propter hominem, artificiales propter naturales; aſt neutræ in infinitum, quod proprium finis, nõ inſtrumentorum, quorum nullum multitudine magnitudinevé infinitum, aut ſi tale, inutile. Quamvis ergò inordinato appetitu appetantur in infinitum, quantum ad multitudinem ſtultorum, tamen quia judicium non debet à ſtultis peti, verùm à ſapientibus, ſicut judicium de ſaporibus ab his, qui habent guſtum benè ordinatum, non ab ægris, ut ſic finitè appetiqué poſſunt, appetiqué debent. Dicitur quidem infinita pecuniæ cupiditas, at non ratione eſſentiæ, verùm durationis, ſiquidem mens in ſtatu hoc corpori unita maneret ſemper, quod cùm non contingat, ſimpliciter infinita pecuniæ cupiditas dici nequit, uti nec actu infinitæqué ſunt divitiæ, dici nihilominus infinita pecunia poteſt eo ſenſu, quo numerus, non quòd actu infinitus detur, ut numerus, ita nummus, darivè queat, ſed quòd ille augeri in infinitum poſſit acceſſione unitatum, & hic acceſſione pecuniæ. III. Quia nõ ſunt bonum οἰκεῖον, cùm caſu dentur, caſu adimantur, cum fortunâ veniant,

niant, cum eâdem abeant, malis quin etiam conveniant, qui, quò nequiores, hoc ferè ditiores, quò ditiores, hoc nequiores. IV. Quia non sunt bonum κτητὸν & πρακτὸν ἀνθρώπῳ, cùm possideantur modo mortuo, possideantquè sæpiùs, quàm possideantur, aut possideantur quidem, sed à prodigiis hominum. Quòd si honori ideò negatur titulus summi boni, quòd non sit in potestate eorum, qui honore afficiuntur, si virtuti, quòd dormientibus ac calamitosis adesse queat, quid fiet divitiis? V. Quia non sunt bonum πολύκοινον, cùm sæpè divites animò egeant nummis: Atqui si summum bonum positum foret in divitiis, tum verò ut optimus quisque esset, ita & ditissimus. VI. Quia non sunt bonum κοινωνικὸν. Aquam siquidem è punice citiùs, & clavam ex Herculis manu, quàm pecuniam ab avaro extorseris, qui famem utendam si roges, non dabit. VII. Quia non sunt bonum δυσαφαίρετον, ut quæ naufragio, furto, rapinâ, incendio intercipi possint, vel puncto mobilis horæ, nunc prece, nunc precio, nunc vi, nunc sorte supremâ, transitoriæ cum suis possessoribus ambulatoriis. VIII. Quia non sunt bonum τίμιον, cùm iis, tanquam bonis adiaphoris, & benè & malè uti possimus. Sicut enim relatæ ad homines per usum moralem laudantur, ita per abusum atque inusum vituperantur, licet per

per se & in se sint bonæ naturaliter. IX. Quia βίαιόν τι, ἐκ τῶν βιαίων, ut quæ sæpè injustè, semper anxiè quærantur, & curâ majore metuquè serventur, difficiles quæsitu, flebiles amissu, custoditu anxiæ, cùm acquirantur cum sudore, possideantur cum timore, amittantur cum dolore, causativæ multorum malorum, per accidens illud quidem, sed accidens frequentativum: Jam verò non novum, aut insolens, rem vapulare, ubi usum rei bonæ abusus præponderat, uti hic, quia abusus non habet locum in summo bono.

CAPUT XX.

Vel in Honore, Laudevè, Gloriâvè, Bonâvè Famâ, Dignitatevè & Potentiâ Civili, Nobilitatevè, solis cum Pseudo-Politicis?

NEc in his solis, & seorsim sumtis, sistit ac consistit Beatitudo Objectiva, idquè ob geminam cum superioribus causam. Non in Honore solo. I. Quia non est bonum τέλειον, quoniam appetitu recto ad honorem grassamur, non velut ad finem ultimum acquirendum, quasi ad precium & præmium laborantis, sed velut ad signum finis ultimi acquisiti. Licet namque honor sit virtutis præmium, non tamen est ipse finis agentium, cùm multi sint beati, fi-

nemqué

nemqué consecuti,qui tamen honore sunt cassi. Unde conficitur,beatitudinem quoque locum habere posse deficiente honore *προφορικοῦ*, externo & forensi. Scilicet duplex virtutis præmium , unum propter quod homines virtuosi operantur , atque hoc præmium est beatitudo , alterum quasi accessorium , & minùs dignitate virtutis præmiandæ, atque hoc hoc præmium est honor, in quem propterea virtus non ordinatur, tanquam in finem , neque propter eum operatur, cum non sit ejusdem rationis ac conditionis cùm priori. Summum quippè bonum est virtutis præmium , quod ipsa tanquam ultimum intendit ; & propter quod principaliter operatur , honor non item, qui quidem & ipse virtutis cluit pręmium, verùm ideò scilicet , quòd ab hominibus virtuti alienæ majus tribui præmium haud possit, quàm honor , tanquam publicum actionis honestæ testimonium , hoc est, honor quidem & ipse est præmium virtutis , sicuti & beatitudo, at non *ὁμοιότως*, eodem prædicandi modo,verum diverso. 11. Quia non est bonum *αὐταρκὲς*,cùm non expleat appetitum,nedum ut sit *τ' αὐτοαγαθὸν*,ut qui habeat suosgradus, ratione meritorum & materiæ, ratione eorum,qui honorantur honorantqué,ratione quin etiam loci, temporis, modi , consuetudinis , antecedentiæ , concomitantiæ, conse-

ſequentiæ, inſtar umbræ ſolaris, quæ non ſemper eodem modo manet corpus, ſed nonnunquam antecedit, aliquandò ei jungitur à latere, interdum ponè ſequitur, geminoqué exemplo honos ſuos candidatos in gloriæ theatro. III. Quia non eſt bonum δι' αὐτὸ ἀγαπητὸν. Appetitur quippè honor propter virtutis opinionem, conciliationemqué, cujus ille eſt ſignum & ſymbolum. Etenim ideò honorari diſcupiunt homines, ut virtute videantur præditi, atque iccircò non à quibuſlibet coli volunt, verùm à bonis, cum Hectore Næviano: Qui verò honorem ambiunt ideò, quò virtute præſtare videantur, næ ipſi tacitè fatentur, virtutem,aut certè ejus opinionem, ipſo honore penſiorem eſſe, ideoqué magis expetendam. Semper quippè id, propter quod alterum expetitur, eo, quod propter ipſum expetitur, majus & melius, conqué venienter res fructu ſuo, virtus honore. IV. Quia non eſt bonum οἰκεῖον, cùm ſit honornatis potiùs,quàm honorati, ideoqué bonum ἀλλότριον externum, nôn utique ex parte honorantis, cujus eſt actio & judicium, & in cujus eſt manu ac poteſtate, ſed ex parte honorati, in quem confertur, in quorum altero eſt ἐνεργητικῶς activè, in altero verò παθητικῶς paſſivè,ſed in illo πρώτως, in hoc δευτέρως. Ut ita honorans præſtantiori modo concurrat ad conſtitutionem

E

nem honoris, haud equidem ut finis movēs, ſicut ò honoratus, qui ſuâ virtute honorantem movet ad ſe honorandum, verùm finis finis gratiâ. Etenim honor eſt præmium virtutis, non dum conſideratur ut actio proba honorantis, ſed dum conſideratur ut teſtimonium relatum ad virtutē honorati, quod teſtimonium ratione rei, cujus eſt teſtimonium, honorati eſt, ratione actionis verò honorantis, qui, etiamſi in eo præcipuè inſit eſſentia honoris, nō magis interim dicitur honoratus, quàm vir juſtus juſtificatus, quamvis in eo ſit eſſentia juſtitiæ. Scilicet honor tripliciter accipi poteſt, vel pro fundamēto ac principio ejus, quomodo per cauſā & objectivè eſt in honorato, cùm ſit præmiū virtutis, quæ non honorāti, ſed honorato, competit, ſive ei, cui honor tribuitur, & qui inde honoratus dicitur, jā verò cujus boni initiū & causā quis in ſe habet, ejus eſſe dicitur bonum, propter effectū ac fructum, quem v.g. honoratus percipit: Objectivè autē? Immò & terminativè, eò quòd honor ſit operatio tranſiens honorantis in honoratū, non contrà: Vel pro eſſentiâ ejus, quomodo ſubjectivè eſt in honorante, cujus eſt actio proba, cùm ſit judicium quoddam ejus & ſignum de alterius virtute, judicium autem in judicante, ſignum in ſignificante, perſuade, ratione principii, non termini & receptionis, quæ ratione externæ materiæ ex

even-

eventu tantùm necessaria, pro signo videlicet atque ostensione interni judicii & affectus: Vel pro utroque, quomodo partim est honorati, quatenus honorem virtute suâ causatur, partim honorantis, quatenus virtutem tanti æstimat, quo aspectu mediat inter honorantem & honoratum, pendens ex honorante, & transiens in honoratum, unius ut tribuentis, alterius ut recipientis, universè tamen magis ut sic honorati, ut ea, quę transeunt à tribuente in recipiens, cùm operatio transiens in recipiente suscipiatur, non in producente. Nullo horum significatuum honor est summum bonum. Non primo, sive αἰτιολογικῶς & causaliter, quia non in virtutis habitu sed actione consistit beatitudo: Non secundo, sive συμβολικῶς & significativè, quia honor προφορικὸς externus unicè ab honorante procedit, estqué ut sic signum & symbolum summi boni, non ipsum summum bonum, quia signum & signatum sunt relata, relata sunt opposita, opposita verò in eandem rem non cadunt, cùm omne oppositivum reverà sit aliud à suo opposito: Non tertio & postremo, quia honor ἐνδιάθετος internus ex parte tãtùm in potestate honorati est, hoc est, occasionaliter, id est, in tãtum, non in totum. V. Quia non est bonum κτητὸν καὶ πρακτὸν ἀνθρώπῳ, cùm non constet nostro labore, neque in eorum sit potestate, quibus confertur, sed

 illo

illorum, qui conferunt, qui sæpè eum non deferunt, quibus deferre debebant, deferunt, quibus non debebant, auferunt, quibus conferre, conferunt, quibus auferre debebant. VI. Quia non est bonum μόνιμον, hoc est, δυσμετάπτωτον καὶ δυσαφαίρετον, quale illud, quod ex habitu virtutis proficiscitur, cujus ea natura, ut difficulter à subjecto, cui inest, tolli possit: Honore autem quid mutabilius, qui ἐπιπολαιότερόν τι, infirmius quid, minusqué stabile, neque in nostrâ potestate, cùm proficiscatur ex voluntate & opinione hominum, quorum animus ambulatorius, sitqué bonum particulare, ideoqué variabile, tum respectu temporis, quoniam jam aliquis honoratur, jam non, hodiè honoratur, cras dehonoratur, tum respectu ipsius honorantis, quoniam à quibusdam honoratur, ab aliis non, neque ab illis, à quibus honoratur, vel verè honoratur, vel semper: Non verè, quia honor sæpè hypocriticus & mendax: Non semper, generatim propter mobilitatem alienæ voluntatis, quæ per suspiciones detractionesqué facilè mutatur, speciatim verò propter vulgi ac principum mutabilitatem, qui sæpè ignorant, neque satis intelligunt, quæ actiones mereantur honorem, sæpè invidiâ laborantes non afficiunt honoribus, quos debent, quandoque existimant honorem in alios collatum existima-

tio-

tionem ſuam lædere, interdum ſatietate quâdam faſtidiunt, quos olim honoraverunt, convertuntqué ſe ad novos alios, qui nuper emerſerunt, ornandos, quibus ex cauſis variè variatur honos, intenſior remiſſior, extenſior contractior, validus evanidus, neque omni vel parte, vel tempore, immò ne eodem quidem, conſtans ac conſiſtens, cùm uſuvenire poſſit, ut hodiè ab hoc honore, cras ignominiâ ab eodem, eopſe momento ab hoc honore, ab illo contumeliâ afficiaris. Quòd ſi alicujus honor ſit diuturnior, perqué multos continuetur annos, fit id haud dubiè per accidens, bonum autem ex ſuis principiis eſt & debet eſſe perpetuum. Quin immò, ut vel maximè honor duraret ſemper, non tamen ipſam beatitudinem eum eſſe indè rectè convinceretur. Etenim, ut umbra corpus ſemper comitatur, corpus tamen ipſum non eſt, ſic nec honor ipſum ſummum bonum, verùm ſignum ejus, perpetuò illud ſequens. VI. Quia non eſt bonum τίμιον, ſed οὐδέτερον. Pro diversâ namque hominum conſtitutione, ut uſus ejus, ita abuſus, datur, cùm plerique eo abutantur, vel ad inferiorum depreſſionem, vel ad nimiam animi elationem, ſæpè quoque is improbis, nec rarò peſſimis, habeatur. Accedit, quòd ſi honor foret bonum τίμιον, ſic honor honore ornaretur, eâdemqué operâ aperiretur via

invia ad infinitum. *Nec in Laude solà.* I. Quia non est bonum δι' αὐτὸ ἀγαπητόν. Appetitur siquidem & ipsa propter virtutis opinionem, quo fit, ut laudari velint homines, non à quibusvis indifferenter, verùm ab iis, qui ipsi in laude vixerunt, exemplo eorum, qui facies suas ab optimo artifice exprimi satagunt. II. Quia non est bonum οἰκεῖον, cùm in arbitrio sit profanæ multitudinis, cujus os meruisse tanti non est. III. Quia non est bonum δυσαφαίρετον. Quid enim fugacius laude, idqué ob inconstantiam laudantis, in cujus judicio est posita, quod non modò vagum, sed difforme? IV. Quia non est bonum τίμιον, de mente Gorgiæ Leontini, qui rogatus, quid de magno quodam rege sentiret, & utrùm eum felicem existimaret, respondit; οὐκ οἶδα, πῶς ἀρετῆς ἔχει, nescio quomodo ad virtutem se habeat, innuens, felicitatem in animi bonis esse positam, non in bonis externis. Etenim, si quem laudas, quia generosus, regeritur, majores non mores laudari, si quia dives, fortunæ ea laus debetur, si quia robustus ac validus, ægritudine paulatim imminuetur, si, quia pulcher & formosus, antequam respexeris defloruerit, sin denique, quia virtute præditus est, laudas, tunc ipsum virum laudas, eò quòd nec à parentibus illud hereditarium, nec à casu pendulum, nec ætate mutabile, nec cum corpo-

re

re caducum poſſidetur. Sed ob bonum ἐπαινετὸν ſcilicet, non τίμιον, quod non virtus, ſed ejus actio, in quâ beatitudo: *Nec in Gloriâ Bonâvè Famâ ſolis.* I. Quia non ſunt bonum τέλειον, eò quòd tam illa quàm iſta ferè falſa ſit & fallax, cùm humana notitia ſæpenumerò inſigniter fallatur, præcipuè in ſingularibus contingentibus, cujuſmodi ſunt actus humani, ut quæ à rebus, fas ita loqui, cauſetur cognitis. Fálſa autem? Immò vana, cùm alii ſæpè mereantur famam, alii habeant, nihilqué gloria etiam maxima, juvet poſt mortem eum, quem ſequitur. II. Quia non ſunt bonum δυσαφαίρετον & δυσμετάπτωτον. Quò enim magis diffuſivæ in aliorum notitiam, hoc magis inſtabiles, cùm falſo rumuſculo de facili queant perdi, aut, ſi quandoque ſtabiles, ſunt tales per accidens, cùm beatitudo ſtabilitatem habeat in & per ſe. Ut enim in noſtrâ poteſtate ſint reſpectu materiæ, ſive actionum bonarum, atque iſtorſum ſive iſtactenus ſtabiles, in aliorum tamen poteſtatè ſunt reſpectu formæ, hoc eſt, honeſtæ de bonis noſtris actionibus aliorum exiſtimationis, quæ in noſtrâ poteſtate non eſt, atque horſum ſive hactenus inſtábiles. III. Quia non ſunt bonum πολύκοινον, ut quæ bonum anguſtum, non auguſtum, ſive locum ſive tempus ſpectes, quibus etiam maxima hominis celebritas includitur, detractis inpri-

mis partibus, quas maria, ſolitudines, paludes occupāt. *Sed nec in Dignitate ac Potentiâ Civili ſolâ.* I. Quia enim potentia civilis non eſt bonum τέλειον, cùm ex eâ malum aliquod alicui poſſit provenire, neque verò ordinetur ex ſe ad ſe, verùm aliò, putà ad bonum ſubditorū. II. Quia non eſt bonum αὐταρκὲς, cùm neque corpus neque animum perficiat, ſed afficiat vel maximè, idquè ob honorum inextinguibilem ſitim: Atqui de ratione beatitudinis eſt, ut eâ adeptâ nullū bonum homini neceſſarium deſit, cujus cōtrarium hîc ſit, cùm adepto imperium adhuc multa deeſſe poſſint, v.g. animi trāquillitas, ſanitas, & alia generis congeneris. III. Quia non eſt bonū δι' αὑτὸ ἀγαπητὸν, ut quæ innumeras habeat anxietates cōjunctas, metus, motus, pericula, inamabilia atq; inoptabilia alia. IV. Quia nō eſt bonum οἰκεῖον, cùm ſit à cauſis exterioribus, ad beatitudinē verò homo ordinetur per principia interiora. Eſſe illam à cauſis exterioribus vel illud argumento, quia ad beatitudinem ordinatur naturaliter, nō tanquam ad principium, cujus rationē habet poteſtas, ſed tanquam ad finem, eumquè ultimum. V. Quia non eſt bonū δυσαφαίρετον καὶ δυσμετάπτωτον, cùm nihil ſit inconſtantius verſatili hoc Vertumno, & Proteo Politico. VI. Quia non eſt bonū πολύκοινον, eò quòd imperitare civiliter paucorum ſit, beatitudo autē in medio ſit poſita,

ita

ita ut ad eam quivis niti possit. VII. Quia nō est bonum τίμιον, verùm ἐυδέτερον, ut quæ se habeat ad utrumlibet oppositorum, hoc est, ad bonum & malū indistinctè, pessimisquè quin etiam quandoque cōtingat: Atqui beatitudo, cùm sit summum hominis bonum, non compatitur secum malum aliquod, id quod faciūt dignitates & potestates, quibus si inesset quid naturalis ac proprii boni, nūquā pessimis provenirent, cùm sibi nō soleant adversa sociari, naturâ respuēte talem συζυγίαν syncretismum. Quo fit, ut magis fortè possit cōsistere beatitudo aliqua in bono usu potestatis, qui est per virtutem, quàm in ipsâ potestate. *Nobilitateve solâ.* I. Quia non est bonū οἰκεῖον, cùm non minùs virtus, quæ fundamētum ejus, pateat humili loco natis, atque celso & excelso, quorū illis generis obscuritas stimulum addit ad virtutem capessendā, his majorum splendor. Quòd si ad claritudinem referatur, næ illa aliena, cùm aliorum luce luceat, sin ad antiquitatem, ad eandē cum cæteris mortalibus conditionē devenit, eundemquè cōmunem humanitatis stipitem. II. Quia non est bonum μόνιμον Quàvis enim maximè commendet sanguinis nobilitatem illud, quòd ex præstantibus orti non corpus tantùm sed animum euā majoribus similem præsumantur nacti, eò quòd magna vis sit seminis, cū ad corporis cōformationē, cujus omnia in semine linea-

menta latent, perqué vim plasticam educuntur in actum ex potentiâ, tum ad animi ac morum compositionem, qui corporis temperamentum sequuntur, tamen id non est perpetuum. Vult quidem natura ex bonis bonos generare, sed plerumque non potest. Ut ita, si quid in nobilitate bonum, id sit solum, quòd imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à majorum virtute degenerent, quæ sola neque dono datur, neque accipitur. Quamvis interim ad civilem felicitatem nobilitas haud parum conducat, ut quæ virtutem ornet, minusqué eam invidiæ expositam faciat, multasqué ac præclaras occasiones præbeat virtuti sese patefaciendi. Neque enim parvam vim habet, autoritatemvè, patre nobili nasci, præsertim si bona educatio accedat, quâ magis indigent nobiles, quàm alii, quia sunt surculi nobiles, generosæqué naturæ, hoc magis degeneres, quò generosiores. *Quid verò Honor, Laus, Encomium, Gloria, Fama differant, de hoc commate ita Scholæ Philosophicæ.* Honor, inquiunt, est vocabulum generis, & finis, adeoqué eorum bonorum, quæ sui solùm gratiâ optantur: Laus, Encomium, Gloria, Fama, sunt vocabula speciei, & ordinatorum in finem, adeoqué eorum bonorum, quæ alterius gratiâ optantur, in quibus si spectemus solam κτῆσιν possessionem, nascitur inde Laus, in

voce

voce poſita, ſignoqué externo,ſine quo nec honor ſervari poteſt,ſin κλῆσιν cum magnitudine rerum laudabilium ,& multitudine laudantium, naſcitur inde Gloria, apta nata ſervari etiam ſine externo ſigno, à quâ diſtinguitur & contradiſtinguitur Fama ; tum quia fama magis eſt eorum , qui vitâ ſunt functi, gloria verò etiam viventibus ac præſentibus convenit,quamvis nonnunquam ad vivèntes quoque , abſentes tamen, fama extendatur , ut cùm celebres ſciëntiarum profeſſores, ſtrenuiqué militiæ duces, dicuntur famâ ſuper æthera noti, tum quia gloria uſurpatur ſolùm in partem bonam, fama autem etiam in malam, quo ſenſu infamia dicitur, ſin χρῆσιν, actionem atque uſum , naſcitur inde Encomium, quod cum gloriâ convenit ratione actionum moralium,operationumqué artificialium, quà talium, hoc eſt ,quatenus actiones & operationes ſunt, ab eâdem verò differt ratione habituum , ſicut & ab honore, qui actionum à virtute animi prodeuntium, ut ſunt finis : Quòd ſi bona , partim ſui, partim alterius gratiâ ſint optabilia,cujuſmodi ſunt habitus virtutum moralium, his diſtinctâ ratione, cùm honor, tum laus, conveniet ſcilicet. Ut ita rectè ſubductis rationibus laus universè celebret facta uniuſcujuſque, encomium verò rectè facta alicujus ſigillatim, v. g. Ciceronis , Themi-

ftoclis. Propriè ſiquidem encomiis rectè facta ſubjiciuntur, laudi verò, nonniſi quatenus virtutem universè conſequuntur. Unde conficitur, omnem quidem ἐγκωμιάζοντα ἐπαινεῖν, non contrà omnem ἐπαινοῦντα ἐγκωμιάζειν, cùm laus ſit velut totum, encomium partes.

Caput XXI.

Nominatim in Virtute ſolâ, ſive ſolitariè exiſtente, cum Stoicis?

Nec in hàc ſiſtit ac conſiſtit Beatitudo, quam vocant, Objectiva, idquè ob commilitiam & parallelīſmum communium rationum. 1. Quia virtutis actus primus, hoc eſt, habitus, non eſt bonum τέλειον, cùm ei aliud bonum obaddi poſſit, quo fiat perfectior, actui perſuade primo ſecundus, habitui actio ex habitu, cujus acceſſione ipſe habitus fit illuſtrior & perfectior. Quamvis enim neceſſe ſit in beato noſtro priùs eſſe virtutis habitum, quàm actionem ex illo habitu, tamen ad beatitudinem non ſufficit, cùm habitus ordinetur ad operationem: Jam verò omne, quod ad aliud ordinatur, inferius dignitate eo, ad quod in eodem genere ordinatur. Unde virtute præditos, cùm quo caſu impediuntur in virtutis exercitio, nihilominùs ex illâ agere diſcupere videas, cur, niſi cauſâ beati-

titudinis? Tribus, quod ajunt, verbis: Perfectum est id, cui non potest aliquid addi: At virtuti, cùm sit actus primus, potest addi secundus: Ergò non est bonum perfectum: Vel ideò, quia includit potestatem, quod autem tale, caret ultimâ perfectione, quia non existit in actu, propter quem est omnis habitus, cujus bonitas æstimatur ex operatione atque opere: Adhuc, quia uniuscujusque rei perfectio in certâ aliquâ ejus functione cõsistit, ergò & beatitudo, quæ aliquid vitæ, ideoqué perfectio aliqua operationis, eò quòd vita sit operatio quædam, quare operatio virtutis, non habitus. Est quidem virtus perfecta & ipsa, verùm quoad perfectionem habitualem, considerata ἀνεργήτικῶς, ut est ἄεργος, non actualem, considerata ἐνεργητικῶς, ut est ἔνεργος, perfecta ut sic ultimatè atque completè, quoniam habitus ultima perfectio ἡ ἐνέργεια sive actus. Scilicet tum demùm quælibet res perfecta audit, quando in eâ concurrunt ἡ ὀυσία essentia, ἡ δύναμις potentia, & ἐνέργεια actus, ex quibus ὀυσία & δύναμις ultimam suam perfectionem sortiuntur, quando sunt ἐνεργητικά, non operabilia tantùm, sed operativa, unde fit, ut ἡ ἐνέργεια præstet utrique, quia utraque ejus gratiâ, quod autem tale, præstantius. 11. Quia non est bonum ἀυταρκές, cùm ad vitam sine impedimento degendam sola virtus non suf-

fi-

ficiat, ſed virtutis actio, quæ virtutem ut principium præſupponit, naturæ ac fortunæ inſtrumenta ut media includit, actioniſqué formam tanquam poſtremam perfectionem ſuperaddit, ita ut in eâ nihil ulteriùs expeti poſſit, neque ipſa propter quid ulterius, putà felicitatem tanquam finem, cùm ipſa felicitatem conſtituat formaliter. III. Quia non eſt bonum δι' αὑτὸ ἀγαπητὸν, cùm vel ab ipſis Stoicis virtutis habitus expetatur propter actionem ſive uſum, ſicut viſus propter viſionem, auditus propter auditionem. Nemo nemo namque velit viſum habere, ſi non ſit viſurus aliquandò, verùm occluſos oculos geſtaturus, nec auditum, ſi nunquam ſit auditurus, ſed obturatas uſque aures habiturus. Quo fit, ut, quorum eſt & habitus, & actio ſecundum illum habitum, poſſeſſio, inquam, & uſus, eorum ſemper melius quid ſit expetibiliuſqué actio habitu, uſus poſſeſſione, cùm actio ſive uſus ſint finis, habitus verò & poſſeſſio propter actionem ſive uſum, tanquam finem, illa deſtinantia, hæc deſtinata λογικῶς. IV. Quia virtus, quæ in habitu, non in actu, in quiete, non motu, in ſinu, non manu, affectu, non effectu, non eſt bonum πρακτὸν, cùm ſolùm ſit facultas & actus primus, cujus acceſſio ac perfectio actus ſecundus, ſine quo ille eſſe poteſt, etiam in dormiente, etiam in otioſo, quo ſen-

ſenſu dicitur, probum ab improbo, felicem ab infelici; in ſomno ociovè non internoſci. Accedit dictis, quòd non ſtatim, qui virtutis habitum habet, actione quoque virtutis ſit prædirus. Qui enim v. g. melancholiâ, lethargo, aut ſimili morbo corripitur, totâvé vitâ in lecto decumbit, virtutem ille quidem retinet, ſicuti & is, qui κακοπαθεῖ totâ vitæ periodo, ἀπρακτεῖ tamen, quia ſecundum virtutis ingenium in illo articulo agere nequit, eò quòd agendi intercipiatur occaſio, ſuccolletqué ac fruſtretur acturientem materies. v. Quia eadem virtus non eſt bonum τίμιον, ut quæ non digna honore, ſed laude, ut omnis habitus bonus. Quid ergò, quid de hoc Stoicωmate contra coöppoſitum Peripatema? Ut non ſit παράδοξον hoc eorum παράδοξον in ſenſu diſjuncto, tamē eſt tale in ſenſu conjuncto. Neq; enim hæc duo adverſis frontibus arietant, beatitudinē conſiſtere in operatione animæ virtuoſâ κατὰ χρῆσιν, formaliter, eſſentialiter, id quod ajtāt Peripatetici, & eandem conſiſtere in virtute animæ κατὰ κτῆσιν, radicaliter, fundamentaliter, cauſaliter, id quod ajtant Stoici, in alterâ ἐνεργητικῶς, occupativè, in alterâ ἀνενεργητικῶς occupabundè. Et quî arietent quæſò? Beatitudo namque vertitur non in actione nudâ, verùm in virtute fundatâ, nec in hâc ſolitariè exiſtente, ſed ſe exerente per operationes pro re natâ. Quando ergò ſum-

mum

mum bonum in habitu virtutis situm esse dicunt Stoici, id non de ociosâ deside ac reside virtute accipiunt, verùm hoc sibi velle videntur cum hoc suo philosophemate, virtutem, etiamsi misera sit & calamitosa, neque occasionem edendarum actionum habeat, nihilominùs efficere hominem beatum, propter interiorem animi moderationem, id quod κλαστικὸν. Ecquomodo ergò conciliari possunt & debent in speciem ἀντιφιλοσοφοῦντες? Si dicas, Stoicos consideràsse id, quod principale, fundamentum, inquam & rem, hoc est, habitum virtutis, Peripateticos verò examinatissimam & amussitatissimam summi boni perfectionem carentem omni præpedimento, hoc est, non tam rem, quàm rei usum & actum fructumqué. Neutri malè, meo judicio, quoniam illi laudàrunt virtutem actuosam, hi actualem, sive ipsam ipsam actionem virtuosam, meliùs interim in comparatione hi, quàm illi, quia positiviùs.

Caput XXII.

Nominatiùs in Contemplatione solâ cum Theoreticis?

Nec in illâ. 1. Quia nuda contemplatio non est bonum τέλειον, tum quia perfecta contemplatio non est sine mentis serenatione & serenitate, hæc autem non quadrat in animum vitiosis affectibus pertur-

turbatum, à quibus eum purgat virtus moralis, per quam rectè demùm utimur habitu contemplativo, compositis inantè incompositis atque indispositis animi passionibus, tum quia consideratio speculativæ scientiæ non se extendit ultra virtutem principiorum illius scientiæ, in quibus illa virtualiter tota continetur, quæ principia per sensus & sensibilia, ideoqué non latiùs extenduntur, quàm sensibilium cognitio potest ducere, in quâ solâ nequit consistere ultima hominis beatitudo, sive ultima perfectio ejus, licet illa naturaliter desideretur ab omnibus propter seipsam: Eccur? Quoniam nihil perficitur ab aliquo inferiori, manifestum est autem, quòd forma v. g. lapidis, vel cujuslibet rei sensibilis, sit inferior homine, cujus intellectus ideò per formam lapidis non perficitur, saltem in quantum est talis forma, & quid intelligibile interveniente sensu, qui est infra intellectum humanum, tum quia de potentiâ in actum intellectus humanus educitur quidem per considerationem scientiarum speculativarum, eumquè ultimum, verùm incompletum scilicet, minimùm in sensu composito & comparativo. 11. Quia non est bonum αὐταρκὴς, cùm vita contemplativa possit esse ærumnosissima, cumqué valetudinis dispendio conjuncta in Carneade aliquo & Protaxagorâ,

gorâ, cum æmulatione quin etiam atque invidiâ, siquidem ea contingat malo homini, quemadmodum Socratis, Pythagoræ, Hesiodi, Pindari, Thaletis, Biantis, Pittaci, Anaxagoræ, Simonidis maleferiati æmuli fidem facere queunt. III. Quia non est bonum οἰκεῖον, cùm contemplari quoque etiam possint mali, contemplationequé suâ abuti, tale autem bonum heic quæritur, quod solis bonis est proprium, quoqué malè uti nequimus. IV. Quia vita contemplativa, quâ quis solus degit, atque uni unicè contemplationi vacat, abdicando se à cæterorum hominum consuetudine, officiaqué charitatis ac cæterarum virtutum deserendo, non est bonum κτητὸν καὶ πρακτὸν ἀνθρώπῳ, cùm sit avocamentum à vitæ Practicæ officiis, tam Ecclesiasticis, quàm Oeconomicis & Politicis, infestosqué ferè habeat duos scopulos, Eleatismum & Pyrrhonismum, quarum sectarum altera triumphavit ἐν τῷ nihil esse, altera ἐν τῷ nihil scire. V. Quia non est bonum κοινωνικὸν, cùm per eam non detur uti frui bono, id quod πρακτικὸν, saltem universè magis πρακτικὸν, quàm θεωρητικόν.

CA-

CAPUT XXIII.

Nominatissimè in Contemplatione Idearum cum Platonicis?

NEc *in istâ*, sumendo ideam boni universalem, non in causando, pro ideâ ideissimâ, hoc est, Deo, qui sicut τὸ αὐτοὸν καὶ αὐτοαεὶ, universale in essendo, ita τὸ αὐτοαγαθὸν, αὐτὸκαλον, αὐτοδίκαιον, αὐτόφιλον, universale in causando id, quod bonum, pulchrum, justum, amicum, virtute includens omnes ideas, sicut unitas includenter includit omnes numeros, alphabeta omnes litteras, cùm sit α & ω, principium, inquam, medium, & finis rerum omnium, quod universale ante multa Scholasticis, Theologicum aliter: Nec in prædicando, pro communi naturâ singulis individuis inexistente, quod universale in multis Scholasticis, Physicum aliter: Nec in repræsentando, pro communi notine mente conceptâ, & à multis singularibus abstractâ, ita ut quod antea erat singulare, & materiæ immersum extra mentem, in mente quasi materiæ expers evadat, quod universale post multa Scholasticis, Logicum aliter, id quod heic supplatonissando accipit Ramus, contra mentem Platonis, quoniam hoc rebus posteriùs est, non prius, neque in universitate rerum existit, nedum

præexiftit: Verùm in effendo, pro communi ideâ fubftantiali fingularum fpecierum, fingulorumqué rerum generum, liberatâ ab omni materiâ, extra Deum individuas creaturas & mentem hominis alicubi exiftente, ex cujus participatione reliqua omnia fingularia fuam effentiam accipiāt, & ad cujus, tanquam exemplaris caufæ, exemplar reliqua omnia à naturâ naturante fint creata, atque etiamnum à naturâ naturatâ producenda, quod univerfale præter multa Scholafticis, Metaphyficum aliter, cujus ftudii funt per fe abftracta, item Ethicum, quatenus in ejus contemplatione fummam utriufque beatitudinis, proram, inquam, & puppim τοῦ αὐτοαγαθοῦ collocavit Plato, tefte Ariftotele, qui non tam Xenocratem, aliofqué Platonis difcipulos, malè præceptoris fententiam de ideis accipientes, vellicat, quàm ipfum Platonem præceptorem directè, à quo, fi Philopono credimus, cùm ipfum audiret, in hoc argumento femper diffenfit. Quid enim aliâs opus tantâ præmunitione, quâ nunquam ufus aliâs? Quid fermonis ad Platonem directione? Neque eft quod πανουργίαν Philofophi, qui inftar muli præceptorē fuum calce percufferit, quis objiciat. Neque enim fimile vero, ipfum quid affinxiffe Platoni hac parte, cùm facilé potuerit cōjicere, quātam eo pacto reprehēfionem & invidiam incurfurus effet apud Pla-

to-

tonis discipulos, qui injuriam cõmuni præceptori factã haud dubiè re recenti ulti fuissent. Refutat autẽ hunc ejus ideismũ imaginarium hoc quadrigario rationũ. I. Quia in bono detur prius & posterius, cùm aliud sit in substantiâ, quæ prior naturâ & cognitione, aliud in accidente, quod posterius, quomodo prius v. g. homo, qui substantia, quàm tantus, veluti trium cubitorum, quæ quantitas, aut talis, veluti albus, quæ qualitas, aut ad aliquid, veluti pater, quæ relatio, in ideâ communi non item, quam propterea non admittit numerus vel ipsorum Platonicorum judicio, ut in quo locum habeat utrumque. II. Quia bonum non sit in eodem prædicamento, sed aliud in substantiâ, ut mens, aliud in quantitate, ut mediocritas, aliud in qualitate, ut virtus, aliud in relatione, ut bonum utile, aliud in passione, ut curari, aliud in quando, ut occasio, aliud in situ, ut sedere, aliud in habitu, ut splendidè vestitum esse, quorum autem communis idea, ea sint in eodem prædicamento, cùm prædicamenta sint summa genera, quæ de prædicamentatis æqualiter prædicantur. III. Quia boni, quod in diversis prædicamentis, non sit una scientia, sicut eorum, quorum eadem idea, cùm unius generis non sit nisi una scientia: Quin tantum abesse ait, ut boni, quod est in distinctis categoriis, sit una com-

communis ſcientia, ut ne eorum quidem bonorum, quæ ſunt in eâdem categoriâ, detur talis, v. g. mediocritatis, quæ & à Medico attenditur, & ab Ethico, & à Gymnaſiarchâ, diverſis artificibus diverſè. IV. Quia ideæ & ideati eadem ſecundum Platonem, & ſequaces, ſit definitio, quorum autem definitio eadem, illa quoque ſint eadem, cùm unius rei non ſit niſi una ut eſſentia ita definitio eſſentialis. Breviter: Cùm Plato ſuas ideas iiſdem veſtiat nominibus, quibus ipſas res, additâ ſenſibilibus voce *αὐτὸ*, ita ut idea, verbi gratiâ, τοῦ ἑκάστου uniuſcujuſque ſit ipſi in genere τὸ αὐθέκαστον, in ſpecie verò, idea ἵππου equi αὐτόϊππος ipſe equus, ἐπιθυμίας cupiditatis αὐτοεπιθυμία ipſa cupiditas, βουλήσεως voluntatis αὐτοβούλησις ipſa voluntas, δόξης opinionis αὐτοδόξα ipſa opinio, ἀληθείας veritatis αὐταλήθεια ipſa veritas, καλοῦ pulchri αὐτόκαλον ipſum pulchrum, γράμμης litteræ αὐτογράμμη ipſa littera, τοῦ ἄλφα & βῆτα αὐτοάλφα καὶ αὐτοβῆτα ipſum alpha & ipſum beta, ἀγαθοῦ boni αὐτοαγαθὸν ipſum bonum, ἀνθρώπου hominis αὐτοάνθρωπος ipſe homo, cujus autoritatem ſecuti Stoici τὸν τινὰ ἄνθρωπον dixèrunt hunc hominem, τὸν οὔτινα ἄνθρωπον ipſum hominẽ, ideò differre nequeunt v.g. ipſum in præſenti argumento per ſe bonum, & bonum quodvis, ipſe homo & homo quilibet. Aut enim idea boni & hominis eſt eadem

cum

cum bono & homine, aut diſtincta: Si eadem, cur diſtinctâ voce denotatur ipſum bonum & bonum, ipſum bonum per ſe, quà bonum, & bonum quodlibet, bonum particulare & bonum univerſale ſive ſeparatum? Cur item ipſe homo & homo, ipſe per ſe homo, quà homo, & homo quilibet, homo in materiâ, & homo ſeparatus à materiâ? Sin diſtincta, cur eadem utriuſque definitio? Dicet Platonis armiger, Platonem, & cum eo Stoicos, quòd animadverterent individua ſubindè mutari, atque interitui eſſe obnoxia, ideò eſſentias tales, non quæ in individuis ipſis mutabilibus, ſed extra res individuaqué ſubſiſterent, omni mentis operatione remotâ, adornâſſe. Regero, id inconſulto augure ipſos feciſſe, quoniam perpetuitas non mutat naturam rei, cùm ſit accidens, adeoqué modus, qui non facit differre, ſed forma eſſentialis. Priùs priùs quippè res eſt, poſtea verò talis vel non talis. Et quî quæſò una communis idea boni queat conſtitui, cùm bonum commune ſit tale per analogiam, analogum autem non afferat unam communem naturam iis, quæ ſub ſe continet, perqué πρότερον & ὕστερον dicatur, ſicuti & cætera æquivoca ab uno & ad unum, in quibus unum ſemper eſt alterius quodammodò cauſa, ut in bonis bonum, quod eſt in ſubſtantiâ, ejus, quod eſt in accidente. Sed ut poſſit, nihil tamen ad

bea.

beatitudinem conferet contemplatio ejus, quia enim bonum χωριστὸν sejunctum, ideoqué nec κτητὸν comparabile, nec πρακτὸν agibile: Non κτητὸν, quia intellectus corpori junctus, ob modum intelligendi per phantasmata, non valet exquisitè apprehendere essentiam separatarum formarum, prout apprehendit essentiam formarum materiatarum, quoniam illæ parùm cadunt sub sensum, nos autem solùm intelligimus per phantasmata ex sensilibus collecta, eliciendo notiones ex phantasmatis, repræsentantes essentiam rei: Non etiam πρακτὸν, quia nemo ex contemplatione idearum, ne ipsius quidem αὐτοαγαθοῦ, naturæ boni, melior evadit, si natura boni communis accipiatur præcisè, abstrahendo bonitatem ab omnibus, quæ sunt bona, quomodo ad vitam conferre ejus cognitio nihil potest, cùm quis multa bona sibi parare queat, qui tamen de naturâ boni accuratè disputare nequit, ut faciuntquè Medici, qui bonam procurare valetudinem nôrunt, licet nihil de naturâ boni fortè sciant, præterquam quod omnibus hominibus de eo cognitum est: Atqui, cùm agimus de summo hominis bono, id bonum quærimus, quod natum à nobis acquiri, in nobis fieri, à nobis possideri, secundum gradum potentiæ participantis, neque possideri tantùm, verùm & exerceri, quale bonum

neu-

neutiquam idea. Id quod Philosophus duobus probat argumentis, tum quia omnes artes & scientiæ bonum quoddam sibi propositum habeant, nulla autem ex omni numero cognitionem exposcat ideæ, nominatim nostra hæc, quæ dum finem hominis investigat, non ad Platonis ideam confugit, sed illud æstimat ex notis suis ac criteriis, planè sicut qui hominem aliquem ignotum cupit inquirere, non conditiones ideæ hominis primùm, aut hominis in universum, inquirit, sed illius ipsius, quem quærit, persuade, quâ facie sit, quo capillo, quâ figurâ corporis, tum quia in singulis rebus versentur omnes, idea autem sejuncta sit à rebus singulis. Quanquam enim præcepta artium universalia sint, cùm singularia, quæ propemodum infinita, præceptis contineri nequeant, tamen ubi ad usum atque opus ventum est, circa res singulas attinentur, neque magis intendunt universalia, quàm Hippocrates hominem in communi, cùm medicinam faceret Calliæ, homini singulari; Quin tantum abest, ut medicus separatum bonum quærat, ut nec de separatâ valetudine cogitet, verùm de sanitate in hoc vel illo homine producibili, cùm singulos curet. Quid multis? Cùm hîc agatur de beatitudine hominis in hâc vitâ, sic in contemplatione ideæ constituenda felicitas, ut ea non se jungantur, quæ fa-

ciunt ad vitam civilem commodè tranſigendam. Vita quippè, quâ quis ſolus agit, atque uni unicè contemplationi vacat, abdicando ſe à cæterorum hominum conſuetudine, officiaqué charitatis ac cæterarum virtutum intermittendo, non tantùm Theoſophiæ, ſed etiam Philoſophiæ, adverſatur: Theoſophiæ, quia Apoſtolus gentium inquit, neminem debere quærere ſua, ſed ea, quæ ſunt proximi, eumqué, qui abjicit curam ſuorum domeſticorum, abnegâſſe fidem, atque infideli eſſe deteriorem: Philoſophiæ, quia non nobis ſolùm nati ſumus, ſed patriæ, parentibus, liberis, agnatis, cognatis, affinibus, amicis, popularibus, concivibus, contribulibus, & in genere cohominibus. Verum eſt, agit quidem Ariſtoteles ſeorſim de vitâ contemplante & agente, at non eo conſilio, ut quis uni iſtarum ſeſe totum addicat. Duæ duæ quippè ſunt naturæ noſtræ proprietates, putà, quòd & intelligentes & civiles nos Deus fecit, quare utrique conditioni debemus actionibus noſtris reſpondere, & contemplari, cùm ſe quid offert ocii, vel quo caſu impedimur à rebus agendis, agere verò, quando muneris noſtri functio id poſtulat. Excipiet fortaſſiſan Platonis hyperaſpiſtes, eum ſummam beatitudinis collocâſſe, non in contemplatione boni in eſſendo, ſed in cauſando, hoc eſt, in contemplatione divinæ eſſentiæ, adeoqué efficienter atque objectivè

in Deo nobis ſe communicante, formaliter verò in agnitione & amore & fruitione ejus. Reſpondeo, immò reſponſito, id perſpicuè falſum eſſe. Quicquid enim Plato de ideis, ingentis flammæ exiguis ſcintillis, more ſuo peroret, facit tamen eas naturas atque eſſentias communes, à Deo atque individuis creaturis diſtinctas. Quanquam in hác materiâ nec ipſe Plato ſibi ſatis conſtet, nec Platonici. Non Plato. Nam quandoque ipſe Deus ei venit nomine ideæ. quandoque imago in mente Dei formata extra Deum, quam ille in rerum creatione intuitus ſit inſtar opificis, quandoque naturæ ſeparatæ ſeorſim ſubſiſtentes, rebus ſubſiſtibilibus priores. Non Platonici. Alii ſiquidem in Deo has collocant, ut radios in luce. Ἀθεολόγως. Sic quippè Deus non effugeret compoſitionem, cùm ideæ ſint materiales & accidentia, Deus autem uſquequaque ſimplex, quorſum ideæ in Deo realiter idem cum Deo, nec niſi ratione ratiocinatâ diſtinctæ, in ordine videlicet ad diſtincta ideata, quo fit, ut idearum diverſitas in Deo nihil ſit aliud, quàm divina eſſentia, diverſimodè à rebus diverſis imitabilis in ſuo gradu, quæ imitabilitas fundamentum relationis ſive ideæ in Deo. Sicut enim ſapiens architectus ante omnia concipit formam & ideam ædificii futuri, ſic Deus ſapientiſſimus dubio procul re-

F 2 rum

rum formas atque imagines ab æterno intra se concepit, ad easqué in productione entium respexit. Alii extra Deum easdem collocant in mente incorpore, quas velut exemplaria rerum æterna Deus in rerum conditu instar archidædali cujusdam intuitus fit. Ter ἀθεολόγως, semel, quia Deus sic extra se & substantiam suam haberet, quod intueretur instar opificis manuarii, sicqué perfectionis saltem alicujus expers foret, iterum, quia sic substantia Dei varia, quasiqué distinctis ac infinitis imaginibus, res distinctas referentibus, picta esset, cùm variarum rerum specie differentium varia sint exemplaria, demùm, quia sic substantia Dei mutabilis esset, quoniam species, quæ v. g. referret vere rosam existere, illa verò hiberno tempore hanc deletam referret. Deinde, ut maximè ipsum Deum per ideam suam significâsset Plato, in cujus visione & unione ultimò vertitur illud ultimum. quod consequens homo beatus dicitur, tamen quia hunc beatitudinis gradum nemo, nisi Dei beneficio, potest assequi, cùm non sit volentis id, neque currentis, sed miserentis Dei, ideò Plato, homo Ethnicus, eum effigiare haud potuit, ἀπλάτων etiam in eo, quòd in contemplatione solâ ejus ideæ collocavit proram & puppim beatitudinis, cùm ejus boni quis queat possit fieri particeps, etiamsi non teneat rectum vitæ clavum.

CA-

CAPUT XXIV.

Annon Beatitudo Formalis consistendo consistat in Actione Morali Studiosâ cum Peripateticis?

IMmò verò, idqué ob τὸ ἀπαυτοδώδεκα beatitudinis, sive ob duodecim προσκείμενα ejus famosa, quæ in hâc, tanquam in centro, concentrant, quoniam per eam formaliter & proximè beamur Philosophicè secundum Aristotelismum. Quāvis enim in primis, operatio sive actio virtutis, cùm sit accidens, non sit perfectissima in ratione entis, cùm ut sic sit imperfectior substantiâ animæ, illiusqué potentiis, quarum est operatio, immò ipsis divitiis, quatenus sunt entia & substantiæ, consideratione Metaphysicâ, tamen consideratione Ethicâ, per quam quærimus non esse novum, sed perfectionem compositi jam existentis, est in suo genere perfectissima, tum ex objecto, quod est perfectio potentiæ perfectibilis, tum ex modo attingendi illud objectum, terminoqué: Qvamvis item in secundis eadem operatio virtutis non videatur esse ens permanens cum Stoicis, sed successivum, atque in fluxu constitutum, ut quæ sit quid constans ex multis, quæ jam transierunt, atque uno tantùm, quod adhuc est præsens, progressuqué temporis augeri potest, neque totius, sed partis, hoc est, modò hujus mo-

dò illius virtutis, non omnium simul, eò quòd homo non valeat insimul fungi munere omnium virtutum, tamen ut non audiat tale ens quoad continuationem actionum numericam, audit nihilominus quoad specificam, si minùs quoad professionem extrinsecam, ratione externarum actionum, quæ variè impediri possunt, minimùm quoad intrinsecam, respectu agentis, atque actionum internarum, quomodo v. g. propositum sive animus fabricandi in fabro fabrum denominat, licet non semper fabricetur, semperqué adsit terminus illius operationis ultimus, similiterqué animus relevandi medicum, licet non sit in medico semper relevetur ut æger. Ne dicam, morborum vi ipsam quoque virtutem beatificam Stoicorum posse impediri, quò minùs se actu exercito exerere possit semper. Et quid mirum, beatitudinem constare ex multis, quæ præterierunt, atque uno præsenti, cùm ipsa vita ex talibus constet, ut quæ in perpetuo fluxu consistat, cujusqué non tantùm plurima non sint præsentia, sed nihil ejus præsens, nisi vitæ punctum, quod terminus præteriti, initiumqué futuri. Neque enim vel dies, vel hora vitæ una, tota præsens est, nedum infantia, pueritia, adolescentia, stata ætas, aut senectus tota. Quare dicendum, beatitudinem significare quid permanens, eò quòd collectionem actio-

actionum denotet,hocqué actiones permanentiam habere modo, licet singulæ , & unaquæque earum seorsim sumta,transeant, planè sicut vita ipsa permanens quid , etsi singulis momentis aliquid ejus depereat. Quod attinet augmenti periculum , quasi cum actionibus crescat beatitudo , adexcipimus, etiam vitam , siquidem ad plures annos duret, extendi, neque tamen augeri, similiterqué beatitudinem , ut quæ non ponatur in singulis actionibus , sed in omnium congerie? Quemadmodum enim senex nemo dicitur propter hunc aut illum aut istum annum , quem vixit , si seorsim singulos sumas, ita beatus haud est quis, quòd tum rectè egit, illové tempore , sed quòd hoc illo & isto. Quare etsi supra unam actionem virtutis semper esse altera possit , quæ ei addatur , ultra ipsam tamen beatitudinem nihil est, planè sicut ultra unum annum senectutis esse potest alius,neque tamen quidquam ultra senectutem ipsam. Quamvis porrò in tertiis beatitudo videatur potiùs esse in prædicamento qualitatis, quàm actionis, cùm ab eâ denominemur quales, hoc est, beati, & qualitate aliquâ prædíti, tamen id citra fallaciam figuræ dictionis statui nequit.Utut enim τὸ beatum esse videatur significare qualitatem,verâ tamen re denotat actionem , sicut cognata vox perfecti qualitatis significationem

præ se fert, cùm sæpè significet substantiam. Taceo, quòd beatitudo aliter quoque exprimi possit, idquè per voces, quæ apertè inferunt atque implicant actionem, ut per τὸ εὖ ζῆν, rectè vivere, εὖ πράττειν, rectè agere, ὁμολογουμένως καὶ καθ' ἕνα λόγον ζῆν, ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν, convenienter rationi & naturæ, naturæ & rationi vivere. Quamvis denique in quartis virtus facultate includat actiones virtuosas, tanquam causa efficiens, ideoqué præstantior esse videatur actionibus virtuosis ordine naturæ generantis & componentis sive disponentis, tamen non est ordine naturæ intendentis, quomodo nobilius ac præstantius id, cujus gratiâ quid est: Atqui habitus propter actum, virtus propter actionem suam, tanquam perfectionem ultimam, quæ ideò pensior in comparatione, in quá propterea rectiùs summa beatitudinis collocatur cum Peripateticis, quàm in illâ cum Stoicis.

CAPUT XXV.

Quid Actio Moralis, & quotuplex, cum Differentiâ Moralitatis, Indifferentiâqué, ex Spontanei atque Inviti fontibus naturalibus per derivationem; moralibus per corrivationem.

Actio

ACtio Moralis, quæ objectum quod, sive objectum materiale Ethices, (Nam objectum formale est actio moralis honesta, ut à rectâ ratione in ultimum dirigibilis finem, post quem ideò proximè de objecto agitur, quia is in subjectum per media introduci nequit, nisi cognito & præcognito objecto:) nihil aliud est, quàm motus naturalis in homine, ad bonum vel malum morale determinato determinandovè, mediantibus intellectu voluntate appetitu sensitivo & locomotivâ factus. Geminum quippè actus moralis habet esse, unum Physicum, quod in actibus positivis, ut in commissione, est positiva ipsorum tendentia in suum subjectum, maximè formale, à quo speciem suam accipit, in privativis verò, ut in omissione, privatio ac carentia actus, alterum Ethicum, quod ipsum naturale actuum, prout eliciuntur ab homine ratione utente, nihil superaddens ipsi substantiæ actus, nisi causam, à quâ procedit, esse liberam. Unde τὸ esse morale per ἰσοδυναμίαν sive æquipollentiam idem est, quod esse liberum. *Actio hæc Moralis universè, atque ἐν πλάτει, vel Differens est, vel Indifferens*, si minùs in individuo, ut est vestita omnibus suis particularibus circumstantiis, minimùm in communi suâ naturâ, amputatis ac præcisis circumstantiis, quoniam ex se talis, ut possit bonas

vel malas habere circumstantias. Probantur partes dividentes, quia enim objectum humanarum actionum triplicem ordinem sortiri natum est ad rectam rationem, unum convenientiæ, unde consurgit actio bona, quæ refertur in finem debitum, alterum disconvenientiæ, unde mala, utraque differens, quæ refertur in finem indebitum, nullumvè, tertium indifferentiæ, unde præter boni & mali differentias consurgit tertia, & ipsa positiva ac realis, quâ actio suâpte naturâ constituitur in specie indifferentis, cujus objectum bonum & malum indifferens secundum speciem suam. *Ut ita Actio Moralis Differens adhuc duplex sit, Bona videlicet & Mala*, & quidem vel in actu primo, quatenus potens est reddere hominem bonum aut malum, vel in actu secūdo, quatenus facit talē, quarum actionum altera est & cluit objectum Ethices materiale positivum, quod illa proximè atque immediatè attingit, cujus principia, partes subjectivas, proprietates explanat, quodqué adeò docet operari, qui finis in habitibus Practicis, altera objectum negativum, quo de ideò non agit per se, verùm per accidens, sicut Logica de operationibus intellectus pravis, nec ut illius doceat praxin, sed ut dedoceat, adeoqué non nisi reductivè quomodo opposita ad eandem scientiam pertinere dicuntur. *Utraqué utraqué tam*
Bo-

Bona, quàm Mala, Spontanea sive Voluntaria, ut quæ προαιρετικὴ utraque, si minùs explicitè semper, minimùm implicitè. Dico sive voluntaria. Quanquam enim τὸ sponte in latitudine etiam rebus inanimis & brutis conveniat, cùm sit vox ab uno, ideoqué primò aliquid significet, aliud secundo loco, quomodo equum dicimus spontè per prata currere, dum solutus est frenis, vermes spontè se contrahere & extendere, lapidem spontè descendere: (cùm enim eis competat operari per vim, bestiis etiam, persuade perfectioribus, per inscitiam, quod est operari invitè, quidni & τὸ spontè, quoniam opposita sunt nata fieri in eodem?) propriè tamen animatis rationalibus tribuitur, nominatim homini. Quid enim aliud spontè agere vi etymi, quàm voluntate propriâ spondēre agere, quæ voluntas, à quâ denominativè dicitur voluntarium, non cadit in bestias, nedum in inanimata. Taceo, quòd τὸ operari verè spontè ad actiones dignas laude & vituperio, præmio vel pœnâ, pertineat, quæ homini propriè competunt, non etiam jumentis & feris, quæ non habent dominium sui actus, cùm non tam agant, quàm agantur, ideoqué nec veram spontaneitatem, quam non evertit in homine, quod τὸ appetibile, à quo appetitus ejus movetur ad agendum, sit extra, spontanei verò principium intra-

Quamvis enim principium ejus sit intra, tamen non est contra rationem, ut principium illud intrinsecũ moveatur ab extrinseco, quia non est absciſsè de ratione spontanei, ut principium intrinsecum sit principium primum, sed ut proximum. Scilicet τὸ operari spontè, (ut rem mittam in compendium,) est operari cum appetitu. Operans cum appetitu vel operatur sine cognitione, ut inanima, & animata imperfectiora, vel cum cognitione, eâque vel obscurâ, ut animata irrationalia perfectiora, vel distinctâ, ut homo, qui germanissimè spontè agit, quia agit cum voluntate & ratione. Quam in rem sic divinè Thomas: Ad rationem voluntarii, inquit, requiritur, ut principium actus sit intra, cum aliquâ finis cognitione. Hæc cognitio finis vel perfecta est, vel imperfecta. Perfecta cognitio finis est, quando nõ solùm apprehẽditur res, quæ est finis, sed etiã cognoscitur ratio finis, & proportio ejus, quod ordinatur ad finem, qualis cognitio cõpetit soli naturæ rationali. Imperfecta cognitio finis est, quæ in solâ finis apprehensione consistit sine hoc, ut cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finẽ, qualis reperitur in brutis per sensum atque æstimationẽ naturalem. Unde colligitur, soli rationali naturæ cõpetere voluntariũ secundum rationem perfectã, brutis verò animalibus secundũ rationem imperfectã, quo-

niam

niam & in his eſt principium, non ſolùm ut agant, ſed etiam ut agāt propter finem, neutrum verò competere inanimis, ut quæ nullam notitiam finis habeant, neque tam moveant ſeipſa, quàm ab aliis moveantur. Quamvis enim & in eis ſit principium motus, non tamen ejus motus principium eſt in iis, quod eſt moveri propter finem, quod principium in alio, à quo ipſis imprimitur principium ſuæ motionis in finem. Hæc Thomas. *Sicut verò Actio Moralis Differens, eaquè tam Bona quàm Mala, Spontanea eſt ſive Voluntaria, ita Actio Moralis Indifferens, eaquè nec Bona, nec Mala, Invita ſive Involuntaria ferè*, vel ideò, quia omnis actionum bonitas ac malitia moralis non ab opere aut eventu æſtimanda eſt, verùm ab animo, qui ſi abeſt, uti abeſt in invito, moraliter quis nec benè nec malè feciſſe præſumitur. Unde in foro Politico ſive externo factum inuitum habetur pro infecto moraliter ἐπιεικίᾳ quâdam, licet interim in foro interno ſive animæ ſit peccatum. Quod dixi de eventu, id eventualiter, & cum interſtinctionis colo ac commate accipiendum eſt. Vel enim eventus ille eſt præcogitatus, vel incogitatus: Si prius, addit ad bonitatem vel malitiam: ſi poſterius, ſi per ſe ſequatur ex actu, & ut in pluribus, tunc addit ad bonitatem vel malitiam actus, ſin per accidens, & ut in paucioribus,

non item. Neque enim judicium datur de re aliquâ ſecundum illud, quod eſt per accidens, ſed ſolùm ſecundum illud, quod eſt per ſe, quomodo virtutem cauſæ judicari videas ſecundum effectus per ſe, non per accidens, conqué venienter pœnam, quæ infligitur v. g domino bovis cornupetæ, augeri quidem ex eventu, ſed quatenus ille per ſe ſequitur ex tali causâ, ut non præintentus, ita præcogitatus, ſaltem non incogitatus. *Sed undenam noſcitare poſſum, quærat argutulus, quænam actiones ſint moraliter differentes, hoc eſt, bonæ vel malæ moraliter, quæ indifferentes, hoc eſt, nec bonæ nec malæ moraliter?* Ex neceſſariorum requiſitorum affectu vel defectu, præſentiâ vel abſentiâ. *Actiones Moraliter Bonæ ſunt*, quæ habent hæc quatuor requiſita conjunctim, Voluntatem Agentis, Bonitatem Objecti, Bonitatem Finis, denique Bonitatem Circumſtantiæ. Sola voluntas agentis non conſtituit actionem bonam moraliter, tum quia, tanquam cauſa efficiens extrinſeca, non eſt de eſſentiâ actionis, ideoqué inter actiones eſſentialem differentiam conſtituere nequit, tum quia, à quâ voluntate procedere poteſt bonitas, ab eâdem etiam malitia, tum quia actio mala eſſe poteſt, tametſi involuntaria, prout patet ex ipsâ ῥοπῇ, & primâ commotione concupiſcentiæ, quæ mala, & lege Dei prohibita. Nec obſtat in con-

contrarium, quòd à voluntate petantur delictorum gradus, ratione majoris minorisvè intensionis, extensionis, protensionis, Sicut enim ob majorem approximationem ignis ad aquam gradus caloris intenduntur in aquâ, essentialis tamen caloris à frigore differentia inde non habetur, gemino modo τὸ voluntarium auget quidem benè vel malè factum, essentialem interim ei differentiam non largitur, non plus, quàm circumstantiæ,quæ delictum augent, non faciunt. Non magis obstat, quòd sic nihil differre videatur actio humana à bestiali. Quamvis enim & homo & bestia agant nonnulla ἀκουσίως, tamen actio bestiæ invita, nec bona, nec mala: Non bona,quia nec in voluntate, nec à causâ voluntariâ, sicut actiones in homine bonæ non voluntariæ: Non mala, quia v. g. cornupetitio bovis invita non est ἀνομία privativa,sed negativa. Sola objecti bonitas non constituit actionem bonam moraliter, speciemqué sive specificationem dat. Tametsi enim objectum distinguat actus inter se, v. g., actum furandi ab actu latrocinandi, tamen in genere moris primò & per se non distingit actus bonitatem à malitiâ. Unde namque, amabò, colligere potis sit ratio nostra, unde, objectum hoc vel illud esse honestum? Dico sola, & primò ac per se. Aliâs siquidem, sicut in rebus naturalibus speciem

ciem dat forma, ita in moralibus suo loco objectum, pro cujus ratione actus tam interni quàm externi sunt conformes vel difformes & inconformes rectæ rationi, accipiuntqué bonitatem ac malitiam, tam formalem, quàm objectivam, ab objecto, verùm integro, conflato ex materiali & formali, sive ex re volitâ, & ratione volendi, quorum alterutrum si absit, actus haud dubiè malus est, ut si quis furetur, quò det eleemosynam. Sicut enim dare eleemosynam, (ut maneam in hoc circo,) bonum est, quia est objectum conveniens, quod exhibeatur pauperi, talequé esse judicatur à rectâ ratione, ita non dare eleemosynam pauperi, cùm debeas, malum atque inconforme rationi, eripere eidem eleemosynam, quam ab alio acceperit, id verò pejus in comparatione, magisque inconforme rationi, quarum actionum species ex objecto utique. Nec obstat etiam hìc in contrarium, quòd objecta non videantur habere bonitatem malitiamvè moralem, ideoqué neutram præstare queant actibus. Quamvis enim illam non habeant formaliter, habent tamen causaliter atque objectivè. Cùm enim dicitur, actus specificari ab objecto, hoc non in eam interpretandum partem, quasi species, quæ est in objecto, redundet & transfundatur in actum, quem specificat, sed quòd per ordinem ad illud objectum

con-

conſtituatur ſpecifica ratio actus. Ut ita bonitas ac malitia moralis formalis ſit in ipſo actu, quatenus à ratione & voluntate procedit, materialis verò quidem & ipſa in actu, verùm quatenus ab his procedit, atque ut perficitur à ſuâ potentiâ in objectum, ad quod humanæ actiones referuntur, ut ad menſuram ſui eſſe, & cauſam formalem extrinſecam. Sic vita v. g. proximi, & res proximi, (ut rem exemplo illuſtratum eam,) eſt objectum, nec habet vel bonitatem vel malitiam moralem, & tamen circa illam verſatur, ut homiſalvium, ita homiperdium, ſive homicidium, circa hanc, ut abſtinentia à re proximi, ita inabſtinentia, ſive furtum, quarum rerum alteræ bonæ moraliter, alteræ malæ, haud quidem à parte rei, ut ſunt, verùm ut proponuntur à ratione. Sola finis bonitas, aut intentio boni finis, & ipſa non conſtituit actionem moraliter bonam, quia enim fieri poteſt, ut finis ſit optimus, media verò peſſima. Ita exerceat quis v. g. prædatoriam terrâ, piraticam mari, quò proximum cum paupertate confligantem ſublevet, bonam ille quidem rem intendet, ſed non benè, intentionemqué habebit boni, at non bonam, quæ non permittit electionem medii mali. Sicut enim ex veris principiis non poteſt inferri falſa concluſio, ita nec ex intentione bonâ electio turpis;

pis. Ut ita ad formalem bonitatem actus non magis in sensu diviso sufficiat bonitas finis, quàm bonitas objecti, cùm quod bonum sæpè est ex objecto, id malum sit ex fine, ut si quis eleemosynam det vanæ gloriolæ causâ, & contrà, quod bonum est ex fine, id malum sit ex objecto, ut si quis misericordiâ motus eleemosynam det eo fine, quo dari solet, verùm de alieno, sive re furtivâ. Sola denique bonitas adjunctæ circumstantiæ non constituit actionem moraliter bonam, semel, quia non pertinet ad substantiam actus, iterum, quia quod bonum sæpè est ex objecto & fine, id malum nonnunquam est propter solam circumstantiam, cùm optimæ actioni possit adhærere circumstantia pessima. Sic pugnare v. g. cum hoste, propter victoriam, in bello licito, bonum & ratione objecti, & finis, at si id facias loco & tempore inopportunis, malum est propter circumstantias, quæ augent quandoque tantùm vel minuunt bonitatem & malitiam moralem, quæ inantè aderat, non specificant, quomodo si quis multum accipiat de re alienâ, furtum ea res haud facit, sed reddit majus, sicut si quis multum eroget in honorem divinum, actionem bonam ea res non facit, verùm meliorem. Sed cur, quod bonum sæpè ex objecto & fine, id malum propter circumstantias? Quia enim recta ratio non tantùm præscri-

ſcribit, quid fieri oporteat, & quâ fini, ſed etiam quando & ubi, quæ ideò concurrere convenit ad actionem perfectè bonam. *Actiones Moraliter Malæ ſunt*, quæ aliquo horum requiſitorum deſtituuntur, ut ſi quis liberalis, verùm populariter, publicevè, precabundus, verùm hypocriticè & Phariſaicè. Sicut enim bonum cauſatur ex integrâ causâ, ita malum ex quolibet defectu. Quo fit, ut actus noſtri ex omnibus modò commemoratis conditionibus vitientur, & deficiente vel unâ jam non ſint conformes ſed difformes rationi, licet inde interim præcipuè mali dicantur, quia diſcedunt diſceſſu non negativo ſed privativo à lege æternâ. *Actiones Moraliter nec Bonæ nec Malæ ſunt*, quæ cùm per ſe ac ſui naturâ ſint indifferentes, bonæ tamen aut malæ fiunt, vel latâ civili lege, vel ob circumſtantias adjectas. Sic digitum exerere pallio, feſtucam de terrâ levare, caput fricare, baculum manu movere, morales actiones non ſunt, quà tales, cùm differentiæ boni & mali in iis non reperiantur, ſicut nec, quòd Paulus, Apoſtolus gentium, Timotheum circumcidit, non circumcidit Titum tempore naſcentis Chriſtianiſmi, rebus indifferentibus pro indole atque ingenio ejus temporis uſus indifferenter, contra Petri cöapoſtoli & cöevangeliſtæ li maleficium, qui contra naturam rerum in-

indifferentium coëgit gentes Judaizare, rebus indifferentibus usus ut necessariis. Excipis: Inter contradictoria non dari medium, ergò nec inter actiones moraliter bonas & malas! Redexcipio, has non contradictorias, sed contrarias esse. Instas: Objectum vel esse conforme rationi, vel inconforme, nec dari tertium? Obinsto, dari non quidem positivè, sed negativè, hoc est, non quidem per deformitatem aut difformitatem positivam, sed per non conformitatem, quæ mediat inter conformitatem & difformitatem sive deformitatem

CAPUT XXVI.

Utriusque, tam Spontanei, quàm Inviti, sectio in τὸ Simplex, & Secundum quid: Simplicis Inviti iterum in Invitum per Vim, & per Ignorantiam, cum hujus divisionibus, & subdivisionibus, Simplicisqué Spontanei Compositione cum Invito Simplici, interposito judicio Philosophico.

ACtio Moralis, tam Spontanea, quàm Invita, vel Simplex est, vel talis Secundum Quid. Actio Moralis Spontanea Simplex est, quando actionis principium est in eo, qui agit, cum singularum circumstantiarum cognitione, sive, cùm quis illud, quod in suâ potestate est, volens sciensqué fa-

facit, ut ſi quem, quâ re, quo modo, quamobrem, non ignoret, & hoc ampliùs, neque caſu, aut vi metuvè coactus faciat, quod facit. Ut ita ad τὸ ſponte germanum duo ſint conneceſſaria, videlicet Scientia & Potentia, Potentia & Scientia. Alterutrum ſi abſit, non eſt ſpontaneum, ut ſi, quem ſciam eſſe patrem, percutiam, verùm metu & vi ſubactus, aut à nemine quidem coactus, ſed patrem eum eſſe ignorem, quo in caſu etſi quis intendat actionem ſecundum ſubſtantiam, agit tamen invitus, ſiquidem factum ſequatur pœnitentia cum Oedipo, quia eam non intendit ſecundum qualitatem ac differentiam moralem, quæ pendet à circumſtanriis illis, quas ignorat, utiqué ignorantem ignorantia in terminis excuſet ſecundum quid, ſive in tantum, excuſat nihilominùs eum in totum ſive totaliter à re ignoratâ, v. g. Oedipum, ut non ab adulterio & homicidio, ita ab inceſtu & parricidio, quem inceſtum & quod parricidium ſibi conſcivit inconſultò, ergò non ſpontè. Ut enim non ſemper valeat ſyllogizatic, hoc eſt factum ſpontè, quare conſultò, quia quædam ſponte fiunt etiam inconſultò, ut quæ irâ aut ſimili perturbatione fiunt, temerè, inquam, impetu atque ardore quodam cum Milone, qui Clodium occidit non conſultò, atque abſque antegreſsâ deliberatione, ſpontè tamen, valet ni-

nihilominùs altera, hoc est factum consultò, quare sponte cum Clodio, qui Milonem consultò aggressus est, ideoquè non non sponte. *Actio Moralis Simplex Invita est*, quæ per Vim, aut per Ignorantiam fit, quarum illa adversatur Potentiæ, eique tam naturali, ut si ennuchus impotenter contrahat matrimonium, quàm legali, ut si Pulcheria nubat Martiano sub virginitatis fide, hæc Scientiæ, absque quâ quod fit, nec benè nec malè factum dicitur. Utut interim etiam à sciente quædam invitè fieri possint, nempè quòd in ejus non sint manu & potestate, uti fit in naturalibus actionibus & perpessionibus, quæ scientibus nobis contingunt, verùm invitis per se, ut senescere, canescere, mori, cibum concoquere, volentibus per accidens. Quàmvis enim propriè nobis invitis accidant, cùm à naturâ pendeant, quia tamen & nos aliquid opellæ conferimus, accersendo mortem, retardendo canos, reprimendo famem, eâ re quodammodò etiam in nostrâ potestate dici possunt, ac proindè non sunt planè invita. *Actio hæc Invita Simplex* (ut à privativo, hoc est, non spontaneo, incedam ad positivum, hoc est, spontaneum, quia major in illo varietas, major animi advertentia, quàm in hoc, cùm τὸ invitum, ut quod pendeat à principio externo, incurrat in oculos, non item, saltem non æquè, spontaneum, quod pen-

pendet à principio interno, inincurrente in sensus:) *duplex est. Vel enim est talis per Vim, vel per Ignorantiam: Illa Invitum per Vim, hæc per Ignorantiam indigetatur. Invitum per Vim est*, cujus principium est extra, atque ejusmodi, nihil ut adjumenti afferat is, qui agit, aut patitur. Græcè Philosophantibus βίαιον, Latinè Philosophantibus violentum dicitur, sed rectiùs & correctiùs vi-factum. Neque enim vocabulum τ̃ βιαίου hîc est ἐνεργητικὸν, quomodo ventos tempestates homines violentos dicimus, quia vim afferunt, sed παθητικὸν, capiundo id de iis, quæ vi fiunt, hoc est, per majoris rei impetum, qui repelli non potest, ut cùm tempestate quis ad scopulum alliditur, aut miles ad aram nolens vi gestatur, vel quis Rhodo pulsus eandem ad insulam ventorum impetu refertur, perqué lictorem invitus in custodiam ducitur, quæ vis utique, ad quam tria requiruntur, ut áctionis principium sit externum, ut benè validum, ut nihil ad id conferat is, qui agit, aut patitur. Sed juvat ἀναλύειν Ἀριστοτελικῶς. Definitum est τὸ vi-factum. Definitur à Philosopho per principium, non quodvis, sed externũ, nec hoc quodvis, non utique per finem sed efficientem, nec hanc quamvis, non utique per naturam, quæ principium internum, artemvè, cùm artificum opera omnia fiant quidem principio externo, cista v. g. non suá

vi,

vi, verùm manu opificis, neque tamen vi, ſed nec per reliqua efficientia externa, cùm quis ab aliquo deportari poſſit volens, quod externum principium, neque tamen vi factum, verùm per principium externum violentum, ubi nihil adjumenti afferi is, qui agit aut patitur quibus verbis diverſis reſpectibus eandem perſonam denotat Philoſophus. Eâ quippè ratione, quâ quis ſuſcipit in ſe vim, dicitur patiens, eâ porrò ratione, quâ compulſus agit, agens, ut ſi quis baculũ habens in manu coactus à potentiore percutiat alterum. Quæ cauſa, quare idem modò conjungat agentem & patientem, modò diſjungat in circumſcriptione τῦυ βιαίου & aliâs τὸν βιαιούμενον denominet ab agente, aliâs á patienre, aliâs ab utroque, quoniam nonnunquam illud, in quod externum agens operatur, ſolùm patitur, ut fit in motu violento lapidis ſurſum, ignis deorſum, nonnunquam eſt intermedium & partim agit, partim patitur, ut quando quid coacti agimus, quo in caſu nos cooperantes ſumus id, quod primus motor operatur. *An verò voluntas cogi poſſit per acceſſoriam ſive externam vim, eique violentia inferri aut afferri, ſicut eam fieri videmus corpori organico, ſingulíſquè ejus organis dictim*, quæſtio eſt claſſica, ſuper quâ magno hiatu & conatu claſſicum canunt Moraliſtæ claſ-

claſſici, neque id uno tenore omnes. Alii ſiquidem diſtinguunt heic inter actus voluntatis elicitos ſive immediatos, qualis v. g. velle, & imperatos ſive mediatos, mediante aliâ potentiâ exercitos, qualis v. g. ambulare: In illis, nempè actibus voluntatis elicitivis, voluntatem vim pati poſſe negant, ne materialiter quidem, quia procedunt ab intrinſeco affectu atque inclinatione ipſius voluntatis, adeoqué à principio intrinſeco, jam verò repugnat, eſſe quid voluntarium, ſive ab inclinatione intrinſecâ, & principio intrinſeco, & eſſe violentum, ſive à principio extrinſeco, contra inclinationem intrinſecam, quæ contradictio in adjecto, cùm τὸ velle ſit naturaliter ad aliquid inclinare, ſive ex interno principio ad id ferri, cogi verò ab externo principio & non naturali moveri: Aut, ſi voluntas etiam quoad actus elicitos vim potis eſt pati, tunc verò vim illam illa patitur, vel antequam actus illi eliciantur, vel poſtquam ſunt eliciti: Non antequam eliciantur, quia fieri nequit, ut ab aliquo quis cogatur, hoc ut velit, illud nolit, niſi mutatâ voluntate cœperit nolle, quod voluit, velle, quod noluit, & quia ſic homo, ſiquidem cogi poſſet ad actum voluntatis eliciendum, imperfectior foret beſtiis, quarum appetitum nullus cogere metus poteſt, cùm ſit naturalis poſitiſqué omnibus ad agendum neceſſariis

G requi

requisitis connecessarius, quomodo nemo v. g. facere potest, ut musca non delectetur cibo, aranea textu telæ: Sed nec postquam sunt eliciti, quia impossibile, cùm velis, ut ab aliquo cogaris, ut nolis, quoniam nemo simul potest velle & nolle, nolle & velle: Adeoqué si cogeretur voluntas, tũ verò cogeretur, vel à judicio intellectus, vel à concursu divino, vel ab affectibus, nominatim metu, vel à volentiâ, vel à lege: Non à judicio intellectus, quia sic semper positis duobus inæqualibus majus præferret minori in electione, quia hoc mens celebrandum judicat, cùm sæpè præoptet minus, eò quòd intellectus eam moveat, non secùs ac sanitas, quæ nondum est, appetitum ægri, hoc est, motu metaphorico, non propriè dicto, inqué genere causæ efficientis, determinet quin etiam, verùm determinatione, non coactivâ, sed cõsultativâ, id est, eâ, quæ libertatẽ voluntati relinquit salvam, ut suo loco dicemus: Non etiam à concursu divino, cùm cooperatio Dei & creaturæ sit actio una eademqué, nulla autem actio una eademqué cogat seipsam violenter: Nec ab affectibus, quia si affectus cogerent voluntatem, tunc semper id facerent, atqui sæpè iis reluctatur voluntas, rectæ rationis directorium secuta: Nominatim metu, quia sæpè id suscipit voluntas, à quo metus periculi deterret, uti id animadvrtere est spiritualiter in martyribus,

ribus, moraliter in audacibus : Sed nec à violentiâ, quia, quamvis ea cogere possit locomotivam, ne exequatur, quod voluntas vult omni animi conatu, tamen in medio violentiæ ardore non cogitur, quo exemplo videmus, hominem cruciarium, & patibuli candidatum, eo ipso articulo, quo ad crucem abducitur, velle inabduci : Nec denique à lege, quia quamvis ejus obligatio cogat Politicè voluntatem de jure, tamen non cogit Physicè de facto, renitente sive in contrarium nitente voluntate. In his, (nempè actibus voluntatis imperativis,) voluntatem omninò vim pati posse aitant, inquantum per exoticam vim exteriora membra impediri queunt, quò minus imperium voluntatis exequantur. Quanquam enim sit in cujusque manu & genu, quid velit, non est tamen peræquè sive adæquè, quid posit vel facere cuiquam, vel pati à quoquam. Ut ita voluntas vim pati posit in actibus aliarum potentiarum, quæ agere, atque applicari ab extrinseco possunt ad agendum, homine renitente per voluntatem, ut cùm quis aliò invitus rapitur, contra voluntatem atque appetitum elicitum, quod ubi fit, homo in actibus imperatis materialiter patitur vim. Cùm enim actus illi sint violenti, voluntarii utique esse nequeunt, imperativè à voluntate. Alii heic distinguunt inter vim activam & pasivam,

quarum illâ homo cogitur agere, v. g. voluntate repugnante videre, audire, currere, hâc pati, v. g. aliquid in ſe ſuſcipere voluntate reclamante, perſuade, habitum infuſum, aliamvè qualitatem. Alii denique inter coactionem βιαςικὴν, civilem, quæ in armis gladiis externâqué violentiâ conſiſtit, nihilqué eſt aliud, quàm compulſio ad actum, aut actus inhibitionem, à principio extrinſeco, naturali voluntatis inclinationi contraveniens, violenta, inquam, impulſio, ab externo principio profecta, & ἡγεμονικὴν, moralem, quâ ſpes præmii laudis honoris alicui proponitur, delicti gravitas oſtenditur, pœnæ ſubſecuturæ, infamiæqué ac vituperii notæ, ob oculos ponuntur. Voluntas cogi poteſt, non priori, ſed poſteriori modo, putà moraliter, non civiliter, hoc eſt, impelli, moveri, flecti, atque ad frugem perduci poteſt voluntas, non autem cogi propriè. Quòd ſi objiciendo dicas, ſaltem Deum poſſe neceſſitare voluntatem ad actus ſuos, ita ut nullo modo poſſit reniti, igitur & cogere eam, quare voluntatem poſſe cogi minimûm ut ſic: Reſponſi loco accipies à Scholâ, hujuſcemodi actus eſſe quidem neceſſarios, at non violentos, magnumquè diſcrimen eſſe inter τὸ pati neceſſitatem, & τὸ pati vim ſive violentiam. Quin voluntas, tam in actibus elicitis, quàm imperatis, poſſit pati ne-

necessitatem, nemo negâssit, ne Carneades quidem, quia à Deo determinari, atque ad agendum necessitari est nata: Sed hi actus propterea non desinunt esse voluntarii, licet sint necessarii, quia fiunt ab intrinsecâ inclinatione, nullo modo renitente voluntate. Verùm redeamus ex hoc diverticulo in diversorium nostrum. *Invitum Simplex per Ignorantiàm sive ex Ignorantiâ est*, cùm ignorantia est causa actionis, non aliud quidpiam, quod ignorantiam induxit, putà, affectus aliquis, aut corporis, ut ebrietas, aut animi, ut ira, qualiter agentes ignorantes quidem ignoranterve agunt, at non per ignorantiam, quoniam in illorum potestate fuit, istâ ignorantiâ, quæ principium actionum invitarum internum, propter quod homo in actione actionisvè circumstantiis errat, princepsqué adeò causa, cur quid agamus, non acturi, nisi adfuisset, non laborare. *Ignorantia hæc variè dividitur in Scholis.* 1. *Respectu Intellectus in Theoreticam & Practicam.* Ignorantia Theoretica est, cùm ignoratur, an, quid, & qualis res sit: Practica, cùm ignoratur, utrùm illa sit bona, vel mala. Conjunctam hæc quandoque habet Ignorantiam Theoreticam, & plerunque Ignorantiam, quam vocant, Interpretativam, quæ nihil aliud, quàm inconsiderantia intellectus, cùm quis, quamvis sciat id esse malum, quod vult, non

considerat aut recogitat tamen, certè non ita diligenter, atque vel poterat, vel debebat. 11. *Respectu Voluntatis in Voluntariam & Involuntariam.* Ignorantia Voluntaria est, quæ directè vel indirectè est volita. Duplex numero. Vel enim est Vera, vel Simulata sive Affectata. Ignorantia Voluntaria Vera iterum aut Actualis est, simpliciter ipsoqué actu talis, concomitans Scholasticis, eò quòd comitetur voluntatem, ut cùm quis, quod facit, facit quidem ignorans, sed id ipsum faceret, si maximè sciret, v. g., interficit hostem suum ignorans, idem facturus sciens, quo in punctistitio τὸ ignorare & velle eodem hospitantur in subjecto, neque tamen vel ignorantia voluntatis est causa, quoniam, si quis maximè non ignoraret, tamen vellet, vel voluntas ignorantiæ, aut Virtualis, talis virtualiter, atque in suâ causâ, quoniam causa, quâ quis sibi hanc ignorantiam contraxit, fuit voluntaria, ut si quis cum Lacedæmoniis approbet furta ingeniosa, antecedente sepulturâ morali seminum, de justo & injusto, honesto & inhonesto, in animum divinitùs sparsorum. Adhuc duplex, Dispositiva videlicet & Habitualis. Ignorantia Dispositiva est, cùm quis ex affectu quopiam, aut levi de causâ, consentit in causam ignorantiæ, v. g. homo in ebrietatem, iramvè: Ignorantia Habitualis est, cùm quis constanti quâdam consue-

ſuetudine iſtam ignorantiam, ſive cæcitatem in ſuſcipiendis conſiliis, ſibi petulanter attraxit, v. g. per ebrioſitatem iracundiamvé, non jam peccans per illas, ſed per has. Ignorantia Voluntaria Simulata eſt, cùm quis ſimulat ſe ignorare, quod ſcire nollet, ut ſi medicus noſcitabundus, dicam, an ignorabundus opium pro apio præbeat, aut apium pro opio. Affectata audit aliter, propter ignorantiæ affectationem uſurpationemqué, quoniam per eam neſcimus, ſaltem neſciturimus ea ſæpè, quæ inquirere ac ſcire poteramus, debebamusqué, & de jure, & de facto, & in univerſali, & in particulari. Hâc qui peccant, non peccant propriè δι' ἄγνοιαν, verùm ἀγνοοῦντες, ſicuti per ignorantiam inaffectatam, hoc eſt, probabilem & improvidam, qui peccant, non ἀγνοοῦντες, verùm δι' ἄγνοιαν, Ecquâ de re? Quia enim in affectatâ ignorantiâ erroris cauſa non eſt propriè inſcitia, ſed agentis volũtas improbitas & ignavia, in inaffectatâ verò & probabili cauſa non agentis inertia, ſed fortuna, quin immò ignorantia ipſa, eò quòd in tantâ fortuitorum caſuum varietate multa etiam maximè prudenti accidere poſſint non prævisa, aut non ſatis cognita ut ſi forteforṫunâ paterfamiliâs domi ſuæ recipiat furem, quem talem eſſe neſciebat, patervè in teſtamẽto prætereat filium, nunciatâ falo ejus morte. Unde etiam pro invo

luntariâ habetur. Ignorantia Involuntaria eſt, quæ neque directè neque indirectè eſt volita. Et ipſa duplex numero. Vel enim eſt Negativa, vel Privativa. Ignorantia Involuntaria Negativa eſt mera neſcientia ejus, quod quis neſcire poterat, nec debebat. Ignorantia antecedens Scholaſticis, eò quòd omnem actum voluntatis antecedat, item invincibilis, eò quòd morali diligentiâ ſuperari nequeat, cauſaqué ſit, ut quis quid velit, quod ſi ſciret, nollet. Ignorantia κατ' ἀπόφασιν Græcis, ſimplicis negationis Latinis. Adhuc duplex, Juris nimirùm & Facti. Ignorantia Negativa Juris eſt, cùm quis nec debuit nec potuit illud jus, in quod peccavit, ſcire, ut cùm malè caligatus Caligula jura ſanxit, ſed vel illa non promulgavit, vel minutiſſimis characteribus deſcripſit, & quidem in loco anguſto atque obſcuro. Ignorantia Negativa Facti eſt, cùm quis factum aliquod ignorat, quod nec ſcire poterat, nec debebat, ut ſi peregrè abſens neſciat deceſſiſſe eum, cujus ipſe eſt heres. Ignorantia Involuntaria Privativa eſt neſcientia ejus, quod quis & poterat ſcire, & debebat. Ignorantia vincibilis Scholaſticis, eò quòd morali diligentiâ ſuperari queat; κατὰ διάθεσιν Græcis, pravæ diſpoſitionis Latinis. Et ipſa duplex, Juris videlicet & Facti. Ignorantia Privativa Juris eſt, cùm

cùm quis jus ſuum, in quod peccavit, ſcire poterat, aut debebat, idqué tam univerſale, quale jus naturæ, in quo nemo ſanæ mentis, & juſtæ ætatis, poteſt ignorantiam prætendere commiſſis ſuis omiſſisvè, cùm præcepta ejus adeò ſint evidentia, ut conſilii regionem fugere nequeant, quàm particulare, quale poſitivum, in quo conſimiliter nemo rectæ mentis & ætatis poteſt allegare eandem, cùm quilibet teneatur ſcire jus ſuæ Reipublicæ, in quâ agit, exceptis ſpecialibus caſibus, in quibus ipſius juris diſpenſatione & diſpoſitione indultum eſt jus ignorare militibus, fœminis, ruſticis, minorennibus. Ignorantia Privativa Facti eſt, cùm quis ignorat factum eſſe, quod ſcire poterat homo, neque omninò curioſiſſimus, neque omninò negligentiſſimus, vel breviùs, cùm quis ignorat factum, idqué vel ſuum, vel alienum. Ad ignotantiam facti noſtri pertinet artificum imperitia, quæ culpæ annumeratur, ad ignorantiam verò facti alieni, cùm quis v. g. propter locorum intervalla non reſciſcit cognatum vitâ functum eſſe, ſeriuſqué ex eo petit hereditatem, quarum ignorantiarum prior affectata ferè, poſterior probabilis. Ignorantia hæc Facti univerſè vel Objectorum eſt, vel Mediorum, vel Finium. Ignorātia Objectorum iterum eſt, vel Perſonarum, ut cùm Jacobus patriarcha Leam duxit pro Rachele, vel Rerū,

ut cùm Ceres à Tantalo invitata carnem humanam inſcia comedit, vel Verborum, ut ſi quis inter loquendum per imprudentiam verba quædam proferat, quæ nunquam in animo habuit proferre. Ignorantia Mediorum vel Inſtrumenti eſt, ut ſi quis alium bombardâ transverberet, ignorans eam eſſe ſaburratam pulvere pyrio, hactâvé lædat, quam putabat eſſe obtuſo mucrone, cum fuerit acuto, jactuvè lapidis vulneret, cùm non putârit eſſe lapidem, ſed pumicem, vel Modi, ut ſi quis gladiatorum, gladio alterum leviter attacturus, graviter eum conſauciet, talovè aſtragalo clavi aut cucumâ quem interficiat in rixâ, vel Loci, ut ſi quis bombardam in caſtris aut munitionibus jovialiter explodat, ignorans hoc ipſum eſſe prohibitum, vel Temporis, ut ſi quis die veneris carnibus veſcatur, neſcius interdicti pſeudo-eccleſiaſtici, profeſtové die rem divinam faciat, credens eum eſſe feſtum. Ignorantia Finium vel eſt finis per ſe, ejuſqué vel ſubordinati, vel ultimi, ut ſi quem caſtigandi atque emendandi animo percuſſu in quis morti det, medicusvé præbito medicamento valetudinis recuperandæ cauſâ, ægrotum non curet, verùm interficiat, vel per accidens, ut ſi quis uſum rei, ad quam accidentario caſu tendit, vini v. g. Armeniaci efficaciam ignoret cum Noacho cataclyſtâ. Sed hæc Ignorantia ad

Igno-

Ignorantiam Circumſtantiarum , quâ ignorantur circumſtantiæ , in quibus totius actionis cardo vertitur , pertinet ſcilicet ; quæ hæ. Τὶς, quis faciat , aut feciſſe ignoret ? Quæ circumſtantia vix ignorari poteſt , cùm nemo poſſit ignorare ſeipſum. Τί, quid faciat , aut feciſſe ignoret? Τίνι, quâ in re, ſeu in quem ? Περὶ τί, quâ re & facultate velut organo? Ἕνεκα τίνος, cujus rei cauſâ? Πῶς, quo agendi modo? Ποῦ, ubi,ſeu quo loco? Ὅτε, quando , ſeu quo tempore? Cujus octonarii hæc ratio reddi ſolet à Moraliſtis. In actionibus , inquiunt, ſpectatur & res ſemper, & rei cauſa, cum ſuis adjunctis. De re quæri ſolet , quid ſit,vt quòd ſit factum? De cauſâ,utrùm efficiens, finis, materia,forma ? Ab efficiente principali manat attributum quis, ab adjuvante,quo organo,à fine,cujus rei gratiâ,à materiâ,quâ in re,aut in quem,à formâ,quomodo. De adjunctis rei quæri ſolet,quo quid factum ſit loco,& tempore,atque hinc porrò manant attributa ubi & quando. Ubi per terminum quid in catalogo ſive ſyllabo circumſtantiarum non intelligitur ipſa ſubſtantia actus , cùm actus nequeat eſſe circumſtantia, ut quæ ſic dicatur , quaſi circa ſubſtantiam actus exiſtens , ſed potiùs conditio quædam annexa , ſive accidens effectus per actum producti, argumento,quòd ipſa actus ſubſtantia ignorari poteſt , licet

circumstantiæ sint notæ, & contrà: Similiter per terminum, cujus rei gratiâ, non intelligitur finis, qui dat speciem actus, qui & ipse non est circumstantia, verùm aliquis finis adjunctus, ut quod fortis agat fortiter, non propter bonum fortitudinis, qui finis specificans, sed propter liberationem civium, aut populi Christiani, qui finis accessorius: Sicut nec per terminum materiæ materia propriè dicta, quæ & ipsa non est circumstantia, verùm consequens ejus, quomodo quòd aliquis, persundens quem aquâ, eum abluat, hæc non est circumstantia ablutionis, sed quòd abluendo eum infrigidet calefaciatvé. Idem pronunciandum videtur de formâ seu modo, per quem heic non intelligitur substantialis forma actus, sed qualitas quædam accidentalis. Franciscus Piccolomineus præallegatis circumstantiis superaddit per libertatem, dicam, an liberalitatem Philosophicam, circumstantias coram quo & quàm diu, sed harum alteram commodè ad modum, alteram ad tempus agendi modificatum revocâssis. Alii obaddunt circumstantiam quoties, quæ inter circumstantias recenseri nequit, quia enim eæ circa eundem actum sunt, numerus autem non citcumstat unam eandemqué actionem, verùm diversas. Ex his (persuade circumstantiis,) *κυριώτεται* principalissimæ sunt, objectum, sive rês ipsa,

psa, quæ agitur, & finis, sive τὸ cujus gratiâ agitur res. De objecto seu re ratio illa, quòd facta pleraque ex strato distingui soleant, parricidium v. g. à cæde simplici, adulterium à stupro: De fine ista, quod in omni facto maximum sit positum in eo momentum, adeò, ut non tam quæratur sæpenumerò, quid sit factum, quàm quo animo & fine: De utrisque hæc, quòd voluntatis motivum sit objectum & finis. Reliquæ circumstantiæ omnes sunt minùs principales, magis minusvé in suo orbe, secundum quod magis vel minùs ad has approximant. Neque quid operatur in contrarium, quòd finis sit extrinsecus rei, sicuti suo loco locus & tempus? Quamvis namque finis non sit de substantiâ actus, sicut nec locus, tempusvè, tamen est & manet causa actus primaria ac palmaria, inquantum movet agentem ad agendum. Unde & actus moralis maximè speciem accipit ex fine, proximè verò ex objecto. Dico maximè & proximè. Nam & à cæteris circumstantiis pendet actionum moralium discrimen, hoc est, bonitas ac malitia moralis, atque utriusque gradus. Bonitas & malitia moralis. Quamvis enim species actus maximè sit ex fine, proximè verò ex objecto, tamen reliquæ circūstantiæ & ipsæ dant speciē actui, quatenus considerantur, ut quædā conditio objecti, quasiqué quædā adspecifica differentia

ejus:

ejus: Quamvis item circumstantiæ, manentes in ratione circumstantiæ, non dent speciem, cùm habeant rationem accidentis, tamen dant, inquantum præter principalem illam conditionem objecti, in quam mutantur, & quam induunt, important aliquam consonantiam vel dissonantiam ad rationem, unde utriusque perspicuè proficiscuntur gradus, pro consonantiâ vel dissonantiâ ad rationem majore minorivé, ita tamen, ut gradus illi moralitatis nequaquam specificent, eò quòd majus & minus non diversificent speciē, ut habet maxima. Sic v. g. tollere alienum in magnâ vel parvâ quantitate, non diversificat speciem peccati, sed illud gravat vel levat, non magis, inquam, quàm in albedine magis & minùs mutant speciem coloris, aut intënsiùs & remissiùs in calore speciem caloris. Quod si objicis, malum causari ex singulis defectibus, quamlibet autem circumstantiam, aggravantem malitiam, habere singularem defectum, ergò quamlibet addere novam mali speciem, geminâqué ratione quamlibet circumstantiam, augentem bonitatem, novam speciem boni, sicuti videmus, quamlibet unitatem, additā numero, constituere novam ejus speciem: Repono objicienti, non quamlibet circumstantiam inducere singularem defectum secundum seipsam, sed solùm secundum ordinem ad quid aliud, simili

militer non quamlibet superaddere novam perfectionem, nisi per comparationem ad aliquid aliud,& pro tanto, adeoqué licet augeat malitiam bonitatemvè in suâ specie, non tamen semper variare ipsam speciem mali boniué, planè sicut instrumentū, putà gladius aut fustis, quo quis hominem repetitis ictibus immaniter interimit,non reddit in homicidio malitiā specie diversā, verùm graviorem,licet si quis eodem gladio fustevè interficiat hominem, quò eum spoliet, circumstantia hæc spoliationis homicidio addat deformitatem novæ speciei, nempè furtum, quod specie differt ab homicidio. *III. Respectu Operis, quod fit vel Ex Ignorantiâ, sive Per Ignorantiam, vel Cum Ignorantià, in eam, quæ est causa effectus, & quæ non, quarum priore effectus dicitur fieri per, posteriore cum ignorantiâ,* quæ tunc dicitur causa effectus. cùm effectus non fuisset futurus, si fuisset cognitus, sive si ignorantia abfuisset, quoniam efficienti displicet, sicut negatur eadem fuisse causa effectus,quando is fit quidem cum ignorantiâ, sed fuisset tamen futurus,si fuisset cognitus,quoniā efficienti placet. Scilicet,quæ per ignorantiam fiunt,sive in universali, ut si quis ignoraret, adulterium esse turpe , sive in particulari, ut si nesciret, hanc esse uxorem vicini, persuasum habens eam esse suam,eorum causa est ipsa ignorantia, non item eorum , quæ

ab ignorantibus, qui ignoranter quidem & cum ignorantiâ agunt, at non per ignorantiam, atque ex ignorantiâ, ut ebrii, qui ignorantes sunt, neque tamen per ignorantiam agunt, ebrietate mentis aciem obumbrante, vel pervertente. Quod prædeterminatum Ethice de eo, qui agit ignorans, & per ignorantiam, idem cōdeterminandum de eo, qui agit iratus, & per iram. Sicut enim ignorans quis agere dicitur, quando ignorantia non est causa actionis, similiter iratus, quando ira, & sicut per ignorantiam quis agere dicitur, quando ipsa ignorantia est principalis causa conficiens, ob quam quis agit, similiter per iram, quando ira. Tametsi enim, qui per iram similemvè affectum, quid perpetrârunt, ad ignorantiæ asylum confugere soleant, usitatiùs tamen iræ atque affectibus ea tribuere solemus. *Atque adeò actiones, quæ ex irâ, cupiditate, aliâvè animi perturbatione fiunt, non invitas, verùm spontaneas esse*, contrà Platonem, qui statuebat eas mediare, harumquè alias esse similes illis, quæ fiunt invitè, alias illis, quæ spontè, necnon eos, qui invitis actionibus has ascriptum ibant, eò quòd primi animorum motus non forent in nostrâ potestate, (putà Physicè, non Ethicè,) id verò sequentibus astruitur rationibus, tum quia actiones, quæ sic fiunt, nec per vim fiunt, nec per ignorantiam, quare spon-

spontè, ut quæ sint humanæ & hominis propriæ, in ejusqué ideò manu & potestate, cùm pendeant à principio interno, cumqué incunditate conjunctæ sint, quæ signum spōtaneitatis, tum quia honesta, quæ fiunt ex irâ, aliâvé animi perturbatione, fiunt spontè, ergò igitur & turpia, quoniam sanè quàm ridiculum foret, ejusdem causæ dissimilia ponere effecta in eodem strato, tum quia aliâs absolutè veniâ digni essent, qui sic acti agunt, cùm tamen non sint, eò quòd pœna non tam respiciat affectum, nisi æquitate quâdam, quatenus qui quid committunt irati, aut per iram, perturbationemvè aliam, vel non sunt mentis compotes, vel saltem minùs cæteris, quàm effectum, sive designatum scelus, quod puniendum, non tam quia spontè factum, quomodo jumenta feræ pueri puniendi forent cum Dracone, quàm quia cum libertate arbitrii, cujus illa illæ & illi partipices non sunt, tum quia, si fierent invitè, quæ sic committuntur omittunturvè, tunc verò nullum cæterorum animalium, ad pueros usque inclusivè, spontè ageret, cùm feræ jumenta pueri solis ducantur perturbationibus.

IV. Denique ex consequenti in Ἄλυπον *Impœnitentem, &* Ἐπίλυπον *Pœnitentem.* Aut enim ignorantiam comitatur dolor & μετάνοια, ut si quis cum sorore nuptias contrahat, quarum ipsum postea pœniteat, quæ igno-

ignorantia ἐπίλυπος fuerit, aut nullus dolor, nulla μετάνοια, ut de quodam refertur, qui cùm fortè emisso telo novercam læsisset, euge dixit, nec hoc malè, quæ ignorantia ἄλυπος fuerit. Quanqnam hîc de novercâ propriè invitus sive ἀκὼν nequeat dici, utpote qui gaudeat facto, jam verò propriè ἀκούσια invita, quæ conjunctum habent dolorem, sed nec ἑκὼν volens, quia scientia abfuit, quæ in voluntariis requiritur. Quare cúm neque dici possit ἀκὼν propriè seu nolens, neque etiam ἑκὼν seu volens, dicetur οὐχ ἑκὼν, non volens, hoc est, non quidem invitus, sed tamen neque volens. Unde quasi per formam consectarii consequitur, omnia quidem, quæ per ignorantiam fiunt, esse non voluntaria, neque tamen omnia ocyùs ἀκούσια, involuntaria sive invita. Quædam namque tantùm sunt ἀκούσια, quæ cum dolore, alia οὐχ ἑκούσια, quæ absque, ut ita genus sit οὐχ ἑκούσιον, non voluntarium, species verò ejus duæ, ἀκούσιον una, οὐχ ἑκούσιον altera, retento generis vocabulo. Cùm enim non habeat proprium nomen, & sit tamen aliud ab invito, rectè appellabitur nomine generis. Esse aliud ab invito arguitur inde συλλογιστικῶς. Omne, quod fit per ignorantiam ab invito, postea sequitur pœnitentia, ut si quis per ignorantiam quem interficiat, & cùm rescierit, doleat: At aliquid fit per ignorantiam, quod non

se

ſequitur pœnitudo & dolor, ut ſi quis pro plumbo ſibi debito ignoranter accipiat argentum, neque eum acceptionis pœniteat, qualis nequit dici, quòd invitus acceperit, cùm eum acceptionis non pœniteat, nec etiam quòd volens, cùm ignoraverit: Ergò aliquid fit per ignorantiam, neque tamen ab invito, ſed nec à volente. Quare, ut concludam, quando Ariſtoteles τὰ ἀκούσια invita dicit eſſe illa, quæ vel per vim, vel per ignorantiam fiunt, id intelligendum non de omni ignorantiâ, verùm de eâ, quæ cum dolore fit, ut hi ſint gradus in ſcalâ hâc morali actionũ: Qui agunt, illi agunt vel ſponte vel nõ ſpontè: Qui ſpontè, illi agunt per cognitionem & conſilium: Qui non ſpontè, illi vel per vim, vel per ignorantiam: Qui per ignorantiam, illi vel inviti, quia poſteà pœnitet, vel non ſpontè, id eſt, nec volentes, nec nolentes, quia impœnitet. Sed cur tanto apparatu de ignorantiâ, tamquè articulatè & partitim Doctores? Ut ſciatur, quæ ignorantia propriè actionem reddat invitam, ſive, ut loqui amat Thomas, cauſet involuntarium, privans hominem cognitione, quæ præexigitur ad τὸ voluntarium. Neque enim omnis ignorantia id facit: Non utique Theoretica, [illegible]m invitũ per ignorantiã pro principio & fundamento habeat, nõ inſipientiã, quæ intellectus Theoretici, ſed imprudentiã, quæ intellectus Practici, à cujus judicio

cio ultimo determinatur voluntas quoad ſpecificationem, quoqué errante errat, volens id, quod errore cognito nollet: Ergò Practica: Sed nec hæc omnis: Non utique Ignorantia ἐκ Προαιρέσεως, Malæ Electionis, quia heic cauſa facti non eſt propriè ipſa ignorantia, ſed potiùs agentis voluntas & perverſitas, qui ea ſcire noluit, quæ potuiſſet & debuiſſet, antequam ad actionem accingeretur, ſi vel mediocrem dilig ētiam adhibuiſſet: Non etiā Ignorantia τοῦ Καθόλου, Univerſalis, quæ committitur in rebus abſolutè judicandis, & vel bonum abſolutè putat eſſe malum, vel contrà, quia ejus cauſa ipſe homo, in cujus poteſtate erat, tam cognoſcere ea, quæ cognoſcenda ſunt, actionis putà fines, & qualitates præcipuas, honeſtum, turpe, utile, (quo aſpectu ignorantia τοῦ τέλους & τοῦ καλοῦ audit Philoſopho,) quàm non cognoſcere, aut etiam perverſè cognoſcere, quod alio mode eſt ignorare: Non etiā Ignorantia τοῦ Συμφέροντος, ſive Expedientiæ, quæ committitur in rerum comparatione, præponendo poſtponenda, poſtponendo præponenda, ſive in univerſali, ut ſi quis ignoret, adulterium eſſe malum, ſive in particulari, ut ſi quis ignoret, hoc vel illud eſſe adulterium, qui enim fit cum deliberatione atque electione, quod autem tale, illud non eſt invitum: Sed nec Ignorantia Circumſtantiarum in Univerſali, ſi quis

quis v. g. ignoret tempus, locum, & alias hujusmodi circumstantias, neque hoc tantùm, verùm ipsas neglectas variare res agendas, quia in his ut ignorare ita scire in nostrâ collocatum est manu & potestate. Quæ ergò Ignorantia actionem invitat, sive invitam reddit, quæ? Ignorantia Circumstantiarum in Particulari, sive Singulari, ut si quis, cùm operatur, ignoret aliquam circumstantiam, quia ea ei non potuit in particulari esse nota, filiumqué v. g. percuriat, existimans esse hostem patriæ: Sed nec hæc omnis, verùm Ignorantia Probabilis, sive Improvida: Ac nec hæc omnis, verùm Ἐπίλυπος, siquidē dolo careat, nostrâqué accersita culpâ haud sit. Sic ferè Peripatetici in suo Peripato. Aliter in speciem Scholastici in Scholâ, qui distinguunt inter varios ignorandi modos, quorum alii factum reddunt planè non factum moraliter, quia ob illud nemo vel benè vel malè fecisse dicitur, nemo vel laude vel vituperio mactatur, nemo vel præmium vel pœnam meretur, alii factum vel bonum non tantoperè laudant, vel malū excusant, atque absolvunt à pœnâ, licet non in totum, tamen in tantum, alii factum planè reddunt, vel laudabile, vel culpabile & damnabile. Ad primam classem spectat omnis Ignorantia Involuntaria Negativa, tam Juris, quàm Facti. Ad alteram classem refertur Ignorātia Voluntaria Pri-

Privativa, quæ est Juris Particularis, tum Facti, Voluntaria item Vera, sed Virtualis, nec non Virtualis Dispositiva. Etenim in his omnibus casibus invenias, quod accuses, iterum quod excuses. Tertiæ classi ascribitur Ignorantia Involuntaria Privativa Iuris Universalis, uti & Voluntaria Vera Actualis, Habitualis, & Simulata sive Affectata, quæ omnium pessima, quia est conjuncta cum mendacio. *Præter Spontaneum atque Invitum Simplex datur Spontaneum atque Invitum Secundum Quid*, sic dictum, quòd partim interiorē per consensū, partim externā per vim consciscatur, exemplo Jovis Homerici, qui Junoni salutatrici & solicitatrici, post familiare certamen, annuit vel tandem, ἑκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ, volens nolente animo. *Hujus commatis, Actiones Mediæ sive Mixtæ dicuntur aliter*, eò quod in iis misceantur quodāmodò voluntas & noluntas. Verâ quippè re illi, qui hoc modo agunt, volentes nolentes agunt, hoc est, voluntate remissâ & refractâ, adeoquè noluntate, non quidem positivâ, quæ aversationē atque improbationē, cum impediendi studio ac conatu conjunctam, habet, sed negativâ, quæ simplex aversandi atque improbandi studium, absque impediendi conamine & tentamine, significat. *Actiones hæ sui naturâ atque indole partim Voluntariæ sunt, sive Spontaneæ, partim Involuntariæ, sive Invitæ. Volutariæ,*

riæ, ſive Spontaneæ. I. Reſpectu principii interni, ejuſquê tam eligentis, quàm imperantis: Eligentis, quia poſt intellectus conſultationem voluntas liberè optat, quamvis appetitu ſemipleno, hoc eſt, ſanè quàm ligato, triſti, atque ægrè ſequaci: Imperantis, quia poſt voluntatis juſſum facultas locomotiva exequitur id, quod voluntas voluntariè, tum optavit, amplectendo unum oppoſitorum, tum imperavit locomotivæ, quoad executionem ſubſequam. II. Reſpectu mediorum ſive inſtrumentorum, quæ libera in agentibus tunc temporis ſupponuntur, cùm nulla hîc ſit violentia, inſcientia nulla circumſtantiarum. Quamvis enim hîc cauſa quædam ſit externa, quæ aliquem ſubigit, tamen is ipſe, qui agit, & cogitur ad agendum, non omninò nihil adjutorii affert, cùm poſſit, ſi velit, damnum aut mortem potiùs ſubire, factum illud prætermittere: jam verò coacta voluntas etiam eſt voluntas, cùm retineat quoque ſic libertatem in delectu operum, queatquê alia externa opera aliis anteferre. III. Reſpectu finis, ad quem terminatur actio, quatenus homo agens, in hoc vel illo fortunæ articulo conſtitutus, vitare diſcupit mala, quæ malè metuit, & conſequi bona, quæ benè ſperat, ſive illa ſint ὄντως [illegible]â re talia, ſive φαινομένως, apparenter tantùm, atque adumbratè.

Quod

Quod si enim v. g. jacere merces in mare fit ob salutem, ut fit, hæcqué est finis, qui pro illo tempore expetitur, non mercium ejectio, quam non magis intendunt nautæ vectoresvé, quàm morbo laborantes medicamenta, sectiones, & ustiones, isquè, qui has projicit, aut projici curat, hoc cognóscit & noscitat, eo in casu utique non præpeditur appetitus, cognitiove, quæ principia voluntarii. *Involuntariæ sive Invitæ*, consideratæ ἁπλῶς, atquè in genere, absque personis, locis, temporibus, aliisqué circumstantiis: I. Ratione objecti, sive principii extrinsecùs violenter impellentis, á quo agens ad actionem quasi cogitur, quam aliâs voluntas, si ex omni parte fuisset libera, nunquam suscepisset. Nemo quippè sanæ mentis jacturam v. g. facturus mercium, necessitate præsenti non postulante. II. Ratione temporis, sive primi motus, in quo agens planè involuntariè se habet, v. g. virgo, quam horridus miles his verbis aggreditur, aut sanguinem, aut florem virginitatis. *Interim universè magis Voluntariæ in comparatione, quàm Involuntariæ, Spontaneæ, quàm Invitæ*, tum ratione principii, quia tunc, cùm fiunt, in optione agentis est fierinè debeant, necné, quæ autem ejus sunt naturæ, ut pro arbitrio agentis fieri aut prætermitti possint, ea certum est esse voluntaria, cùm principium & causa illarum

fit

ſit in facientibus, tum ratione medii expedienris, quod & ipſum pro tunc in agentis manu, tum ratione finis, qui eſt eminentius bonum, ideoqué eligibilius, quare ſpontaneum. Accedit ad numerum, quòd ex factis his mixtis exiſtant laudationes & vituperationes, ea autem facta, quæ laudatione ac vituperatione digna ſunt, næ voluntaria. Neque derogat dictis, quòd, quæ per ſe mala rejiciendaqué ſunt, illa non poſſint pro aliquá conditione cenſeri bona ac præeligenda. Quando enim aliquid per ſe eſt tale, illud nec per ſe, nec ex eventu, videtur poſſe recipere oppoſitam conditionem, dumqué per ſe tale eſt, per nihil extrinſecùs adveniens reddi non tale. Verùm reſponſio ad manum eſt, abſolutè videlicet mala ſemper eſſe mala in ſuo definito gradu, ideoqué nunquam ratione ſui præeligenda, enimverò comparata cum aliis, & magis & minùs mala dici poſſe, neceſſariaqué nonnunquam eſſe pro boni alicujus adeptione. Etenim τὸ abſolutè malum, & alicui utile, non pugnant inter ſe in relatione atque comparatione, ut in præſentiqué argumento, quod ſub manu. Non magis, quòd denominationem fieri conveniat ab eo, quod abſolutè eſt tale. Petenda petenda ſiquidem denominatio à fine quidem, verùm ultimo, qui hîc eſt majus bonum, nec ab eo, quod materiei, ſed quod formæ obti-

net locum in actione. Quamvis ergò res, quæ fit, sit absolutè mala, tamen ea, quæ actionem formant, reddunt eam spontè factam. *Sed quid fiet de Cyrenaicis, qui præter duo superiora vi factorum genera, hoc est, simplicia & mixta, adjunxerunt tertium à pulchritudine & voluptate, ab extra compellentibus?* Aristoteles nullam hîc, in rebus, inquam, pulchris & jucundis, vim aut necessitatem agnoscit, quæ nos ad turpitudinem impellant, semel, quia sic efficeretur, omnia esse necessaria, cùm pulchritudinis & voluptatis causâ omnes agant omnia, tam probi, quàm improbi, illi virtutum pulchritudinem, hi vitiorum voluptatem persequentes, iterum, quia necessaria sequatur dolor, quæ autem voluptatis & pulchritudinis causâ fiunt, voluptas. Sanè omnis res necessaria molesta, nemoqué vi agens agit cnm voluptate, eò quòd talis actio voluntati repugnet, quæ autem accidunt nobis nolentibus, ea sine dubio molesta sunt: Jam verò, quæ voluptatis aut pulchritudinis persruendæ causâ fiunt, illa fiunt libenter & lubenter, sive cum voluptate: Ergò non per necessitatem, aut vim. *An verò nominatim Metus causet, fas ita loqui, Voluntarium simpliciter, Involuntarium verò secundum quid, conquè venienter, quæ metu fiunt, universè magis sint voluntaria, quàm involuntaria, spontanea, quàm invita?* De hoc lemmate

ita

ita Scholastici in terminis. Quod ex metu fit, sive per metum agitur, illud est mixtum ex voluntario & involuntario, sic tamen, ut sit voluntarium simpliciter, quia spontè atque ex intrinsecà inclinatione ac principio fit, secundum quod in actu hîc & nunc, subqué aliis conditionibus individualibus est, quod sic fit, ad evitandum in casu majus & magis malum, quod timetur, cujusqué illud est impedimentum, involuntarium verò secundum quid, sive secundum rationem tantùm, quia displicet agenti id, quod sic facit, & dolens illud facit, nec libenter, ac cum quâdam ut displicentiâ ita repugnantiâ voluntatis, nec nisi positis illis circumstantiis, atque in eo casu, non facturus illis sublatis, atque extra eum casum. Quamvis enim, qui sic coactus consensit in factum. absolutè quidem consentiat voluntariè, omnibusqué consideratis velit, illi tamen volitioni tacitè jungitur nolitio aliqua, saltem nolleitas, atque ut sit voluntarium simpliciter, secundū quod actu agitur, tamen est involuntarium sub conditione, si talis metus non immineret, ideoqué secundū quid tale, quia tale cōditionaliter. Dico voluntarium simpliciter, involuntarium verò secundum quid, non contrà. Neque enim, sicut vis causatur involuntarium simpliciter, idqué præsentialiter, similiter metus, sed futuritivè: Ec-

cur? Quia enim ea, quæ aguntur per vim & metum, non solùm differant secundum differentiam præsentis & futuri, verùm etiam secundum hoc, quòd in eo, quod agitur per vim, voluntas agentis nihil confert ad actū, ut qui omninò sit contra motum voluntatis, in eo verò, quod per metum, voluntas timentis aliquid, quoniam motus voluntatis fertur in id, si non propter illud, saltem propter aliud, persuade ad repellendum malū, quod timetur: Jam verò ad rationem voluntarii sufficit, ut sit tale propter aliud. Voluntariū namque est, non solùm quod propter seipsum volumus, ut finem, verùm etiam quod propter aliud volumus, v.g., propter finem, adeoqué relativè, quo in casu nihil prohibet, aliquid, quod de se non esset voluntarium, alteri comparatum fieri voluntarium, per comparationem ad aliud. Ut breve faciam, contractus, metu qui fit, simpliciter voluntarius est, quia etiā in metu inest voluntas, & in quantâcunque scintillâ liberatis actus liberi arbitrii fundari est potis: (Sicut enim non est cœcus, qui parum videt, ita nec sine voluntate, qui parum vult, voluntatis libertate coangustatâ atque coactâ in arctum :) involuntarius verò secundum quid tantùm. Licet enim, si quis gravi metu compulsus cogatur ad stipulationem rei illicitæ, vel naturali, vel divinâ, vel humanâ interdictione, aut ad id, quod majus
bo-

bonum morale impediret constipulatum, annullari atque irritari possit talis contractus, immò debeat, dum privatâ autoritate id non fiat modò, tamen non ideò irritatur, quòd voluntarius non sit, sed quia in malè promissis quis vi legum servare fidem non tenetur, neqne verò valent promissa facti per se illiciti, quia ad illa nemo jus habet, habereve potest per leges honestatis.

CAPUT XXVIII.

De *quadrigario Actionum Mediarum; Laudabilium, Vituperabilium, Venialium, & Pœnalium moraliter.*

Actiones Mediæ sive Mixtæ, vel Laudabiles sunt, vel Vituperabiles, vel Veniales, vel Pœuales, saltem Non-Veniales denique. Actiones Laudabiles sunt, quando propter magnum aliquod atque evidens bonum aliquid indecorum fœdum ac deforme committitur, exemplo Solonis, qui abrogandæ legis vitiosæ causâ furorem, Bruti, qui liberandæ ac tuendæ patriæ gratiâ insaniam affectauit, Zopyri, qui victoriæ ergò in se admisit mutilationem, Attilii Reguli, qui conservandæ fidei ergò clavismum, Zaleucus, qui orbitatem partialem visus ob legis à se latæ reverentiam, omnes propter turpe quid, corporis non animi respectu.. Est enim duplex turpe, unum simplicirer,

& de se,quod nunquam honestè agi potest, ut homicidium, adulterium, quæ semper turpia, & digna reprehensione,aliud secundum quid, ut virum in magistratu constitutum per locum publicum currere, in publico esitare, id quod ab alio fieri fortean potest non turpiter. *Actiones Vituperabiles sunt*, quando levibus de causis, & boni minoris gratiâ,turpitudo aliqua admittitur, aut quid indecens patrarur, habens rationē culpabilis, propter deviationem ab ordine rationis in actu moris, exemplo Rabirii, qui pecuniæ creditæ persequendæ causâ Alexandriæ turpiter togam pallio mutavit, abjecto cultu Romano, item Vespasiani, qui è lotio non minùs turpiter tributum exegit urinarium, Scilicet inde actiones,ut laudabiles, ita vituperabiles, audiunt in Scholâ Ethicâ, quia imputantur agenti, propter bonitatem vel malitiam actus, cujus agens habet dominium, constitutivum ut laudis,ita vituperii,sive culpæ,ut in præsentiqué argumento nostro.Ideo ideò enim prædictæ actiones laudantur, culpanturvé, quia in nostrâ potestate fuit, celebrate vel incelebrare factum, illud admittere omittereve, *Actiones Veniales sunt*, quando gravibus de causis soloecismus moralis committitur, exemplo eorum, qui turpe quid designant, subacti gravissimis cruciatibus, quibus perfetendis humana natura est impar,

par, ut si quis laceratus tormentis arcana prodat, vitæqué conservandæ causâ ex infirmitate quâdam in fugam se det, aut cum Popilio Romano ab hoste conclusus, cum effugere non posset, ad depectiones, sive turpes pactiones, descendat, vel cum Rutilio Ruffò, in ultimæ necessitatis præcipitio, ad togæ Italicæ mutationem cum pallio Græculo, cujus classis facta non comitatur laus, ut facta primæ classis, nec vituperium, ut facta secundæ classis, sed venia, eò quòd non quidem sint scelesta, ut facta quartæ classis, probrosa tamen. *Actiones Pœnales sunt*, quando quocunque tandem fine scelestum quid aut impium committitur, cùm nullis cruciatibus aut damnis quis adduci aut induci debeat, ut talia faciat, eò quòd nō tantùm suâ vi & naturâ sint turpia, verùm etiam fiant turpiter, ut si quis cum Alcmæone interficiat matrem, hortante atque impellente Amphiarao patre, si tyranni interimendi causâ cum uxore ejus consuescat; mentiatur cum Platone Reipublicæ causâ, aut cum Juliani Apostatæ Thesaurario, & Constantii Imperatoris purpuratis, metu ignominiæ, exilii, mortis, religionem abjuret, vel ad dapes humanas cum Numantinis & Caliguritanis veniat. Quamvis enim violentissimæ heic sint causæ cogentes, tamen prohibentes longè fortiores esse debent, efficacioresq;, imitatione Susannæ, Jo-

sephi, Hippolyti, Crispi, qui pudicitiæ mortem posthabuerunt, Principis Condæi, qui religioni eandem, eamque tam civilem, quàm naturalem, Periclis, qui rogatus ab amico, ut pro causâ ejus dejeraret, juramenti religionem prætulit perjurio, denique Antigones, quæ contemto Creontis inhumano edicto fratrem humavit, inhumandum per interdictum, mota pietatis officio. Nec est, quòd quis opponat, ad derogandum actioni pœnariæ ex eo, quòd nullus videatur mereri pœnam, qui disponit de eo, cujus ipse est dominus, pro lubitu. Neque enim quis punitur, quòd v g. destruat rem suam, sed quòd alienam, nec quòd malè disponat de suo, verùm quod de re alterius. Obrogo deroganti, etiam talem mereri pœnam, saltem non mereri veniam, dum malè disponit suos actus, si minùs, in quantum est suus; minimùm in quantum est alterius, hoc est, communitatis, cujus est pars, & cui de suo servire debet, & per leges, & per mores.

CAPUT XXIX.

Quales Actiones sint Actiones Spontaneæ, Elicitanè, an Imperatæ? Et quid utræque? Quæquè earum Principia ac Fontes Morales in animæ tetrarchiâ?

ACtiones Spontaneæ sunt Actiones Imperatæ, profectæ ab Elicitis, ut à causis ju-

tis ac

is ac principiis. Actiones Elicitæ dicuntur Practicè, quas immediatè producit appetitus, secutus judicium Intellectus Practici, Phantasiævé, ceu sunt, velle, nolle, eligere, aversari, id nominis sortitæ, quòd in appetitu sint, isqué eas ex se eliciat, ad producendas actiones imperatas, cùm cæteræ sint in aliis potentiis, & ab aliis etiam potentiis eliciantur. *Actiones Imperatæ dicuntur Practicè*, quas mediante aliâ potentiâ producit appetitus, secutus judicium Intellectus Practici, Phantasiævé, ceu sunt, loqui, ambulare, id nominis sortitæ, quòd licet has ex seipso non eliciat appetitus, excitet tamen potentiam aliam, à quâ eliciantur, quomodo v. g. ambulare actio spontanea est, neque tamen actus ex appetitu elicitus, sive qui proximè ex ipso appetitu emergat, aut primò homini per eum competat, sed per facultatem locomotivam, quæ est principium ejus proximum, quatenus paret appetitui in producendâ ambulatione. *Actiones Elicitæ partim pertinent ad partem rationis compotem, idq;* ἁπλῶς *simpliciter, partim ad partem rationis impotem, idqué* πῇ & πῶς, quarum partium illa rationalis de naturâ suâ, ac per essentiam, suiqué constitutionem, hæc non quidem rationalis per essentiam, quoniam ut sic rationis est expers, ut quæ nihil intelligat ipsa, rationisqué imperio responset sæpè,

 quod

quod autem tale, illud irrationale, quia ratio non repugnat rationi, verùm per participationem, quomodo rationis nutui & actu paret, & potentiâ parere est nata, apta, inquã, nata obedire rationi, audireque ejus, cùm admonitiones, tum objurgationes, & quoad τὸ πράττειν, agere simpliciter, in qualitate naturæ, & quoad τὸ πῶς πράττειν, hoc vel illo modo agere, in qualitate personæ. Quamvis enim propriam rationem non habeat, tamen utitur alienâ, ut luna, quæ ob fulgorem solis lucere dicitur, aut ut cœcus, qui, dum videntem sequitur, quodammodò videns, particepsque visus esse creditur, aut ut filius, amicusvé, qui perhibentur, ille habere rationem patris, hic amici, non quòd ratio patris insit in filio, aut amici in amico, aut quòd filius rationem, cur pater sic agat, vel amicus, cur amicus, reddere queant, sed quòd sequantur rationem atque judicium patris & amici, hoc est, eorum rationi obtemperent. *Actiones Elicitæ, quæ ad rationalem animæ partem spectant, vel Intellectus sunt, ejusque Practici, vel Voluntatis, sequentis judicium ejus: quæ verò ad irrationalem ejus partem, illæ verò vel Phantasiæ, vel Appetitus Sensitivi*, quæ tetrarchia elicitiva facultatum in regno morali animæ, prout dabunt sequentia successivè, & per capita.

CAPUT

CAPUT XXX.

De primo Fonte Morali Actionum Elicitarum, Intellectu, quem vocant, Practico, ut indistincto ratione ratiocinante à Theoretico, ita distinguibili ratione ratiocinatâ ab eodem. Ubi de Imperio ejus Metaphorico in Voluntatem.

PRimus Fons Moralis Actionum Elicitarum est Intellectus Practicus, Subjecto indistinctus à Theoretico, distinguibilis interim ab eodem Objecto & Fine. Subjecto indistinctus à Theoretico: Quia enim subjectum utriusque una eademqué anima, cujus uterque facultas reâpse una tantùm, quoniam una una vis, quâ anima percipit & res necessarias, circa quod argumentum occupatur Intellectus Theoreticus, habitusqué scientiæ, quo ille informatur, & contingentes, circa quod argumentum sudat Intellectus Practicus, habitusqué Prudentiæ, quo hic. *Objecto interim ac Fine distinguibilis ab eodem. Objecto hactenus*, quia harum quasi duarum animi partium strata in collatione non sunt eadem, alterius res, quæ fiunt à naturâ, & non à nobis, alterius, quæ fiunt à nobis, non à naturâ, illius res necessariæ, quia extra hominem principium ac sedes earum, hujus contingentes,

quia in homine principium earum, utræque genere discrepantes, igitur & ipsæ illæ partes, idqué ob convenientiam ac cognationem, quam habet facultas percipiens sive perceptiva, v. g. visus, auditus, gustatus, cum re perceptibili ac percipiendâ. v. g. cum visibili, audibili, gustabili, potentiâ actuvé, quoniam perceptio fit secundum similitudinem quandam percipientis ad id, quod percipitur: *Fine hactenus*, quia harum quasi duarum animi partium fines & ipsi in collatione non sunt iidem, alterius res prioris commatis cognoscere cognoscendi causâ, quoniam produci agendo nequeunt, alterius res posterioris commatis cognoscere quidem & ipsas, verùm non tam cognoscēdi animo & consilio, quàm agēdi, nec quà cognoscibiles exclusivè, sed quà agibiles inclusivè, & quidem per se. *Intellectus hic Practicus, contradistinctus saltem contradistinguibilis à Theoretico, Imperium in voluntatem exercet Metaphoricum, dum eam determinat, non quidem Determinatione Coactivâ, & quoad Exercitium Actus, verùm Consultativâ, & quoad Specificationem ejus. Imperium Intellectus Practici Metaphoricum voco*, quo Intellectus Practicus, nôn tantùm indicat, sed etiam judicat virtualiter, immò præcipit, quid voluntati, & in thesi, & in hypothesi, sequendum, quid contrà fugiendum sit, absque jurisdictione

tamen.

tamen. Cùm enim duo contineat imperium propriè dictum, ostendere sive præscribere, quid fieri debeat, atque impellere ad agendum, cum vi quâdam cogendi, Intellectui Practico prius tantùm competit, ut cujus munus sit, illuminare ac dirigere voluntatem, normamqué ejus actibus præscribere, non etiam insimul impellere, nisi proponendo fortè objectum, ejusqué bonitatem explicando, qui propriè impulsus non est, non magis, quàm cùm pomi pulchritudo nudè ostenditur, absq; ulteriori impulsione aut compulsione ad apprehendēdum. Ita siquidē imperium hoc in intellectu est, ut voluntatis aliqua motio concurrat, neque absolvatur dictatoriè solâ denunciatione intellectus: Quin immò, licet voluntas non imperet præscribendo ac præmonstrando, sicut intellectus, hoc est, priori modo, imperat tamen movendo, hoc est, posteriori modo; utut interim imperium intellectus vero imperio similius sit in comparatione. Ostendere siquidem, denunciare, præscribere, quid facto opus sit, regimen magis repræsentat, quàm incitare atque impellere ad agendum: Atque adeò, licet voluntas ad aliquem actum possit inclinare intellectum, non tamen potest inclinare ad primum, sed necessarium est, præcessisse aliquam præintellectionem objecti, saltem in confuso, & hactenus, ut voluntas intelle-

ctum ulteriùs applicet ad profundiorem illius cognitionem. Quid multis? Cùm imperium competat toti supposito, intellectu & voluntate prædito, ideò illud, nec intellectui, nec voluntati, sigillatim transscribendum, nisi secundum similitudinem quandam, atque ita solùm, ut unum illorum, ex quibus imperium propriè constat, uni facultati, alterum alteri, neutri utrumque, aut verum ac plenum in alteram imperium tribuatur. *Determinationem Coactivam voco*, quâ potentia aliqua, vel ab objecto, vel à causâ externâ, ad hoc agendum, non aliud, urgetur, v. g. potentia visiva, indifferens ab objecto, per species ad hoc vel illud videndum. Quæ determinatio in voluntate non invenit locum, tum quia Intellectus Practicus nullam habet efficientiam Physicam in voluntatem, quæ de se est sufficiens causa sui actus, propositoq; quovis objecto ab intellectu, ad actū intrinsecè est indeterminata, ita ut propositis à judicio intellectus duobus objectis, electioneq; inter eâ institutâ, suo tamen libitu possit suscipere, quod mens dissuasit, dūqué agit, ipsa seipsam determinet, & ad exercitium, & ad speciem actus: (Quamvis enim illuminare ac dirigere voluntatem intellectus possit, excitare, inquam, eam, ut velit, volitionem tamen ipsam nequit producere, necessitatemqué ei adferre, quia enim hoc foret

foret impellere voluntatem ad volendum, cùm impulſus omnis non cognoſcitivæ facultatis ſit, ſed appetitivæ, neque porrò oſtendere, quid eſſe appetibile, idem ocyùs, quòd eſſe neceſſariò appetendum:) Tum quia, ſi voluntas ita arctè dependeret à judicio intellectus Practici, ut nec ſine illo poſſet determinari ad volendum quid, aut nolendum, neque illo poſito poſſet ab eo ullatenus diſcrepare, tunc utique exiſtèntibus omnibus requiſitis ageret neceſſariò, quod agit, neque ampliùs eſſet facultas movens, ſed mota, neque tam ipſa ſe determinaret, quàm determinaretur, adeoquè pateretur, non ageret, quæ res pugnat cum naturâ libertatis, cùm nihil ſit liberum, quà patitur & movetur, ſed quà agit & movet: Tum quia, ſi voluntas ſic determinarètur à judicio intellectus, ut nullo contravenire poſſet modo, tunc non magis liberè ageret ex ſe, quàm facultas locomotiva, quæ movere poteſt ſurſum deorſum, antrorſum retrorſum, tantùm neceſſariò obſequitur ſuperiori facultati, moventi ad eum modum, conqué venienter movet, ſed ut mota, & quidem ſic mota ab alio. *Determinationem Conſultativam voco*, cùm v. g. conſiliarius ſuo principi, conſideratis omnibus circumſtantiis, hoc vel illud agendum proponit, ejus verò libertati atque arbitrio relinquit, velitné ſacris conſiliis parere,

rere, an suo remigio rem gerere. Atque hæc determinatio in voluntatem commodùm quadrat, tum quia nihil appetitur, nisi præcognitum, cùm ergò voluntas, tanquam facultas appetens, cujus proprium, non cognoscere, sed appetere, nihil ipsa cognoscat, dirigi debet ab intellectus judicio in rei appetitione, quod judicium simpliciter prius volitione, cùm prius sit objectum voluntati ostendi, quàm eam tendere in objectum ostensum, quoniam nequit esse tendentia, nisi sit aliquid, in quod tendatur, tum quia, si voluntas à seipsâ, absque intellectus prævio judicio & cognitione, posset ferri in objectum, tunc verò nulla valeret assignari ratio, cur in hoc potiùs objectum uoluntas ferretur, quàm in illud, cùm ad omnia ex se sit æquè indifferens, tum denique, quia voluntas, cùm sit potentia cœca, si sibi relinqueretur, nullum unquam haberet objectum sibi propositum, in quod ferretur, quare nihil unquam ageret, si non determinaretur à judicio Intellectus Practici, nec eo quovis, verùm ultimo, quo expensis cæteris sententiis, quæ in mentem venerunt, iisqué rejectis, tandem concludit homo acturiens, hoc & non illud rectissimè omnium fieri, non quasi hoc vel illud necessariò sit nunc faciendum atque eligendum, sed quod hoc medium, consideratis omnibus circumstantiis, hîc &

nunc

nunc aptum natum ſit, ut eligatur, atque aſſumatur. Quo loco non poſſum non, immò non debeo non, ſummonere in parentheſi, eſſe, qui velint, Voluntatem atque Intellectum Practîcum ſe determinare mutuò, ac voluntatem quidem determinari ab illo finaliter, quatenus intellectus ei oſtendit bonum, quod non poteſt reſpuere, intellectum verò ab hâc efficienter, quatenus voluntas intellectum vult ſic judicare, ut determinatè intelligat hoc aut illud, & magis hoc, quàm illud. Sed unde quæſò determinabitur ad hoc voluntas? Si dixeris à judicio alio, quod illud? Unde ad illud intellectus? Si dixeris, voluntatem eſſe cauſam ejus judicii efficientem, idemqué cauſam finalem voluntatis, jam idem ſemetipſo prius & poſterius erit. Verùm hæc, non θετικῶς, ſed παρενθετικῶς, ut dixi. *Determinationem quoad Exercitium Actus voco*, quá preſſè determinatur potentia aliqua ad agendum in terminis terminantibus, qualem determinationem voluntatis natura inadmittit. Quamvis enim elicere actum deliberatum non poſſit ſine prodromâ aliquâ cognitione Intellectus Practici, conditio tamen tantùm eſt illa cognitio, & cauſa ſine quâ non, appetitionem autem ipſam non efficit, eò quòd voluntas ſit primum movens inter omnes facultates animæ, quoad exercitium actuum, ut cujus pro-

prium,

prium, movere ad agendum, dequé poten tiâ educere in actum, sive ad usum actus, loquendo ex parte subjecti, quatenus est agens actu. *Determinationem quoad Specificationem Actus voco*, quâ determinatur potentia aliqua ad agendum ostenso objecto, qualem determinationem voluntatis natura haud abnuit, quam intellectus Practicus hoc motionis modo movet, dum præsentat ei objectum suum, determinans actum ad modum principii formalis, à quo etiam in rebus naturalibus actio specificatur, v. g. calefactio à calore, verùm motu metaphorico scilicet, dum allicit voluntatem, atque innecessario, si minùs ratione objecti universaliter boni, & secundum omnem considerationem, qnod voluntas non potest non velle, minimùm ratione objecti, quod non secundum quamlibet considerationem est bonum, quod voluntas potest non velle, eò quòd defectus cujuscunque boni habeat rationem non boni. Implicas, objectum voluntatis comparari ad ipsam, sicut motivum ad mobile, at motivum, siquidem sit sufficiens, ex necessitate movere mobile, quare & objectum voluntatem! Replico ex antegressis, non quodvis objectum id facere, sed quod totaliter habet rationem motivi, neque in aliquo deficit. Sicut enim intellectus ex necessitate movetur ab objecto totali, quod semper

per atque ex necessitate verum, non item ab eo, quod potest esse verum & falsum, similiter à bono voluntas. Triplicas, finem omnes ex necessitate velle, eumqué esse rationem volendi ea, quæ ordinantur ad finem, quare voluntatem ex necessitate moveri à suo objecto, quoniam omne, quod volumus, aut finis est, aut ordinatum in illum! Quadruplico, non omnem finem id facere, sed ultimum, & ea, quæ ordinantur ad illum, finequé quibus ille haberi nequit, non etiam alia, sine quibus haberi potest. Ac de Intellectus Practici Imperio tantum est.

CAPUT XXXI.

De secundo Fonte Morali Actionum Elicitarum, Appetitu, quem vocant, Rationali, sive Voluntate, ejusqué Directorio Naturali ac Morali in Confacultates: Eâdemqué de Actionibus Voluntatis Immediatis, quarum altera Βούλησις, *Volitio, altera* Προαίρεσις, *Agendi Consilium.*

SEcundus Fons Moralis Actionum Elicitarum est Voluntas, imperans & Intellectui, & Phantasiæ, & Appetitui Sensitivo, & Locomotivæ, solis Facultatibus Animæ Vegetativæ, ab eâ subjectione, ut excipiendis, ita exceptis. Intellectui imperat hactenus, quatenus

tenus ejus actus ipſius imperio ſubjacent, & quoad ipſum eorum exercitium, & quoad ſpecificationem. Quoad exercitium, quo aſpectu omnes voluntarii ſunt. Ut enim rem conſideres, aut non conſideres, quæcunque tandem fuerit, voluntatis tuæ eſt, licetqué de eo tibi pro arbitrio tuo conſtituere, niſi quòd ſæpè etiam non volentibus occurrant cogitationes, quas avertere in noſtrâ non fuit poteſtate; quibus tamen id facimus, etiam cogitando, quod volumus. Quoad ſpecificationem, hoc eſt, aſſenſum vel diſſenſũ intellectus; quo aſpectu ii actus tantùm voluntarii ſunt, qui cauſas neceſſarias, intellectum convincentes, vel non habent, vel ſaltem non habere nobis videntur. Quàm diu enim intellectus de re quâpiam convictus non eſt, ſaltem non videtur ſibi eſſe convictus, eo in caſu tam diſſentire quàm aſſentiri poteſt, quin immò aſſenſum & diſſenſum ſuſpendere pro libitu. Secùs ſecùs ſe res habet, ubi intellectus eſt convictus, vel ſtatuit ſe certò convictum eſſe, quo in caſu non poteſt non aſſentiri vero, quo de convictus eſt, vel perſuaſum habet, ſe convictum eſſe, ſi minùs verbis ſemper, ἐ προφορικῶς, minimùm animo, ἐ ἐνδιαθέτως. *Phantaſiæ imperat hactenus*, quatenus imaginari & non imaginari poſſumus, quæ volumus, adeoqué imaginationem, quæ motus excitat, avertere aliò,

licet

licet non ſemper, atque omni ex parte. Sæpè enim fit, ut impetus illi ab imaginatione ſuſcitentur, non advertente intellectu, ideoqué etiam inadvertente voluntate. *Appetitui Senſitivo imperat hactenus*, quatenus ſurgentes animi motus reprimere poteſt, licet non ſemper, nec perfectè ſemper, verùm languidè, atque adeò languidiùs ſæpè, quàm ut torrenti motuum illorum ſiſtendo ſufficiat, quatenus item ſenſus & horum organa ab objectis, quando & ubi libet, avertit. Videmus enim, audimus, guſtamus, olfacimus, & tactu tactilia percipimus, quando ubi & quàm diu volumus, & contrà. *Locomotivæ imperat hactenus*, quatenus membra corporis, quæ organa ſunt animæ, prout ea huic aut illi facultati ejus ſerviunt, imperium voluntatis comiter accipiunt, appetitu ſenſitivo cum ratione ac voluntate ſuaviuſculè conſpirante. Progredimur ſiquidem de loco in locum, quando volumus, quieſcimus, quando progredi nolumus, pedem manum attollimus vel demittimus, adducimus vel laxamus pro arbitrio, adeoqué inſtrumenta ſenſuum objectis applicamus, vel ab iis retrahimus, ubi, quando, quàm diu libet, utut haud raró interim, etiam abſque voluntatis imperio, locomotiva ſe exerat per ſua inſtrumenta, voluntate in aliis objectis occupatâ. *Non item, ſimiliterve Facultatibus Animæ Vegetativæ*,

væ, quoad actiones ipsarum proprias: Eccur-id? Quia enim hæ merè naturales sunt, atque ab instrumentis pendent merè naturalibus, quæ à naturâ applicantur, sine ullo rationis dictamine, aut voluntatis imperio, quod non audiunt vel facultates vegetabiles instrumentales, attractrix, retentrix, expultrix, vel principales, ut χυλοποιητικὴ chylificativa, αἱματοποιητικὴ, sanguificativa, θρεπτικὴ, nutritiva sive alimentativa, uti nec facultatum haruncce organa corporea. Quamvis enim applicatio agentis ad patiens, etiam in iis, quæ ad hanc animæ partem pertinent, voluntati subjiciatur, ipse tamen actus, quoad vim atque efficaciam agentis, aut passionem patientis, naturalis est, actus, inquam, nutriendi, licet τὸ cibum parare, atque in corpus ingerere, in quæ agat anima vegetans, quemqué in alimentum & substantiam corporis commutet, sit voluntarium. *Actiones Voluntatis universè duæ sunt*, Βούλησις *sive Volitio*, & Προαίρεσις, *sive Agendi Consilium*, quarum actionum illa finis, hæc mediorum, sive ordinabilium, aut ordinatorum veriùs, in finem, ordinabilium disponibiliter, ordinatorum dispositivè, illorum potentiâ, horum actu, id quod proprium medii, quod actu definitur, non potentiâ.

CAPUT

CAPUT XXXII.

Quid ἡ Βούλησις, Volitio, Velleitasvé, oppositaqué Nolitio, Nolleitasvé? Et quarum rerum, tam illæ, quàm hæ, hæ, quàm illæ? Quid item Προαίρεσις? Et quod ejus Genus, Subjectum, Objectum?

Ἡ Βούλησις *sive Volitio* est actio voluntatis completa, & soluta, quâ voluntas fertur in finem, cum proposito consequendi: *Nolitio* actio voluntatis completa, soluta contra se habens. Rerum possibilium utraq;, cùm nihil per volitionem ad id moveatur, quod non valet attingere, aut per nolitionem ab eo removeatur, à quo non valet attingi, vel absolutè, vel sub conditione, quale illud, quod fieri nequit, vel simpliciter, vel saltem secundum quid, quod eo ipso perdit rationem, ut boni, ita mali, quórum alterum principium volitionis, alterum nolitionis. Quemadmodum namque τὸ velle est rem quandam ex interno voluntatis principio eligere atque amplecti, ita τὸ nolle rem ex interno ejusdem principio aversati & propellere, inter quæ duo contraria mediat τὸ non velle, quod est rem quidem per se aversari, eam tamen vel non impedire, cùm possis, verùm admittere, vel ob urgentiorem necessitatem committere. Ut

ita

ita τὸ velle, nolle, & non-velle, differant Philoſophicè, τὸ velle quidem & nolle contrariè, τὸ velle verò & non-velle privativé, non item τὸ nolle & non velle, vel illo oppoſitionis modo, vel iſto, cum τὸ nolle non nudam duntaxat voluntatis averſationem ſignet, ſed inſimul impediendi ſtudium ac conatum, τὸ non-velle autem ſimplicem volitionis negationem, abſque impediendi conamine, quomodo v. g. non volo, quando rem fugio & averſor, nolo, quando non ſolùm fugio, verùm pro virili impedio, cis-pellovè. *Velleitas* eſt actio volunratis incompleta, ſuſpenſa, interdum etiam à judicio Intellectus Practici comparato inhibita, quâ voluntas fertur in finem, ſine propoſito conſequendi: *Nolleitas* actio voluntatis incompleta ſuſpenſa contraria. Rerum impoſſibilium utraque, vel ſimpliciter, vel ſecundum quid. Sicut enim v. g. vellemus eſſe immortales, habere principatum totius mundi, eſſe alterius ſexus, aut diverſis in locis unâ horâ, quæ ſimpliciter impoſſibilia, vellemus patriam liberare ab immani jugo tyrannidis, quod impoſſibile ſecundum quid, ita & nollemus in terminis. Thomas velleitatem vocat voluntatem antecedentem, eò quòd, quæ antecedenter volumus, non velimus ſimpliciter, volitionem verò voluntatem conſequentem, eò quòd, quæ conſequenter volu-

volumus, velimus in particulari, consideratis omnibus circumstantiis particularibus, hoc est, simpliciter. Horum alterum exprimitur per τὸ vellem, alterum per τὸ velim κλαστικῶς, similiterqué per τὸ nollem & nolim, nolleitas nolitiové, quarum illa voluntas antecedens, hæc consequens. Ita v. g. justus judex antecedenter vult omnem hominē vivere, secundum considerationem absolutam, quia hominem vivere est bonum, hominem verò occidi est malū, sed si accedat, quòd sit homicida, quia bonū est talem hominem occidi, malum eum vivere, licet antecedenter velit judex omnem hominē vivere, tamen consequenter vult homicidam occidi, simpliciter, inquam, homicidā occidi, quamvis secundum quid vellet eū vivere, in quantum scilicet est homo, quæ velleitas magis fuerit, quàm volitio. *Ergoné igitur quoq; etiam impossibilium voluntas?* Immò verò. 1. Voluntate, ut potentiâ, quo in casu extenditur etiam ad impossibilia, quia est potentia æqualis intellectui, quantum ad latitudinem suam. Quicquid enim intellectus intelligere potest, illud & voluntas appetere: Cùm ergò intellectus intelligat, & ea, quæ sunt, & ea, quæ finguntur, similiter voluntas poterit velle, & ea, quæ possibilia, & ea, quæ impossibilia sunt. Non item, quatenus voluntas consideratur ut potentia, à ratione regulata. Ut sic siquidem simpliciter impossibilia à nemine rectè af-

I fecto

fecto experi queunt, cûm homo rectè affectus voluntatem habeat naturæ conformem, non difformem, adversamvé. II. Per modum simplicis affectus & complacentiæ, delectando se in objecto impossibili, per intellectum apprehensum, non autem efficaciter illud intendendo. III. Si per errorem intellectus, quæ impossibilia sunt, possibilia putemus, etiam cognitâ rei impossibilitate. IV. Velleitate, non volitione, quarum hanc non illam sequitur προαίρεσις, quia hæc non illa fertur in finem, cum proposito consequendi, ideoqué hæc non illa laborat de mediis, circa quæ ἡ Προαίρεσις, quæ, si nomen sive nominalitatem spectes, electio aliis, cùm tamen hæc etiam animalibus ratione carentibus suo modo conveniat, non item προαίρεσις, studium atque institutum aliis, qnod utrumque verbum latiùs re verbificatâ, propositum propositio & destinatio animi aliis, quæ finis, cum προαίρεσις sit mediorum, consilium aliis, quod & ipsum distinguitur à προαιρέσει, sive illa denotet συνέδριον consessum, sive συμβουλὴν, rationem quandam rei agendæ vel non agendæ, ab aliquo excogitatã, atque alteri datam, nondum tamen decisam, neque fixam, uno verbo, suasionem, agendi consilium aliis, idqué appositissimè, quoniam τὸ προαιρεῖσθαι est consilium capere, pluribusqué rebus, quæ sub actionem

caduntt

cadunt, propoſitis, unam, quam quis agat & ſequatur, cùm diu multumqué deliberaverit, cæteris repudiatis eligere, eiquè inſiſtere, quod proprium προαιρέσεως, quæ vi nominis importat rationem rei agundæ, vel non agundæ, explicatam, fixam, conſtitutam: Sin rem, ſive realitatem, næ illa nihil aliud, finitore Ariſtotele, quàm ἑκούσιον προβεβουλευμένον, ſpontaneum ſive voluntarium quiddam præconſiliatum prædeliberatumvé. Juvat iterùm ἀναλύειν Ἀριστοτελικῶς. *Genus* Προαιρέσεως *non eſt* ἡ Ἐπιθυμία, *Cupiditas, non* ὁ Θυμὸς, *Ira, non* ἡ Δόξα, *Opinio, non etiam* ἡ Βούλησις, *Voluntas, quæ factorum principia, verùm* τὸ Ἑκούσιον, *Spontaneum, aut Sponte-factum potiùs, idqué quoddam, non omne. Non* Ἐπιθυμία, *Cupiditas.* 1. Quia cupiditas quoque cadit in bruta, non item προαιρέσις, niſi paſsivè tantùm, non etiam activè, quomodo videmus ſagittam directè tendere ad ſignum ex motione ſagittantis, haud aliter ac ſi ipſa rationem dirigentem haberet, quam tamen non habet, verùm motor ſive movens, cujus virtus vertitur in motú mobilis: Atqui προαιρέσις importat determinationem appetitus, non ſolùm paſsivam, verùm activam magis. Eligit quidem canis panem, negligit aurum, videturqué ſyllogiſmo diviſivo uti in explorandis feris, captat & carpit ovis herbam unam præ aliâ,

hanc præ illâ, illam præ hâc, verùm sine consultatione scilicet, solo sensuum atque imaginationis judicio, aliquid huc conferente instinctu naturæ, à quo appetitus brutorum naturaliter determinatur, absque prælectione ac consultatione tamē, quam προαίρεσις præsupponit, cum dominio aliquo actus. Ut ita in illis suo modo sit electio, verùm affecta, consistens in nudâ medii acceptatione, sine collatione ejus cum fine. Unde, si illis offeruntur duo fines æquales, v. g. duo pabula æquè bella, duové media æqualia ad finem, quorum neutrum sit necessarium, sed utrumque indifferens, ad alterutrum feruntur, atque alterum præ altero acceptant, ob aliquam rationem, quæ sæpè est occulta, ut, quia sit ad dextram, unde principium motus, aut quia proximè vel magis immediatè videatur, primové visum sit. Vix quippè videtur fieri posse, ut æquè applicentur duo pabula, ita ut bestia unum præ altero non acceptet, æqualiterqué & à visu distent, eodemqué visualis lineæ puncto. Quod pronunciatum ore & more Philosophico de brutis, idem suo modulo tenet in pueris, in quos & ipsos cadit cupiditas, at non προαίρεσις, cujus ideò genus esse nequit cupiditas. Quamvis namque nôrint quodammodò proportionem mediorum ad finem, mediaqué inter se conferant atque expendant,

quod-

quodnam sit utilius, rogatiqué, cur hoc agant, rationem reddant ex ordine ad finem, tamen hæc προαίρεσις eorum superficiaria ac tumultuaria est, ut qui non intendant, quod intendunt, in genere moris, cùm ut bonitatem ita malitiam moralem nondum per ætatem cognoscant. II. Quia incontinens agit ex cupiditate, neque tamen ἐκ προαιρέσεως: Eccur id? Quia enim videt meliora, eaqué consultatione probat, & tamen sequitur deteriora, cùm non rationem, à sensu non seductam, verùm sensum, ejusqué appetitum, sequatur. Quales enim viri incontinentis amabò actiones? Annon sequuntur perturbationes, neque tam hominis sunt, ut est homo, quàm ut est animal? III. Quia προαίρεσις advetsatur cupiditati, nihil autem adversatur sibiipsi, eodem putà tempore. & circa rem eandem, quomodo nemo v.g. eodem temporis momento simultaneè appetit divitias & paupertatem. IV. Quia cnpiditas in iis tantùm versatur, quæ jucunda sunt & molesta, προαίρεσις verò etiam in iis, quæ honesta & utilia, sive compendiosa. *Non* θυμὸς *Ira*. I. Quia & hæc brutorum, puerorumqué, non itē, neque æquè προαίρεσις, quæ præcedit quidem operis executionē, ut τὸ prius id, quod posterius, at non in brutis, puerisvé, qui & quæ ex impetuoso appetitu agunt, quod agunt, procul προαι-

 ρέσεως,

ρέσεως omnis bruta, aliqualis pueri. II. Quia, si προαίρεσις foret ira, tunc quæ per iram fiunt, fierent ἐκ προαιρέσεως, consilio sive consultò, cùm tamen ira adversetur consilio. III. Quia ira & ipsa est rerum jucundarum & molestarum tantùm, προαίρεσις verò rerum bonarum & malarum, utilium atque inutilium. Quamvis enim, tam honesta, quàm utilia, sæpè quoque sint jucunda, tamen deliberationis caput de honesto & utili potiùs esse solet, de jucundo autem non nisi per consequentias. Quo loco notandum notanter, conjunctiorem in comparatione esse τῇ προαιρέσει, agendi consilio, cupiditatem, quàm iram, eò quòd, quæ ab irato fiunt, minùs consultò ac cogitatò fiant, quàm quæ à cupido, quoniam quæ consultò fiunt, cum morâ quâdam & cunctatione fiunt, quam admittit cupiditas, non admittit ira, affiniorem interim eidem esse iram, quàm cupiditatem, quia iratus rationem sequitur, saltem aliquam, cupidus nullam, ut qui sequatur cupiditatem ducem, *Non etiam* Δόξα *Opinio, vel Communis, vel Singularis. Non Communis*: I. Quia opinio est de rebus omnibus, tam æternis, iisque, quæ fieri nequeunt, quàm quæ nostri sunt arbitrii, quomodo videas homines opinari multa de Deo, mundo, infinitis mundis, astris, chymæris, exceptis iis, quæ sensui patent, enimverò προαίρεσις de

de rebus certis. II. Quia opinio vero & falso inter se dividitur, προαίρεσις verò bono & malo distinguitur. De opinione namque non tam quæritur, an sit bona, vel mala, sed an sit vera vel falsa, quia ad θεωρίαν pertinet, cui proposita veritas, contrà de προαιρέσει non tam an sit vera vel falsa, quàm an bona vel mala, quia ad πρᾶξιν pertinet, cui proposita bonitas. Quod si interdum quædam opiniones dicuntur bonæ vel malæ, id fit καταχρηστικῶς, & ratione compendii sive commodi, quod ex iis ad nostram vitam manat, non χρηστικῶς. *Non Singularis*. I. Quia τῇ προαιρέσει, ex eo, quod bona vel mala consilia suscipimus, ποιοί τινες, cujusdam modi, sive qualitate aliquâ affecti, dicimur, hoc est, boni vel mali, ex opinione non item. Nemo quippè sapiens, temperans, mansuetus, & in genere bonus aut malus est, quia se opinatur talem, at quî consilio capto, quod προαιρέσεως, boni quid aut mali suscipiunt, boni inde aut mali dici solent. Scilicet viri boni fiunt tales benè agendo, mali malè, quod πρακτικὸν, non opinando benè vel malè, quod θεωρητικόν. II, Quia finis προαιρέσεως est πρᾶξις actio, hoc est, adeptio aut fuga eorum, quæ bona vel mala sunt, ut cujus proprium, ut expetere & persequi. ita fugere & aspernari, opinionis verò γνῶσις cognitio, ut cujus proprium exquirere, quid sit hoc aut illud,

 cui

cui rei ſit utile, quomodo & quatenus eo ſit utendum, quid ſit v. g. virtus, an dulcia noceant ſtomacho, an moderata poſt cœnam deambulatio ſit utilis? III. Quia προαιρέσεως laus & virtus rectum eſſe, opinionis verum eſſe. Sicut enim προαίρεσις laudatur, quòd bona, vituperatur, quòd mala, ita opinio laudatur, quòd vera, vituperatur, quòd falſa. IV. Quia προαίρεσις eſt de iis rebus, quas certò ſcimus, quaſqué certò exploratas habemus, opinio autem de rebus plerunque incertis, aut non ſatis cognitis. V. Quia, ſi προαίρεσις & opinio idem eſſent, ſequeretur eos, qui optimas habent opiniones, optima eligere: Atqui plurimi cum Medeâ, quod melius eſt, opinantur, at conſilio id, quod pejus eſt, ſequuntur. VI. Quia opinio plerunque prægreditur, cùm ad cognitionem pertineat, προαίρεσις ponè ſequitur, cùm pertineat ad appetitum, qui ab opinione excitari conſuevit, cognitionevé. De rebus enim prorſus non cognitis, neque in opinionem revocatis, nemo προαιρεῖται conſultat, aut conſilium capit. Dico plerunque. Fit enim interdum, ut προαιρέσει poſterior ſit opinio, velut in iis, qui non prout judicant amant, ſed prout amant judicant, quod vitium familiare in vitâ. *Non denique* Βούλησις *Voluntas.* Quamvis enim magnam inter ſe habeant cognationem, cùm utraque ſit hominis

minis propria, utraque appetitus cum ratione, & neutra sine alterâ, cum & velimus ea, quæ eligimus, & eligamus, quæ volumus, differunt tamen: I. Quia voluntas etiam esse potest τῶν ἀδυνάτων, earum rerum, quæ fieri nequeunt, eò quòd absolutè atque abstractè bonum spectet, quomodo videas multos velle cum Peliâ repuerascere, non item προαίρεσις, eò quòd ad facta humana se referat, accommodans se ad ea, quæ nobis usui esse possunt actu. II. Quia voluntas sæpenumerò est eorum, quæ, licet possibilia sint, tamen à nobis fieri nequeunt, ut cùm optamus hunc vel illum athletam vincere, non item προαίρεσις, quæ eorum tantùm, quæ à nobis fieri confieri possunt. III. Quia voluntas respicit non tantùm pertinentia ad nos, verùm etiam ad alios, cùm non propria tantùm, sed etiam aliena velimus: at προαίρεσις ea solùm, quæ ad nos pertinent, quæqué à nobis geri possunt, aut ab aliis nostro jussu. Quid enim stultiùs, quàm deliberare de rebus ad nos non pertinentibus, v. g. de rebus, quas agat rex Indiæ? IV. Quia voluntas magis se refert ad finem, προαίρεσις ad ea, quæ pro fine aut ad finem. Ita cupimus v. g. benè valere, ideoqué consilium capimus de medicamentis, exercitiis, diætâ, cupimus essè beati, ideoqué media ad hunc finem tendentia & ducentia circumspicimus. Quorsû apud

Græcos verbum βουλεύεσθαι finibus, προαιρεῖσθαι mediis attribuitur. Non enim, quemadmodum dicimus, βουλόμεθα εὐδαιμονεῖν, ſic dicimus, προαιρούμεθα εὐδαιμονεῖν. V. Quia voluntas ſimplex mentis judicium expoſcit, προαίρεσις etiam conſultationem, per quam unum alteri præferat, tanquam προαιρετὸν, præ cæteris optabile. Quid enim aliud τὸ προαιρετὸν, quàm τὸ πρὸ ἑτέρων αἱρετὸν, id quod præ alio eligitur, eligi autem præ alio nihil poteſt ἄνευ λόγου καὶ διανοίας, abſque ratiocinio mentis. *Quid ergò ἡ Προαίρεσις generis reſpectu, ſi nec* Ἐπιθυμία *Cupiditas, nec* Θυμὸς *Ira, nec* Δόξα *Opinio, nec* Βούλησις *Voluntas, quid? Uno verbo,* Ἑκούσιόν τι, *quiddamSpontaneum, vel potiùs Sponte-factum.* Dico ſignanter quiddam. Neque enim, ſicut omnis προαίρεσις eſt ἑκούσιόν τι, ita omne ἑκούσιον προαίρεσις, cùm τὸ ἑκούσιον quoque puerorum ſit, quoque quin etiam brutorum animantium, quæ agunt quidem ſpontè, neque tamen conſilio, eò quòd conſilium non ſit abſque rationis agitatione ſeu diſputatione, jam verò ratione carent animantes, diſputatione pueri, & interdum etiam adulti, quãdo repentino impetu agunt, quomodo ſpontè quidem agunt, at non conſultò. Ut ita ritè ſubductis rationibus τὸ ἑκούσιον ſit genus τῆς προαιρέσεως, ἡ προαίρεσις ſpecies τοῦ ἑκουσίου. *Differentia Specifica* τῆς Προαιρέσεως *exprimitur, quando in definitione*

tione additur, quòd sit ἑκούσιον, *non quodvis, sed* προβεβουλευμένον, *præconsiliatum sive prædeliberatum*, idqué ideò, tum quia ἑκούσιον, non simplex, verùm πρὸ ἑτέρων αἱρετὸν, id quod sine consultatione fieri nequit, ideoqué sicuti προαιρετὸν idem, quod βουλευτὸν ὀρεκτὸν, ita & ἡ προαίρεσις, quod ὄρεξις βουλευτικὴ, ὄρεξις διανοητικὴ, νοῦς ὀρεκτικὸς, intelligens appetitus, atque intellectus appetens, sive mavis, appetitio intellectiva, & intellectio appetitiva, tum quia ratione atqué discursu utitur, id quod iterum fieri nequit absque consultatione, quam προαίρεσις præsupponit, quæ ideò meririssimo suo ἑκούσιον προβεβουλευμένον, voluntarium cum antegressâ deliberatione earum rerum, quæ ἐφ' ἡμῖν, in nostrâ potestate sunt, ita ut agier vel non agier possint. *Subjectum* Προαιρέσεως, *quod vocant, Inhæsionis duplex est, ut Quod, sive Mediatum, & ut Quo, sive Immediatum. Subjectum Inhæsionis ut Quod, sive Mediatum* Προαιρέσεως est homo elector, non consul, adeoqué anima sive animus hominis, ille remotum, hic propinquum. *Subjectum Inhæsionis ut Quo, sive Immediatum & Proximum* Προαιρέσεως ratione actus, quo appetitus tendit in aliquid, quod proponitur ut bonum, ex eo, quod per Intellectum est ordinatum ad finem, secundum Thomam & sequaces materialiter est Appetitus, formaliter Intellectus Pra-

cticus, ita tamen, ut ſubſtantialiter ea non ſit propriè actus intellectus, verùm appetitus, cùm non ſit eſſentialiter ipſa ſyllogizatio anteceſſoria operationis, quæ opus intellectus, in quo προαίρεσις originaliter & radicaliter, verùm conſecutoria, quæ opus appetitus, in quo eadem virtualiter, πρώτως primò in appetitu rationali, qui voluntas, δευτέρως ſecundò in irrationali, qui appetitus ſenſitivus. *Objectum* Προαιρέσεως ſunt Media, non quævis, verùm præſentia, non præterita, quia res facta infecta fieri nequit; tum poſſibilia nobis, non impoſſibilia, quorum illa agibilia, ſive ſpectes uſum eorum activum, qui illius, qui inito conſilio, factâque electione, utitur aliquo tanquam medio, u. g. ſerrâ ad ſecandum, interveniente activâ applicatione potentiæ, vel inſtrumenti potentialis, ad operandum, ſive uſum eorum paſſivum, qui iſtius, qui inito conſilio, factâque electione, utitur aliquo aliter tanquam medio, v. g. uſu ſerræ, ſuperveniente operatione potentiæ, vel inſtrumenti potentialis, applicati ad operandum, quorum actuum alter in genere moris eſt actus voluntatis, applicantis cæteras potentias, perque illas, quod ipſa elegit, exequentis, per modum operantis activè, alter operatio potentiarum, à voluntate applicatarum, per modum exequentis paſſivè.

CAPUT

CAPUT XXXIII.

Annon ἡ Προαίρεσις, quæ actio Voluntatis, necessitudinem quandam habeat cum Βουλεύσει *Consultatione, quæ actio Intellectus Practici, in ipsâ innecessitudine? Et quæ* Βουλευτὰ *Consultabilia propritim, quæ non?*

Ἡ Βούλευσις *Consultatio* triverbio est ratiocinatio circa media, pluriverbio nihil aliud, quàm inquisitio, aut disquisitio potiùs, mediorum latentium, & collatio patentium inter se, ut ex cæteris commodiora eligantur, atque ad finem decernantur, propter quem eliguntur. Inquisitio sive disquisitio ideò, quia circa res agendas occupatur, in quibus multa incertitudo, eò quòd actiones sint circa singularia contingentia, quæ propter sui variabilitatẽ incerta sunt, jam verò in rebus incertis ratio non profert judicium absque inquisitione præcedente, utut interim differant inquisitio & consultatio, semel quia inquisitio de quâcunque re, consultatio de re agibili, agendâvé, iterum quia inquisitionis finis scientia, consultationis actio, demùm quia omnis consultatio inquisitio, non contrà. Collatio & comparatio mediorum ideò, quia enim in ordine actionum τῶν κατὰ λόγον duo semper spectanda; finis nempè & media, ac finis

 quidem

quidem certus ponitur, de mediis verò inquiritur, sintné reperta, an reperienda, si nondum, tunc inuenienda scilicet, si secùs, tum verò videndum, pluranè sint, an unum duntaxat, si plura, ea deligenda, quæ faciliora, atque ad rem perficiundam opportuniora, si unum, quâ ratione hoc uno res confici possit, dispiciendum, hinc progredientes videre nos convenit, hoc ipsum unum unde pendeat, quâq; aliâ re obtineri possit, quod secundum assecutis, ad tertium, & reliqua deinceps, condescendendum, donec ad primam totius consilii causam sit perventum, hoc est, ad primum medium, ex quo reliqua fini propinquiora pendent, quod primum quemadmodum inventione ultimum ἐν ἀναλύσει, in resolutione, ita ἐν συνθέσει, in compositione & actione primum. Ut enim in geometriâ posteriores figuras resoluimus in priores, probando semper posteriores designationes per priores jam probatas, quousque deueniamus ad unam primam indemonstrabilem, quæ nullo modo in aliam resolvi possit, simili modo consultans proposito fine videtur perquirere media, & resolvere, resolvendoqué pervenire ad unum, quod est ultimum, quod invenit in perquirendo, ast primum, à quo incipit operari, postquam desierit deliberare. Ita v. g. de pluribus mediis anquiritur, quando belli causâ deliberatur, equitatuné

an peditatu illud ſit gerendum, copiis terreſtribus, an navalibus, ſi qua oppugnanda urbs, ſcalisnè ſcanſilibus ſit oppugnanda, coronâvé, cuniculisvé, tormentisvé. Conſtituto, equitatu conficiundum bellum eſſe, ulteriùs quæritur, quo is paretur modo, cognitoqué, pecuniâ eum comparari, mox de eâ inveniundâ agitur, cumqué ejus inveniundæ complures ſint rationes, tributum indicitur, ab eoqué actio tota inſtituitur, planè ſicut in domo ædificandâ ponitur primùm finis, qui eſt, ut nos arceat ab injuriis cœli, medium indeejus cognoſcitur, quod tectum, quod ut perficiatur, collocandi ſunt parietes, locanda fundamenta, ad quæ neceſſarii fabri, lapides, materia, cœmenta, quæ cùm pecuniâ parentur, hæc primùm reperiunda. Scilicet in ſcalá morali actionum hi dantur gradus ſucceſſivè, januam ejus ſcalæ aperiente τῆ ὀρέξει, primo impetu objectivo, & ὁρμῆ, motu ſubſequo appetitus, nondum illuminati à ratione. Primò intellectus abſolutè rem judicat, id quod cognitionis abſolutæ: Secundò ſub ratione boni rejudicat, id quod cognitionis relativæ: Tertiò, quod ſic judicatum & rejudicatum, voluntas vult, id quod volitionis, ſequentis cognitionem relativam, per velle relativum: Quartò, vis conſultandi de mediis pro ejus conſecutione conſultat, id quod βουλεύσεως, conſultationis: Quintò,

tò. id quod judicatum, rejudicatum, volitum, deliberatum, voluntas decernit, id quod γνώμης propoſiti, conſequentis conſultationem: Sextò, quod cæteris in conſultatione prælatum, vis eligendi præeligit, niſi appetitus ſenſitivus obſiſtat, id quod προαιρέσεως, quæ ſicut à βουλεύσει differt tempore, quia ἡ βούλευσις præcedit, προαίρεσις ſequitur, quæ ſi facta, ceſſat βούλευσις, differt ſubjecto, quia ἡ βούλευσις facultatis cognoſcentis, προαίρεσις facultatis appetentis, differt qualitate, quia ἡ βούλευσις dirigit, inveſtigando parando & comparando media, deque his ratiocinando, προαίρεσις exequitur, amplectendo rem deciſam, atque in conſultatione cæteris præpoſitam, januam ſcalæ moralis claudente actione, tanquam βουλεύσεως & προαιρέσεως, deliberationis & electionis termino, ita cum eâdem βουλεύσει convenit objecto, quod geminum re, geminatū ratione. Quatenus enim ſub βούλευσιν conſultationem cadit, dicitur βουλευτὸν, quatenus verò ſub προαίρεσιν conſilium, dicitur προαιρετὸν, illud antecedenter, hoc conſequenter, quia quicquid conſilio ſuſcipitur, id priùs in conſultationem uti venerit neceſſe eſt. Ita v. g. quàm diu deliberatur, an bellum gerendum ſit, necné, hoc eſt βουλευτὸν, ſed cùm decretum atque ſtatutum eſt, illud eſſe gerendum, jam eſt προαιρετὸν, deſinente τῇ βουλεύσει conſultatione in προαί-

ρεσιν

μεσιν agendi confilium, quod, ubi illa definit, incipit. *Cæterùm* τῆς Βουλεύσεως *Confultationis Objectum univerſe vel Negativum eſt, vel Poſitivum. Objectum* Βουλεύσεως *Negativum iterum vel Generale eſt, vel Speciale. Objectum* Βουλεύσεως *Generale Negativum* ſunt illa, de quibus homo ſtolidus aut furioſus deliberat, hoc eſt, homo mentis impos & exul, non compos & conſul, quæ indeliberabilia. & deliberabundi potiùs, quàm deliberantis. Cum enim quæritur, quæ res in & ſub deliberationem cadant, id non capiundum de iis rebus, de quibus deliberant interdum ſtulti, ut ſi quis ſecum deliberet, quando in cœlum volare poſſit, verùm de iis, de quibus deliberant ſapientes, adeoqué ii, qui duplum vident; ſive unus, ſive plures numero, uti fit in rebus magni momenti, in quibus ſolemus aſſumere ſocios ad conſultandum, quò fiat aggregatum ex pluribus conſiliis, hoc eſt, magnum conſilium ſive conſidium, inde dictum, quod multi conſideant ad conferendum ſive conſultandum ſimul. *Obiectum* Βουλεύσεως *Speciale Negativum* ſunt: I. Res Sempiternæ, quæ ſemper ſunt tales, ut Deus, mundus, principia naturâ nota, adeoqué ea omnia, quæ in ſcientiis & diſciplinis liberalibus ad abſolutam neceſſitatem pertinent, qualia principia neceſſaria, & concluſiones neceſſariæ, de quibus nemo ſanæ

men-

mentis conſultat, ut in quibus ſit quædam ut principiorum ita concluſionum neceſſitas. Quæ enim certis atque exquiſitis in artibus ac ſcientiis determinata ſunt, de his non videtur deliberandum, ut quibus v. g. litteris vox quæque ſit ſcribenda, quâ ratione ſyllogiſmus primæ figuræ ſit conficiendus? Vel ideò etiam, quia conſultamus propriè de iis, quæ ſub actionem cadunt, non ſcientiam, niſi forte τῇ ϗ πῶς, modo quodam, atque ex eventu, ſemel, quia ſæpè eadẽ concluſio per varia media inferri poteſt, quo in caſu datur conſultatio, quodnam eorum ſit efficacius, & conſequenter eligibilius, iterum, quia cum ſcientiâ variæ opiniones complicantur, de quibus non valemus reddi certi, cum pro omni parte ſint rationes, conſultationequé ex eo opus, quænam earum verior, & utra alteri debeat præferri in comparatione. II. Res Naturales, ſive eodem ſe illæ ſemper habeant modo, quæcunque tandem ejus perpetui motus ſit cauſa, neceſſitas, an natura, ſive varient. Prioris generis ſunt, ortus & occaſus ſolis, aliæqué converſiones corporum cœleſtium, ſicut & illa, quæ his à motibus dependent, ut annorum, menſium, dierum, noctium viciſſitudo & varietas, æquinoctia, ſolſtitia, ver, æſtas, autumnus, hiems, eclipſes, & alia congenera. Poſterioris generis ſunt, ſiccitates, imbres, venti,

ſteri-

ſterilitates,æſtus,frigora, tonitrua,temperamenta corporum, canities, quæ omnia alieniſſima à cõſultatione,quia hæc circa ea vertitur & verſatur, quæ à nobis fieri poſſunt, illa autem non poſſunt fieri à nobis,atque ut plerunque accidant ita,non accidunt tamen ratâ & ſtatâ ratione. III. Res Fortuitæ, qualis theſauri effoſſio, & aurei tripodis in piſcatu inventio. Quanquam enim etiam ea,quæ fiunt à fortunâ,dicantur fieri à mente humanâ, tamen fiunt per accidens, & ideò non videntur propriè & proximè fieri à nobis, quia fiunt atque eveniunt præter intentionem noſtram, quà cauſam efficientem, quà media, quà finem denique. IV. Res Humanæ, quæ per nos effici nequeunt, & ad nos nil attinent, quomodo nemo v. g. Spartanorum deliberat, quâ ratione Scythæ Rempublicam ſuam conſtituant quàm optimè. Utut enim de alienis quæri poſſit, quando fieri quàm commodiſſimè queant, tamen illa diſquiſitio non eſt βούλευσις, quæ ſemper actionis ergò inſtituitur; ſed potiùs ζήτησις: Utut item conſiliarii principum deliberent de attinentibus ad principes,patres de attinentibus ad filios, viriqué prudentes de attinentibus ad alios, quorum actiones rectâ conſultatione dirigere & corrigere cupiunt,tamen illa conſultatio non eſt propriè de iis, quæ ad nos haud pertinent, cùm per nos intelligere debeamus, non ſolùm nos individuos, ſed inſuper omnes,qui

ad

ad nos pertinent, qui nobis sunt juncti, nostræqué curæ ac diligentiæ crediti, cujus commatis etiam sunt domini, filii, amici, familiares, alumni, clientes. Etc. Quòd si nonnunquam consultamus de alienis, vel id facimus exercitii gratiâ, quò rectiùs nostras actiones valeamus dirigere, prudentioresqué exinde evadamus, vel consultationes tales sunt inanes, finequé destitutæ; unde fit, ut sæpè nos ipsos carpamus eo nomine, quòd inaniter laboremus: Vel dicendum, nos hoc facere ex suppositione, nec alio animo & consilio, nisi hoc, quòd si hæc ad me pertinerent, his similibusqué mediis uterer, per hæc in finem tenderem. Ut multa paucis cōplectar, consultatio pressè est περὶ τὰ οἰκεῖα, circa ea, quæ ad nos tantùm spectant, non etiam quæ ad alios, nisi in quantum aliorum facta, de quibus consilium capessitur, sunt quodammodò unum nobiscum, uel per unionem effectus, sicut amicus consilium capit de his, quæ ad amicum spectant, velut de suis, vel per modum instrumenti, quomodo dominus consilium capit de his, quæ sunt agenda per servum, tanquam de suis. Sed nec de impossibilibus deliberat quisquam mentis integræ, quia eadem deliberatio sic est περὶ τὰ οἰκεῖα, ut insimul sit περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν πρακτὰ, circa ea. quæ à nobis fieri queunt possunt, qualia possibilia, non impossibilia. Hinc videas

homi-

homines, quando in consultando perveniunt ad id, quod est impossibile, re infectâ discedere, quasi non valentes ulteriùs procedere. Et quî de impossibilibus deliberer quis, quî, cùm ad id, quod est tale, nemo moveatur? Ideò ideò quippè ferimur in finem, tanquam possibilem, quia apparet id, quod est ad finem, possibile. Neque enim finis potest esse possibilis, nisi id, quod est ad finem, fuerit compossibile. V. Res Præteritæ, quia facta infecta fieri nequeunt, eò quòd non sint in nostrâ potestate, quâ re solâ, juxta Agathonem Poëtam, privatur Deus, ut facta non infecta possit reddere, nedum homo, qui consultat quidem etiam de futuris eventibus, qui & ipsi non sunt in manu nostrâ, verùm in quantum per futuros eventus cognitos dirigitur ad operandum, hoc est, aliquid faciendum, vel evitandum: Jam verò consilium non solùm de his, quæ aguntur, sed etiam de his, quæ ad operationes ordinantur, agiqué possunt, igitur & de futuris, saltem istactenus. VI. Res Singulares, sub sensum cadentes, ut an mons Bructerus in Saxoniâ sit altissimus? Sitné hic panis, & an rectè coctus? Sed cur non cadunt sub deliberationem hujus segmenti res, cur? Tum quia sensu cognoscuntur & dijudicantur, deliberatio autem est cum ratione, & animi agitatione, tum quia alioqui efficeretur, ut

vana

vana & irrita foret deliberatio. Nam si etiam sensibus fides non habetur, & omnia in disputationem revocantur, tunc ad exitum perduci deliberatio haud poterit; eritqué infinita, si infinita, ergò vana, semper siquidem deliberabitur, nihil verò geretur, cùm tamen deliberatio rei gerendæ causâ instituatur. VII. Finis, qui in omni deliberatione præsupponitur. Alioquin enim ex parte finis esset processus in infinitum, quomodo Medicus v.g. præsupponit sanitatem, deinde consultat de iis, quæ ducunt ab sanitatem, orator supponit suasionem, deinde consultat de argumentis suasoriis & persuasoriis. Scilicet finis in operabilibus habet rationem principii, eò quòd rationes eorum, quæ sunt ad finem, ex fine sumantur: Principium autem non cadit sub quæstionem, sed principia oportet supponere in omni inquisitione: unde, cùm consultatio sit quæstio, de fine non est consultatio, sed solùm de his, quæ sunt ad finem, nisi finis respectu quorundam ordinetur ad alium finem, quo in casu, sicut id, quod est principium unius demonstrationis, est conclusio alterius, ita id, quod accipitur ut finis in unâ inquisitione, potest accipi ut ad finem in aliâ, putà si res eadem plures ad fines æquè dissitos referatur, ut si quis dubitet, bonis litteris privatim an publicè uti velit? Virtutemné, an voluptatem, an honores,

nores, an divitias, ut summum bonum consectari? Si dubitabiliter & dubitativè, consultatio erit non de fine, sed de eo, quod ad finem, quia finis quid determinatum, ea verò, quæ ad finem, quid determinandum, per determinatas vias, ad determinatos fines: sin indubitabiliter & indubitativè, jam non βούλευσις fuerit, sed βούλησις, hoc est, applicatio appetitivi motus ad aliquid præexistens in potestate applicantis. Quo fit, ut motus appetitus in finem non tam applicetur consultatione, ἡ βούλησις βουλεύσει, quàm consultatio ipsi, ἡ βούλευσις βουλήσει, quia cousultatio præsupponit appetitum finis, appetitus verò eorum, quæ sunt ad finem, determinationem interveniente consilio sive consultatione, in quantum motus appetitus, ἡ βούλησις, applicatur ut sic ad id, quod τῇ βουλεύσει consultatione est indicatum. Horsum Franciscus Piccolomineus distinguit inter finem ultimū, & subordinatum, & de illo nullam esse penitùs vult consultationem, eò quòd eum ita velint omnes, ut nemo eum possit nolle, cùm nihil includat, quod non omnibus faciat satis, quam consultationem tamen admittit in hoc, eò quòd finis relatus ad ultimūm obtineat rationem medii, aliudqué sit consultare de fine, aliud consultare pro fine, quomodo studiosus deliberat v. g. de facultate, cui se consectare velit, tanquam

de

de fine subordinato, non item de eruditione, tanquam fine ultimo. Quam in rem sic Thomas, παραλλήλως superioribus: Sicut in speculativis nihil prohibet id, quod est unius demonstrationis vel scientiæ principium, esse conclusionem alterius demonstrationis, vel scientiæ, utut interim primum principium indemonstrabile non possit esse conclusio alicujus demonstrationis, vel scientiæ, ita in operabilibus nihil prohibet id, quod est in unâ operatione, ut finis, ordinari ad aliquid, ut ad finem, atque sic sub deliberationem cadere, sicut in operatione Medici videmus sanitatem se habere, ut finem, atque ut sic sub deliberationem non cadere Medici, licet cadat, quatenus ordinatur ad bonum animæ, utut interim ultimus finis sub deliberationem non veniat, qui, tanquam primum principium Practicum, indeliberabilis, sicut primum principium Theoreticum indemonstrabile in suo regno. Contra Wolfgangum Heiderum, qui etiam de ultimis finibus vult esse consultationem, non intermediis tantùm, mediorum instar se habentibus, eò quòd sæpè de finibus, non ratione sequentium, sed ratione antecedentium, deliberetur, ut, si bellum vicinis sit inferendum, pœnæné, recuperationisné, an defensionis ergò sit inferendum? Quod si verum, tunc ea, quæ Πειραστικῶς dicta sunt, in sensu

com-

comparativo accipienda fuerint scilicet, hoc est, ita, ut in comparatione magis de mediis, quàm de finibus, deliberationes instituantur, instituantur tamen, nempè tunc, si minùs sint certi, pluresvé. *Objectum* Βουλεύσεως *Speciale Positivum sunt*: I. Τὰ Ἐνδεχόμενα, Contingentia, hoc est, res, quæ plerunque accidunt, saltem accidere possunt, id quod eo ipso invitat ad deliberandum. Cuivis siquidem accidere potest, quod cuiquam potest. II. Τὰ Ἀόριστα, Incerta, quia enim deliberatur de rebus incertis, non certis, eventualibus, non evenientibus. III. Τὰ Δυνατὰ, Possibilia, qualia quæ nostri sunt arbitrii, quæqué per nos aut amicos peragi possunt: Nam & tunc principium in nobis est positum, cùm amici agant nostri respectu, hoc est, nostrâ voluntate & jussu: Jam verò, quod quis per alium facit, per seipsum fecisse videtur, præsertim cùm amicus sit alter idem, vel alter ego, adeoqué instrumentum. Quemadmodum ergò instrumentorum usus principium est in nobis, ita & amicorum. IV. Τὰ Ὡρισμένα, Finita actu, tam ex parte principii, quàm ex parte termini: Ex parte principii, ejusqué tam proprii, quòd finis, quàm assumti, quod sensus: Ex parte termini, qui τὸ agibile. Sicut enim finis habet rationem principii, ita id, quod agitur propter finem, rationem conclusionis, quodqué

πρώτως primò agitur, conclusionis ultimæ. Dico finita actu. Nihil quippé prohibet, ut consilium, ita consultationem, infinitam esse potentiâ, secundum quod in infinitum possunt aliqua occurrere consultabilia, alia videlicet ex aliis, & super alia, & post alia, ita ut, quemadmodum lana lanam trahit, sic unum consilium aliud, unum consultabile aliud atque alterum. V. Τέχναι, Artes, quæ universè magis in deliberationem cadunt, quàm scientiæ, quia plures dubitationes in illis, quàm in his, oriuntur, prę-sertim στοχαστικαὶ Conjecturales, quas constat esse incertas, deliberatur verò de rebus incertis, hoc magis, quò sunt incertiores. VI. Τα' Μέσα, Media, sive ordinata ad finem, in quo assequendo omnis consultandi labos est positus, assequimur autem eum per media, aliâs plura, aliâs pauciora, aliâs unicum tantùm. Sed heic scilicet interdum media, siquidem absint, quærenda, sin adsint, ratio ineunda, quomodo iis commodè uti valeamus. Nonnunquam enim quæritur, quibus mediis, quandoque πῶς, quomodo his utamur, semper autem quæritur, unde deliberatio ipsa quæstio, & qui deliberant, quærere dicuntur.

Caput XXXIV.

Quæ Βουλητὰ *Volibilia propritim, quæ non? Atque istorsum de Libertate*

Ar-

Arbitrii Topicè, quid illa sit, & an detur in terminis?

Sicut τῆς Βουλεύσεως *Objectum* τὰ Βουλευτὰ *Consultabilia, ita* τῆς Βουλήσεως *Objectum* τὰ Βουλητὰ *Volibilia*, & *sicut illius Objectum pingui Minervâ vel Negativum, vel Positivum, item similiterque hujus. Objectum* Βουλήσεως *Negativum est, in genere Malum, in specie Medium. In genere Malum,* quod percipit voluntas sub ratione malitatis, sive mali, non equidem volendo illud, sed nolendo, quia nolibile de se, sicut intellectus concipit falsum sub ratione falsitatis, sive falsi, non equidem affirmando illud, sed negando, quia negabile de se. Quicquid sit, saltem voluntas non vult malum, quà malum, sive sub ratione & notione mali, tum quia impossibile, ut quis velit malum, quà malum, quoniam malum, ut malum, est non ens, à quo omnis naturalis appetitus abhorret, ideoqué in se inappetibile, quod propterea non magis appetere possumus, quàm sentire, quod non est sensile, aut scire, quod non est scibile, tum quia appetitus est inclinatio appetentis in aliquid, nihil autem inclinatur in id, quod est inconveniens, vel saltem, quod apprehenditur ut tale, quale malum utrovis modo, tum quia, quod appetitur, id obtinet rationem finis, cùm in eo consistat finis cau

ſalitas, ut metaphoricè moveat appetitum, malum verò non habet rationem finis, quoniam nemo intendens ad malum operatur, licet interim hoc ſtante, neque tamen obſtante, malum voluntas poſſit velle ſub ratione & notione boni, purà, ſi id, quod malum eſt, bonum eſſe appareat, quomodo ſub ratione boni ſæpè volumus illud, quod peſſimum, & contrà ſub ratione mali nolumus illud, quòd optimum. Ut ita his poſitis & ſuppoſitis actus nolendi pro objecto habeat malum tantùm, ſive ὄντως, verâ re tale, ſive φαινομένως, apparenter tale, illud per ſe, hoc per accidens, idqué vel perpendiculariter & directè, quia apparet ſimpliciter malum, vel appendiculariter & obliquè, quia non quidem ſimpliciter apparet, tale, verùm cum eo conjungibile, conjunctumvé. Unde triplex reſultat ratio nolendi. Aut enim non vult voluntas aliquid, vel quia reverà malum eſt ſimpliciter, vel quia apparet ſimpliciter malum, vel quia non quidem ſimpliciter apparet malum, verùm ſecundum quid, hoc eſt, quatenus cum malo aliquo eſt copulatum. Contrà Occamum Scholaſticum, & Occamiſtas, qui autumant voluntatem poſſe velle malum, quod nec bonum ſit realiter, nec apparenter, eò quòd etiam circa malum cognitum quis poſſit ſe gerere benè & malè, benè, ſiquidem perſequatur illud, malè, ſiquidem pro-

prosequatur illud. Manifestissimo solœco, dicam, an solœcismo. Ut enim malum cognitum quis prosequatur, tamen non prosequitur illud, ut tale, aut ut apparet tale, verùm ut videtur cum eo boni quid combinatum, quod quis assequi discupit. Neque vel hilum valet, nedum evalet & prævalet in oppositum, quòd eadem potentia sit oppositorum, visus v. g. nigri & albi, similiterquè voluntas, non solum mali, sed etiam boni. Ut enim voluntas se habeat, & ad malum, & ad bonum, tamen non eodem ad utrumque se habet modo, verùm ad illud fugiendo, ad hoc appetendo, quorum prius noluntatis, posterius voluntatis. Non magis, quòd voluntas hominis perversi peroderit Deum, id quod simpliciter malum esse non non novit, & in quo nihil boni esse nō non scit: Quâ de re? Quia enim voluntas hominis perversi odit Deum, non quà bonum, sed quà malum impio, adeoquè quà zelotem, hoc est, judicem & vindicem severum Quare dicendum, si in odio Dei nullum, ne quidem apparens bonum, homo apprehenderet, tunc fore, ut, qui ita Deum oderit, in malum feratur sub ratione mali, id quod πρῶτον ψεῦδος ἢ ψευδὲς falsimonium primæ notæ. Nunquam nunquam enim aversatur Deum creatorem creatura, quin aliquid in fugâ illâ bonum esse sibi falsò persuasum habeat, cum ideò eum fugiat

& fugitet, ne præcepta ejus observare cogatur, atque ut pœnam, transgressioni positam, evitet. Nec magis, quòd si nulla voluntas feratur ad malum, quà malum, sive sub ratione & notione mali, sic nulla detur transgressio ex malitiâ, sed vel ex ignorantiâ, vel ex affectu, vel quâvis aliâ infirmitate: Quia peccatum malitiæ, non tam ex objecto, quàm ex subjecto, æstimandum. Quòd si enim v. g. homo, malo consilio, nullo præventus affectu, nullo errore occœcatus, eligat malum ob solam jucunditatem, utilitatemvé, quam de re illâ concipit, quam eligit, næ malitiosè agit, licet malum non eligat, quà malum: Eccur id? Quia enim non necessum est ad peccatum, quod ex malitiâ committitur, in malum uti voluntas sub ratione mali feratur, cùm, qui ex malitiâ peccat, is malum agat prudens & sciens, quo fit, ut sufficiat ad hoc; ut quis malitiosè agat, si feratur in volitum, adeoqué id, quod simpliciter malum, partim liberâ voluntate citra errorem, partim citra affectus violentiam, licet ad illud eum pelliceat utile quippiam ac delectabile, quod malo isti adhærere quis arbitratur. Sed nec, quòd quis possit in experimentum virium sui arbitrii per in & abs se eligere malum, respuere bonum, quia enim id facit, qui facit, sub ratione boni in illo ipso formali experimento. Non deniq; quòd volun-

voluntas liberè feratur in ipsas boni privationes, quoniam privationes illæ non appetuntur, nisi quatenus cum privatione unius boni conjunctum est bonum aliud, vel saltem simul malum aliquod tollitur, seu verum, seu apparens, sive adumbratum. *In specie Medium*, quia voluntas propriè est ipsius finis, tanquam per se boni & voliti, non mediorum, sive eorum, quæ sunt ad finem, quæ quia non bona propter seipsa, ideò nec volita, nisi in ordine ad finem. Unde voluntas in ea non fertur, nisi quatenus fertur in finem, quo fit, ut hoc ipsum, quod in eis vult, sit finis, planè sicut τὸ intelligere est eorum propriè, quæ secundum se cognoscuntur, scilicet principiorũ, non eorum, quæ cognoscuntur per principia, nisi in quantum in eis ipsa principia considerantur. Sic siquidem se habet finis in appetibilibus, sicut se habet principium in intelligibilibus, & contrà. *Objectũ* βουλήσεως *Positivum est, in genere Bonum, in specie Finis. In genere Bonum*, quod percipit voluntas sub ratione bonitatis, sive boni, non equidem nolendo illud, sed volendo, quia volibile de se, sicut intellectus concipit verum sub ratione veritatis, sive verì, non equidem negando illud, sed affirmando, quia affirmabile de se. Atque adeò voluntatis objectum positivum esse bonum, quà tale, aliâs germanum, aliàs germani-

cum, sive germanissans, id dant rationes. I. Quia duplex duplex actus voluntatis, unus improbativus, sive nolendi, qui pro objecto habet malum tantùm, sive verum, sive apparens, illud per se, hoc per accidens, alter approbativus, sive volendi, qui pro objecto habet bonum tantùm, sive verum, sive apparens, illud per se, hoc per accidens. Dico, sive verum, sive apparens, quia velle posse voluntatem etiam, quod malum est, & nolle, quod bonum, scrupulo caret, putà, si id, quod malum est, bonum esse nobis appareat, vel quod bonum, malum. II. Quia bonum est convenientia rei cum appetitu, qui nihil aliud, quàm inclinatio appetentis in aliquid, non inclinatur autem quicquam, nisi in id, quod est conveniens sibi, vel saltem apprehenditur ut tale, quare nullus appetitus ferri in alia potest, nisi in ea, quæ vel bona sunt reverà, vel apparent esse, si nullus, ergò nec voluntas. Ut ita his positis & suppositis actus volendi pro objecto habeat bonum tantùm, sive verum, atque ὄντως tale, sive apparens, atque φαινομένως tale, illud per se, hoc per accidens, idque vel perpendiculariter & directè, quia apparet simpliciter bonum, vel appendiculariter & obliquè, quia non quidem simpliciter apparet tale, verùm cum eo conjugibile, conjunctumvé. Unde triplex consurgit ratio volendi. Aut enim

vult

vult voluntas aliquid, vel quia reverà bonum eſt ſimpliciter, vel quia apparet ſimpliciter bonum, vel quia non quidem apparet ſimpliciter tale, verùm ſecundum quid tantùm, id eſt, hactenus, quatenus cum bono aliquo eſt conjungibile, conjunctumvé. Neque derogat dictis aſſertis, quòd rationales potentiæ ſe habeant ad oppoſita proſequenda, conqué venienter quoque etiam voluntas, qualificata ut ſic, non tantùm ad volendum bonum, ſed etiam ad volendum malum. Non enim potentiæ rationales ſe habent indifferenter ad quælibet oppoſita proſequenda, ſed ad ea, quæ ſub ſuo convenienti objecto continentur, quale voluntatis τὸ bonum, unde ad illa oppoſita proſequenda ſe habet voluntas, quæ ſub bono comprehenduntur, v. g. ad τὸ moveri & quieſcere, loqui & tacere, ſub boni ratione. Non magis, quòd bonum & ens convertantur in ſuo orbe, voluntas verò non ſolùm ſit entium, verùm etiam non entium, cùm velimus quandoque v. g. non ambulare, non loqui, quare non tantùm boni! Ad quod repono, illud, quod non eſt ens in rerum naturâ, accipi ut ens in ratione, idqué ſub ratione & conſideratione boni. Scilicet voluntatis laxè acceptæ, prout tam velle quàm nolle complectitur, objectum materiale eſt, tam ens, quàm non ens, formale, tam bonum, quàm malum,

 illud

illud ut persequatur, hoc ut aversetur: Ejusdem voluntatis presse sumtæ, prout τὸ velle τῷ nolle opponitur, objectum materiale itidem, tam ens, quàm non ens, quomodo propricidæquè optant non esse, formale verò tantùm bonum, quia illi ipsi propricidæ ipsum illud non esse volunt & optant sub specie boni, ut pueri medicamentum insipidum, sed quatenus saccharo illitum. Nec magis, quòd si voluntas non liberè inclinet, tam ad bonum, quàm ad malum, tunc nulla ampliùs futura sit libertas ad bonum & malum, verùm omnis ad bonum, exemplo libertatis angelicæ bonigeniæ. Quasi verò libertas ad bonum & malum ideò dicatur, quòd tam bonum quàm malum velit voluntas, & non potiùs, quòd bonum velit, malum nolit, imitamine bonorum geniorum. Sed nec, quòd quis circa bonum cognitum benè se gerere possit, & malè, benè, siquidem id prosequatur, malè, siquidem persequatur. Quasi verò illud persequeretur, ut est tale, aut ut apparet tale, ac non potiùs, quatenus cum eo videtur mali quid conjunctum, quod quis effugere percupit. Non denique, quòd voluntas saltem in bonum feratur liberè. Quamvis enim liberé feratur in illud, tamen ita fertur, ut possit velle illud, & non velle, non autem, ut velle, eâdemque odisse. *In specie Finis*, sumto vocabulo volun-

tatis,

tatis, secundum quod propriè nominat a-ctum ejus, non quemvis, sed volitionem, quæ finis, in quem ut sic fertur voluntas, ἀπροβουλεύτως quidem, hoc est, sine præviâ deliberatione, quæ mediorum, sed non ἀκρίτως, hoc est, sine prævio judicio mentis, quod voluntas supponit, quia nihil appetitur, nisi præcognitum, cùm nulla ignoti sit, ut scientia, ita cupido. Nimirùm voluntas quandoque dicitur ipsa potentia, quâ volumus, quandoque actus ejus. Quòd si loquamur de voluntate, secundum quod nominat potentiam, sic se extendit, & ad finem, & ad media: Ad ea enim se extendit unaquæque potentia, in quibus inveniri potest quocunq; modo ratio ipsius objecti, sicut visus se extendit ad omnia, quæcunque participant quocunque modo colorem, ratio autem boni, quod est objectum potentiæ voluntatis, invenitur non solùm in fine, v. g. sanitate, sed etiam in his, quæ sunt ad finem, v. g. iis, quæ sunt propter sanitatem: Sin loquamur de voluntate, secundum quod proprie signat actum, ut sic est finis tantùm, quoniam omnis actus, denominatus à potentiâ, nominat simplicem actum illius potentiæ, τὸ intelligere v. g. actum intellectus, simplex autem actus potentiæ est in id, quod est secundum se objectum illius potentiæ, quod est in nostro argumento finis, tanquam bonum pro-

pter se volitum, non medium, quod bonum volitum propter illum. Neque officit luminibus voluntatis, negativè se habentis ad malum, positivè verò ad bonum, vel illud Philosophi, quòd voluntas sit finis, προαίρεσις verò eorum, quæ ad finem, vel istud, quòd ad ea, quæ diversa sunt genere, diversæ potentiæ animæ ordinentur, conquévenienter etiam ad finem, & ad media, quæ in diverso genere boni, cùm bonum honestum & delectabile, quod habet rationem finis, sit in genere qualitatis, vel actionis, vel passionis, bonum autem utile, quod habet rationem medii, in eo, quod est ad aliquid, vel hoc, quòd habitus proportionentur potentiis, cùm sint earum perfectiones, in habitibus verò, præsertim operativis, ad aliud pertineat finis, ad aliud, quod est ad finem, v. g. navis usus, qui finis ejus, ad nauticam, ejusdem constructio, quæ propter finem, ad navifactivam: Non illud, quia voluntatis vocabulum heic actus, sive volitionis, non potentiæ, sive voluntatis γνησίως sic dictæ: Non istud, quia id verum de diversis genere, ex æquo se habentibus, quomodo ad sonum & colorem, cum sint diversa genera sensibilium, ordinari videas diversas potentias, auditum videlicet & visum, jam verò honestum & utile non ex æquo se habent, sed sicut quod est secundum se, & secundum alterum, cujus ge-

generis quæ sunt, semper referuntur ad eandem potentiam, sicut v. g. color & lux: Non hoc, quia non quicquid diversificat habitum, diversificat potentiam, eò quòd habitus sint quædam determinationes potentiarum ad aliquos speciales actus, quæ res non impedit, quò minùs habitus operativus consideret & finem, & id, quod ad finem, & contrà, v. g. nautica, & finem, ut quem operatur, & id, quod ad finem, ut quod imperat, navifactiva, & id, quod ad finem, ut quod operatur, & id, quod est finis, ut ad quod ordinat id, quod operatur. *Movetur ergò voluntas diversis respectibus, & in finem, & in media, sive ea, quæ ad finem, & pro fine ἐν πλάτει: Sed an eodem volendi actu, & in illum, & in ista, an verò distincto?* De hoc lemmate ita Scholæ. Voluntas ferri dicitur in finem dupliciter, uno modo absolutè secundum se, quomodo fertur in finem, in quantum hujusmodi, sine hoc, ut feratur in ea; quæ sunt ad finem, alio modo, sicut in ratione volendi ea, quæ sunt ad finem, quomodo fertur in ea, quæ sunt ad finem, tanquam volita propter illum, motibus, ut distinctis, ita distinguendis, ut cùm quis, non usque adeò bellè valens, de sanitate recuperandâ cogitat, neque statim tamen, verùm per intervalla, de Medico & medicamentis anquirit, quo in casu actus, quo is vult sanitatem,

næ distinctus tempore ab eo, quo vult media sanitatis. Utut verò actus volendi finem, ut sic, sæpè sit distinctus ab actu volendi media, quando scilicet in finem absolutè atque in se fertur voluntas, tamen uno eodemqué actu ferri potest in utrumque, si non formaliter & explicitè, saltem virtualiter & implicitè, putà, cùm finem appetit voluntas eatenus, quatenus ille rationem includit, propter quam appetuntur etiam ea, quæ ad finem illum conducunt. Sicut ergò in intellectu, cùm priùs cognoscuntur principia, & deinde ex iis conclusiones eruuntur, actus, quo cognoscitur principiũ, non est formaliter idem cum eo, quo conclusio ex principio illo deducitur, cùm sæpèetiam tempore sejungatur, & tamen virtualiter cognitio conclusionis includit cognitionem principii, ita quoque appetitus finis, licet non sit formaliter vel explicitè simul appetitus mediorũ, est tamen implicitè & virtualiter, quin immò interdum & jam uno actu formaliter atque explicitè, ut si quis cogitet de sanitate per medicinam recuperandâ. Obstare videtur dictus obstanter. 1. Quòd, ubi unum propter alterum, medium v. g. propter finem, ibi unum unum tantùm, quare uno eodemqué actu movebitur voluntas, & in finem, & in media. Sed hactenus scilicet, quatenus voluntas fertur in finem, ut est ratio volendi ea,

quæ

quæ ſunt ad finem. 11, Quòd, ſicut lumen eſt ratio viſionis colorum, eodemqué actu videtur, quo color, ſic & finis eodem actu intenditur, quo media. Sed non contrà ſcilicet. Ut enim, quandocunque videtur color, eodem actu videatur lumen, ſimiliterqué, quando quis vult ea, quæ ſunt ad finem, is velit eodem actu finem, tamen lumen videri poteſt ſine hoc, ut videatur color, item finis expeti ſine hoc, ut coexpetantur media. Sicut enim intellectus aliquandò intelligit medium, neque tamen ex eo procedit ad concluſionem, pariter voluntas aliquandò vult finem, neque tamen procedit ad volendum id, quod eſt ad finem, licet ſicut intellectus devenit in concluſionem per principia, ſic voluntas per finem ad volendum ea, quæ ſunt ad finem. Agendi Facultas, quæ circa malum & bonum, media & finem, aut bonum & malum veriùs, finem & media, libertatem ſervat contrarietatis, quâ homo poteſt agere tam bonum, quàm malum, atque è duobus objectis contrariis eligere unum præ alio, virtutem præ vitio, libertatem contradictionis, quâ media poteſt eligere, vel non eligere, finem velle, vel non velle, libertatem à coactione, quâ, quod agit, agit ſpontè, nemine extus urgente, libertatem à neceſſitate, quâ poſitis quantumvis omnibus requiſitis ad agendum, iiſqué nihil mutatis, poteſt agere,

re, & non agere, elicere atque suspendere actum, ad utrumque oppositorum, sive utramque partem contradictionis, indifferenter se habens, atque æquè ad utrumque, ita ut positis requisitis necessariis adhuc posset velle & nolle, adeoque eodem instanti, quo quid vult, nolle, quo non vult, velle, hæc agendi, inquam, facultas Græcè Philosophantibus Αὐτεξουσία, Αὐτεξουσιότης, Αὐτεξούσιον, Latinè Philosophantibus, modò Libertas Arbitrii substantivè, modò Liberum Arbitrium adjectivè vocitatur. Quid enim aliud αὐτεξούσιον sive liberum esse, quàm dominum suarum actionum, agereque, & non agere, quidquid quando & quantum libet, idque præeunte consilio? *Libertas hæc Arbitrii, sive Liberum Arbitrium, est facultas hominis, ut totius agentis, intellectus verò & appetitus, ut partialium agentium, quâ homo per intellectum discernit bonum & malum, per appetitum verò sponte eligit illud, negligit hoc, sine omni coactione, necessitateve, motu proprio, cum aptitudine ad alterutrum, ei munere naturæ naturantis & naturatæ, pro sui perfectione, tributa.* Juvat iterum ἀναλυτικῶς ἀναλύειν, hoc est, resolvendo resolvere, atque, ut ita dicam, exenterare atque edorsuare Philosophicè. *Genus liberi Arbitrii est Facultas.* Cum enim libertas sit aliquid, necessariò vel erit substantia, vel accidens: Non substantia, quia non materia, non for-

ma, non compoſitum ex materiâ & formâ, quare aliquid, per quod forma vel compoſitum denominatur, hujuſmodi autem debet eſſe accidens, cumqué accidens ſit, vel debebit eſſe accidens per accidens, vel per ſe, non illud, quia id non ſequitur formam ſpeciei, quam ſequitur libertas, ergò hoc, conqué venienter vel actus, vel habitus, vel facultas naturalis, non actus, quia principium ejus, idqué permanens, quod adeſt nobis, etiam cùm nihil agimus, nec habitus, cùm naturâ inſit & inſideat, quare facultas, & ea quidem activa. *Differentia ſpecifica Liberi Arbitrii ſumitur à Cauſâ Efficiente, Materiâ, Formâ, & Fine. Cauſa Efficiens Liberi Arbitrii eſt ſolutio ſive abjunctio facultatis à materiâ corporeâ.* Ex eo enim, quòd forma, primumqué agendi principium, à corpore ac materiâ non pendet, libera ac ſui domina eſſe dicitur, neque manceps corporis, hoc liberior, quò magis à materiâ ſoluta, minùs libera, quò magis merſa in materiâ. Quo fit, ut libertas πρώτως primò ſit in Deo, cùm omni ex parte ſit à materiâ ſejunctus, ideoqué non ſolùm maximè liber, ſed ipſamet libertas, δευτέρως verò & proximè in ſeparatis mentibus, tanquam immaterialibus, inde in homine, qui ſolus animalium rationis particeps; ex eodemqué libertatis confundamento. Duorum quippè alterutrum oportuit, aut rati-

tionis hominem expertem esse, aut si ratione sit præditus, liberum habere arbitrium. Qui enim ratione præditus est, non solùm contemplatur ea, quæ sunt, sed etiam deliberat de iis, quæ fieri debent, ut, quod in consilio prælatum est cæteris, eligat, agatqué, quod elegit. *Materia Liberi Arbitrii duplex est, una, cui tanquam affectio convenit, altera, circa quam versatur. Materia Liberi Arbitrii, cui tanquam affectio convenit, duplex est. Vel enim est Subjectum ut Quod, vel ut Quo. Subjectum Liberi Arbitrii ut Quod est Homo*, qui integrum agendi principium, cujus ut totius agentis dicuntur esse actiones, ita ut liberè possit velle & nolle, idquè agere, quod vult, & inagere, quod non vult, ut qui liberè decernat, quod judicat sibi expedire, ideoqué non possit non velle, & nolle, agere atque inagere, adeoqué hoc potiùs velle & agere, quàm illud, convenienter judicio suo, eò quòd, quidquid intellectus potest apprehendere, ut bonum, in id appetitus possit tendere, atqui intellectus potest apprehendere, ut bonum, non solùm hoc, quod est velle, agereve, sed etiam, quod est nolle, inagereve, ergò. *Non Bestia*. Etsi enim & ipsa agere aliquid & non agere certo modo possit, idqué præviâ cognitione aliquâ, non tamen libertas hæc arbitrii est, eò quòd objecto præsente, seque præsen-

tan-

tante, cum requisitis omnibus, quæ ad actionem aliquam agentis requiruntur, ita in rem feratur, ut suspendere actionem nequeat. Dico objecto præsente, sequè præsentante cum omnibus requisitis ad agendum. Si enim vel objectum ipsum non adsit, vel illud non sit ita dispositum, ut movere appetitum bestiæ possit, vel, si moveat, sit tamen aliud, quod impediat, quò minus illa genio suo obsequi valeat, nihil mirum est, actionem non sequi, quomodo canem, quando à fame urgetur, cibusqué præsens est, ita ut videre & odorari eum possit, ejusqué compos fieri, nihilqué sit, quod illum impediat, putà plagæ, aut metus earum, cernas ferri in cibum necessariò, sive ita, ut temperare sibi nequeat, neque facere aliter, facereve posse, quàm diu requisita illa aderunt, licet interim id, quod facit, faciat incoactè, hoc est, motu spontaneo, cum prævio judiciolo aliquo, quantum id esse in cognitione sensus potest. Atque hinc patet discrimen, quod est inter hominem & bestiam hâc parte, quòd homo sit agens liberum, non à coactione solùm, uti bestiæ, verùm etiam à necessitate, quoniam non ut omnes grues vigilias agunt, omnes lupi insequuntur agnos, naturali quâpiam speciei suæ necessitate, ita omnes homines perindè furantur, perindè latrocinantur aut latrunculantur, id quod fieri

fieri tamen necesse foret, si à coactione solùm esset solutus, non etiam à necessitate. *Subjectum. Liberi Arbitrii ut Quo est Intellectus & Appetitus*, arbitrium ratione intellectus, qui arbitratur & judicat, liberum ratione appetitus, qui eligit unum, ita tamen ut eligere quoque etiam possit alterum; *Rationes pro Intellectu contra Appetitum sunt.* I. Quòd facultas appetens non cognoscit, cùm distinguatur à cognoscente: Atqui facultas libera debet cognoscere, ut quæ ideò dicatur posse opposita, quia utrumque cognoscit & noscitat. II. Quia ea facultas, quæ libera est, debet esse movens, non mota, agens, non patiens, cùm id, quod movetur & patitur, dirigatur, contrahatur, determinetur, ideoqué serviat moventibus & agentibus: Atqui talis facultas appetens, hoc est, mota & patiens: Ergò. III. Quia libertas facultati nobiliori competere debet, cùm importet perfectionem: Quare facultati cognoscenti, cujus officium imperare, non appetenti, cujus officium exequi, atque implere imperata. IV. Quia libertas maximè fulget in ordinatis ad finem: Quare facultatis cognoscentis potiùs, quàm appetentis, quæ finis. V. Denique, quia quod est causa, cur facultas appetens quid appetat, vel inappetat, id fundamentum libertatis: At hujusmodi causa est facultas cognoscens; Ergò!

Ra-

Rationes pro Appetitu contra Intellectum sunt. I. Quia, ut quis sit præditus facultate cognoscente utrumque oppositum, coactusqué interim sit velle definire unum eorum, statim perit eôpse universa libertatis forma, facultate appetente contrahente talem hominem indifferentem ad unam definitam partem. Quòd si nonnunquam argumentemur, interveniente facultate cognoscente, jam pro unâ parte, mox pro alterâ, & hoc pendet à facultate appetente, quæ facultati cognoscenti præcipit, ut pro hâc vel pro illâ parte ratiocinetur, naufragium patiente libertate in hoc freto. II. Quia facultatis cognoscentis judicium non est positum in ipsius potestate, ut quæ non possit bonum v. g. judicare malum, & contrà, sed cogatur tale judicare objectum, quale se offert: Quare judicium ejus non est liberum, hoc magis, quia facultas cognoscitiva ex naturâ rei sumit definita principia, atque ex his condefinitam & condeterminatam colligit conclusionem, idqué tam in speculativis seu speculabilibus, quàm activis seu agibilibus. III. Quia facultas appetens imperat facultati cognoscenti, & est causa, ut liberè cognoscat & judicet: Ergò liberior in comparatione. IV. Quia libertas arbitrii ἐν τῷ velle & nolle, appetere & non appetere, est posita: Quare in facultate appetente, non cognoscen-

ſcente. V. Quia in eo poſita libertas, ex quo pendet ratio probitatis & improbitatis, virtus, inquam, & vitium actionis, undequé digni præmio vel pœná, laude vel vituperio reddimur: At hoc pendet non à facultate cognoſcente, ſed appetente: Quare in hâc, non illá, poſita eſt libertas. VI. Denique, quia poſitâ facultate appetente ponitur libertas, & demtâ demitur: Jam verò in eo cenſeri debet ſita libertas, in quo cæteris circumſcriptis ſervatur, eoqué ſolo demto, remanentibus cæteris, ſervari nequit: At demtis cæteris, hoc ſolo ſervato, quòd actio fiat cum appetitu, ſervatur libertas, eoqué dempto, ſuperſtitibus cæteris, perit & perimitur libertas: Quare in facultate appetente ea, non cognoſcente, nedum vegetante, locové motivâ. Quamvis enim hæc rationi obediat, liberequé ut ſic agere videatur, liberè v.g. ambulare, tacere, loqui, tamen hæc liberè fieri dicuntur tantùm, ut actus imperati, non ut eliciti, hoc eſt, libertas illa propriè eſt in facultate, quæ actum imperat, non quæ elicit. *Sed ſcilicet in utroque in utroque datur Libertas Arbitrii, ſive Liberum Arbitrium, & in Intellectu, & in Appetitu,* cum diſtinctionis virgulâ tamen, in illo, ut in dirigente, in hoc, ut in exequente, in illo potentialiter, in hoc virtualiter ſive efficientur atque operativè, in illo primò ſecundum naturam, in hoc

primò

primò nobis, quorum appetitus est proximius agendi principium, in illo, quatenus per naturam non est ita definitus ad unum, quod ei offertur, quin possit de oppositis ratiocinari, seque primum constituere principium agendi aliquid, vel non agendi, in hoc, quatenus in eo puncto servatur libertas, in illo sicut causâ, cùm ex hoc appetitus possit ad diversa ferri, quia intellectus potest diversas habere conceptiones boni, in hoc ut in subjecto, denique in illo radicaliter & præsuppositivè, in hoc formaliter & formulariter. Etsi enim in intellectu sit radix libertatis, tanquam origine & fundamento, ipsum tamen intelligere, neque quoad actus exercitium, neque quoad ejus specificationem, formaliter, atque in se liberum est. Quamvis namque nulla possit esse libera appetitio, ubi non est rerum appetendarum cognitio, & comparatio inter se, quarum neutra sine intellectu institui potest, ipsa tamen libertas in intellectione rei præcisè non est posita, sive libertatem consideres, ut possit agere & non agere, quæ libertas contradictionis, sita in exercitio ipsius actus, sive ut possit agere hoc, & agere illud, quæ libertas contrarietatis, dans speciem vel specificationem actus. Nullo horum modorum intellectus liber in se & formaliter. Non quoad actus exercitium. Ut enim potentia se determinet ad agendum, ne-

necesse est id fieri, vel impetu naturæ, vel liberâ appetitione actus: Atqui potentia libera, quà talis, non agit ex impetu naturæ: Ergò ex liberâ inclinatione sive appetitione. Appetitivum autem duobus modis quid dicitur, vel ut elicitum, vel ut imperatum. Priori modo actus intellectus non sunt appetitivi, eò quòd intellectus non sit facultas appetitiva, ita ut ex se eliciat ullum appetere: Posteriori modo appetitivi quidem sunt, at id, non libertatem ipsius intellectus, verùm alius potentiæ, à quâ ad agendum movetur atque excitatur, arguit. Ut enim quis intelligat, vel non, id appetitus est. Quæcunque ergò hâc in re libertas, ea tota appetitus, non intellectus est, qui posito objecto, & necessariis requisitis, non magis potest rem non cognoscere, quàm oculus apertus in mediâ luce objectum suum non videre. Sed nec quoad specificationem actus. Vel enim res est perspicua & evidens, & tum necessariò assentitur intellectus, siquidem vera est, dissentit, siquidem falsa, vel penitùs est obscura, & tunc neutrum actum elicit, eò quòd objectum non repræsentetur, planè sicut non videmus, cùm lumen deest, vel denique res in utramque partem probabilis est, & tunc iterum nec dissentit, nec assentitur, nisi fortè appetitus ad alterum moveat, idque ideò, non quòd in potestate ejus sit neu-

neutrum facere, ſed quia objectum ſufficienter non proponitur, aut potiùs, quia utramque partem movet, quod ubi fit, una motio impedit alteram. Quoties itaque intellectus rei, aut aſſentitur, aut ab eâ diſſentit, næ naturaliter id facit, non liberè, quoniam evidentia veritatis cogit aſſentiri, falſitatis verò diſſentire, quæ cùm deeſt, nihil agit intellectus, niſi appetitus ad id impellat. Ut breve faciam, indifferentia intellectus ea eſt, quòd oſtendat rem indifferentem eſſe, conqué venienter tam hoc quàm illud indifferenter eligi poſſe, id quod cauſa liberæ electionis eſſe poteſt, electio ipſa non item, eò quòd libera electio ſit à potentiâ, quæ indifferenter agit, ipſaqué eſt indifferens, cujuſmodi quid intellectui non competit, cùm cognoſcat tantùm & proponat indifferentia: Enimverò appetitus non tam appetit indifferentia, quàm appetit indifferenter, quidquid appetit. Ut ita ſola ſola appetitus indifferentia conſtituat libertatem, indifferentia autem intellectus non tam ſit indifferentia actuum ipſius, quàm objecti, quod cognoſcit, & appetitui proponit, quo fit, ut appetitus indifferenter res appetat & averſetur, quoniam intellectus oſtendit & proponit tales, quæ indifferenter appeti queant, inappetiqué, liberè tamen. *Materia Liberi Arbitrii, circa quam verſatur, ſunt res Humanæ Inne-*

L ceſ-

cessariæ, sive necessitate carentes. Quamquam enim appetitus, stante & durante intentione efficaci, per eam aliquo modo determinetur ad persecutionem finis, atque electionem mediorum, aliquandò quoad speciem, sive specificationem tantùm, si tantùm sit unum medium, quo in casu necessariò illud eligit, aliquandò quoad exercitium tantùm, si in intentione præscribatur certum tempus, quo quis finem velit consequi, sint autem plura media, aliquandò quoad utrumque, quando utrumque illorum concurrit, aliquandò quoad neutrum, nisi in confuso, quando plura quidem sunt media, neque appetitus tamen sibi in intentione præscribit certum tempus, quanquam, inquam, omnis intentio aliquo modo determinet ad electionem, licet non determinet ad aliquod medium in particulari, determinatumvé tempus semper, verùm ad alicujus medii utilis ad finem in confuso electionem, indeterminato tempore faciundam, tamen non necessitatur hîc aut nunc eligere appetitus, siquidem unum tantùm sit medium, aut hoc præ illo eligere, siquidem sint plura, cùm electio omnis in se simpliciter sit libera, quoniam procedit ab appetitu cum dominio actus, sive illa sit bona, sive mala, sive meritoria, sive demeritoria. Neque enim necessitas & determinatio, orta ex suppositi-

ſitione liberâ concomitante & conſequente, tollit libertatem, verùm quæ ex antecedente, quomodo concoctio v. g. cibi neceſſaria eſt, licet comeſtio prævia fuerit libera, homicidiumquè, per ebrietatem commiſſum, non eſt liberum in ſe, licet ebrietas fuerit libera. Quare dicendum, tunc demùm, quod oritur ex ſuppoſitione antecedente liberâ, eſſe liberum, quando remanet in poteſtate appetitus, ſuppoſitionem illam tollere, illiqué adimere efficaciam, id quod fit in propoſito, quia poſitâ intentione finis, ante inſtans electionis, executionisvé, ſemper manet in poteſtate appetitus, tollere illam intentionem, illamqué reddere inefficacem. Quo fit, ut determinatio, quæ eſt in electione ab intentione præviâ, non ſit determinatio ſimpliciter, qualis eſt, cùm appetitus determinatur antecedenter ab extrinſeco, quam determinationem tollere nullo in illius poteſtate eſt modo, verùm ſecundum quid tantùm, atque in ſenſu compoſito, poſito ſcilicet, quòd perſeveret appetitus in ſuâ intentione, id quòd totum in appetitus poteſtate, in cujus manu manet, ut non ampliùs intendere, ita nec eligere. Neque operatur in contrarium, vel quòd, ſicut ex principiis ex neceſſitate deducuntur concluſiones, ſic ex fine de neceſſitate quis moveatur ad eligendum, vel quòd, ſicut ratio ex

necessitate judicat de aliquibus propter necessitatem præmissarum, sic electio ex necessitate sequatur judicium rationis de agendis, vel quòd, si qua duo sint penitùs æqualia, non magis moveatur homo ad unum, quàm ad alterum, multoqué minùs ad illud, quod accipitur ut minus, quàm quod accipitur ut æquale: Non illud, quia sicut non semper ex principiis ex necessitate procedit conclusio, verùm tunc solùm, quando principia non possunt esse vera, si conclusio non sit vera, sic non semper ex fine homini inest necessitas ad eligendum ea, quæ ad finem, quia non omne, quod ad finem, ocyus tale, ut sine eo finis haberi nequeat, aut si tale, non semper sub eo conceptu consideratur: Non istud, quia judicium rationis de rebus agendis occupatur circa contingentia, in quibus conclusiones non ex necessitate sequuntur ex principiis necessariis absolutâ necessitate, sed ex principiis necessariis solummodò ex conditione, quale, si currit, movetur: Non hoc, quia nihil prohibet, si aliqua duo æqualia proponantur secundum unam considerationem, v. g, æqualem appetibilitatem in famelico, quin circa alterum considerari queat aliqua conditio, v. g. inæqualis distantia à famelico, per quam magis flectatur appetitus in illud, quàm in istud, hominis esurientis. *Forma Liberi Arbitrii*

vel

vel Substantialis est, vel Accidentalis. Forma Liberi Arbitrii Substantialis est virtus appetitus interna, bonum sine coactione motu proprio eligendi, & malum repudiandi, utrumque necessariò, magis tamen in universali, quàm particulari, quoniam illud ratio non potest apprehendere sub ratione mali, v. g. beatitudinem, quæ bonum universale perfectum, bonivè, v. g. miseriam, quæ malum universale perfectum, hoc potest. Quamvis enim sanitatem, quæ bonum particulare, nemo ita appetat, ut possit eam etiam non appetere, contrariamqué invaletudinem nemo ita fugiat, ut possit eam etiam non fugere, si utramque in se spectes, tamen potest illam non appetere propter malum aliquod conjunctum, sive defectum boni, habentis rationem mali, hanc non fugere, propter bonum aliquod conjunctum, sive defectum mali, habentis rationem boni. Vocatur substantialis, quia est intrinseca appetitui, ideoqué ab eo non magis separari potest, ac calidum à calore. Formalis absoluta aliter. *Forma Liberi Arbitrii Accidentalis* est, rectitudo appetitus, quâ objectum rectè cognitum, rectè, si bonum, apprehendit, si malum, aversatur, ita ut eligere interim possit bonum præ bono, & ratione objecti, & ratione modi ac gradus, malum item præ malo, loquendo de malo pœnæ, ejusqué prome-

 ritæ,

ritæ, id quod eligere potest, & de jure, & de facto, non autem culpæ & pœnæ non promeritæ, id quod de facto quidem, at non de jure, eligere potest, exemplo Principis Condæi, ineligendum in se. Formalis relativa aliter. *Sed an eodem instanti & puncto temporis, quo quid appetit appetitus, tanquam bonum, idemmet possit non appetere, tanquam malum?* quæstionis est non trivialis. Non videtur hoc Nominalibus, signanter Gabrieli & Occamo, quibus voluntas eo tempore, quo quid vult, non videtur posse id nolle, &, quo non vult, velle, eo quòd sic simul videretur velle & non velle eodem instanti, quo unum horum facit, quæ συναδύνατα, incompossibilia. Sed videtur scilicet, fide rationum in contrarium. I. Quia, si voluntas eo instanti, quo elicit actum, non est indifferens ad eliciendum, & non eliciendum, tunc nunquam erit indifferens, quia respectû ejus instantis propriè dicitur libera. II. Quia, si eo instanti, quo actum elicit, illum necessariò elicit, jam pari ratione antea semper necessariò eo caruit, in futurumqué carebit, atque ita nulla penitùs ejus erit libertas: Atqui, sicut Déus liberè ab æterno decrevisse mundum condere in tempore ideò dicitur, quia tunc, quando decrevit, potuit non decernere, similiter homo ideò liberè decernere, quia tunc, quando decernit, potest in-

indecernere. III. Quia nemo peccat actualiter, nisi cùm id agit, quod tunc, quando agit, poterat non agere: Quòd si ergò nemo, quando quid agit, potest idem non agere, tunc nemo peccat, quando quid agit, verùm antequam agat, quoniam tunc id vitare poterat, id quod ἄτοπον absurdum. Quod attinet argumentum Occamistarum & Bielistarum, dico eos confundere prioritatem naturæ cum prioritate temporis, & sensum compositum cum sensu diviso. Prioritatem naturæ cum prioritate temporis. Prior prior siquidem naturâ est potentia ad agendum & non agendum, quàm agere, neque tamen ideò prior tempore. Sensum compositum cum sensu diviso. Etsi enim posito, quòd potentia agat, non possit ea non agere, potest tamen id, loquendo absolutè, illoqué non supposito, idqué uno & eodem temporis punctistitio, licet puncta naturæ distinguantur. *Finis Liberi Arbitrii est Humana Perfectio.* Cùm enim homo sit mundi epilogus, meritò libertate est donatus, per quam in seipso, ut in parvo mundo, valeat imitari opificem magni mundi, cumqué sit animal mortale, ex animá & corpore conflatum, ideoqué materiem includat, & ex eo sensibus, perturbationibus, variisqué, ut contrarietatibus, ita propensionibus ad corporea, sit obnoxius, quam ultimiorem perfectionem ex-

pectare habuit, quàm ut corporea posset moderari, mentemqué incolumem à labe corporis præservare, id quod sine libertate fieri nequit. *An verò talis libertas arbitrii, suis causis descripta, in hominem lapsum, ante regenerationem, in statu naturæ corruptæ, hoc est, peccati, cadat & quadret?* De hoc commate ita Moralistæ, distinguendo inter actiones spirituales, ad supernaturalem finem tendentes,& civiles, tendentes ad finem naturalem. Libertas arbitrii in homine, lapso, & moraliter sauciato, quoad actiones spirituales, planè nulla est, tum quia intellectus in statu lapsæ naturæ has non cognoscit, quare nec appetitus appetit, cùm rem ignotam appetere nequeat, sinequé objecto ut sic foret appetitus, quod impertinens, tum quia appetitus, præviâ quantumvis cognitione, sine speciali ac supernaturali inclinatione, in res spirituales haud fertur, ideoqué ad illas non habet naturalem libertatem, cùm suopte nutu, suisqué viribus, in objectum cognitum non inclinet. Libertas arbitrii, in homine lapso, moraliter sauciato, quoad actiones civiles rationi subjectas, est aliqua, præsertim ante habitus contractos. I. Quia homo rationis particeps, quare & libertatis: Eccur id? Quia enim alioquin inaniter tributa esset ei ratiocinādi vis. Ideò ideò quippè utitur ratione, ut præterita cum futuris, opposita cum oppositis

poſitis comparans, judicet, quid eorum eligendum, quid negligendum ſit. II. Quia enim corpus habet ita fabricatum, ut nervi motibus appetitus inſerviant. Cùm enim ratio commovet appetitum, hic ſpiritus animales ciet, quò effluentes è cerebro nervis influant, muſculoſquè ſecum trahentes, motus efficiant liberos, exemplo Achillis Homerici, qui, quanquam ardet irâ, tamen à Pallade, id eſt, ratione commonefactus cöercet manus, ne feriant Agamemnonē, imperatquè pedibus, ut diſcedant. III. Quia libertate arbitrii ſublatâ è regno morum, inſimul tollitur omne virtutis, ut ſtudium, ita præmium, omnis vitiorum, ut culpa, ita pœna, omnis legum, ut promulgatio, ita obſervatio, deliberatio omnis; electio omnis, precatio & deprecatio omnis, cohortatio, increpatio, caſtigatio, educatio omnis, judicium omne, magiſtratus omnis, ipſa quin immò Politia. Ideò ideò quippè damnamus improbos, laudamus probos, hortamur juvenes ad virtutem, dehortamur à vitiis, leges iſtorſum condimus, cæteraquè conſimilia facimus, quia hæc facere atque omittere in ipſorum eſt manu & poteſtate. Atq; adèò, ſi nulla libertas in actionibus eſt reliqua, tunc verò nulla ampliùs actio moraliter bona, malavé. Id quippè eſt benè agere moraliter, ad honeſtatem actiones ſuas conformare, con-

formari autem ad alterum nihil potest, nisi id, quod in potestate ejus est, qui vult conformare: Similiter malè agere ille dicitur moraliter, cujus actiones illi regulæ conformes non sunt, cùm tamen esse & potuerint, & debuerint, non conformare autem nihil potest ad alterum, nisi id, quod in potestate ejus est, qui id non vult conformare. I V. Quia id ipsum loquitur experientia, quæ in motibus externis, tam in actionibus moralibus, quàm artificialibus, ipsoqué adeò motu locali hominis quocunque, agnoscit libertatem, ita ut appetitus eligere possit hos motus, aut non eligere, eis imperare, aut non imperare, idqué spontè, absque necessitate & coactione, quomodo Eva spontè, & sine necessitate, coactíonequé, elegit esum pomi, imperavitqué organis mandere id pomum, Scipio se cohibuit, ne attingeret alterius sponsam, Fabricius, ne aurum à Pyrrho missum, hocqué eodem exemplo pictor potest cervum aut chimæram pingere, Plato ex Academiâ in urbem ire, vel non ire, omnia liberrimè. Dico, ante habitus contractos, quia sicut contractus ratione initii voluntarii, post initium verò necessarii, voluntatisqué adeò contrahere, at necessitatis, contractum præstare, voluntatis, adire arbitrum, necessitatis, arbitri sententiâ stare, sic habitus ratione principii voluntarii, post illud necessarii.

ſarii. Quamvis enim ante eorum acquiſitionem liber ſit appetitus, quod ad delectum boni & mali attinet, tamen progreſſu ætatis, longâ conſuetudine, crebris actionibus, ſic devincitur ac mancipatur habitibus, & τῷ ἔθει ita imbuitur, ut in poteſtate ſit moris acquiſiti, quoniam conſuetudo altera natura, non quidem pollentiâ, ſed æquipollentiâ quatenus per eam id, quod agimus, ſi agimus, ac ſi per naturam integram ageremus, hoc eſt, non minùs promtè & facilè, quàm ſi per naturam operaremur. Quamvis etiam tunc homo rectè dicatur agere ſpontè, quoniam quiſque ſui moris voluntarius faber. Scilicet, ut rem mittam in compendium, factorum initia progreſſus & extrema in noſtrâ ſunt poteſtate, ſiquidem ea non ignoremus, habituum autem ex factis orientium initia duntaxat, hoc eſt, in nobis poſitum eſt, habitus ſuſcipiamus, necné, non item, ut abjiciamus: Præterea, facta ſemper ſunt noſtri arbitrii, eò quòd in nobis ſitum ſit, hoc an illo modo agamus, habitus non item. *An verò etiam, ut facta, ita eventus factorum, ſint noſtri arbitrii, condiſquiritur?* Stoici affirmant, eò quòd eventus ſint connexi cum ſuis cauſis. Id quemadmodum verum de naturalibus agentibus, quomodo cœli motum v. g. videas eſſe neceſſarium, inferiora hinc corpora affici à cœlo, neque aliter ſe

habere, quàm ſicut afficiũtur à cœlo, quemadmodum in æſtate accedente ſole deprehendas calefieri terram, hanc calefactionem ſequi generationem frugum, ita falſum de agentibus voluntariè, cùm voluntas non ſit ita connexa cum aliis cauſis, quin retineat modum agendi proprium, qui cauſa contingentiæ. Neque enim ſequitur, temperamentum in Antonio eſt tale, impellit igitur neceſſariò, cùm experientia teſtetur, voluntatem humanam non eſſe neceſſariò copulatam cum externis objectis irritantibus appetitionem, ut vel Stilponis & Socratis exempla docent, qui cùm ad libidines & helluationes eſſent oppidò quàm proclives, continentiæ tamen & temperantiæ laudem ſunt conſecuti maximam. Excipitur in contrarium. I. Quòd finis ſit naturalis, neque noſtri arbitrii, igitur & actionem! Repono excipienti, ut finis ſit naturalis, tamen ea, quæ ſunt ad finem, non eſſe naturalia, ſed voluntaria, quin immò nec ipſum finem omninò, cùm pendeat ſaltem πῶς aliquo modo ex nobis, quoniam dirigitur habitu, cujus nos cauſa aliquo modo ſumus. II. Quòd non ſimus κύριοι τῆς φαντασίας, domini phantaſiæ, eò quòd hæc ſit facultas naturâ nobis inſita, quæ autem talia, illa non ſunt in noſtrâ poteſtate! Regero, ut phantaſia non ſit in noſtrâ poteſtate Phyſicè, eſſe tamen Ethicè,

qua-

quatenus dirigitur habitu, cujus habitus nos ſumus autores ad aliquem modum. III. Principia habituum in noſtrâ poteſtate eſſe, quare & ipſos habitus, non actiones tantùm, quia quorum principia in noſtrâ poteſtate ſunt, ea ipſa in noſtrâ poteſtate ſint! Sed ratione principii ſcilicet, non termini. Antequam namque habitus acquiruntur, in nobis ſitum eſt, eos amplecti, vel fugere, poſtea verò quàm inveteraverunt, non item, quomodo ſi quis ignem v. g. accendere velit, poteſt, ſi nolit, poteſt id quoque, ſubjectâ verò face, quò minùs ardeat, non poteſt peræquè, non magis, quàm ſe Leucade præcipitans ſuſtinere, cùm velit. Atque adeò coronidis loco notandum notanter heic diſcrimen inter actus hominis, & humanos, quorum illi homini cum beſtiis communes, hi hominis, quà hominis, proprii, vel quoad ſubſtantiam & entitatem, quo pacto omnes & ſolæ operationes, quæ manant à potentiis propriis hominis, ut homo eſt, humanæ dicuntur, ut ratiocinari, flere, ridere, vel quoad modum operandi homini proprium, qui eſt, ita agere, ut dominium ſui actus habeat agens, quomodo eæ tantùm actiones humanæ dicuntur, quas homo in ſuâ habet manu & poteſtate, illæ humanæ Phyſicè, hæ Ethicè, ſaltem Phyſico-Ethicè.

Caput XXXV.

Assuitur sive attexitur Togæ Libertatis lata fimbria, de Harmoniâ hujus Doctrinæ cum Sacrâ Theosophiâ, & Sanâ Philosophiâ disciplinatim.

DOctrina hæc de Libertate Arbitrii, sive Libero Arbitrio, in Moralibus & Civilibus, homogenea est & Sacræ Theosophiæ, & Sanæ Philosophiæ. Sacræ Theosophiæ: Quia optimè & bellissimè cum Providentiâ Divinâ, Fatoque, quod vocant, Theologico, conspirat & concinit. Quamvis enim respectu providentiæ divinæ, quatenus illa consideratur ratione relati, ut est in Deo, tanquam decretum necessitans res & actus futuros, & correlati, ut est in causis secundis, idqué tam abstractivè, ut dispositio inhærens causis secundis, divinam providentiam exequentibus, quàm concretivè, ut ipsæ causæ secundæ inter se condispositæ, quamvis, inquam, ut sic, omnes eventus sint necessarii, tamen hoc non impedit, quò minùs eventus, aliarum causarum intuitu, sint & possint esse contingentes, necessarii respectu causæ primæ, contingentes respectu proximæ, quia enim necessitas, quam affert providentia divina voluntariè agentibus, non absoluta sive Stoica, tollens contingentiam ac libertatem,

tem, sed conditionata, atque ex suppositione, neque consequentis, sed consequentiæ, ut quæ importet solùm necessitatem infallibilitatis sive incommutabilitatis, non autem coactionis, extrinsecè sive ab extra se habens, non intrinsecè, ideoqué actui relinquens suam contingentiam, ita ut agens liberum atque incoactum sit & maneat intrinsecè, quamvis necessarium sit extrinsecè: Jam verò unumquodque à principiis suis internis & proximis denominandum, non externis. Et quî quî coactum sit, amabò, cum concursus providentiæ divinæ ad res providentiales non reâpse differat ab actione causæ secundæ, nulla verò actio una eademqué cogat seipsam violenter? Non differre vel illud argumento, quia, si differret, vel hanc sequeretur, vel antecederet, vel comitaretur: Non illud, quia sic non prima sed postrema causa esset: Non istud, quia sic omnem agendi libertatem hominibus adimeret, qui positis omnibus ad agendum prærequisitis, quorum è numero & de numero quoque etiam foret concursus divinus antecedens, non posset non agere, cùm tamen non tantùm sit subjectum patiens operationis divinæ, ut bruta, ut cùm Deus increpat Bileam per asinam, sed etiam instrumentum tale, quod à Deo motúm ipsum quoque unà operatur, sesequé movet: Non hoc, quia sic actio

cau-

causæ secundæ aut effectivè penderet ab actione concomitante, aut non penderet, quòd si penderet, tum verò actio causæ secundæ foret effectus, non immediatè Dei, verùm effectus divini, conqué venienter Deus, ut sic, non esset, nisi remota ac mediata causa, reqúé verâ non causa, cùm non influat in effectum remotum, quòd si non penderet, tunc verò Deus rursus actionum nostratum non audiret causa, nedum causa prima, non quasi Deus sit causa etiam adhærentis ἀταξίας, quæ non est actio, sed deactio, non effectus, sed defectus, verùm ipsius actus, cujus privatio in concursu causæ ascribitur rectè ei causæ, quæ effectum & poterat & debebat impedire, qualis in præsentiqué argumento homo, qui est causa peccati, ut peccati, admittens, cùm Deus sit tantùm causa ejus permittens, ille ejus causa per se, ut est opus malum, hic per accidens, quatenus videlicet est causa materiæ peccati, hoc est, operis, ut est opus & ens, id quod ἀναμάρτητον. Neque præjudicat dictis, quòd homo, siquidem liberè agit per divinam providentiam, hoc est, non obstante divinâ providentiâ, vel id faciat, dum operatur, vel antequam operatur: Non hoc, quia nondum agit: Non illud, quia, dum operatur, necesse est, ut operetur: Quare non agit liberè, verùm necessariò! Quasi verò, dum homo operatur,
ne-

necesse sit ipsum operari necessitate causæ, & non potiùs necessitate contradictionis ac consequentiæ, quæ nihil contingentiæ derogat. Taceo, quòd licet nihil agat homo, habeat tamen potentiam liberè agendi, si minùs propinquam aut proximam semper, minimùm remotam. *Sanæ Philosophiæ: Quia eadem amicè conspirat, & cum Metaphysicâ saniori, & cum Physicâ, & cum Astronomiâ, & cum Politicâ, & cum Logicâ inclusivè. Cum Metaphysicâ saniori conspirat hactenus*: Quia, ut prima causa operetur cum quâdam naturæ necessitate intrinsecè, ideoqué & pendentia ex primo principio necessario connecessariò, tamen extrinsecè non item, nisi ex suppositione Deus, qui, quia ab æterno liberè sic vel sic prædefinivit, neque mutatur, ideò sic operatur, & non aliter, cum reduplicatione homo, siquidem necessarium, quod agitur, adæquatè actionis vel acti fuerit causa. Dico adæquatè & coadæquatè. Ut enim necessarium sit necessarium, tamen id, quod ex necessario pendet, ut ex causâ communi, potest in materiâ ac subjecto inconstanti vario modo recipi ob impotentiam ejus, contrarietatemqué proximorum moventium, quomodo quoque etiam contingentia ratione communis generis necessitatem includunt, licet indefinita incerta varia & variabilia sint ratione singulorum, in quibus pro-

proximè vertitur & versatur operatio, tum quia necesse est contingentia esse in universo ad ejus perfectionem, quoniam aliâs perderet nomen universi, si omnia forent necessaria, tum quia, sicut omne, quod est, quando est, necesse est esse, ita & omne variabile variari, cùm variatur. *Cum Physicâ saniori conspirat hactenus*: Quia, quamvis motores secundi non moveant sine primo, ideoqué egeant alio præmovente ac prædeterminante, tamen hæc determinatio motoris primi & ipsa nullam affert necessitatem, nisi consequentiæ, quæ non tollit contingentiam, nedum libertatem, cùm non mutet in naturis contingentibus, voluntarievé agentibus, modum agendi, quoniam Deus, qui est natura naturans, & causa prima, ita utitur ministerio naturæ naturatæ, & causarum secundarum, ut eas minimè destruat, sed cuique suam conditionem, proprietates, vires, ac motus, ut plurimùm relinquat, per necéssarias causas agens necessariò, per contingentes contingenter, per naturales naturaliter, per voluntarias voluntariè, quomodo fruges v. g. crescere vult Deus, & horsum ex montibus decidere pluviam, pluviam irrigare terram, solem iterum è terrâ haurire pluviam, haustam κυκλογενέσει redire in nubes, verùm sine ullâ vi per naturam, homines item idem vult deliberare atque eligere, verum illud

illud ſine neceſſitate, hoc ſine coactione. Contra veteres Phyſicos, & Stoicos, quorum illi libertatem hominis catenâ ferreâ atque inſolubili fati, connexionequé cauſarum, devinxerunt, hi connexionem, atque, ut ita dicam, cóncatenationem neceſſariam cauſæ primæ cum ſecundis, & ipſarum ſecundarum inter ſe, introduxerunt, ita ut nec prima cauſa aliter ciere poſſet, quàm ut ſecundæ cauſæ feruntur, nec voluntas hominis aliter agere, quàm ut impellitur à præcedentibus cauſis. Utrique non tantùm ἀφυσικῶς, ſed etiam ἀθεολόγως. Ἀφυσικῶς Phyſici caſci. Cùm enim operum naturæ quædam ſemper, alia frequenter, nonnulla nec ſemper, nec frequenter, fiant, non omninò omnia fieri neceſſariò ſupponendum eſt, ſed quædam contingenter, idqué vel ob materiam, quæ contingentiæ, vel ob voluntatem, quæ libertatis cauſa, quæ libertas haud ſervatur, ubi intercedit neceſſitas, ſiqué, quemadmodum cauſæ ſecundæ, purè naturaliter agentes, ad certos ac definitos effectus producendos ordinantur, ſimiliter cauſæ ſecundæ voluntariè agentes ad eoſdem, non ad diverſos, & varios, atque etiam oppoſitos, contrarioſqué. Scilicet naturaliter agentia agunt vi naturæ, abſque deliberatione, agunt eodem modo ſemper, nec poſſunt ſuſpendere actionem admotâ materiâ, enimverò agentia volun-

tariè

tariè cum deliberatione, diſſimiliter, atque cum ſuſpenſione actionis, quomodo ignem admoto ferro videas non non urere naturaliter, fabrum imponere ferrum igni voluntariè, ignem eodem modo furcam facere, fabrum diſſimiliter, ignem uſque urere, neque ſuſpendere poſſe actionem, quam poteſt faber, qui vel jam facit, vel alio tempore Æquè ἀφυσικῶς Stoici, veterum Phyſicorum germani fratres, quia non, ut maximè cauſæ ſecundæ, quæ ſuſtentantur à primâ, neceſſariò agerent omnes, ocyùs & prima ſuſtentans, quoniam neceſſitas illa non eſt abſoluta, ſed Phyſica, ideoqué Deo ſubjecta, & hactenus conditionalis, nec, concludentior in voluntariè agentibus, quàm ſi dixis, ignis admotus materiæ combuſtibili neceſſariò urit, quare à fabro neceſſariò admovetur. Neque verò ἀφυσικῶς tantùm phyſicantur utrique, ſed & ἀθεολόγως, quia juxta doctrinam Eccleſiæ cauſa prima, hoc eſt, Deus, non pendet ex ſecundarum cauſarum naturâ, ſed cauſæ ſecundæ ex primâ, quæ ſicut reſpectu inferiorum cauſarum ſunt moventes, ita reſpectu ſuperiorum motæ, liberè haud raró utrinque, quomodo doctorem videmus docere diſcipulum, diſcipulum diſcere à doctore, utrumque liberè, & illum & iſtum, & iſtum & illum. *Cum Aſtronomiâ & Aſtrologiâ ſaniori conſpirat hactenus*: Quia, ut aſtra ne-

necessitate quâdam, sibi à primo creatore inditâ, agant in sublunaria omnia, quoad motus eorum naturales & necessarios, conqué venienter etiam in hominem, quoad actus hominis, ipsi cum bestiis communes, quales, accretio, concoctio, nutritio, sensio, appetitio, tamen non item in actus humanos, qui in solidum pendent à libero hominis arbitrio, ideoqué cogi, & fato astrologico impelli nequeunt, vel ideò, quòd omnis actio à fortiori, spiritus autem noster immortalis fortior corpore astrico. Quòd si vaticinio astrologico interdum respondent actionum eventus, prædicti cum formidine oppositi, per accidens id fit. Quemadmodum enim, qui assiduè jacit aleam, vel talos figit, is aliquandò seniones, aliquandò Venerem jacit, sic cùm millies mentiatur astrologus, quid mirum, si semel verum dicat. Neque vel hilum pilumvé valet in oppositum, quòd primo non movente, hoc est, cœlo, quod primum movens corporeum, cætera non videantur posse movere, perqué consequens nec voluntas! Sicut enim, qui cylindrum v. g. protrudit, dat quidem principium motus, ipsam interim volubilitatem non dat: Sic nec cœlum volibilitatem, nedum volitionem, quæ à causis propriis & proximis, non à cœli influentiâ. *Cum Politicâ saniori conspirat hactenus.* Quia, utut per leges

ges civiles homo civis perdat quadamtenus libertatem facti, quoad actus imperatos, propter impedimentum, quod inter facultatem, & actum externum facultatis, interjicitur, quod efficit, quò minùs tantum possit facultas, quantum cupit, retinet tamen in illâ ipsâ impedientiâ libertatem facultatis, quæ semper, quoad actus elicitos, in suo sinu libera manet, suæquè spontis, ex se determinata intrinsecè, ut incoacta ita incogibilis ut sic in eligendo altero oppositorum. Contra maleferiatos atq;conciliatos Epicureos, qui sic cavillabantur: Libertas arbitrii vel est bona, vel mala: Si mala, tunc malus foret Deus, qui est ipsa libertas, damnandusquè, quòd nos fecit liberos: Sin bona, cur ergò principes nos variis legibus ligant, neque permittunt nos vivere ad libitum? Vel enim Deus, vel ipsi, errant: Non Deus: Quare ipsi. Quasi verò ideò leges civiles latæ sint, ne utamur libertate, & non potiùs, ne abutamur. Neque enim ex quocunque operationis sive motus impedimento libertas nostra æstimari debet, cùm omnes cogamur subjecti esse majestati & legibus, verùm ex certo, eoquè derogatorio libertatis, quale impedimentum, quod vocant, externum absolutum, non arbitrarium, quale leges, quæ non absolutè impediunt motum, verùm mediante interquè veniente electione

nostrâ,

noſtrâ, quomodo qui prohibetur pœnis propoſitis, ne omnia, quæ vult, faciat, non opprimitur ſervitute, verùm regitur ac ſuſtentatur. *Cum Logicâ denique ſaniori conſpirat hactenus*: Quia enim homo non tam ideò dicitur liber, quòd ſit indifferens ad ea omnia, quæ per Intellectum Practicum proponuntur voluntati, cùm ſummum bonum huic oblatum non poſſit ab eâ reſpui, quàm quòd ratione præditus valeat judicare finem, atque indagare media, deque his ratiocinari, unumque ex iis præ altero eligere. Contra Logicaſtros, bis malè Logicantes in contrarii evictionem. I. Quòd ſi, inquiunt, id eſt in nobis, cujus oppoſitum eſt in nobis, & id, cujus oppoſitum non eſt in nobis, non erit in nobis: verùm oppoſitum ejus, quod eſt eſſe in nobis, eſt non eſſe in nobis, & hoc non eſt in nobis: Quare nec id, quod ponitur eſſe in nobis, erit in nobis! Quaſi verò, τὸ eſſe in nobis, ſemper accipiatur ὡσαύτως, & non aliâs pro libertate arbitrii, aliâs pro eo, quod nobis competere natum eſt, atque in nobis reperiri, iterum, cùm accipitur pro libertate arbitrii, pro facultate, cui libertas competit, capiatur ſemper, & non etiam pro objecto libertatis, circa quod verſatur, quæ hîc ſophiſticè confunduntur, voce aut phraſi eâdem ſumtâ, modò in uno, modò in altero ſenſu, per pluri terminium, contra canones

nes syllogisticos. II. Quòd si, inquiunt, voluntas liberè agit, vel id ei competit, dum est determinata, vel dum est indeterminata: Non hoc, quia tunc non agit: Non illud, quia dum est determinata pro unâ parte, non ampliùs est libera ad utrumque oppositum, nec motor movens, sed motus, visqué patiens, non agens, ut quæ ab aliquo agente contrahatur ac determinetur: Quare non agit liberè! Quasi verò voluntati non competat libertas,& antequam præeligit, & dum præeligit: Antequam præeligit, quo in articulo quamvis non agat, valet tamen agere, liberéqué, quam velit, partem præeligere: Dum præeligit, quo in punctistitio liberè facit, quod facit, nihil in contrarium operante determinatione, ut quæ necessitate careat, ortum ducens à variâ hominis constitutione, qui, si probus, determinatur ad agendum à rectâ ratione, si improbus, à depravatâ ratione, si semi-probus semi-improbusvé, non à ratione, verùm ab appetitu sensus, quæ constitutio in hominis utique facultate,minimùm ratione principii,quorum autem principia sunt in nostrâ potestate, ea ipsa in nostrâ potestaté sunt,saltem virtualiter, atq; evenienter.*Vt rem mittam in compendium verborum,tractat de Libertate Arbitrii & Theologus, & Metaphysicus, & Physicus, & Ethicus, verùm* ἄλλως καὶ ἄλλως:

λως: Theologus non tam disputat, quid sit libertas illa, quàm quæ sit ejus conditio in spiritualibus: Physicus ostendit, quòd sit, & quid sit: Metaphysicus de eâdem agit, quando rerum contingentiam explicat, cujus fons & radix causarum rationaliũ libertas, absque quâ foret, nulla propriè esset contingentia: Enimverò Ethicus non solùm considerat, quòd sit aliqua ejusmodi libertas in nobis, & quid illa sit, verùm etiam, quarum illa sit rerum, & an in intellectu, an verò in voluntate, & si qua sunt generis congeneris.

CAPUT *XXXVI.*

De tertio Fonte Morali Actionum Elicitarum. persuade Phantasiâ. quam Cogitativam & Æstimativam sive Existimativam nuncupant Averroistæ, verùm inconsulto Apolline Philosophico.

Tertius Fons Moralis Actionum Elicitarum est Phantasia. cujus ἴδιον ἔργον, proprium munus, non tantùm res externas, sensibus perceptas, etiam absentes, cognoscere, easqué componere & dividere, licet non eodem, quo objecta fuerant in sensibus externis, modo, cùm aliâs, quæ percepta fuerant seorsim, conjungat, quæ conjunctim, dividat, verùm etiam de rebus, ex-

ternis sensibus perceptis, formare notiones boni ac mali, eâdemqué judicare, convenientiané sint objecta, an inconvenientia, mediantequé hoc judicio movere affectus objecti boni vel mali, quasi per intellectum respectivè passivum. Dico quasi per intellectum respectivè passivum, quia enim phãtasia in homine similis intellectui, hoc est, æstimativæ & cogitativæ potentiæ ejus, vel quia immediatè inservit intellectui suis operationibus per rationē castratis, vel quia ita eminet inter omnes vires sensitivas internas & externas, itaqué alios omnes sensus excedit, ut respectu illorum videatur esse intellectus quidam: Sed similis scilicet, non eadem, tum quia æstimatio propriè dicta est animæ rationalis, & quasi quoddam commune genus ad intelligentiam, scientiam, sapientiam, prudentiam, artem, & opinionem, eliciens species, cognitionemqué specierum non sensatarum, ex speciebus ac cognitione formarum sensatarũ, v.g amicitiã, inimicitiã, quæ dicuntur species nõ sensatæ, quia formæ earum non sunt sensibiles sensibus externis, ut sunt formæ v.g. colorum, um quia per cogitativam in nobis percipienter percipimus individua omnium prædicamentorum distinctè, ut hanc substantiam, hanc vel illam quantitatem, non sic per phantasiam. Contra Averroëm, & sequaces, qui post sensus externos duas po-

nunt

nunt potentias ſenſitivas perceptivas tantùm, putà ſenſum communem & cogitativam, totidemque retentivas tantùm, putà imaginativam & memorativam; ſive phantaſiam & memoriam quod τετράςοιχον Philoſophicum inventoribus ſuis remittimus, cum Nota BenèPhiloſophico.

Caput. XXXVII.

De quarto Fonte Morali Actionum Elicitarum, Appetitu, quem vocant, Irrationali ſive Senſitivo, ejuſque Motionibus ſeu Affectibus, & quoad Ὀνοματολογίαν *Nominalitatem, & quoad* Πραγματολογίαν *Realitatem.*

Quartus Fons Moralis Actionum Elicitarum eſt Appetitus Irrationalis ſive Senſitivus: Irrationalis, quia licet ſit rationalis per œconomiam in ſubjecto homine, hoc eſt, licet ſit aptus natus in eo obedire rationi, non repugnare rationi, tamen eſt irrationalis de ſe, ſive de naturâ ſuâ atque eſſentiâ, ut qui ſubindè reſponſet rationi: *Idem Senſitivus dicitur*, quia ſicut voluntas rationem, ita hic appetitus ſibi relictus ſenſum ſequitur in ſuis motibus. *Motus hi appetitus ſenſitivi Affectus dicuntur, de quibus multifarii agunt artifices, agit Theologus, agit Phyſicus, agit Politicus, agit Medicus, agit*

Rhetor, *agit Ethicus denique* : *Theologus*, cùm de bonitate pravitatequé functionum humanarum sermocinatur: *Physicus*, quatenus hi motus accidunt certæ speciei corporis naturalis, animæqué appetentis naturales sunt affectiones: *Politicus*, quatenus cōsideratur in legibus cōdendis, interpretādis, jureq; adeò reddendo & dicundo, erratisquè emendandis vel remittendis, pacatoné, an turbato ab affectibus animo, quid sit factū: *Medicus*, quatenus ad tuendam valetudinem, si adsit, restituendā, si absit, faciunt, ad quietem revocati cum Galeno, qui gloriatur, se quotannis ægros nō paucos sanâsse hoc alexiphatmaco: *Rhetor*, quatenus faciunt ad movendos atq; incitandos potenter animos auditorum sive sit suadendum quid, sive dissuadendum: *Ethicus*, quatenus ad virtutis mediocritátem, cujus sunt objectū, & materia interna, redigēdi veniūt. Scilicèt res eadem sub diversas cadere est nata disciplinas, quà illarū objectū est materiale, licet quà objectū formale, non cadat nisi sub unam, v.g., affectus ut sic sub Ethicam, de quibus ea & in quos proximiùs intimiusqué inquirit, tùm quia numerantur inter principia ac causas actionum humanarum, tum quia in his cicurandis atque domandis, dirigendis atque corrigendis, excubat virtutis vigilia, quæ cum suis actionibus argumenti utique Ethici, tum quià sic nescio quomodo meliùs animadvertere est multò di-

discrimen inter virtutes & affectus, ex quibus illæ ad primam speciem qualitatis pertinent, hi ad tertiam. Triverbio, affectuum naturalium theoria Physicæ germana est, earundem praxis variarum disciplinarum, interqué eas jure domestico & singulari nostræ. *Nomē sive nominalitatē vocis si spectes, Græcè Philosophantibus motus hic appetitus sensitivi* ὁρμὴ *Impulsus sive Impetus*, πάθος *Passio sive Perpessio*, ἦθος, *Mos sive Cōsuetudo certa, Latinè Philosophātibus, Stoicè Perturbatio & Ægritudo, Academicè Affectio, Peripateticè Affectus, appellatur.* ὁρμὴ, *Impulsus sive Impetus*, à commotione, quia incitat, impellit, trahit, rapit hic motus. πάθος, *Passio sive Perpessio*, quia subjectum suum variè afficit, movet, mutat, inclinat, sistit, avertit, adeoqué pati facit, ita tamen ut agat quoque. *Neque enim affectus meræ passiones sunt, sed ex actionibus & passionibus simul misti. Passiones sunt affectus.* I. Quatenus appetitus movetur ab objecto cognito. II. Quatenus idem appetitus, ab objecto cognito excitatus, suum ipsius actum in se recipit, id quod pati Philosophi appellant, verùm translato patiendi vocabulo, cùm hoc pati potiùs sit perfici, quomodo aërem pati dicūt, cùm illustratur à sole, atqui τὸ pati propriè dictum est mutari in deterius, non melius. Certè (ut maneam in hoc circo,) qui dolet, veriùs in comparatione patitur, quàm

qui lætatur, quomodo generationemque nuncupamus eam transmutationem, quâ quid ex deteriore fit melius, corruptionem contrà, quâ ex meliore deterius, utut omnis interim corruprio fit cum generatione, omnisqué generatio cum corruptione, similiterqué passio cum actione qualicunque, & contrà. III. Quatenus cor reliquumqué corpus, spirituum adminiculo innaturali mutatione afficitur, sanguine nunc ad externas & extremas corporis partes sese effundente, nunc ad internas recurrente, tanquam ad arcem salutis. *Actiones sunt affectus*, quatenus appetitus, ab objecto cognito excitatus, hujusmodi motus in se ciet ac producit, quæ productio quædam actio est haud dubiè. Agit agit siquidem appetitus, quando v. g. amat, quia ciet actum, agit agit, quando odit, ob geminam causam & tamen quoque etiam patitur, quia afficitur utrinque. *Sed universe interim affectus magis sunt passiones, quam actiones*, quia passiones in his motibus manifestiores sunt, quàm actiones. Licet enim ex parte objecti occasionantis sint tantùm actiones, tamē ex parte facultatis occasionatæ sunt primò passiones, quatenus videlicet facultas movetur, mox actiones, quatenus eadem facultas, persuade appetens, ab objecto cognito proritata aut irritata mover, actumqué suum in se admittit, respectu verò corporis, tantùm passiones, ut quod se habeat

merè

merè paſſivè, neque moveat, ſed moveatur. Ut ita ratio formalis affectuum in paſſione potiùs quàm in actione vertatur. Etenim actualis propenſio ad proſequendum bonum, & perſequendum malum, non eſt affectus, neque activa corporis ad proſecutionem vel perſecutionem incitatio, verùm mutatio, quæ ex hâc inclinatione oritur in facultate appetente, ſubjectoqué ejus corde. Quamvis non eadem omnium affectuum iterum heic ſit ratio & natura. Nam qui rationem vel antevertunt, vel evertunt, & evirtuant, præcipuo quodã jure paſſiones appellari merentur, cùm ab iis ducatur & rapiatur quodammodò appetitus, at qui ſequuntur rationem, eiqué ſe malaciſſandos permittunt, neſcio quomodo magis ad actionum naturam videntur accedere. Ἦθος *hinc, hoc eſt, Mos ſive Conſuetudo certa*, quia vocabulum τοῦ ἤθους, non tam morem, quàm moris proprietatem, ſignat, id eſt, uſum ac conſuetudinem vitæ bonæ aut malæ, diſtinctam ἀπὸ τοῦ ἔθεως, con ſuetudine quâvis in rebus quibuslibet. Propriè propriè ſiquidem ἦθος mores ſignificat, ex quibus hominum animi cognoſcuntur, v. g. ex bonis operibus virtuoſi, ex malis vitioſi. *Quo loco in tranſitu notandum intergerinum diſcrimen inter τὸ πάθος καὶ ἦθος*. Scilicet τὸ πάθος ſignificat affectum in genere, ſive ſit mitior, & mitificet, ſive concitatior, & concitet, τὸ ἦθος verò qua-

lemcunque affectionem, à quâ ἔθος, quomodo πάθος v.g. ira, ἦθος iracundia, ἔθος irascentia, sive consuetudo irascendi. Scaliger aliquis diceret, πάθος καὶ ἦθος non solùm gradibus differre cum Fabio, ut πάθος sit ἦθος vehemens, sed ipsâ οὐσίᾳ, ita ut τὸ ἦθος sit principium agendi, τὸ πάθος verò patiendi, quomodo v.g. qui perturbat, ἦθος habet, ut iracundus, qui perturbatur, πάθος, ut invidus. Atque adeò, quanquam in omnibus affectibus sit perturbatio, tam iis, qui perturbant alios, quàm iis, qui ab aliis perturbantur. tamen qui propriè loquuntur, ita dicunt, ut ἦθος exeat ad actionem, πάθος verò ad passionem, sive receptionem actionis, ideoq; τοῦ ἤθους sit fundamentum. Ita, quando video v.g. miserũ, patior & compatior, atq; ea est misericordia, hoc est, πάθος, quæ misericordia gignit munificentiam, atq; hæc ἦθος. Sic patior acceptâ injuriâ, hoc parit fortitudinem ad depulsionẽ, ἦθος igitur fortitudo, πάθος receptio sive acceptio injuriæ. Hactenus Scaliger ille aliger. *Stoicis motus hic Perturbatio & Ægritudo audit.* Bis malè, quia perturbatio nomine ipso vitiosa, ut quæ malaciam & tranquillitatem animi turbet, sicut & ægritudo, quæ id in animo, quod ægrotatio in corpore: Atqui vox requiritur, quæ denotet affectum intra modum, qualis nec illa, nec ista. Quam in rem sic pertinentur Conradus Hornejus: Per affectus

ctus animi inquit, sæpè tantùm commotio & permotio ejus denotatur, sine exorbitantiâ, & sine impetu excurrente, non rarò cum exorbitantiâ, atque impetu excurrente, maximè si non tam affectus, quàm perturbationes animi, dicas. Sed scilicet aliud motus ipse in se, aliud exorbitantia ejus, aliud v. g. odium simpliciter, aliud odium hujus vel illius rei, quæ res naturâ distinctissimæ. Quid enim ad esse, atque naturam motus, quà est motus, non quà motus talis vel talis, si exorbitet, aut non exorbitet, cùm tam sit animi motus, quando malè quicquam metuitur, quàm cùm benè, quando pravè quicquam amatur, quàm cùm rectè? Utrumque utrumque enim est metuere, utrumque amare, utrumque etiam metuere, & utrumque amare, immutat animum cum corporis aliquâ alteratione, excitante dolorem, vel voluptatem. Omnes ergò animi motus, sive excurrant, sive non, conveniunt inter se, quà motus sunt, & quatenus habent, quæ per se ad essentiam motus spectant, quòd verò excurrant, id competit eis, non quà motus sunt simpliciter, sed quâ motus vitiosi. Ut ita vocabulum perturbationis & ægritudinis non tam affectum ipsum solum, quàm simul exorbitantiam aliquam denotet, nec purum putum affectum, sed affectum vitiosum. Hæc ille. *Academicis & Platonicis Affectio, Peripateticis Affectus*, quarum vo-

M 5 cum

cum utraque æquivoca, ut quæ præter affectionem sive affectum animi denotet etiam affectionem sive affectum corporis, v. g. morbum, sed æquivocabilior & æquivocatior interim altera, nempè affectio, ut quæ præter utrumque significatum artificialiter connotet afficientiam cœli & astrorum. *Sin rem sive realitatem vocis spectes, ut sic definißis sanè motum hunc appetitus sensitivi*, secundum veteres Academicos, quòd sit motus animi rationis expertis, alicujus boni vel mali gratiâ, secundum Platonicos, quòd motus animæ sine ratione, natus ex bono aliquo, aut malo, secundum Peripateticos, quòd mutatio animi, cum voluptate aut dolore complicata, motus, inquam, appetitivæ virtutis sensibilis, ab imaginatione boni vel mali, cum Damasceno, vertens in persecutione boni, aut fugâ mali, cum Thomâ. *Meo bono periculo Affectū sic definiendo definieris in terminis: Affectus est motus appetitus sensitivi in corde, cum aliquâ mutatione non naturali corporis, ex apprehensione boni vel mali, mediantibus spiritibus & humoribus ortus, illius consequendi, hujus vitandi gratiâ.* Quâ definitione signanter signatur, præter ejus genus, etiam subjectum, & causa, maximè finalis, quemadmodum eam rem nobis articulatè & distinctim dabit caput sequens.

CAP.

Caput XXXVIII.

Quod Affectus propriè dicti Genusquè Subjectumquè, Causaquè, maximè Finalis, secundum Aristotelismum, Stoicismum, & Galenismum.

JUvat quoque etiam hîc ἀναλύειν, pro captu capitis præsentis. *Definitū est τὸ Πάθος, Affectus. Definitur Genere, & Differentiâ Specificâ. Genus Affectus est, non Naturalis Animæ Facultas, non Habitus Naturalis Facultatis, verùm Motio ejus sive Motus. Non Naturalis Animæ Facultas.* I. Quia recipitur in eâ, estquè affectio ejus, sive commotio ejus, media inter facultatem & habitum. Ut enim per naturam v.g. præditi sumus facultate ridendi, postea ridemus, aliàs ex facultate, aliâs ex habitu, ita & à naturâ, & per naturam, præditi sumus facultate concupiscendi atque irascendi, postea concupiscimus & irascimur, aliâs ex facultate, aliâs ex habitu. II. Quia falcultas pertinet ad secundā speciem qualitatis, affectus verò ad tertiam. *Non Habitus Naturalis Facultatis.* I. Quia nullus affectus, ut genus, de habitu dici potest. II Quia affectus naturæ ventrem quasi partus ejus sequitur, habitus autem comparatur aliquâ operationum repetitione, Theoreticus studio & disciplinâ, Practicus more & consuetudine, Pojeticus exercitatione in ef-

ficiendis operibus artis. III. Quia affectus ineſt omnibus, non tantùm hominibus, ſed etiam beſtiis perfectis, non item habitus. IV. Quia affectus eſt ſubitus & repentinus motus animi abſque προαιρέσει ſive conſilio, non item habitus, ut in quo partim τὸ λογικὸν habitet, partim τὸ λογιστικὸν, illud in habitibus intellectualibus, hoc in moralibus & artificialibus. Atque hinc adeò eſt, quòd ab affectu dicimur aliquo modo κινεῖσθαι commoveri, quoniam illo animus alteratur nonnihil, & quaſi mutatur, ab habitu verò διακεῖσθαι καὶ διατίθεσθαι, aliquo modo diſponi, ἢ ποιοί τινες, cujuſdam modi, hoc eſt, apti & idonei ad aliquid contemplandum agendum & efficiendum fieri. V. Quia ab habitu laudamur, vel vituperamur, ab affectu non item, cùm per ſe ſit quiddam indifferens, id eſt, nec bonum, nec malum, niſi rectè aut ſecùs gubernetur. Quatenus namque affectus eſt motus naturalis, ut ſic nec laudatur, nec vituperatur, niſi quid moralitatis, hoc eſt, moralis vel moderationis vel immoderationis acceſſerit, ſive illud ſit à naturâ, ſive ab aſſuefactione. Quamvis enim dentur quidam affectus, qui ſint laudabiles, ut verecundia, nemeſis, miſericordia, tamen non tam ſunt tales propter ſe, quàm propter modum, quòd earum ſit aliquis modus, neque ἁπλῶς tales, ſed πῶς, quomodo odium & malignitas vituperioque dignæ. VI. Quia affectus

ctus pertinet ad tertiam ſpeciem qualitatis, habitus verò ad primam. *Sed Naturalis Facultatis Motio ſive Motus*, ſive affectum conſideres Phyſicè, ut motum cordis innatum, ad uſum naturalem determinatum, contradiſtinctum à pulſu cordis, ſive Ethicè, ut motum cordis acquiſitum, ad uſum moralem determinatum, ſaltem determinabilem, ut eo mediante animus noſter commoveatur, v. g. gaudendo, amando, deſiderando, iraſcendo. *At qualis Motio ſive Motus, Immanēs, an Tranſiens?* Immò verò immanēs, quia enim in eâ facultate recipitur, ut in ſubjecto, à quâ manat, ut à cauſâ efficiente, id quod proprium actionis immanentis, quæ ita intra agens manet, ut ad aliud extra agens objectum non referatur, in quod tranſeat, quaſi in ſubjectum aliquod, diſtinctū à ſuppoſito, quod agit, vel ſaltem quaſi in diſtinctam ſuppoſiti partem à parte eâ, quæ in eo eſt activa, qualis ſenſatio, ſive actio ſentiendi, quæ recipitur in parte organicâ corporis, non in animâ, à quâ fit, cùm contrà actionis tranſeuntis ſit proprium; quòd terminetur in ſubjectum re diſtinctum ab agente, qualis actio calefaciendi ab igne, quæ terminatur in aquam, vel ferrum. Objiciendo objiciat quis, affici eſſe proprium materiæ, facultatem non eſſe compoſitam ex materiâ, ergò in eâ affectum non habere locum! Reſpondeo cum Thomâ, affici ſive pati, ſecun-

M 7 dum

dum quod est cum transmutatione & abjectione, id verò proprium esse materiæ, non item affici, vel pati, prout importat receptionem solam, quomodo potestque esse cujuscunque existentis in potentiâ, & consequenter quoque etiam animæ, ratione potentialitatis cujuscujus, secundum quam ei convenit recipere, hoc est, afficiquè, patiquè. *Differētia Specifica Affectus sumitur à Subjecto ejus, & Causâ, maximè Finali. Subjectū Affectus, persuade Inhæsionis, duplex est, ut Quod, & ut Quo. Subjectum Inhæsionis Affectus ut Quod, iterum vel Negativum est, vel Positivum. Negativum Subjectum Inhæsionis Affectus ut Quod est Deus & Planta exclusivè. Deus*, tum quia in eo non sunt organa affectuum propriè dictorum, tum quia hi ad mediocritatē revocādi, τὰ πάϑη autē, ad mediocritatem redigenda, Deo appingere, aut affingere, non tantùm ἀϑεόλογον, sed etiam ἀφιλόσοφον. Dico affectuū propriè dictorum. Ἀναλογικῶς siquidem atque impropriè eos etiam Deo tribuimus, quomodo Deum v. g. irasci facimus, pœnitere, misereri per metaphoram, atque ad humanum apprehendendi ac considerandi modum. Nos enim, cùm omnia agamus affecti affectibus, ideò supernis agentibus similem agendi modum attribuimus, verùm per quandam eminentiam, ut hîc Deo, in quo affectus nihil aliud sunt, quàm actus divinæ voluntatis, qui-

bus

bus aliquo modo assimilant affectuum humanorum actus, quatenus perfectionem includunt, quomodo etiam alia Deo assignamus, uti audire, videre, de loco in locum progredi, manu uti, quæ sunt sensuum & locomotivæ. Alii dicunt, affectus in Deo esse, non secundum passionis affectum, sed secundum rem; sive similitudinem effectus. Næ pertinenter! *Planta*, cùm ob alias rationes, tum quia affectus sequitur sensum, estqué partus appetentis facultatis, ideoqué non diffunditur infra animalia, & per consequens nec ad plantas. Quamvis enim quædam arbores rerum accessum sensu percipere videantur, illisqué appropinquantibus ramos constringere, recedentibus explicare, reperiantur quin immò plantæ, se invicem amantes atque appetentes, ut palmæ mares & fœminæ, item fugientes se invicem, atque odio persequentes, ut quercus & olea, hæc & cucumis, vitis & brassica, tamen in has non cadiscunt nedum cadunt affectus propriè dicti, nisi fortè per sentiendi facultatem, quam cum animalibus aliquo modo communem habent, cùm sint zoophyta, verùm obscuriorem scilicet; aliarum plantarum sympathiis atque antipathiis, amoribus, inquam. & odiis, quorum origo non à sensu, sed à peculiari temperamento, à categoriâ affectuū hâc virgulâ sequestratis, vel ideò, quia veri & germani affectus, prævio sensu eliciti,

as-

assuefactione mitescere, immò deponi possunt, id quod in sympathiis & antipathiis planetarum non fit. *Positivum Subjectum Inhæsionis Affectus ut Quod, est in genere Animal, in specie Bestia & Homo, etiam Infans, etiam Puer. In genere Animal*, quia affectus accidit certæ speciei corporis naturalis, putà animali, non omni illius speciei indifferenter. *In specie Bestia.* I. Quia in bestiis sunt causæ affectuum, anima videlicet sentiens & appetens, suis cum requisitis, quare & affectus, quia positis causis ponibilibus nonnon ponuntur effecta. II. Quia in iisdem principia & post-principia affectuum, hoc est, voluptas & dolòr passivè. III. Quia in iisdem signa atque opera affectuum. IV. Quia in iisdem species affectuum, τὸ irasci, inquam, amare, odisse, lætari, tristari, metuere, sperare, desperare. V. Quia, si affectus non caderent in bestias, tunc procul dubio id inde foret, quia sejungi à rationis usu haud possent: Atqui falsum consequens, cùm in infantibus etiam ante rationis usum deprehendantur: Ergò & antecedens. Contra Stoicos, acutum sapientes in obtuso, qui ajebant, bestiis quidem competere motiones illas primas, quæ in homine antevertunt consultationem, affectus verò minimè, at eorum vice in iis reperiri, feritatem, rabiem, incursionem, quæ nonnisi per metaphoram affectus nuncupentur, affectionesqué tantùm

tùm ſint affectibus ſimiles. Scilicet ſic obargumentabantur Stoici: Animalia, quæ non valent ignoſcere, illa nec valent iraſci, quare nec affici. Febriculoſè! Dantur dantur ſiquidem ſubjecta, quæ contrariorum ſunt incapacia, quomodo ignis v. g. calidus, qui tamen frigidus eſſe nequit, glacies contrà frigida, quæ tamen calida eſſe neſcit. Ne dicam beſtias & ipſas ignoſcere, ut ſine ratione, ita non ſine imaginatione, quomodo canis ab hero percuſſus non mordet, mordet percuſſus ab ignoto, illi igitur ignoſcit, huic non item. Inſtant Stoici, affectus eſſe rationis depravationes, ideoquè non cadere in beſtias rationis expertes. Næ convenienter ſuis hypotheſibus, ſed non theſi veritatis. Conſtat quippè affectus per rationem reduci poſſe ad mediocritatem, ſaltem in homine, ita ut amicè conſentiant rationi, eiquè tanquam inſtrumenta ſerviant ad præclaras & homini ſalutares actiones, cujuſmodi ſunt, bonorum proſecutio, & malorum fuga. Excipiat forte-an Stoicus, ut id genus hominum eſt exceptivum: Quòd ſi affectus quadrant in beſtias, ergò & moderatio affectuum ſive mediocritas, quare & virtus moralis! Regero, ut moderatio in eas cadat materialiter, quomodo videmuſquè etiam ferociſſima domari ac mitigari animalia, leones, urſos, elephantos, equos & tauros ſilveſtres, non tamen cadit formaliter, perſuade ſub formalitate morali,

tum quia moderatio illa non est à ratione propriâ & internâ, sed alienâ & externâ, nempè domantis & domitantis, tum quia finis ejus non est honestum, sed hominis commodum & compendium, tum quia non proficiscitur ex προαιρέσει, sed ex phantasiâ tantùm forti, & memoriâ sensitivâ. Taceo, quòd moralis virtutis ratio formalis non consistat abscissè in moderatione affectuum, sed hæc ipsa moderatio potiùs sit effectum & consequens virtutis moralis, quâ de re infrà in formâ ejus. *Item Homo, ad Hominem Infantem & Puerum usque inclusivè,* cùm ob easdem rationes, quæ hîc commilitant, quia in eis se produnt & promunt bonâ fide causæ affectuum, principia & post-principia, signa atque opera eorundem, necnon species, tum quia affectus ante usum rationis non sunt distincti specie ab iis, qui post usum rationis, quare nec in homine infante, puerové. Neque quid proficit in contrarium, quòd affectus sint materia virtutum & vitiorum moralium, hæc autem non sine suâ formâ, quare non sine virtutibus & vitiis, cùm tamen & illarum & horum pueri infantes sint incapaces per ætatem. Ad quam difficultatem facilitando respondeó, materiam virtutum, hoc est, affectus, quà tales, id est, quà virtutibus vestiendos, competere quoque etiam pueris infantibus potentiâ, etiamsi virtutes ipsis nondnm competant

petant actu. Virtus siquidem cum affectu non connectitur, nisi in homine, virtutis non tam capabili, quàm capace. Quare labascit consequentia, minimùm erubescit, quoniam affectus sunt quidem materia virtutum, circa quam versatur τὸ formale earum, verùm in subjecto, non subjicibili, sed subjectivo. Quod attinet rationem, sumtam à correspectu & coaspectu materiæ ac formæ, ea verò vera de materiâ & formâ propriè dictis, quæ nonnisi substantiarum corporearum, à quibus abscinditur virtus, quæ quid spirituale moraliter. *Subjectum Inhæsionis Affectus ut Quo, & ipsum vel Negativum est, vel Positivum. Negativum Subjectum Inhæsionis Affectus ut Quo est Facultas Cognoscens, sive Mens Stoicorum, & Facultas Appetens, sive Voluntas Scotistarum. Facultas Cognoscens sive Mens Stoicorum*, qui affectus statuebant esse opiniones & judicia, ac proindè ad cognoscentem facultatem referebant. Ἀφιλοσόφως! I. Quia affectus, γνησίως sic dictus, in objectum fertur, ab eovè aufertur, non sub ratione veri aut falsi, id quod facultatis cognoscentis, verùm sub ratione boni aut mali, id quod facultatis appetentis. II. Quia maxima vis est affectus in corpus animalis, quod inde alteratur vehementissimè, hujusmodi autem alteratio non potest proximè esse á facultate cognoscente, sed ab appetente. Neque enim vel mens vel phan-

tasia

taſia per ſe, tanquam immediata & proxima cauſa, poteſt movere ſanguinem, aut ſpiritus, hisqué inſtrumentis alterare corpus, verùm inter eas & effectum intercedit appetitus, qui, dum proſequitur vel fugit objectum, tanquam miniſtros aſſumit ſanguinem & ſpiritus, quos vel in objecti emittit occurſum, vel ad interiora revocat. Cùm enim magna ſit in corpore συμπάθεια inter partes ejus corporeas invicem, quidni quoque ſit inter has & facultates animæ materiales, qualis appetitus ſenſitivus. III. Quia facultas cognoſcens in cerebro reſidet, in quo affectus bonâ fide poni nequit, quia ibi vigent operationes & facultates, quæ affectui adverſantur, judicium videlicet & ratio, eadem verò facultas actiones pugnantes eodem tempore non producit. IV. Quia affectus ſequitur actum facultatis cognoſcentis, ideoqué aliquid poſterius eſt actu facultatis cognoſcentis, quare non ejus actus, & per conſequens, nec opinio, nec judicium, tum quia definitione & ſubjectis differunt, quod affectus cor, opinionis & judicii cerebrum, quæ concipi nata ſine ullo motu cordis, non item affectus, tum quia opinio ſemper languida, affectus verò modò vehementior, modò languidior, pro vario corporis temperamento, vehementior & intenſior in humoribus calidis & ſiccis, languidior ac remiſſior in humoribus frigidis & hu-

humidis, tum quia animantibus quidam insunt affectus, sive inclinationes naturales, absque omni deliberatione, ideoqué & opinione, quas στοργὰς Græci vocant, qualis v. g. amor parentum erga sobolem, & sobolis ἀντιπελαργία erga parentes. V. Quia nihil movetur in rem quampiam cognoscendo, aut noscitando, sed appetendo, τὸ moveri verò proprium affectus. VI. Quia actio & facultas semper occupantur circa idem subjectum: Jam verò affectus se manifestat per corporalia organa, cùm sit materialis & organica operatio: Quare non cadit in potentiam intellectivam, cum quâ non est tanta corporis συμπάθεια. VII. Quia nullum accidens reperitur, nisi in suo adæquato subjecto: Atqui bruta & pueri, licet usu rationis destituantur, quâ bruta prorsus carent, nihilominùs affectibus agitantur: Ergò mens non potest esse adæquatum subjectum affectus. Quid multis? Dum Stoici facultatem cognoscentem cum appetente inscienter miscent, eo ipso venatorem & feram, aurigam & currum, sessorem & equum, nauclerum & navigium, præceptorem & discipulos, magistratum & subditos, nō pro duobus, sed pro uno, deputant, per solœcismum Arithmeticum: Arithmeticum autem? Immò Ethicum. Obstagium videtur dictis, quòd affectus videantur oriri ex cogitationibus & opinionibus, ut qui ex iisdem objectis orti

non

non afficiant similiter omnes, & nec amare v.g. faciant omnes, aut semper amare, cùm alium pudor, alium cogitatio, alium satias deterreat, universequé homo perturbatus aliter multò judicet, quàm liber à perturbatione. Quid id mirum autem, cùm actus agentis in patiente sint prædispositi Scholasticorum scito, quomodo videas ignem ex lapide efficere calcem, ex ligno carbonem, vel cineres, vinum alios facere hilares, alios tristes, hebetiores alios, acutiores alios, loquaces sive locutulejos alios, elingues alios, propter dissimile temperamentum, quæ ratio etiam militat in affectibus, qui & ipsi dissimiliter afficiunt propter temperamentorum distemperantiam, quæ diversitatem causatur, uti affectuum, ita cogitationum atque opinionum. Quamvis enim objecta sint eadem, tamen cogitationes de objectis in phlegmatico cholerico melancholico sanguineo possunt esse diversæ, cùm affectus ita sint naturales, ut quodam modo dici possint voluntarii, quia regi aliquo modo possunt voluntatis arbitrio, regi judicio ac ratione, regi usu atque exercitio, atque ut afficiatur judicium ab affectu, non tamen est ipse affectus, non magis quàm ratio ira, licet turbetur ab eâ. Obstaculum quoque videtur dictis, quòd affectus etiam nascantur sæpè ex falsis opinionibus, sintque quiddam opinabiliter atque imaginariè conce-

ptum.

ptum. Verùm hoc obſtaculum ſine obſtaculo ſcilicet. Etſi enim interdum falſis opinionibus excitentur affectus triſtitiæ in Jacobo patriarchâ, falsò nunciatâ morte filii, tamen non ſemper id fit, ſed ſæpè veræ cauſæ ſubſunt, quomodo David nimis quàm verè dolet, allato ad aures tragicò interitu filii Abſolonis. Ut breve faciam: Cùm affectus ſit motio, orta ex judicio boni vel mali, motio verò non ſit judicium, ſed ſequatur judicium, ut umbra corpus, nec pertineat ad facultatem cognoſcentem, ſed ad appetentem, jure nec judicium cenſeri debet, neque ad facultatem cognoſcentem referri, niſi fortè ut ad excitantem & dirigentem. Quamvis enim motio illa, quæ dicitur affectus, non ſit judicium, tamen non fit ſine judicio. Scilicet facultas cognoſcens primò judicat rem, ut veram, vel falſam, mox ut bonam, vel malam. Dum eam judicat ut veram vel falſam, non excitat appetitum, ſed dum eam judicat ut bonam vel malam, non quidem abſolutè, verùm nobis & noſtris, quod ubi fit, tunc demùm accenditur affectus. Atque adeò jute jure hæ duæ facultates debent eſſe junctæ. Cùm enim facultas appetens ex ſe ſit cœca, nihil proſequeretur vel vitaret, niſi á cognoſcente facultate exuſcitaretur, dirigereturqué exuſcitata, pariter contrà inane foret judicium boni & mali, niſi ei juncta eſſet facultas illud aſſe-

si ei juncta esset facultas illud assequendi, vel vitandi. *Facultas Appetens, sive Voluntas Scotistarum*, qui, licet affectus, conjunctos cum alteratione corporali, collocarent & ipsi in appetitu sensitivo, aliquos tamen affectus propriè dictos locitabant in voluntate, cujus proprium foret, ut condelectari appetitui sensitivo, ita & contristari eidem, Αφιλοσόφως! I. Quia affectus propriè dictus subindè repugnat voluntati, ejusqué imperium detrectat, quare alterius, atque à mentis appetitu distinctæ facultatis, quoniam in eâdem facultate simul contrariæ actiones vel passiones non dantur, vel ipso Scoto teste in loco. II. Quia omnis animi affectus conjunctus est cum corpore, quod cum eo semper quid patitur, vel experientiâ suffragante, quæ docet, quoties animus affectu turbatus est, variè agitari spiritus, moveri sanguinem, concuti cor, ac sæpè totum corpus: At voluntas immaterialis est, inorganica est: Quare motâ voluntate non necessariò movetur corpus, nisi cum eâ simul moveatur appetitus sensitivus, quæ voluntas ideò esse nequit sedes & patria affectus propriè dicti. III. Quia si in volũtate habitaret affectus propriè dictus, tunc nullus in nobis surgeret subitus motus nobis invitis, cujus cõtrariũ loquitur familiaris consuetudo, quæ est nobis cũ nobis, & cum aliis cohominibus. Utut interim non diffitear, in voluntate dari aliquid affe-

ctibus

ctibus ἀνάλογον, hoc est, affectus per similitudinem & metaphoram, quomodo affectusqué ascribimus Deo, & separatis mentibus, per humanum apprehendendi ac considerandi modum, & cum quâdam eminentiâ. Etenim (ut ad voluntatem renavigem,) sicuti appetitus sensitivus movetur à judicio sensus, ita voluntas à judicio rationis. Hujusmodi motiones si quis Nominalium velit affectus nominare, non erit funis contentionis propterea ducendus, modò caveatur, ne motiones appetitus sensitivi cum motionibus voluntatis confundantur. Quòd si dices, quia objectum appetitus intellectivi, sive bonum universale, potentiùs activum, quàm objectum appetitus sensitivi, sive bonum particulare, ideò rationem passionis magis videri inveniri in illo, quàm in hoc: Respondebo dicenti cum Thomâ, quamvis major virtus agentis esse videatur in illo, tamen majorem passibilitatem patientis esse in hoc: Quare, licet objectum illius sit magis activum, quàm hujus, tamen hoc interim esse magis passivum, quæ autem bené passibilia, illa multum pati etiam à parvis activis. Si instabis, dari nihilominus affectus homini proprios, qui ad gloriam, honorem, justitiam pertineant, aliaqué non sensu sed ratione cognita, quomodo quotidiè cernimus

hominem verecundiâ duci; æmulatione accendi, commoveri maximè imminutâ existimatione, excandescere læso honore, quam jacturam & quod detrimentum inferior appetitus non percipit, quoniam ratio offensam illam concipit ut turpem, voluntas ut detrimentosam, quare saltem hos pertinere ad facultatem hominis propriam: Responsitabo, hos non constituere novam speciem aut sortem affectuum, quia & ipsi mediante sensu excitantur à ratione, ministerio phantasiæ supernè commotæ, quam superior appetitus post se trahit, ut superior sphæra inferiorem, argumento, quòd etiam tales affectus excitentur per commotionem sanguinis & spirituum, licet interim à reliquis affectibus differant objecto, quod bonum vel malum intellectui cognitum, differant subjecto, quod homo, differant efficiente, quod intellectus præfatus, differant ordine inexistentiæ, quia secundò insunt, hoc est, homini, non ut animali, sed ut tali animali, hoc est, homini. Cur verò hominis affectus plures sint, quàm reliquorum animalium congenerum, regio ejus rationis hæc est, quia homo plura cognoscit, ideoqué & cognoscendo appetit, neque unum sed multiplex vitæ genus natus est vivere, pro cujus varietate affectus existunt varii, quos varia concitant objecta: Plures autem? Immò & vehementiores, tum

quia

quia maximè omnium animalium homo voluptate & dolore afficitur, quæ principia fomites & asseclæ affectuum, quo fit, ut homo solus nonnunquam nimiâ voluptate moriatur, dolorevé, solus semper coitum expetat, cætera animalia destinatis temporibus, solus, dum vehementi aliquâ affectione turbatur, magis nescio quomodo extrinsecùs mutetur, pallescendo, erubescendo, contremiscendo sive palpitando, tum quia externi sensus, gustus, inquam, & tactus, in homine sunt exquisitissimi, per quos ideò vehementissimi excitantur affectus, ob tenuitatem & titillationem cutis, alimentorumqué ac condimentorum varietatem, tum quia cognitio in homine exquisitior & major ob animæ præstantiam, majorem autem cognitionem atque appetitionem vehementiores sequi solent affectus, tum quia objecta, quæ homini se offerunt, eumqué sede suâ movent, majora, præstantiora, incitatiora atque concitatiora, magisqué impulsiva & compulsiva, tum denique, quia sanguis & spiritus hominis subtiliores, qui ideò faciliùs & vehementiùs commoventur, quàm crassior brutorum spiritus & sanguis, præsertim cùm homo præditus sit tenuissimis humoribus, temperamentoqué facillimè nato alterari, cordequé calidissimo & spirituosissimo. *Subjectum Inhæsionis Affectus ut Quo Positivum est Facultas Appe-*

 tens,

tens, sive Appetitus Sensitivus Peripateticorũ & Thomistarum. I. Quia affectus homini communis cum brutis animalibus: Quare secundum facultatem ipsi competit, quam cum brutis communem habet: Ergò secundum appetitum sensitivum. II. Quia affectus est passio materialis, cujus ideò in alterandis corporibus proxima vis, per sanguinis & spirituum multam ac magnam commotionem, quæ ad facultatem rationis immaterialem atque inorganicam immediatè referri nequit, cùm nullus motus ejus cum mutatione corporis primò fiat, proximequé corpus moveat. Thomas diceret, passionem sive affectum propriè inveniri ibi, ubi est transmutatio corporalis, hanc verò reperiri in actibus appetitus sensitivi, non intellectivi, ut qui non sit virtus alicujus organi, quare in illo non in hoc quærendum affectum. III. Quia affectus formam & modum recipit à virtute in more positâ: Quare in eâ regione animæ, in quâ illa. IV. Quia in appetitu sensitivo id persecutio & fuga, quod affirmatio & negatio in facultate cognoscente: Atqui affectus non consistit in affirmatione & negatione, sed persecutione & fugâ: Ergò. V. Quia objectum, quod actione attingitur, vel vitatur, est singulare, singularium verò sensus. *Nominatim Cor, suâ naturâ dilatari vel constringi aptum.* I. Quia, si subjectum affectus propriè dicti non

non eſt cor,tunc aut cerebrum erit,aut epar: Non illud, quia in eo ſedes quaſi & domicilium rationis, quæ affectui ſæpenumerò adverſatur: Non hoc, quia affectui, qui ſunt in epate, judicio & ratione nequeunt regi, pativé, ut fames, ſitis,impetus ad procreationem: Ut enim poſſit judicium ſeu ratio imperare facultati moventi, ne cibum capiat, ne bibat, neu generet, attamen ne ſe prodat, ne incitet, ne perturbet & extimulet, nequit efficere: Ergò cor, næ convenienter libro & naturæ, qui teſtatur in affectu cor reliquumqué corpus affici non naturali mutatione ab appetitu, & ſcripturæ,qui nos jubet Deum diligere ex toto corde. II. Quia ipſe pulſus hominis eſt indicium, cor vehementer feriri agitari tremefieri ab affectibus,à quibus nulla pars corporis gravius affligitur, quàm ipſum cor, quod, quò calidius & ſiccius, hoc vehementiores excitat affectus, quò frigidius & humidius, hoc languidiores, quò majus & ſolidius, hoc majores & conſtantiores propter ſpirituum copiam, quò minus & laxius, hoc minores & inconſtantiores propter eorundem inopiam. Unde propter diverſum harum qualitatum cordialium temperamentum homines vel Cholerici, vel Melancholici, vel Sanguinei, vel Phlegmatici audiunt, quorum illi ad iracundiam proclives, iſti ad invidiam & triſtitiam, hi partim ad lætitiam, & amorem,
 par-

pro adeptione vel fugâ moventium. Quorum motuum primus affectus non est, verùm ejus origo & principium: Sed nec tertius, qui effectus veriùs, quàm affectus: Ergò medius, hoc est, motus facultatis appetentis, vergentis ad objectum, vel devergentis ab objecto, cum quâdam spirituum & corporis agitatione. *Causa Affectus in suo orbe & sphærâ quadruplex est, Efficiens, Materia, Forma, & Finis. Causa Efficiens sive Conficiens Affectus vel Principalis est, vel Minùs Principalis. Principals Causa Efficiens Affectus est idem Cor*, è cujus thalamo egrediuntur, & ad quem regrediuntur spiritus vitales, qui affectibus serviunt. *Minùs Principalis Causa Efficiens Affectus vel Instrumentalis est, vel Adjuvans. Causa Efficiens Instrumentalis Affectus* sunt fibræ cordis, quibus illud dilatatur & constringitur, quibusqué attrahit ac depellit quasi manibus objectum. *Causa Efficiens Adjuvans Affectus* sunt Spiritus & Humores: Spiritus, quia postquam apprehendimus objectum, & judicamus illud bonum aut malum esse, mox spiritus moti in cognitione feriunt cor, quod quasi ictum & pulsatum cietur, atque aut appetit objectum, aut fugit: Humores, quorum alii exæstuant in aliis affectibus, in irâ v.g. flava bilis, in tristitiâ nigra vel atra bilis, in lætitiâ sanguis. Ut ita Temperamentum, hoc est, naturalis

temperatio ſpirituum & humorum, cùm in toto corpore, tum in vaſis & viſceribus interioribus ac principalibus, ſit cauſa adjuvans affectuum. Dico cauſa adjuvans. Neque enim affectus totaliter & neceſſariò pendent à corporis temperamento, uti ſapores, odores, colores, aliæqué qualitates, tam occultæ, quàm manifeſtæ, verùm partialiter & contingenter. I. Quia plures ad affectuum generationem in homine, affecto, dicam, an affectibili, afficiendovè, concurrunt cauſæ, tam internæ, quo de numero inſtitutio atque aſſuefactio, quæ unicuique dæmon, quàm externæ, quale quid objectum, quod ad varia variè homines allicit, tum ratione quantitatis, quoniam objectum, quò objectivius, hoc magis hominem movet, tum ratione qualitatis, quoniam idem, quò cognitius, hoc magis eum impellit; quoniam quantò plus ineſt in cognitione intellectus, tantò plus eſt in deſiderio appetitus: Atqui ratio, quæ affectibus ſuperior, inſtitutione atque aſſuetudine adjuta, naturæ dominatur, ejuſque propenſiones in actum vel internum vel externum prorumpere ſemper non ſinit, prout documentoqué eſſe poſſunt bilioſi, quos quandoque temperare iræ cernas, phlegmatici, quos habenas laxare eidem, ſanguinei, quos, in lætitiam proni cùm ſint, ferri nihilominus in contrarium

per

per morem atque assuetudinem videas non semel. Usque adeò temperamenta inclinant tantùm, non necessitant! Quamvis enim homines ut plurimùm ita vivant, prout per naturam sunt proclives, tamen in viro moraliter renato,id est , rectè instituto, atque educato, secius se res habet,superante ratione, & congruente consuetudine, depravatas naturæ inclinationes. I. Quia, si affectùs totaliter, sive in solidum , sequerentur temperamentum corporis, tum verò inanes ac supervacaneæ essent omnes disciplinæ , elusoriæ atq; illusoriæ forent omnes rectæ institutiones,frustraneæ leges, inutiliter præmia probis , pœnæ improbis proponerentur : Eccur ? Quia enim de iis solùm, leges & disciplinæ decernunt , quæ pertinent ad mores, haud aliâ de causâ, nisi quia ea sola sunt in nostrâ potestate , non item, quæ à naturâ temperamentové in plenum. Nam deridendus profectò esset legislator, qui sanciret v.g. lege , viperas & scorpiones non debere esse venenosos,cancrum debere recto gradu incedere , conderidendus idem, siquidem viros naturâ deformes gibbosos claudicantes reprehenderet eo nomine,legequé statueret , ut tales non essent , qui si vitiis inquinatos perurgeat , cum ratione id facit, quia tales non naturâ , sed moribus, *Objectum sive Materia circa quam Affectus* est bonum & malum in genere , sive ὁπῶς.

verâ re tale, sive φαινομένως, apparenter atque adumbratè, idqué vel toti naturæ, vel parti, sub ratione & notione ut jucunditatis ita tristitiæ, ut honestatis ita turpitudinis oppositæ. Etenim cùm affectus non à sensu solùm, sed etiam à ratione oriantur, non solùm bonum jucundum, & malum triste, ut in bestiis & pueris, puerorumqué simillimis adultis, verùm etiam bonum utile ac honestum, & malum inutile ac turpe, affectus concitare possunt, ut in homine rationis compote, qui si ratio cum phantasiâ in æstimatione boni vel mali consentit, sine ullâ tergiversatione amplectitur objectum bonum, aut repudiat malum, sin ratio & phantasiâ dissentiunt in judicaturâ boni & mali, tunc verò surgit in eo conflictus, saltem fluctuatio quædam animi, quæ non priùs componitur, quàm vel ratio affectum, Hercules Antæum, superaverit, vel affectus rationem, Antæus Herculem. Sed in homine benè affecto vincit Hercules scilicet, Dei filius, hoc est, ratio, non Antæus, terræ filius, hoc est, affectus. Cùm verò omnia sensuum objecta cient affectus, tum objecta visus & auditus vel maximè, quomodo v. g. sonum asperum raucum fractum ad indignationem & confidentiam provocare videas Alexandrum, quem Timotheus cantu suo exacuere solebat, mollem contrà sonum blandum & concinnum, ad castitatem &

mo-

moderationem Clytemnestram , quâ non nisi post Demodoci cantoris cædem potiri Ægystus potuit , oculorum illiciis in eum amorem indutus & inductus: Quamvis verò magna objectorum vis sit hâc parte, affectuum multò major, tanta tamen non est, ut propterea τὰ ἄλογα πάθη minùs sint ἀνθρωπικά, in hominis potestate, quàm ὁ λογισμὸς, persuade Ethicè, non Physicè. Nam Physicè quidem necessarii sunt affectus, & quà concipiuntur, & quà foventur, & quà deponuntur, nec magis in hominis potestate, quàm sensus, aut quidvis aliud naturâ ei insitum : Enimverò Ethicè voluntarii sunt, & quà λῆψιν sumtionem, & quà φυλακὴν custodiam, & quà ἀφαίρεσιν depositionē. I. Quia homo liberè determinare potest suos affectus ad bonum vel malum morale, eosquè rectæ rationis imperio subjicere liberè, vel non subjicere , non valiturus id, nisi in ipsius essent potestate. II. Quia affectus diriguntur habitu, cujus nos sumus autores ad aliquem modum. Quanquam enim eorum principalis causa sit natura , & res objecta, tamen quia reguntur habitu, cujus causa nos sumus, certè hâc ratione ipsorum quoque causa in nobis est aliquo modo. Quorum namque causæ in nostrâ sunt potestate , etiam ea , quæ sunt effectus, in nostrâ sunt potestate. III. Quia nisi hoc esset, tum verò iterum vana foret omnis pue-

rorum inſtitutio,quâ ab ineunte ætate condoceſiunt, ut diſcant affici iis rebus, quibus quando & quantum decet,fruſtraneæ forent omnes leges ac præceptiones de ſedandis & compeſcendis affectibus, nulluſqué mortalium ampliùs vituperari poſſet puniriyé ob affectuum intemperiem, cædem v. g. ex irâ,fugam ex metu. Quâ neceſſitatis & voluntatis, neceſſarii & voluntarii diſtinctione,quaſi unâ liturâ inducuntur omnes rationes in oppoſitum, putà, quòd affectus, ſiquidem naturales, iidem tunc futuri ſint omnibus, quòd boni omnes, nec nimii,diſſimiliumvé operationum omnes, quorum contrarium ſtipulatur experientia. Nec inexperienter! Multa namque naturalia ſunt, neque tamen eadem in omnibus, ut viſuſqué, audituſqué, inclinationeſqué, facultateſqué: Tum boni omnes, ſed quà naturales ſcilicet,nec vitioſi, nimiivé,niſi per accidens, quomodo in brutiſqué ut minui ita augeri notamus affectus, v.g. canem,ſiquidem ſæpiùs irrites,fieri irritatiorem, ſin demulceas, mitiorem. Quod attinet diſſimilitudinem operationum, tenet ea etiam in aliis naturalibus, quæ non eadem in omnibus, ſed in his mitiora, in illis violentiora, nec ſimilium actionum, niſi in iiſdem objectis, non diverſis, quomodo ſolem indurare lutum conſpicimus, ceram contrà liquefacere, vinumqué moribus bi-
ben-

bentiũ attemperari consuetudinariè. Quod movetur de imperio in affectus, sive de gubernatione & regimine eorum morali, illud verò verum non de illis affectibus tantùm, qui rationem sequuntur, sed etiã de illis, qui eam antevertunt atque occupant: Quamvis namque absolutè non sint in hominis potestate, quia judicium ejus antevertunt, modo tamen aliquo sunt in ejus potestate, quatenus more disciplinâ educatione ita comparatum habere potest animum, ut à nullo objecto moveri possit ad aliquid agendum, nisi consultâ priùs ratione: Non item de iis, qui omnem rationis usum evertunt, ut sunt insania, amentia, furor, quibus animi morbis qui laborant, non tam lege opus habent, quia causæ eorum non sunt in patientium facultate, quàm helleboro & rhabarbaro. *Forma Affectus* est ipse motus cordis, quo homo prosequitur aut fugit objectum, sive rem monstratam, vel, quod in idem recidit, ipsa persecutio, aut fuga. Scilicet objectum affectus vel bonum est, vel malum: si bonum, tunc cor illud prosequitur: si malum, tunc aversatur, atque hæc persecutio aut fuga est causa formalis affectus. *Finis Affectus vel Remotus est, vel Proximus*: *Remotus* est salus & incolumitas animalis, quæ duabus rebus conservatur, boni necessarii consecutione, & mali innecessarii propulsatione: *Proximus*, consequi idem-

idemmet bonum, & vitare idemmet malum. Etenim re cognitâ sub ratione boni fertur affectus in illam. quò obtineat eam, & contrà re cognitâ sub ratione mali aufertur ab illâ, quò eam vitet. Unde sequitur corollariè, *Affectus non esse in & per se sive toto genere malos*. I. Quia tendunt in bonum, atque ipsam adeò salutem animalis. Aut ergò natura frustrà homini concessit appetitum sensitivum, vel etiam perperam, aut motiones appetitus sensitivi, id est, affectus non sunt in malis numerandi, vel arguente id naturæ opificio, quæ implantavit homini facultatem irascendi & concupiscendi, deditqué huic appetitiones varias, harumqué instrumenta, cor, splenem, fel, jecur, haud dubiè ob finem aliquem, cùm natura nihl faciat frustrà, sed omnia referat vel ad conservationem speciei, vel ad conservationem individui. Sicuti ergò huic insevit procreandi appetitum, propter conservationem illius, famen sitim propter conservationem hujus, ita & alias appetitiones, lætitiam, v. g, mœstitiam, amorem, metum, spem, iram, misericordiam indidit, ad expetenda convenientia, fugiendaqué contraria. Formula: Naturalia non sunt mala, cùm sint proprietates à Deo conditæ, & in primâ creatione approbatæ, quâ vidit omnia judicavitqué bona esse: Affectus sunt naturales: Ergò boni in & per

per

per se, aut, si mali, tunc vitium naturæ redundabit in naturæ autorem Deum, cujus illa est ministra. II. Quia Deus non tantùm hominem affectibus obnoxium condidit in naturâ integrâ, sed etiã post lapsum eosdem præcepit, ut amorem sui, nostri, proximi, conjugum, liberorũ, odium contrà turpitudinis; Jam verò haud dubiè Deus ter optimus præcipit res optimas. III. Quia ipsi quin Deo, & beatis mentibus, tribuuntur affectus in sacris, saltem καθ' ὁμοιότητα, secundum quandam similitudinem. Dicitur enim Deus irasci, misereri, pœnitudine duci, diligere, quæ minimè ei tribuerentur, si tantùm vitium & declinationem à ratione indicarent, nihilquè perfectionis & rectitudinis includerent. Quæcunque enim in homine denotant perfectionem; ea verò tribuuntur quoque etiam Deo, verùm κατ' ἐξοχὴν, καὶ κατ' ἐξαίρετον, secundum eminentiam scilicet. IV. Quia ipse Dei filius, qui ab omni peccato fuit alienissimus & expurgatissimus, affectibus fuit præditus. Bis quippè flevit, cœpit angi, lætatus est, excanduit, misericordiâ affectus fuit. V. Quia nonnulli affectus facultatis irascibilis contra cupiditatem pugnant pro ratione, quare damnari nequeunt, quin ipsa damnetur ratio, & verò etiam ratione sæpiùs reluctante in nobis excitantur affectus, non igitur sunt vitiosi, quoniam nemo tenetur ad culpam, nisi

pro-

propriâ voluntate deflexerit, quo fit, ut crimen non habeant, quæ inferuntur reluctanti. VI. Quia id, quo benè vel malè uti possumus, non est ex se malum, quoniam, quod de per se malum est, nunquam ad laudabilem mediocritatem redigi potest: Atqui affectus sunt hujusmodi, cùm cupiant timeant lætentur doleant boni pariter & mali, sed illi benè, hi malè: Ergò! VII. Quia potentiùs ferimur in optatos fines affectuum beneficio, consequimur eos perfectiùs, fruimur his jucundiùs, siquidem affectibus non abutamur, verùm utamur ut famulis rectæ rationis, id est, non tanquam ducibus & consiliariis, sed tanquam comitibus & auxiliariis. Cùm enim affectus sint instrumenta, instrumentorum autem conditio & natura ex congruente usu sit æstimanda, per rectum porrò usum varias ex his eliciamus utilitates, jure utiles judicari debent, neque damnari infructuositatis aut infrugalitatis. Conspicimus siquidem v. g. iram conducere fortitudini, quatenus vires auget, nosqué reddit expeditiores: Est & suus timori usus in declinandis periculis, misericordiæ item suus, quò aliis hoc promtiùs opem auxiliumqué feramus, item spei, quæ erigit afflictos. Geminum de reliquâ tribu affectuum judicium. VIII. Quia amor & odium ita per universam vitam, omnesqué nostras actiones, diffusa sunt,

ſunt, ut ſine his vita noſtra ne vitalis quidem ſit. Abſque amore namque & odio ſi foret, nemo ſe bonis adjungeret, nemo malis abjungeret, eorumquẽ conſuetudinem fugeret. Atque adeò, quis non eum jure arguat, qui non amet amandos, oderit dignos odio? Qui, pro quibus oportet, non iraſcatur? Eorum, quorum miſereri convenit, non miſereatur? Qui non timeat timenda, ſperet ſperanda? Ut breve faciam: Omnis affectus eſt paſſio, paſſio eſt qualitas, qualitas eſt accidens, accidens eſt ens, omne ens eſt bonum, quare & affectus, præſertim cùm virtus circa illum verſetur, tanquam propriam materiam, quo fit, ut illa careat, qui caret hoc. Neque quicquam proficiunt tela, quæ contra hoc pſephiſma Philoſophicum intorquentur à porticu ex libro naturæ & ſcripturæ, perſuade, quòd affectus ſint ægritudines animi, ortæ à perverſo judicio, & depravatâ ratione, ſimiles ægrotationi corporis, quòd conjuncti intimè cum voluptate & dolore, conſiliariis amentibus, ideoquẽ alii minùs, alii magis, alii maximè rationi adverſi, omnes tamen, quòd quò natura perfectior, hoc minùs, quò imbecillior, hoc magis perturbetur, quòd expertes affectuum hoc aptiores & factiores ad agendum, denique quòd ipſe Moſes damnet concupiſcentiam, Chriſtus iram, Paulus

Apo-

Apostolus carnis sensus, tanquam professam inimicitiam adversus Deum. Nihil nihil, inquam, proficiünt hæc tela. Non primũ,quia tales affectus non sunt in se, neque moderati, sed immoderati. Cùm enim naturaliter sint boni, moraliter verò indifferentes, variis næ variis depravari modis possunt, salvâ conditione universi generis. Non secundum, tum quia etiam in voluptate & dolore datur quædam moderatio laudabilis, quo aspectu scriptura nos jubet, uti gaudere cum gaudentibus, ita lugere cum lugentibus. tum quia scala illa moralis, positivo-comparativo-superlativa, locum habet in serie malorum, non item adiaphororum. Hæc enim, cùm per se moraliter nec bona nec mala sint, sicut moderatione bona, ita excessu ac defectu mala evadunt, quomodo v. g. cibum sumere in & per se est adiaphorum, cum modo illum sumere bonum, supra vel infra modum sumere malum. Quare, quemadmodum inscitè argumentetur, qui sic inferat: Usus cibi nimius maximum est malum, ergò mediocris mediocre, minimus minimum: æquè inscitè, qui sic inferat ad affectus. Non tertium, quia aliud perturbari, aliud affici. Minùs perturbantur quidem naturæ generosiores; sed interim afficiuntur, & plerunque ardentiùs, quàm degeneres. Non quartum, quia id verum de immoderatis affectibus, fal-

falſum de moderatis. Non quintum, quia Moſes per concupiſcentiam non intelligit naturalem ipſius motum, qui bonus, ſed ἀταξίαν motus, contractam ex labe originali, quæ mala: Chriſtus item per iram non iram in ſe, ſed iram immoderatam, immoderationem rei, non ipſam rem: Denique Paulus per carnis ſenſus ſecuritatem carnalem, contemtum Dei, diffidētiam, non affectus in ſe, qui non mali, niſi per accidens. Sed & illud exindè ſequitur, *Affectus quoque etiam cadere in Sapientem*, cùm ob rationes præallegatas, tum quia I. affectus ſunt motus naturales, qui in homine oriuntur naturaliter objecto propoſito: Quare ſapiens illis non caret. Etenim ſi affectus ſunt naturales, ut ſunt, tunc nemo ab illis poteſt eſſe liber: Aut quid cauſæ dicemus ſubeſſe, cur ea, quæ per naturam inſunt omnibus, viro ſapienti non inſint, eaqué, quæ in & per ſe bona, non ſint bona bono, huicqué inſint? Cùm enim affectus ex ſe non ſint mali naturaliter, ad mediocritatem verò ſi revocentur etiam ſint boni moraliter, ergò in ſapiente eſſe poſſunt, præſertim cùm non ſit abſurdum, diverſas res eſſe in eodem ſubjecto, τὸ ſapere v. g. & lætari, adeoqué & affici. II. Quia affectus ſunt pars imaginis divinæ in homine, quam inducere velle atque expungere in ſapiente impium III. Quia heroici impetus ſunt

affe-

affectus: Hi verò singularia Dei dona: Quare boni: Si boni, ergò igitur cadunt in sapientem, qui non impenetrabilis, ut rupes, nullum sensum admittens, uti poëta ille anonymus, qui sic Stoicabundus de se saxeo ore & pectore:

Nescio, quid sit amor, nec amo, nec amor, nec amavi.

Dico Stoicabundus, hoc est, Stoicos sequens, qui sic logicabantur captiosé. Qui morbosi sunt, sani non sunt: Qui sani non sunt, insipientes sunt: Ergò, qui morbosi sunt, sapientes non sunt: At ii, qui affectus sentiunt, morbosi sunt quoniam hi sunt morbi animi: Quare affectus nullatenus cadunt in sapientem, ut qui sanus, non morbosus. Quasi verò hoc verum sit de affectibus in genere, & non potiùs de æquivocis affectuum appositionibus, hoc est, excessu & defectu affectuum, affectibusvé rationi adversis, in quibus medium ferire non licet, ut sunt Ἐπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος, quâ de re occasionaliter & cursoriè quædam in calce capitis sequentis.

CAPUT XXXIX.

Annon Bellum hoc Ethico-Patheticum quâdamtenus possit componi inter partes, serram contentionis reciprocantes, per syncretismum Philosophicum,

cum, idqué viâ conciliationis sequestra?

Bellum, fas ita loqui, Ethico-Patheticum Peripateticorum & Stoicorum, partim Nominale est, sive Philologicum, partim Reale, sive Philosophicum, utrumque Logomachicum. Nominale sive Philologicum hactenus: Quia enim non convenit partibus de significatione vocis. Quod enim affectum volunt esse Stoici, quibus affectus est nomen rei naturâ suâ & per se vitiosæ, id Peripatetici negant, quibus affectus nomen rei, per se & naturâ suâ non vitiosæ, sed quæ tamen per excessum & defectum vitiari possit. Hinc, quod hi affectum, illi ægritudinem & perturbationem vocant, ipso nomine involventes vitium. *Reale sive Philosophicum hactenus.* Quia Stoici affectus omnes opinione definiunt, ut qui primò in genitura eorum considerent φαντασίαν, visionem animi subitam, quâ mens hominis primâ statim specie rei objectæ movetur, secundò εἶξιν, cessionem sive admissionem motus, quâ eadem mens hominis, sic mota, vi quâdam pellitur, ut si sonus aliquis formidabilis è cœlo, aut ex ruinâ, sit datus, repentinusvé periculi nuncius allatus, quo in casu sapientis quoque animum paulisper moveri contrahi pallescere ajunt, ita tamen, ut quamvis breviter ac strictim colore & vultu

tu mutetur, statum interim vigoremqué sententiæ suæ retineat, quam de hujusmodi visis terrificis semper habuit, neque tam moveatur præsentia mali, quàm motu rapido atque inconsulto, ideoqué involuntario, tertiò συγκατάθεσιν. consensionem, quâ eadem mens humana dictam φαντασίαν, atque ἕξιν assensione suâ approbat stultorum more, qui, qualia sive esse primo animi sui impulsu visa sunt sæva atque aspera, talia esse putãt, proptereaqué perturbantur quoque, quartò ὁρμὴν, appetitus concitationem, adeoqué ipsum affectum: Enimverò Peripatetici non opinione hos sed motu definiunt, eoqué sensitivo, sive appetitus sensitivi, cujus affectus sunt motus. II Quia Stoici omnes affectus toto genere, sive in totâ latitudine suâ, malos esse pronunciant, distinguendo etiam atque etiam inter πάθος, quod de eorum sententiâ nihil aliud, quàm aversa à rectâ ratione & vehemens contra naturam animi commotio, quæ, si oriatur ex opinatis bonis, libido his & lætitia, sin ex malis, metus atque ægritudo, & εὐπάθειαν, quæ de eorundem sententiâ nihil aliud, quàm commotio animi placida, constans, & secundum rationem, quæ, si oriatur ex opinatis bonis, voluntas his & gaudiũ, sin ex opinatis malis, cautio, quoniam ægritudini, tanquam πάθει, nullam εὐπάθειαν, sive affectionem laudabilem, opponunt, eò quòd no-

nolint sapientem suum præsentis mali opinione affici. Non sine ratione in speciem. Voluntas siquidem bonum appetit, id quod quoque facit sapiens, collaterale huic gaudium est de bono adepto, quod & sapiens adipiscitur, cautio hinc devitat malum, quod & sapiens debet effugere, qui sicut vult & gaudet, ita quoque cavet cavenda, at quia ægritudo de malo est, quod jam accidit, nullum verò malum potest accidere sapienti, ideò nihil in animo sapientis pro illâ ponere Stoici. III. Quia Stoici negant, affectus cadere in sapientem, quem velle quidem concedunt, at non cupere, gaudere, at non lætari, cavere, at non metuere, nedum præsentis mali sensu permoveri, cujus contrarium astruunt Peripatetici. Scilicet Stoici sibi persuaserunt, virtutem perfectam superare appetitum, perfectiorem magis superare, perfectissimam omninò, hancqué contrariam esse affectibus crediderunt, ideoqué in summo gradu affectus eam haud admittere existimârunt, quoniam ea contrariorum natura, ut cùm alterum summum fuerit, alterum non compatiatur secum in eodem subjecto, quare nec in sapiente, cujus animum à fece affectuum defecatissimum esse præsumpserunt, ideoqué nihil opus habere purgatione morali, cùm virtus perfectissima omnem omninò excludat affectum. *Utrumque Logoma-*

machicum, & quà λόγον, quatenus signat orationem, & quà λόγον, quatenus designat rationem. Quà λόγον, quatenus signat orationem. Quia, utut rectè de hoc articulo morali senserint Stoici, malè tamen locuti sunt, ut qui universum genus perturbationum damnando, damnârint eam partem, quæ ab ipsisqué damnatur Peripateticis, Stoicisqué est universum genus, quia id, quod modum non servat, cumqué ratione pugnat: Atqui non tantùm sentiendum cum doctis, sed & loquendum, minimùm usu artis, quoniam Philosophum δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, oportet argutari. *Quà λόγον, quatenus designat rationem.* I. Quia affectus opiniones & judicia, si non propriè, saltem metonymicè, si minùs in sensu formali, minimùm in causali, quomodo eclipsinqué solis dicimus esse interpositionem lunæ inter solem & oculum nostrum, eò quòd interpositio hæc defectus solaris sit causa, similiterquè eclipsin lunæ interpositionem terræ inter solem & lunam, quia interpositio hæc deliquii illius causa, quo dicendi charactere metum ipse Aristoteles appellat expectationem mali, non quòd sit ipsa expectatio mali, verùm quòd affectus, ortus ex expectatione ejus. II. Quia, si affectus consideres ut motus cum Peripateticis, ita moraliter indifferentes sunt, hoc est, nec boni, nec mali moraliter, naturaliter interim boni,

ni, quoniam tunc nihil intelligitur aliud, quàm ipsæ appetitiones simpliciter, appetitio autem, ut appetitio, naturalis est, ideoqué bona: Sin eosdem consideres cum Stoicis, ut extravagantes, & quatenus à præscripto rationis exorbitant, tunc omnes utique mali sunt: Aliud autem est dicere, affectus non esse bonos aut malos moraliter, quatenus sunt affectus, id quod dicunt Peripatetici, aliud dicere, affectus nullo modo esse bonos aut malos moraliter, quod ne ipsi quidem dicunt Stoici. Sicut enim actiones multæ sunt malæ, & nulla tamen earum est mala, quà est actio: Ita etiam affectus mali esse possunt, ut sunt omnes, qui contra rationem pugnant, neque tamen mali sunt, quatenus sunt affectus. Sic ire v. g. contrectareque rem, malum non est, quatenus est ire & contrectare quippiam, licet ire in ganeum, &. contrectare rem alienam invito domino, malum sit: Ad eundem modum nec irasci nec dolere malum est, quatenus utrumque est tale, licet irasci innocenti, aut dolere propter voluptatem amissam, malum sit. Sed & aliud dicere, aliqui affectus sunt mali, aliud affectus sunt mali, quà affectus, sicut aliud dicere, quædam animalia sunt rationalia, aliud animalia quædam sunt rationalia, quà sunt animalia. Quòd si enim ullum
 ani-

animal foret rationale, quatenus est animal, tunc omnia forent rationalia, quod absurdum. Quare sicut non sequitur, omnis dolor, qui ex re capitur, ob quam dolere non oportet, qualis dolor invidia, est malus, igitur dolor simpliciter, sic non sequitur, omnes affectus exorbitantes ab honestate sunt mali, ergò affectus simpliciter. III. Quia affectus considerari possunt vel simpliciter, & sic in sapientem quoque cadunt, quoniam quà naturales cadunt in omnes homines, & secundum conditionem objecti, circa quod versantur, & secundum conditionem finis, ad quem ordinantur, vel cum adjectione, & sic partim cadunt in sapientem, partim non, cadunt in sapientem, si boni moraliter, non cadunt, si mali. Ut ita affectatum sit discrimen Stoicorum inter τὸ πάθος & εὐπάθειαν, quorum illud cadere volunt in animum insipientis tantùm, quem cupere, lætari, metuere, ægrè ferre patiqué faciunt, hanc in animum sapientis tantùm, quem velle, gaudere, cavere, non item perturbari. Neque enim patet ratio, cur, dum animus sapientis movetur post rectum judicium, vult, gaudet, cavet, non debeat ea motio appellari πάθος, præsertim cùm pertineat vel ex Stoicantiū sententiâ ad eandem facultatē, nempè cognoscentē. Deinde, si ea motio est εὐπάθεια, bona affectio, affectio utique erit: Dicere autem,

quòd

quod non sit affectio, verùm constantia affectioni opposita, hoc verò est mutare nomen, non rem, immò uti nomine minùs rectè. Quod attinet sententiam Galeni de generatione affectuum ex temperamento Physico, illam hoc adhibito temperamento Ethico contemperes licet, si dicas, pendere eos quidem à temperamento, sed in tantum, non in totum, nec ut à causâ efficiente proximâ adæquatâ sufficienti, verùm remotiori inadæquatâ insufficienti, eademqué operâ occideris uno ictu omnia argumenta contraria, petita à temperamento locorum, anni temporum, alimentorum, ætatum, vitæ generum, populorum, ipsâqué adeò Physiognomicâ, nobilitatequé Physicâ, quibus firmamentis munire arcem causæ magistri sui videas Galenistas hodieque.

CAPUT. XL.

Divisio Stoica Affectuum in quatuor, & Peripatetica in duas classes, Ἐπιθυμίαν, Concupiscentiam, & Θυμὸν, Animositatem sive Animi Vigorem, cum libripendio & computo Philosophico.

VAriæ næ variæ Affectuum celebrantur Divisiones in Scholis Philosophicis, quarum aliæ Heterodoxæ, aliæ Orthodoxæ.

Divisiones Heterodoxæ sunt , cùm aliæ, tum hæ. I. Cùm Affectus dividuntur in Affectionales & Affectionatos, ita ut per illos intelligantur inclinationes & propensiones ad affectus, per hos verò ipsi affectus , hoc est , motiones & commotiones appetitus sensitivi , adeoqué fluctus jam concitati. II. Cùm tribuuntur in naturâ bonos , ceu sunt,fabris hujus divisionis, benevolentia & misericordia, malos, ceu sunt, odium, invidia, desperatio, & medios , ceu sunt , ira, spes, audacia, metus,amor, lætitia, tristitia. III. Cùm in bonos & malos ex objecto ab iisdem, quomodo lætitia, spes, amor, affectus boni , quia nostra juvant , tuentur , & servant, ira,metus, tristitia, odium,invidia, affectus mali , quia nostra offendnnt , lædunt , destruunt. IV. Cùm in commune desiderium boni , quod sympathias sive consensionis rationem habet facultatis appetentis cum objecto amabili & amicabili, communemqué timorem mali,qui antipathias sive dissensionis ab objecto inamabili atque inamicabili, secundum præviam approbationem vel improbationem facultatis cognoscentis. V. Cùm in Voluptatem,Dolorem , & Iram,juxta triplicem motum spirituum , qui in affectibus vel ad externa tendunt,ut in Voluptate,per quam animus fertur ad apprehēsionē,vel ad interna,ut in Dolore,per quem animus fertur ad fugam,

vel

vel partim ad externa, partim ad interna, ut in irâ, per quam animus fertur ad repulſionem, & cum voluptate, & cum dolore, ad externa per illam, ad interna per hunc. Heterodoxas appello, quia nulla earum ſuſtinet rigorem examinis Philoſophici: Non prima, ut quæ inepta, & quà verba, & quà res, cùm aliud ſit δύναμις, aliud πάθος: Non ſecunda, quia affectus nudi nec boni nec mali materialiter, ſed tales per ſupervenientem moderationem vel immoderationem, additamentumqué: Non tertia, quia affectus poſſunt eſſe mali, qui circa bona, & boni, qui circa mala verſantur, quomodo bonus v.g. metus turpitudinis, mala contrà inſolens lætitia, quà bonorum fortuitorum, quà rerũ corporearum: Nõ quarta, quia ſic darentur tantùm affectus boni & mali abſentis, atqui ſubordinatùm participat de naturâ ſubordinantis, quare & affectus de naturâ non tantùm boni & mali abſentis, ſed etiam præſentis: Non quinta, quia affectus non tam per motus ſpirituum diſtingui debent, quomodo alii pro re mitiores, ſive ἤθη, ut in Mitione, auræ miti ſimiles, alii concitatiores, ſive πάθη, ut in Demeá, vento violentiori aſſimiles in hoc mari, quàm per objecta, modumvé tendendi in illa objecta. *Diviſiones Orthodoxæ ſunt, cùm aliæ, tum iſtæ.* I. Cùm Affectus dividuntur in Proſecutorios & Perſecutorios, quorum alteri ſe

habent per modum acceſſus ad objectum, alteri per modum receſſus ab objecto. Quo loco in tranſitu notandum, cùm motus appetivæ potentiæ reducuntur ad proſecutionem vel perſecutionem, utramque alicujus eſſe poſſe, & per ſe, & per accidens, per ſe proſecutionem boni, perſecutionem mali, per accidens illam mali propter aliquod adjunctum bonum, hanc boni propter aliquod adjunctum malum, quod autem eſt per accidens, illud ſequi ad id, quod eſt per ſe, & ergò proſecutionem mali proſecutionem boni, perſecutionemqué boni perſecutionem mali. II. Cùm ſecundum differentiam præſentis & futuri boni malivé cum Stoicis, ita ut Deſiderium ſit boni abſentis, ejuſqué fons & fundus jecur, Lætitia boni præſentis, ejuſqué fons & fundus ſplen, Fuga mali abſentis, ejuſqué fons & fundus cor, Triſtitia mali præſentis, ejuſq; fons & fundus fel. Quo loco iterum notandum, quando lætitiam præſentium eſſe dicunt Stoici, eos hæc vocabula capere ſtrictè. Laxè ſiquidem & largiter ſi ſumantur, etiam præteritorum ſunt, ut conſcientia bona, futurorumqué, ut ſi quis metu imminentiū malorum triſtetur. III. *Cùm in* Ἐπιθυμητικοὺς καὶ θυμικοὺς *cum Ariſtotelicis ſive Peripateticis, eoſqué tam Simplices, quàm Mixtos.* Quæ diviſio non tantùm ſuo diviſo condiviſa, cùm non dentur affectus extra hos, verùm

verùm etiam contradivisa in se quoad partes dividentes, Probatur. I. Quia affectus ἐπιθυμητικοὶ καὶ θυμικοὶ habent diversa objecta formalia: Atqui diversitas speciei sequitur diversitatem formæ, vel in eâdem materiâ, sicut diversitas generis diversitatem materiæ, quo fit, ut affectus prænominati differant sicut species illius generis, respiciendo ad diversa objecta specialia, comprehensa sub uno objecto materiali, quod in præsentiqué argumento bonum & malum sensibile, in quod affectus ἐπιθυμητικοὶ tendunt absolutè, θυμικοὶ sub ratione ardui, prout est vel adipiscibile, vel fugibile, cum aliquâ difficultate, non quasi difficultatem illam expetant, sed quòd utilitatem, cujus causâ difficultatibus obluctantur, easqué superant, removendo obstacula, quæ obstant, quò minùs bonum illi consequantur, malumvé fugiant. Næ benè, & naturæ convenieter! Sicut enim aliis rebus naturalibus indita quædam vis est, non tantùm ad prosequenda convenientia, fugiendavè adversa, sed etiam ad resistendum contrariis, igni v. g. non tantùm indita levitas, quò infera deferens ad supera convolet, verùm præterea insitus calor, quo cõtrariis agẽtibus obsistat, similiter animantibus duplex indita vis, altera, quà ad ea, quæ prosunt, incitentur, & ab iis, quæ videntur nocitura, retrahantur, altera, quâ nitantur summovere occursan-

tia rei consequendę impedimenta. II. Quia affectus ἐπιθυμητικοὶ nonnunquam repugnant θυμικοῖς, ut cùm concupiscentia inflammata iram frangit, iravé accensa concupiscentiam minuit: Jam verò nihil sibi repugnat in suo regno. Neque detrahit divisioni, quòd affectus sequantur lætitia & tristitia, hæ autem sint in concupiscibili facultate, quia affectus irascibilis facultatis omnes terminantur ad affectus concupiscibilis facultatis, quoniam ad hoc vis irascibilis data animalibus, ut tollantur impedimenta, quibus vis concupiscibilis in suum objectum tendere prohibetur, vel propter difficultatem boni adipiscendi, vel propter difficultatem mali fugiendi, quomodo affectus, qui sunt in irascibili, quoque etiam consequuntur lætitia & tristitia. *An verò, sicut Affectus* Ἐπιθυμητικοὶ καὶ Θυμικοὶ *re & specie differunt à se invicem, ita &* τὸ Ἐπιθυμητικὸν καὶ Θυμικόν? *Et utrum horum prius sit ordine naturæ ac dignitatis?* De hoc dilemmate & bicommate ita Scholæ. De priori, quòd τὸ Ἐπιθυμητικὸν & Θυμικὸν, hæ duæ confacultates, non realiter, sed ratione tantùm, sint distinctæ, per ordinem videlicet ad diversos actus & objecta, ita ut unus idemque reâpse appetitus sensitivus sub unâ consideratione, & respectu quorundam affectuum, dicatur cōcupiscibilis, sub aliâ verò consideratione, & respectu aliorum affectuum,

ctuum, irascibilis. Firmatur. I. Quia unus idēquè appetitus potest ōnes illos actus præstare per diversos modos tendendi in suum objectum. Sicut ergò nō statuuntur diversi intellectus, qui res spirituales & corporeas cognoscant, aut diversæ voluntates, quæ in res sensibiles & immateriales inclinentur, ita nec statui debent diversi appetitus ex solâ objecti diversitate, cūqué una voluntas ad totam boni latitudinem se extendat, cur nō etiam appetitus sensitivus ad omne bonum sensibile? An quis unquam dixit, diversarum humanæ voluntatis specierum esse, velle finem, & velle media ad finē, velle finem, & velle sublata omnia, quæ consecutionem ejus impediunt? Atqui omninò diversæ forent hæ volūtatis species, si illæ appetitus distinctæ forent species, quâ bonum delectabile prosequitur, malūqué fugit, mediaqué appetit, quibus illud prosequatur, hoc fugiat. Ita nemo sanæ mentis unquam dixit, locomotivæ, quæ in manu est, diversis speciebus è nuce eximi nucleum, impedimentumqué, hoc est, putamen removeri. Sed nec persuaderi sibi quisquam patietur, diversos in statuario esse habitus & facultates, quibus formam artificialem in lapidem inducit, & quibus partes lapidis, formæ inducendæ obstantes, eodem instrumento removet. Eâdem eâdem facultate videndi metam videmus, ad quam cursu con-

tendendum, impedimentaqué, quæ currenti objiciuntur, quidni igitur eadem quoque facultas circa metam appetendam obtinendamqué, & circa remoras amovendas, versari possit? Quo appetitu lupus aut leo ad prædam fertur, quidni eodem quoque ad obstacula, consecutioni prædæ obstantia, é medio tollenda, moveatur? Ut ita ejusdem potentiæ esse videatur, bonum prosequi, & impedimenta ejus removere. Sicuti enim res naturales per eandem naturam & formam inclinant in bonum sibi conveniens, & propulsionem eorum, quæ bonum illud im pedire possunt, lapis v. g. in locum naturalem gravitate suâ, per eandem removens impedimenta, cur non item ejusdem potentiæ sit, & versari circa finem, & circa media ad consecutionem finis? II. Quia unicum est objectum formale adæquatum appetitus sensitivi, quare unica quoqne potentia. Quamvis namque appetitus irascibilis feratur in bonum arduū, tamen illud bonum, quà arduū, non est illi ratio appetēdi, eò quòd difficultas appetitum arceat potiùs, id quod tamen dicēdum foret, si bonum arduum diversam constitueret potentiam. Ut enim τὸ arduum inprimis fulgeat in appetitu irascendi, sive artinentibus ad appetitum irascendi, tamen proptereà non est ocyùs ratio constitutiva facultatis, non magis quàm τὸ intel-

ligibile arduum intellectus, visibile arduum visus distincti. III. Quia unicus est sensus internus, qui se extendit ad cognoscendum omne sensibile, ergò & unus appetitus ad appetendum omne bonum sensibile: Eccur id? Quia enim appetitus sequitur potentiam cognoscendi, illiqué conformatur. Contrà est, quòd ex diversitate actuum & objectorum colligi posse videatur diversitas potentiarum, quare & hîc! Sed videatur scilicet. Sive enim agatur de distinctione numericâ, sive specificâ, falsum est, quod supponitur: De distinctione numericâ ideò, quia sic, quoties diversus est numero actus, objectûvé, diversæ numero potentiæ essent: De specificâ ideò, quia ex diversis objectis materialibus malè colligitur diversitas potentiarum, quam inducunt diversa objecta formalia, quod heic unum: Formalia autem? sed nec hæc semper, non utique, si unum habeat rationem finis, alterum verò medii, eoqué sibi subordinentur modo. Contrà, quòd ex diversitate organorum inferri posse videatur diversitas potentiarum, præsertim in potentiis organicis, qualis appetitus sensitivus, tam concupiscibilis, quàm irascibilis, quorum ille in hepate, hic in corde residet. Immò verò in corde uterque, tanquam vitæ vitaliumqué operationum principio, quarum causâ datus appetitus, utut non in eâdem ejus parte, sed locis aliquantulum dis-

discretis, ob diversam qualitatum compositionem, quam cupiditas & ira exigunt, ex quibus illa abundantiâ humiditatis & caloris gaudet, hæc affluentiâ caloris & siccitatis. Contrà, quòd appetitus irascibilis appetat contra inclinationem appetitus concupiscibilis, contrarii verò actus arguant potentias contrarias. Quasi verò appetitus irascibilis simpliciter tenderet contra inclinationem appetitus concupiscibilis, & non potiùs inclinationi ejus succurreret, per condescensum ad media certa, sine quibus nequit obtineri bonum per se delectabile, verùm arduum, aut quasi saltem non aliquandò unius potentiæ contrarii possint esse actus circa objecta contraria, quomodo eadem v.g. ratio amat Deum, oditqué dæmonem. De posteriori, quòd ex duabus prædictis facultatibus & potētiis ordine naturæ prius sit τὸ 'Επιθυμητικὸν τῷ Θυμικῷ, ordine verò dignitatis prius τὸ Θυμικὸν τῷ Επιθυμητικῷ. Τὸ Ε'πιθυμητικὸν priùs τῷ Θυμικῷ ordine naturæ, tum quia affectus concupiscibiles versantur magis circa finem, irascibiles verò potiùs circa ordinata sive destinata ad finem, jam verò finis prior ordinatis in finem, tum quia naturaliter ex affectibus concupiscibilibus cæteri, qui in irascibili sunt, oriuntur, tum quia affectus concupiscibiles vertuntur circa objectum, sub general ratione, affectus verò irascibiles sub ratio-

ne-

ne contractiore. Superaddit ſiquidem objectum iraſcibilis objecto concupiſcibilis arduitatem, quod propterea ordine naturæ non non poſterius illo, tanquam proprium communi, reſpectivum abſoluto. Contrà eos, qui τὸ Θυμικὸν ordine naturæ prius eſſe volunt τοῦ Ἐπιθυμητικοῦ ex eo, quòd movens ſit prius moto, τὸ iraſcibile verò, comparatum ad concupiſcibile, ſe habeat ut movens ad motū, cùm tollat impedimenta, quibus τὸ cōcupiſcibile impeditur, quò minùs frui poſſit ſuo objecto:(Verùm per accidens ſcilicet id fit, non per ſe:) Item ex eo, quia objectum iraſcibilis ſit bonum arduū, quod videtur ſupremum inter alia eſſe bona, ordo verò affectuum ſit ſecundum ordinem objectorum, quæ ratio, ut mihi quidem videtur, propriè militat pro ordine dignitatis, quomodo τὸ Θυμικὸν prius τοῦ Ἐπιθυμητικοῦ, tum quia objectum ejus præſtantius, tum quia proximius rationi, pro quâ pugnat, tū quia ſpiritalior hæc pars, & robuſtior in cōparatione, ideoqué generatione quidē poſterior, at dignitate prior, quam dignitatē vel inde quoque colligas licet, quòd vermes & ſtirpanimalia cupiant, ſed nō iraſcantur, niſi adūbratè. Quāvis nō deſint, qui τὸ Ἐπιθυμητικὸν etiā ordine dignitatis prius eſſe contendant τοῦ Θυμικοῦ, eò quòd appetitus iraſcibilis ſit miniſter cōcupiſcibilis, animaliaqué iraſcātur propter concupiſcibilia, non concupi-

ſcant

ſcant propter iraſcibilia, quâ de re ſis vide Conimbricenſes diſp: Eth: 6. q. 1. a. 2, ubi dicunt, ex parte objecti, atque adeò ſimpliciter, appetitum concupiſcibilem nobiliorem eſſe iraſcibili, quoniam feratur directè atque immediatè in bonum, pertinens ad conſervationem animalis, cùm iraſcibilis immediatè tendat in removens prohibens, itemqué ex parte finis, quoniam potentia, quæ proximè ordinatur ad finem, excellentior ſit, quàm quæ occupatur circa media, appetitus verò concupiſcibilis proximè ordinetur ad finem, cùm tendat in bonum ſenſibile ſecundum ſe, enimverò iraſcibilis in id, quod utile & conducens ad finem illum obtinendum, licet juxta aliam conſiderationem appetitum iraſcibilem concupiſcibili præſtare poſſe non eant inficias. Ac de diſtinctione affectuum in genere, in ſpecie verò affectuum in ἐπιθυμητικοὺς & θυμικοὺς, ſecundum τὸ ἐπιθυμητικὸν & θυμικὸν appetitus, tantum eſt, niſi quod in caudâ aliquid addendum de membris hujus ſphingis ſive monſtri ex variorum animantium partibus conflati cum Platone, qui cupiditatem dicit eſſe partem ejus, multa beſtiarum, hoc eſt, affectuum capita complectentem, unde pecudibus eos comparat Philo Platoniſſans, examini apum alii, ut numerabili potentiâ, ita innumerabili, ſaltem innumerando, actu. Quæ cauſa, quare nec Plato, nec Ariſtoteles,

certum horum numerum definiverint, contrà quàm faciunt Stoici, qui quatuor affectus numerant, magis per genera singulorum, cum Cicerone Virgilio & Boëthio, rectè intellectis, quàm per singula generum, contrà quàm Galenus, qui sex, Nemesius, qui quinque, Cardanus & Ludovicus Vives, qui duodecim, Lælius Peregrinus, qui præter hos octo minùs principales, deniq; Thomas, qui sex in appetitu concupiscente quinque in irascente, ingeniosè quidem, sed minùs rectè, colligit, cujus numeri undenarii hæc ratio reddi solet à Moralistis contra Thomam non-Thomam. Affectuum quidam respiciunt bonum aut malum simpliciter, pertinentqué ad appetitum concupiscibilem, alii bonum aut malum arduum, pertinentqué ad appetitum irascibilem. Illi sex sunt numero, tres respectu boni, totidem respectu mali. Oblatâ siquidem re bonâ excitatur primùm in concupiscibili illius amor. Quòd si ea res sit absens, consurgit inde desiderium, quod est motus in rem absentem: Sin præsens, lætitia, quæ rei præsentis & adeptæ. Similiter oblatâ re sub ratione & notione mali, oritur primùm in concupiscibili odium, objectivum sive contrarium amori. Quòd si res, quam odio persequimur, absit, oritur atque exroritur inde fuga, objectiva sive contraria desiderio, quâ malum absens

aver-

versamur: Sin adsit, nascitur inde tristitia, objectiva lætitiæ, quâ malum præsens refugimus. Hi quinque numero, duo respectu boni, tres respectu mali. Etenim si objiciatur res respectu boni ardui, quam quis obtinere se posse judicet, tum provenit statim in irascibili spes: Sin putet, eam se consequi non posse, existit desperatio: Non est autem in irascibili aliquis motus respectu boni, quod adsit, & possideatur, quoniam, quod jam adeptum est, non habet rationem ardui. Cæteri tres affectus, qui malum arduum spectant, vel illud spectant ut absens, vel ut præsens: Si ut absens, oritur inde timor, vel audacia, ille, si id formidemus propter difficultatem, hæc, si aggrediamur illud, quò depellamus eam. Quòd si malum arduum sit præsens, tunc consurgit ira, quâ animus exardescit ad depellendum malum præsens. Nos in hoc ancipitio Peripateticabimur in Stoâ, & Stoicabimur in Peripato, revocatis Affectibus ad duas classes cùm Peripateticis, Ἐπιθυμίαν videlicet & Θυμὸν, ad quatuor verò cum Stoicis pro re natâ, Desiderium videlicet, Fugam, Lætitiam, & Tristitiam, subordinatis subordinandis Pathologicè.

CAPUT XLI.

Species Affectuum Ἐπιθυμητικῶν*, sive Prima Classis.*

Summa Genera Affectuum, & quasi Prædicamenta, ad quæ cæteri affectus reducuntur completive, cum Stoicis sunt quatuor, Desiderium videlicet, Fuga, Lætitia, Tristitia, secundum differentiam temporis futuri & præsentis, inducentis specificam differentiam in actibus sive modis tendendi in objectum absens & præsens, quibus illud diversimodè apprehenditur: (Neque enim diversitas temporis videtur afferre posse distinctionem specificam:) *Species Subordinatæ horum Generum Subordinantium cum Peripateticis sunt, inter Affectus* Ἐπιθυμητικοὺς, *Desiderii duæ, Gratia & Amor, Fugæ totidem, Malevolentia & Odium, Lætitiæ una, persuade* ἡ Ἐπιχαιρεκακία, *Tristitiæ septem, Misericordia, Nemesis, Invidia, Zelus, Zelotypia, Pudor, Pœnitentia, inter affectus verò* Θυμικοὺς, *Desiderii tres, Spes, Desperatio, Audacia, Tristitiæ duæ, Metus & Ira.* De singulis ordine atque ordinatè, de Affectibus Ἐπιθυμητικοῖς hoc capite, Θυμικοῖς proximè insequenti. *Desiderium Subordinans* est affectus appetitus sensitivi, quo expetimus bonum absens, sive bonum futurum nondum obtentum, quod uti conveni-

ens fuerit perceptum. Hoc nominis accepit à sideribus, quasi de sideribus peteremus, quod mediante eo petimus & appetimus. Differt à Voto, Optatione, Spe, Cõcupiscentia, Amore: A voto hactenus, quia votũ propriè est desiderium habendi bonum à Deo, cum pollicitatione ferè aliquid præstandi: Ab optatione hactenus, quia hæc majorum votorum, atq; in iis, quæ ratione utuntur: A spe hactenus, quia spes de bono arduo, & difficilis adeptionis, desiderium contrà de bono, quod facilè obtinetur, spes minùs cõstans & firma, desideriũ magis, pro subjecti sperantis & desiderantis conditione scilicet: A concupiscentià hactenus, quia desiderium rationalius, boniqué etiam intelligibilis, quod bonum rationis atque animæ, concupiscentia verò sensibilior, ut quæ boni secundum sensum, ideoqué totius conjuncti, hoc est, animæ & corporis, quia sensus est virtus in organo corporeo, conqué sequenter in vi concupiscibili, cùm concupiscere nihil sit aliud, quám appetere quid sub ratione boni delectabilis secundum sensum, finitore Thomâ: Ab amore hactenus, semel, quia amor rei habitæ, sive absentis, sive præsentis, desiderium verò rei habendæ, sive absentis, ut quod re præsente cesset, cùm amor naturâ suâ magis augeatur præsentiâ objecti amabilis, quod adoptare sibi cupit appetitus, iterum, quia desideri-

deri-

um majus amore,ut quod intensiorem gradum sive quãtitatem majorem huic addat, præsertim in iis, qui sunt calidiori temperamento,quos videas desiderare ferventiùs, quàm eos, qui temperamenti sunt temperati, qui temperatè magis desiderant, constantiùs tamen. *Gratia Subordinata Desiderio* est affectus appetitus sensitivi cõcupiscibilis,per quem,qui habet, dicitur gratificari indigẽti, non ut aliquid pro eâ benevolẽtiâ sibi reddatur,aut utilitas aliqua ex eo officio obveniat, sed solùm, ut illi, cui quis gratificari vult,aliquid boni cõtingat. Dico pro eâ benevolentiâ.Neque enim vocabulũ gratiæ heic significat vel ipsum δῶρον beneficium, vel ἀντίδωρον sive ἀντίδοσιν, retributionem beneficii, vel τὰ φιλητὰ, conciliativa benevolentiæ alienæ,ceu sunt,gratia morũ, formæ, orationis,vel effectum gratiæ, tam nostræ, quàm alienæ,quomodo hominẽ gratiosum dicimus inde passivè, verùm benevolentiã, quâ alios complectimur, ad quam quinque requiruntur ingrediẽtia vi definitionis. 1. Ut detur,quod datur,gratis sive gratiis,hoc est, animo benefaciendi. 2. Ut indigenti. 3. Ut nõ remunerationis loco, sive pro re aliquâ. 4. Ut nõ ideò,quò is,qui dat,aliquid recipiat. 5. Ut ideò,quò is,qui indigus est, sublevetur. Atq; hinc pẽdet gratiæ,ut incrementũ, ita decremẽtũ:Incrementũ,si res,quæ dãtur, sint magnæ,difficiles,opportunæ,si,qui gratifican-

cantur, aut soli sint. aut primi. aut præcipui: Decrementum, si qui suum commodum in dando aucupentur, si fortuitò & casu dederint, si coacti, si denique reddiderint potius beneficium, quàm dederint, idqué sive scientes, sive ignorantes, quoniam utroque modo quid pro quo redditur, aliquid pro aliquo. *Amor Sensitivus sive Animalis, Subordinatus Desiderio*, est affectus appetitus sensitivi, per quem expressivâ apprehensione boni in illud fertur, eique per effectum sese coaptat. Unde affectus unionis, quo cum re amatâ unimur, unionemvé continuamus, appellatur Scaligero, non quasi sit ipsa unio, aut relatio unionis, quæ ejus opus, sive consequens, in quantum per complacentiam appetitus amans ita se habet ad id, quod amat, sicut ad seipsũ, vel aliquid sui, verùm virtus potiùs unitiva, quæ ut non nominet motum appetitus, tendentem in appetibile, nominat tamen motum ejusdem, quo immutatur ab appetibili, ut ei appetibile allubescat & complaceat, quorsum allubescentia appetitus Ludovico Vivi, complacentia ejusdem Thomæ in eo, quod uti bonum fuerit perceptum, audit, sumtis vocibus pro motione illâ, quam appetitus elicit circa rem, quæ illi allubescit, aut complacet, non pro illecebrâ ipsâ acceptibilis, irritante & proritante appetitum, quæ occasio affectus potiùs, quàm affectus

Dico

Dico amor ſenſitivus, ut hoc genere comprehendã & amorem amicitiæ, qui affectus in perſonam, cui bonum deſideramus, & concupiſcentiæ, qui fertur in rem, quam alteri perſonæ vel nobis deſideramus, qui duo amores unum perfectum integrant amorem: Dico, quòd ſit affectus, quia conſiſtit in quâdam immutatione appetitus ab appetibili, quod dat appetitui quandam coaptationem ad ipſum, quæ coaptatio nihil aliud, quàm quædam allubeſcentia & complacentia appetibilis, quæ amor: Dico, quòd ſit affectus appetitus ſenſitivi, quia enim ſedem habet in corde, geſtiente recipere amabile & amicabile objectum, quorſum eos, quos amamus, cor aut corculum noſtrum ſalutamus, inqué corde noſtro habitare dicimus: Dico expreſſivâ apprehenſione boni, quia amor abſtrahit à bono abſente, vel præſente, contrà quàm fit in aliis motibus appetitus, in quibus requiritur alia, ut objectio, ita appetitio & apprehenſio, quemadmodum v.g. in deſiderio, eò quòd bonũ ſit abſens & poſſibile, & in lætitia, eò quòd bonum ſit præſens & adeptum: Dico, quâ fertur in illud, eiqué per effectum ſeſe coaptat, quoniam amor per quandam analogiam ſe habet inſtar ponderis, quod amantem trahit in rem amatam, ſicut gravitas lapidem ad centrum. Differt à Dilectione & Charitate: A dilectione hactenus, quia amor

amor aliquid communius dilectione, quæ ſupra amorem addit electionem præcedentem, ad complacentiam, inquam, rationis delectum, ut vel ipſum nomen ſonat: A charitate hactenus, quia hæc ſpecies dilectionis, addens huic ad rationem communem amoris perfectionem quandam amoris, in quantum id, quod amat, magni precii æſtimat, ut ipſum iterum nomen deſignat. Magni quippé æſtimare, quod diligas, hoc eſt charum habere, ſicut amare cum delectu rationis, diligere. Ut ita omnis dilectio, omniſqué charitas quidem ſit amor, illa amor quidam cum rationis delectu, hæc amor rei, quam magni facimus, non contrà omnis amor dilectio, charitaſvé, ad eum modum reciprocationis, quo bis duo ſunt quatuor, & cōtrà quatuor bis duo, aut quo rectilineū rectas lineas habens, & contrà rectas lineas habens rectilineum: *Fuga Subordinans* eſt affectus appetitus ſenſitivi concupiſcibilis, quo nolumus atq; averſamur malum, quod nobis imminet, inappetitus, inquam, mali futuri nondū præſentis, quo præſente non ceſſat interim, eò quòd natura malum perpetuò deteſtetur, atq;, ut ita dicam, in infinitum. Differt eodem modo à Deſperatione atque Odio, quo Deſiderium à Spe atq; Amore. Sicut enim deſiderium eſt boni facilis nondum obtenti, ſpes verò boni difficilis obtinendi, ita fuga mali facilis in obten-

tenti, desperatio verò boni difficilis inobtinē-di, sicutqué in fugâ datur recessus à malo, ita in odio displicētia mali, respōdens recessui, *Malevolentia sive Malignitas Subordinata Fugæ* est affectus appetitus sensitivi concupiscibilis, quo malefacimus ei, qui nihil mali intulit, id quod pessimū. Sicutenim reddere bonum pro malis optimum, reddere bonū pro bonis justum & æquum, ita non reddere bonum pro bonis malum, reddere malum pro malis pejus, reddere denique malum pro bonis, vel etiam non malis, id verò pessimum. *Odium Subordinatum Fugæ* est affectus appetitus sensitivi concupiscibilis, quo appetitus avertitur à re, vel personâ, ex aliquâ disconvenientiâ, præcisè in eâ apprehensâ, repugnantia, inquam, appetitus adversus id, quod apprehendimus, orta ex incongruitate rei apprehensæ cum appetitu, sive displicentia ejus in re sibi minùs conveniente. Dico affectus, quo appetitus avertitur à re, vel personâ, quia enim duplex odium, unum, quod vocatur aversionis, quo avertimur à re aliquà disconveniente, oppositum amori concupiscentiæ, alterum, quod vocatur inimicitiæ, quo personam aliquā, ut nobis disconvenientem, aversamur, oppositum amori amicitiæ: Dico ex aliquâ disconvenientiâ, quia objectum odii malum & disconveniens, idqué vel positivum, ut tormenta, vel pri-

privativũ,ut mors : Dico præcisè in eâ apprehensâ , quia odium sequitur apprehensionem, abstrahentem à præsentiá vel absentiâ mali , sicuti amor sequitur apprehensionem, abstrahentem à præsentiâ vel absentiâ boni, qui odio opponitur, ut affirmatio negationi. Amor namque affirmat, cùm tendit ad bonum, odium verò negat, cùm recedit à malo, quo fit, ut quod affirmatio & negatio præstant in mente, id amor & odiũ præstent in appetitu,& sicut affirmatio prior negatione , bonum malo, prosecutio persecutione , ita amor odio, cùm nihil odio habeatur, nisi quod adversum ei, quod amamus. Quamvis ratione executionis odium sit prius amore,ut quod teneat locum termini à quo, cùm amor teneat locum termini ad quem , qui ut in mente sit prior, tamen in executione est posterior. Differt ab irâ , etiam inveteratâ . I. Quia odium ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, ira ἐν τῷ θυμικῷ , illud mali , hæc boni , quod minus urget, quàm malum. II.Quia odium habitui simile , cùm sit obfirmata affectio , ira verò dispositioni , quo fit,ut ira sanetur tempore,odium non item, saltem non æquè, iratus acquiescat ultioni, odio habens non item, iratus sæpè misereatur ejus, cui irascitur, odio habens non item.III. Quia odium sine mensurâ naturâ suâ, ut quod cupiat non esse illud, quod odit,

dit,

dit, ira verò cum menſurâ, ut quæ ſpectet juſtitiam. Omnis ſiquidem, qui iraſcitur, arbitratur ſe præter jus fasqué læſum eſſe, & ideò quærit æqualitatem, eâqué obtentâ quieſcit, ut vel ex incontinente iræ patet, qui aliquâ ex parte audit rationem, ejusqué mandatum exequi conatur, peccans in eo, quòd nimis citò. IV. Quia odium ſtudet inferre damnum potiùs, quàm dolorem, quo vacat, ira dolorem potiùs, quo cum eſt conjuncta. V. Quia odium fertur in certa hominum genera, ſycophantas, paraſitos, lenones, ira in ſingularia ſive individua. VI. Quia odium excitatur in rebus, quæ ad nos aut noſtros haud pertinent, quomodo odimus piratam, furem, mendacem, ira contrà. Sed cur ab irâ etiam inveteratâ, & adultâ, cùm tamen à nonnullis per eam definiatur? Quia enim genus à ſpecie abeſſe nequit, ira autem ab odio abeſſe poteſt, v. g. in ſapiente, qui odit ea, quæ virtutum luminibus officiunt, neque tamen commovetur, odit iniquum judicem, neque tamen offenditur. *Lætitia Subordinans* eſt affectus appetitus ſenſitivi concupiſcibilis, ex bono præſenti ac percepto proveniens, non quaſi appetitus per eã ad aliquid tendat, ſicuti in deſiderio cõtingit, aut quaſi ſemper requirat realem, boni poſſeſſionem, plenamvè, ſed quòd ab appetibili præſente afficiatur atque immu-

P te-

tetur ferè, mediâ ſuavi quâdam ſpirituum animalium circa cor alteratione, & thalamorum cordis dilatatione, ſic dicta quaſi latitia exinde: Ab appetibili præſente autem? Immò etiam præterito, etiam quin futuro, quoniam ſicut recordatione præteritorum ita futurorum perceptione ſæpenumerò lætamur. Differt à Gaudio, ſecundum alios, ut genus & ſpecies, ita ut lætitia illius ſit nomen, gaudium hujus, ſecundum alios ut ſpecies diſtincta, ita ut gaudium ſit appetitus rationalis, lætitia verò ſenſitivi, ſecundum alios ut latius & anguſtius, ita ut lætitia ſit communis tam brutis quàm hominibus, gaudium verò hominibus proprium, ſecundum alios modo apprehenſionis, ita ut lætitia exteriorem rei apprehenſionem ſequatur, conqué ſequenter ſenſus, gaudiũ verò interiorem, hoc eſt, memoriam & imaginationem. Nobis ſanè indiffert, ſi minùs uſu artis, minimùm uſu loquendi. Ἡ Ἐπιχαιρεκακία *Subordinata Lætitiæ* eſt affectus appetitus ſenſitivi concupiſcibilis, quo lætamur rebus adverſis bonorum, & rebus ſecundis malorum, exemplo Timonis, qui, cùm alios odiſſet omnes, unum exoſculabatur Alcibiadem, quòd eum Athenienſibus magno futurum malo proſpiceret, haſqué ſibi leges tulit apud Lucianum: Si quando conſpexero incendio conflagrantem, & obteſtantem,

ut

ut restinguam, oleum & picem affundam, si alium flumen undis abstulerit, isqué manum porrigens imploret, ut retineatur, hunc quoque, ne possit emergere, propellam. Differt ab Ἐπιχαιρεκακίᾳ, quòd hæc bonis alienis gaudeat, illa malis, hæc plerunque bona sit, nisi malorum felicitate gaudeat tamen aliis perniciosâ, illa plerunque mala, nisi impiorum è miseriis capiatur tamen. Neque enim peccâsse videtur populus Romanus, quòd interitu Tiberii, Caligulæ, Neronis, Domitiani, Heliogabali, lætatus est. Quamvis interim viri boni non tam afficiantur gaudio ob res adversas malorum, quàm ob bonorum res secundas & lætas. *Tristitia Subordinans* est affectus appetitus sensitivi concupiscibilis, ex malo præsenti & percepto proveniens, cum aliquâ cordis contractione, affectus, inquam, ex apprehensione mali præsentis ortus, aliâs exterior, ex malo conjuncto corpori, per sensum exteriorem apprehenso, aliâs interior, ex malo conjuncto appetitui, per sensum interiorem apprehenso. Dico, quòd sit affectus appetitus sensitivi, quia est motus ejus, præsupponens in subjecto suo sensum, vel apprehensionem aliquam, illũ formaliter, hãc causaliter, quo fit, ut pertineat nõtam ad vim apprehẽsivam, quàm appetitivam: Dico, quòd mali præsentis & percepti, saltem secundum apprehensionem:

Nam & omissio boni, & dilatio boni expetiti, pariunt tristitiam, quando ut mala præsentia reputantur, adeoquè non præsentia tantùm, sed & præterita ac futura, nos haud rarò tristitiâ afficiunt, præterita, si malè tibi sis conscius, futura, siquidem pœnas delictorum impendere perspicias, in quorum altero locum habet pœnitentia, in altero anxietas: Dico, cum aliquâ cordis contractione, quia enim cor constringit tristitia, &, si nimia fuerit, strangulat, exterior, cùm malum triste conjunctum corpori, interior, cùm appetitui. Quo loco notandum notanter, tristitiam dici esse corporis, quia causa ejus est in corpore, ut cùm patimur quid nocivum corpori, utut interim motus ipse tristitiæ semper sit in animâ. Quorsum Thomas dolorem, qui ex apprehensione interiori causatur, propriè vult nominari tristitiam, non item eum, qui ex apprehensione exteriori, qui non tam tristitia, quàm objectum & causa ejus; nec præteriti & futuri, sed præsentis, eò quòd dolor corporalis, qui sequitur apprehensionem sensus exterioris, tantùm sit de præsenti, ut omnis sensus externus. Ut ita solus ille dolor, qui ex apprehensione interioris sensus provenit, appelletur tristitia, quæ sic dicta quasi terristitia, eò quòd terrenæ naturæ hominum sit propria. Quòd si dolor hic sit premens, Angor dicitur, à ver-

verbo ἄγχω, quod eſt ſtrangulo, ſi flebilis, Mœror, à verbo μείρομαι, quod eſt in ſortem accipere, unde μοῖρα, quæ propriè portio, deinde fatalis portio, demùm portio fatalis felix, vel etiam infelix, cujus mœror pars, ſi permanens, Lamentatio, ſi cũ ejulatu conjunctus, Planctus, indignus heroibus, quos tamen poëtæ miſerabiliter ejulantes paſſim inducunt, ſi cum ploratu, Luctus, ſi cum labore corporis, Ærumna, ſi cum labore animi, Solicitudo, quæ ſi diuturnior fuerit, & animum ægritudine pertinaci vexaverit, appellatur Moleſtia, ſin corpus ægrotatione, Afflictatio, quæ ægritudo animi cum corporis vexatione, finitore Cicerone. *Miſericordia Subordinata Triſtitiæ* eſt affectus appetitus ſenſitivi concupiſcibilis, natus ob malum, quod videtur perniciem aut moleſtiam allaturum ei, qui iſto malo eſt indignus, & quod ipſe putet ſe pati poſſe, aut ſuorum quempiam, ac inprimis, cùm malum videtur imminere, alienæ, inquam, miſeriæ in corde noſtro compaſſio, unde & nomen accepit ex eo, quòd miſerum faciat cor dolentis alienam miſeriam, ſed abſque miſeriâ ſcilicet, quomodo in Deoque datur miſericordia, ejuſquè imitatore ſapiente, ſine ullâ cordis miſeriâ, licet uterque miſerans cor habeat ſuper afflictum, ille analogicè, hic verè, quoniam verè ejus cor miſeratur alium, id quod proprium

miſe-

misericordiæ, quæ hîc non definitur, ut dispositio, habitusvé acquisitus, id est, ut compassio ex virtute, aut vitio, quarum illa laudabilis, hæc culpabilis, verùm ut est inclinatio & affectus naturalis, sive compassio ex naturâ, in & per se irreprehensibilis, ut quæ nec habeat culpam, quia à naturâ, nec præmium, quia non ex virtute. Differt à Miseratione, sicut Misericors à Miseratore, τὸ Misereri à τῷ Miserari, quia enim misericordia dolor animi interior, miseratio ejusdem doloris significatio exterior, misericors anxius animi propter alienam calamitatem, miserator exhibitivus operum misericordiæ cum compassione, τὸ misereri conjunctum cum cordis affectu, τὸ miserari cum rei effectu, ut quidem volunt Nominales. *Cæterum tria complectitur definitio Misericordiæ, Subjectum, Objectum, tam Reale, quàm Personale, & Causam. Subjectum Misericordiæ est Homo Misericors, sive is, qui misericordiâ afficitur*, quo de numero, calamitosi vel nunc vel olim, timidi rerum adversarum, contumeliæ expositi, quibus sunt parentes, uxores, liberi, senes infirmi, adolescentes, denique eruditi, sicuti oppositæ immisericordiæ subjectum cùm alii, tum cœlibes, & excessivè, ut felices, ita infelices, illi, quia nihil adversi se pati posse putant, hi, quia cùm omnia videantur sibi passi, nihil amplius

pliùs se passuros autumant. *Objectum Reale Misericordiæ est Malum* , non quod libet, sed φθαρτικὸν perniciosum , ut sunt, verberationes, lacerationes, sive corporis cruciatus , morbi , mors , λυπηρὸν , grave sive molestum , ut sunt, defectus membrorum, deformitas , orbitas , miseria vitæ æqualis, mors, postquam se offert occasio vitæ melioris, utrumque vel ὄντως, vel saltem φαινομένως tale, cùm fieri posit, ut, quem homines miserabilem esse existimant cum Abderitis, is sit felicissimus, denique πλησίον, imminens sive propinquum, quia, si longinquum sit, non magnoperè alterius eo malo afflicti calamitate movemur. *Objectum Personale Misericordiæ sunt , qui hoc malum patiuntur*, personæ putà miserabiles, ceu sunt, noti & familiares , dummodò nimiâ sanguinis propinquitate nobis conjuncti non sint, erga quos attoniti magis sumus in ipsorum calamitatibus, quàm misericordes, æquales ætate, moribus, dignitate, habitu animi, stirpe , adeoqué illi , quorum figura, vox, habitus, actio lugubris, vel per repræsentationem, vel in authentico. *Causa Misericordiæ est Indignitas Passiva.* Digni namque malo neminem miseret , v. g. homicidæ, parricidæ. Id quod cum grano salis accipiendum tamen. Neque enim bonorum tantùm & immerentium misereri convenit, sed etiam eorum interdum , qui

culpâ suâ miseri & calamitosi sunt, dum ne deplorati sint modò, exemplo Biantis, qui reos quidem secundum leges, quod erat justitiæ, capitis damnavit, verùm à lacrimis interim, quod erat misericordiæ, sibi temperare non potuit, condolens naturæ, non personæ. *An verò affectus misericordiæ etiam cadat in sapientem*, acquiritur? Stoici negant, qui somniabant, suum sapientem nullâ animi commotione teneri, nedum hâc, eò quòd ei sat sit, culpâ vacare, iniquumqué sit, sapientem alienam culpam luere, alienové incommodo torqueri, cùm ne suo quidem moveatur, inducti ad hoc paradoxũ haud dubiè etymo misericordiæ, quæ ex eo videtur appellata, quòd miserum cor faciat cõdolentis alieno malo. Quasi verò nõ ab omni miseriâ liber sit sapiens, etiã tũc, cùm subvenit inopi; cùm esurienti cibũ præstat, potũq; sitienti, cùm vestit nudũ, cùm peregrinum recipit tecto, cùm oppressum liberat, cùm denique humanitatem suam usque ad sepulturam porrigit mortuorum, quoniam id facit mente liberâ, nullis aculeis dolõris instinctus, sed adductus officio bonitatis. Cur enim huic obsit nomen, cùm absit miseria? Quòd si æquum, prosperis cohominis rebus lætari, quidni & adversis ejus rebus angi, præsertim cùm videamus hîc suo exemplo nobis præire bruta, quæ nõ mediocriter commoven-

ventur, cùm intuentur aliquod sui generis verberibus aut dolore aliquo affici, horumqué cadavera exhorrent, quasi interitum illorum aliquâ misericordiâ prosequerentur: Bruta autem? Immò ipsum Christum τὸν τρισάγιον, qui non semel misericordiâ motus fuit, convenienter biverbio, quo viri boni dicuntur facilè lacrimari, contrà verò viri improbi viscera non mollescere. *Nemesis sive Indignatio, Subordinata Tristitiæ*, est affectus appetitus sensitivi concupiscibilis, conceptus ob immerentium felicitatem, sive bona, non promiscuè atque indifferenter omnia, non utique ob bona honesta, seu virtutes, quæ homines dignos reddunt, non indignos, sed ob illa, quæ in indignos quoque cadere possunt, ut sunt divitiæ, potentia, nobilitas, pulchritudo, quibus bonis digni quidem, immò bis digni, sunt viri boni, existente nihilominùs possessione eorum ipsis communi etiam cum viris non bonis. Differt à Misericordiâ, quia hæc aliorum in malis occupatur, in bonis verò Nemesis. Sicut enim illa est dolor propter indignas res adversas, ita hæc dolor propter indignas res secundas, & sicut illa condolet iis, qui præter meritum sunt infelices, ita hæc succenset illis, qui præter meritum sunt fortunati. *Invidentia Subordinata Tristitiæ* est affectus appetitus sensitivi concupiscibilis, conceptus ob pro-

ſperitatem, quæ apparet in externis bonis, erga ſimiles, non ut aliquid boni accedat invidenti, ſed propter illos, quibus invidetur. Juvat ἀναλύειν. *Definitum eſt Invidentia*, quæ hoc diſſidet ab invidiâ, quòd hæc ſe habeat merè paſſivè, quomodo dicimus aliquem laborare magnâ invidiâ, hoc eſt, pati quid magni ab invidis, invidentia verò etiã activè, quomodo dicimus aliquem laborare invidentiâ magnâ, hoc eſt, triſtitiâ, ob alterius res ſecundas conceptâ: Sic dicta, vel ab invidendo, hoc eſt, non vidẽdo, ut τὸ in ſit στερητικὸν, eò quòd invidis oculi doleant ob alienum bonũ, eaquè ægrè videant, & inviti, quomodo inviſosqué dicimus, quos ne aſpectu quidem dignamur, vel ab invidendo, hoc eſt, nimis intuendo aliorum fortunas, & quaſi fixo continuo curioſoqué obtutu aſpiciendo, ita ut τὸ in ſit αὐξητικὸν ἢ ἐκτατικὸν. Eſt enim hoc germanum invidiæ, ut mœreat alienis bonis, & lætetur alienis malis. Aliter livor appellatur, per metonymiam effecti, quia invidentia, quæ phtiſis animi, dominum ſuum excedens, hoc ſigno ſe prodit in vultu & corpore invidentis, quod & ipſum facit φθισᾷν. *Definitur Genere, & Differentiâ Specificâ, Genus Invidentiæ* eſt affectus appetitus ſenſitivi concupiſcibilis, triſtitiæ ſubordinatus, adeoqué triſtitia quædam, ut quæ occupetur circa bonum quidem, idqué alienum, aſt ut malum proprium, non quaſi

triſtetur de eo ob imminentis detrimenti periculum, veluti cùm quis de inimici incrementis triſtatur ex metu, ne damni inferendi occaſionem inde arripiat inimicus, verùm quòd bonum alterius ſuæ obſtare gloriæ atque excellentiæ opinetur. *Differentia Specifica ſumitur partim ab Objecto, partim à Fine. Objectum Invidentiæ vel Reale eſt, vel Perſonale. Objectum Reale Invidentiæ* ſunt bona aliena, quæ quadrifariam conſiderari poſſunt, vel quatenus nobis nocent, vel quatenus non nocent, vel quatenus alios nolumus ea conſequi, vel quatenus dolemus alios ea conſecutos, id quod proprium hujus affectus: Nec hæc quævis, ſed externa, ceu ſunt, divitiæ, aliaqué hujus commatis. Circa virtutes ſiquidem nunquam ſe fatigat invidia. Neque enim invidus invidet virtutis poſſeſſionem, quia eam contemnit, ſicut nec oppoſitam miſeriam, quoniam miſeris nemo invidet. *Objectum Perſonale Invidentiæ* ſunt pares ſive ſimiles, hoc eſt, ii, qui horum bonorum poſſeſſione vel æquales, vel non multò ſuperiores, nec multò inferiores ſunt, idqué ideò, quia inter quos magna diſtantia, in illis invidia non invenit locum, cùm nemo, qui propriæ virtuti confidit, alienæ invideat, æquales item ætate, tum rerum earundem cupidi, nominatim corrivales & competito-

res eorundem studiorum. Sed ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ scilicet. Nonnunquam enim & in eos quoque fertur invidentia, qui judicio invidentium multò inferiores sunt, indigniqué, qui eo fruantur bono, quo in casu ei convenit cum nemesi, quæ & ipsa in indignos, à quâ aliâs differt, quia fertur in pares. Finis Invidentiæ universè vel Negativus est, vel Positivus: Finis negativus exprimitur illis verbis, cùm dicitur, non ut aliquid boni accedat invidenti, quo commate distinguitur ab æmulatione, quâ quis se macerat, non quòd habeant alii, sed quòd non & ipse: Finis positivus istis, sed propter illos, quibus invidetur. Hinc Bias, videns invidum quendam, vultu in terram depresso, aut huic homini, inquit, magnum aliquod malum accidit, aut magnum bonum alteri, quòd ita tristatur: Nec abhorrenter dictis Publius, qui, cùm Mutium, hominem invidum, solito tristiorem cerneret, παραλλήλως superioribus, aût Mutio nescio quid incommodi accessit, aut alii quid commodi. *Zelus sive Æmulatio, Subordinata Tristitiæ*, est affectus appetitus sensitivi concupiscibilis, conceptus ob bona honorata, quæ alius habere videtur, quæqué quis etiam adipisci potest, existens inter eos, qui sunt naturâ similes, non quòd alius illa habeat, sed quòd quis non ha-

habeat, sic dicta Græcè Philosophantibus, vel ἀπὸ τοῦ ζηλεῖν, quod est φθονεῖν, qualem zelum zelavit Arachne contra Minervam, Marsyas contra Apollinem, Lepreas contra Herculem, Dionysius Major contra Philoxenum & Platonem, Alexander contra Perdiccam, Lysimachum, Seleucum, Attalum, Ptolemæum, vel ἀπὸ τοῦ ζηλόειν, quod est imitari, qualem zelum zelaverunt Platonis & Aristotelis discipuli, Alexandri item amici, illi contrahendo humeros, isti balbutiendo, hi referendo projectā cervicē regis, oculorum volubilitatem, & vocis asperitatem, oppidò quàm ineptè omnes, qualem item zelū zelavit Theseus adversus Herculem, Themistocles adversus Miltiadem, Thucydides adversus Herodotum, Aristoteles adversus Xenocratem, Cæsar adversus Alexandrum, benè, immò bis benè, in comparatione ad superiores, Juvat iterum ἀναλύειν *Genus Zeli* est affectus appetitus sensitivi concupiscibilis, tristitiæ subordinatus, quæ dolor internus sive animi. Differentia specifica sumitur partim ab Objecto, partim à Fine. Objectum Zeli vel Reale est, vel Personale. Objectum Reale Zeli sunt bona honorata, ut sunt virtutes, & charismata spiritualia, item bona utilia, atque ad benefaciendum idonea, ut sunt divitiæ, utraque sub adeptionis possibilitate, illa πρώτως, hæc

hæc δευτέρως. *Objectum Personale Zeli vel Passivum est, vel Activum*, illud τῶν ζηλωτῶν, æmulandorum, quales ii, qui habent hæc bona honorata, & utilia, & quibus multi cupiunt esse similes, familiares, amici, quos multi suspiciunt & mirantur, quorumqué adeò in honorem encomia, vel à poëtis, vel ab oratoribus, conscribillantur, hoc τῶν ζηλωτικῶν, æmulatorum sive æmulorum, quales ii, qui se dignos esse censent iis bonis, quæ non habent, at confidunt se habere posse, nominatim juvenes & magnanimi, item ii, quos alii dignos judicant his bonis, quorumqué majores cognati necessarii domestici pro patriâ res præclaras gesserunt, quia enim eas quasi domesticas sibi arbitrantur, sequé iis dignos censent, ideò æmulantur. *Finis Zeli vel Negativus est, vel Positivus*: *Finis Negativus* exprimitur illis verbis, non quòd alius illa habeat, quo commate zelus distinguitur à zelotypiâ, quoniam zelotes sive zelator dolet, quòd sibi absit bonum, quod habet alter, zelotypus verò, quòd alter eodem secum fruatur bono: Finis Positivus istis, sed quòd quis ea non habeat, quomodo v. g. æmulor virtutis ergò, si quem videam habere fortitudinem, hoc est, cupio idem bonum & ipse consequi, non invidens ei, qui illud bonum possidet, verùm ipse quoque vir fortis esse volens. *Zelotypia Subordinata*

tâ Triſtitiæ, eſt affectus appetitus ſenſitivi concupiſcibilis, ex eo ſuſceptus, quòd alteri quoque ſit illud, quod quis habet, metus, inquam, alienæ fruitionis cum Scaligero, quo metuimus, ne de amatæ rei exturbemur poſſeſſione; Sic dicta ἀπὸ τοῦ ζήλου καὶ τύπου, quarum vocum altera æmulationem ſignat, quoniam per hunc affectum non patimur conſortium in amato, quod integrè nequit poſſideri à pluribus, ſicut videmus à pluribus integrè cognoſci veritatem, altera figuram & formulam ejus æmulationis, quâ de Thomas, omnem quidem zelum, quocunque modo ſumatur, ex intenſione amoris provenire, eò quòd amor ſit quidam motus in amatum, aliter tamen hoc contingere in amore concupiſcentiæ, ut hîc, qui ferè intenſior, aliter in amore amicitiæ, qui remiſſior in comparatione. Quòd ſi hæc zelotypia fuerit moderata, honeſta, ſin nimia, qualis in Junone, Prognide, & univerſè in populis Auſtralibus, qui proni ad amores, ſed debiliores propter caloris inopiam, (ut de oloribus, columbis, gallis, tauris nihil dicam,) turpis fuerit ſcilicet. *Pudor Subordinatus Triſtitiæ* eſt affectus appetitus ſenſitivi concupiſcibilis, conceptus à pudibundis, ob malum, vel præſens, vel præteritum, vel futurum, quod infamiam afferre videtur. Juvat & hîc ἀναλύειν. *Defi-*

nitum

nitum est Pudor, Subordinatus Tristitiæ, cujus signum erubescentia, oculorumquè demissio, quæ utraque in vultu pingit peccatum, liberalemquè præ se fert criminis commissi culpam, sicut illiberalem pallor, isquè nimius. Scilicet pudor metus, verùm modicus, in quo non adeò solicita natura de firmando corde per convocationem sanguinis ad cor, contra malum corruptivum internum, quo fit, ut inter initia pudorem excipiat pallor quidam, per sanguinis contractionem, dum refugit malum externum, nempè infamiam, mox verò succedat rubor, per diffusionem sanguinis ad partes externas, quem minoris periculi reputatio, atque indignatio dedignata dedecus, ad partem exteriorem laborantem, nempè vultum, mittit, comitatum spiritibus, qui ex corde egrediuntur, caloremquè & sanguinem, tanquam copias auxiliares, secum ducunt, ad rem turpem repellendam, faciemquè purpureo sanguinis velo occultandam. Id nominis accepit, de mente Scaligeri, quòd in eo adversetur sensus, sicut in putidis, aut avertatur potiùs, sicut à putidis, copse differens à verecũdiâ, eò quòd pudor etiam in malefactis quandoq; dicatur, verecũdia verò recti honestiquè rationẽ habeat, ut quæ secũ ferat magnã reprehensionis opinionem, sic dicta à væ, quod est valdè, &

reor,

reor, quod est puto, quoniam ea, quæ timemus, magni & multi facere, diuqué cogitare ac recogitare solemus. Sed hoc discrimen non est perpetuæ observantiæ, quia verbum pudet tam ad verecundiam honestarum rerum, quàm ad pudorem turpium, adhibetur κλαϛστικῶς, idqué tam in genere dicti, quàm facti. Latinis elementis respondent græca. Ὁ αἰδὼς siquidem est metus ob expectationem vituperii, & præcedit delictum, idqué ne perpetretur, cavet, certissimumqué est bonæ mentis & probitatis, vel præsentis, vel mox secuturæ, argumentum, virtutis tinctura Diogeni, color pulcherrimus Pythiæ, bonæ indolis criterium Catoni, sic dictus ab αἰϛερητικῷ, καὶ ἰδεῖν quasi non sinat, ut aliquem intueamur, ἡ αἰσχύνη verò est quidem & ipsa metus, verū ob aliquid turpiter factum, utut in bonam subindè accipiatur partem quoque, gradu distincta ut sic, nō specie ἀπὸ τοῦ αἰδοῦς, quia ὁ αἰδὼς præcedit, ἡ αἰσχύνη sequitur. *Definitur Genere, & Differentiâ Specificâ. Genus Pudoris est affectus, non virtus, affectus inquam.* I. Quia virtus est habitus longo usu acquisitus, firmiterqué animo impressus, non item pudor, qui metus infamiæ, citò oriens, citò moriens; si metus, ergò affectus. II. Quia virtus est perfectio quædam, cui quod repugnat, etiamsi bonum sit, næ illud deficit à ratione virtutis: Atqui pudor repugnat

gnat perfectioni, cùm sit timor alicujus turpis, quod est exprobrabile, ille autem, qui perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit quid exprobrabile, ac turpe ad faciendum, sed nec actu quid turpe facit, unde opprobrium timeat: Ergò non est virtus, vel ideò etiam, tum quia virtus per se bona & laudabilis, pudor non laudabilis per se, sed ex hypothesi, & per accidens, quatenus videlicet est pœnitentia quædam ob admissum delictum, tum quia virtus cadit in bonos viros, pudor etiam in improbos, hoc est, eos, qui, quæ turpia sunt, faciunt, & igitur demùm pudescunt, tum quia virtus omnis ætatis, si puerilem excipias, pudor hujus vel maximè, tum quia virtus ab electione & proposito, non item pudor. Quin tantum abest, ut genus pudoris sit virtus, ut ne semivirtus quidem, eò quod sit passio quædam, atque ex passione levis impressio sive dispositio, quæ subindè desinit in hominibus certis, & facilè mutatur in contrarium, nominatim in adolescentibus, qui per naturam ignei; & fœminis, quæ imbecilles. Quòd si ne continentia quidem virtus, quæ tamen annumeratur semivirtutibus, sed quiddam ex affectu bruto & ratione rectâ mixtum, quid fiet pudore? Quid ergò pudor, si nec virtus, nec semivirtus? Affectus certo modo se habens,

vel

vel naturaliter, vel moraliter, ob accessum educationis, decessumvé. Nec præjudicat judicatis in hoc judicio, quòd pudor consistat in medio, secundum determinationem rationis, inter impudentiam sive inverecundiam, quæ contemtus, nullusvé sensus eorum, quæ ignominiam afferre poterant, & pudorem rusticum, sive verecundiam nimiam, quæ excessus pudoris, ea metuens, quæ metuere haud convenit: Quòd sit quædam pars honesti, convertibilis cum virtute: Quòd laudabile quiddam, cùm importet actum laudabilem, ideoqué & habitum ex pluribus talibus actibus: Quòd, sicut vitiosi qui sunt, inverecundantur, ita, qui virtuosi, verecundentur vel maximè. Non primum, quia esse in medio non sufficit ad rationem virtutis, quæ non affectus medius, sed affectus mediocritas, hoc est, habitus electivus, cum electione operans, atqui pudor non nominat habitum, sed passionem, nec est motus ex electione, verùm ex impetu quodam passionis: Non secundum, quia pudor non pertingit ad perfectam rationem honestatis, sed huic subservit tantùm, removendo ea, quæ sunt huic contraria, non intrans essentiam ejus, sed quasi dispositivè se habens ad ipsam, jaciendo fundamenta ejus, dum incutit horrorem turpitudinis: Non tertium, quia

quia non omne laudabile ocyùs ad virtutem pertinet, tantum abest, ut sit virtus formata ex actuum repetitione: Quamvis enim ex multoties verecundari causetur, fas ita loqui, habitus virtutis acquisitæ, per quam aliquis turpia vitat, de quibus verecundia, tamen non ex verecundiâ propriè est, quòd aliquis ulteriùs verecundetur, sed ex illo habitu virtutis acquisitæ, qui facit ita se habere aliquem; ut magis verecundaretur, siquidem materia verecundiæ adesset: Non quartum, quia quòd alii non verecundentur, alii verò verecundentur, id fit ex diversis causis, inde ex amore mali, hinc ex amore boni, at non totali, nedū totaliter. *Differētia Specifica Pudoris sumitur à Subjecto ejus, & Objecto. Subjectum Pudoris duplex est, ut Quod, & ut Quo. Subjectum Pudoris ut Quod in genere sunt Homines Pudibundi,* quales, qui alios habent actionum suarum spectatores arbitros & censores, qui item æquales, quibuscum honestâ æmulatione de honore contendant, qui quid fecerunt faciuntvé pudendum, quorumqué adeò majores, quorum infamiam ad se pertinere autumant, quid pudendum commiserunt, denique, qui ignominiam aliquam sunt passuri publicè: *In specie Pueri & Juvenes, Viri item & Senes*, illi πρώτως, hi δευτέρως: *Pueri & Juvenes*, ut quos vel maximè convenit verecundari, quia turpia,

pia, ſaltem turpicula, committunt vel maximè: *Viri & Senes*, tum quia etiam hi pudenda patrant, pœnitendaqué committunt, quorſum ipſis peropus pudore, qui delicta vel antecedat, atque ab iis abſterreat, vel conſequatur, atque ad pœnitentiam invitet, tum quia tam in illis, quàm in his, commendatur pudor, discommendatur impudentia, commendatur pudor, ut in Pompejo, quem coram pluribus erubuiſſe ferunt, Fabianoqué Philoſopho, qui & ipſe ſuberubuiſſe perhibetur, quoties in ſenatum fuit inductus teſtis, discommendatur contrà impudentia, pudori oppoſita, idqué vel ante factum, vel in facto, vel poſt factum remiſſivè. Objicis, tam viros, quàm ſenes, nihil oportere agere eorum, propter quæ ſurgere ſolet pudor, quare nec in illos nec in iſtos cadere pudorem! Reſpondeo, nec in pueros ut ſic caſurum pudorem, adoleſcenteſvé, in quos tamen cadit vel maximè. *Subjectum Pudoris ut Quo vel Totale eſt, vel Partiale: illud Facies*, quam, qui pudore afficiuntur, rubore ſuffuſam habent, veſtequé cum Socrate involvunt: *Hoc Frons*, ſic dicta à ferendo, quòd indicia animi præ ſe ferat, unde perfricare frontem, manum per frontem ducere, pro depudere, adagiorum ſcriptoribus: *Hinc Oculi*, quos pueri tegere aſſolent, cùm pudore corripiuntur: *De-*

mum

mum Aures, quas & ipsas pudescere constat, ex exemplo Archytæ Tarentini, qui adeò verecundus fuisse perhibetur, ut, si quid obscœni proferendum esset, non diceret illud, verùm parieti inscriberet. *Objectum Pudoris vel Personale est, vel Reale. Objectum Personale Pudoris sunt Homines, quorum nos pudet*, quo de genere, qui nos admirantur, quosqué ipsi admiramur, quorumvé in admiratione esse cupimus, cum quibus de honore contendimus, quorum existimationem de nobis haud contemnimus, necnon ii, qui nusquam profecturi, sed perpetuò nobis adfuturi sunt, qui iisdem nobiscum non sunt obnoxii flagitiis, homines hinc severi, nullius qui delicto facilè ignoscunt, item ἐξαγγελτικοὶ, qui facilè, quæ vident atque audiunt, eliminant, inqué aliorum erratis exagitandis toti sunt, denique ii, per quos alii nostra dedecora rescíscere possunt, apudqué quos, quæ voluimus, usque obtinuimus. *Objectū Reale Pudoris in genere est Malum, quod videtur Turpe*, idqué vel præsens, vel præteritum, vel futurum: *In specie verò*: 1. Opera & actus, à vitiis moralibus profecti, v.g. à timiditate, ut abjicere clypeum in prælìis, fugere ex acie, ab injustitiâ, ut fraudare aliquem deposito, ab avaritiâ, ut quæstum facere è turpibus rebus, ab illiberalitate, ut nullam ferre egeno

geno opem, cùm poſſis, aut minorem, quàm poſſis, ab adulatione, ut laudare præſentem, ab animi mollitie, ut labores non tolerare, quos aut ſeniores, aut delicatuli, aut nobiliores & potentiores, infirmioresvé corpore, vel vitæ inſtituto, toleraverunt, ab animi abjectione, ut ſæpè ab aliquo beneficia accipere, atque accepta exprobrare, ab arrogantiâ atque oſtentatione, ut de ſe multa prædicare, aliorumqué inventa ſibi tribuere. II. Obſequia & miniſteria fœda corporis, rerumvé turpium, ex quibus injuria contumelioſa naſcitur, ſive illa ad intemperantiam, ſive ad violentiam ſpectent. III. Defectus rerum commendabilium, quarum participes ſunt, aut omnes, aut plurimi, aut pares, hoc eſt, ejuſdem nationis, civitatis, familiæ, ætatis, ſtudii, ut non ita benè natum educatum atque eruditum eſſe, prout ſunt alii, quibus non major contingit ad præclara ſtudiorum opportunitas, quàm nobis. Nec eſt, quòd quis in objectum pudoris ex tranſverſo incurrat, vel ex eo, quòd homines ſæpè erubeſcant virtutum actionibus, ſæpè ob exercitium operum ſervilium, ſæpè quin etiam ii, qui coram ſuperioribus habent aſſerere ſuam innocentiã, reddereque rationem actionum, quantumvis laudatarum: Non ex primo, quia actiones per ſe laudatæ, & ſtudioſæ ſive virtuoſæ, ex falsâ

falsâ hominum opinione atque imaginatione videri possunt contemtibiles atque indecoræ, licet non sint: Non ex secundo, quia utut opera servilia, in & per se considerata, dummodò non sint contraria honestati, turpia non sint, tamen respectu certarum personarum, quas minùs decent, in turpibus & pro turpibus habentur: Non ex tertio, quia quamvis hoc facere non sit turpe & vituperabile, tamen oboriri suspicio ac metus potest, ne quid indecens atque indecorum cum honestis hisce actionibus concurrat, quod offendere superiores possit. *Pœnitentia Subordinata Tristitiæ* est affectus appetitus sensitivi concupiscibilis, conceptus ob admissa peccata. Differt â Resipiscentiâ, quòd pœnitentia dicatur, cùm aliquem facti pœnitet, sive inde ad rectè agendi studium moveatur, sive non, resipiscentia verò, cùm quis cum animo simul mutat vitam & mores: Alterius exemplum Judas Apostata, sive proditor, alterius Petrus Epistata, sed abnegator.

Caput XLII.

Species Affectuum θυμικῶν, sive Secundæ Classis.

Species Affectuum θυμικῶν sunt quinque numero, Desiderii tres, Spes, Desperatio, *Au-*

Audacia, Tristitiæ duæ, Metus videlicet & Ira. Cujus quinarii hæc ratio & regio, quia oportet, ut affectus, quorum objectum est bonum, cujusmodi sunt spes & desperatio, sint naturaliter priores affectibus, quorum objectum est malum, cujusmodi sunt audacia & metus, vel ideò, quia sicut appetitus boni est ratio, quare vitetur malum, ita spes & desperatio ratio audaciæ ac timoris, cùm sicut audacia consequitur spem victoriæ, ita timor desperationem vincendi, restat ira, quæ consequitur audaciam, cùm nullus irascatur vindictam appetens, nisi audeat vindicare. Eundem numerum colligere quoque est aliter, putà sic. Ex affectibus irascibilis facultatis spes prior desperatione, quia est motus in bonum secundum rationem boni, quod de suâ ratione est attractivum, & propterea est motus in bonum per se, desperatio autem est recessus à bono, qui non competit bono, secundum quod est bonum, sed secundum aliquid aliud, unde est quasi per accidens, ob eandemque rationem, inversis invertendis, timor, cùm sit recessus à malo, prior, quàm audacia, quæ accessus ad illud, ultima verò ira ordine generationis, cùm proximè tendat ad consecutionem finis, quam præcedit proportio sive aptitudo ad eum. Neque operatur, saltem non operatur efficaciter in

contrarium contra hunc syllabum, quòd, cùm denominatio fiat à potiori, facultasqué irascibilis denominetur ab irâ, ob hanc causam hæc prior & potior videatur esse, quàm spes, cumqué magis sit arduum, quòd quis conetur superare malum contrarium, quod injacet jam, ut præsens, id quod pertinet ad iram, quàm quòd conetur superare malum, quod imminet ut futurum, id quod pertinet ad audaciam, aut acquirere simpliciter aliquod bonum, id quod pertinet ad spem, quorsum sicut ira prior hoc nomine audaciâ, ita hæc spe: Porrò, cùm priùs occurrat in motu ad finem recessus à termino, quàm accessus ad terminum, metus verò & desperatio importent recessum ab aliquo, audacia contrà & spes accessum ad aliquid, ideò priores næ priores in comparatione metus & desperatio ex hâc causâ, quàm audacia & spes! Non primum, quia ab irâ tanquam manifestiori denominatur potentia: Non secundum, quia τὸ arduum non est propriè ratio appetendi, sed bonum, quo fit, ut spes, quæ directiùs respicit bonum, sit prior, quamvis audacia aliquandò sit in magis arduum, vel etiam ira: Non tertium, quia appetitus primò & per se movetur in bonum, sicut in objectum, atque ex hoc fit, quòd recedat à malo, & propterea non mirum,

quòd

quòd per prius intendat bonum, quàm remotionem contrarii. Sed de singulis ordine. *Spes, Subordinata Desiderio* est affectus appetitus sensitivi irascibilis, quo nominatim animal, nominatiùs homines juvenes, appetunt bonum absens arduum possibile, idquè cum lætitiâ. *Quâ definitione exprimitur tùm Subjectum Spei, tum Objectum. Subjectum Spei est in genere Animal*, cùm non hominibus tantùm, sed & brutis, competat hic affectus, quæ quamvis externo sensu non cognoscant futura, ut quæ excedant cognitionem sensitivam exteriorem, tamen interno sensu cognoscunt, persuade per phantasiam, per quam, tanquam umbellam quandam rationis, ex antecedentibus sequentia aliquo modo colligunt, atque ex præteritorum memoriâ futura, non secùs ac si ea præviderent, quomodo canem, aliquoties baculo percussum, monstrato atque intentato eo, ex metu futurorum verberum aufugere videas, accurrere contrà suaviter habitum: *In specie Homines Juvenes*, qui nescio quomodo procliviores ad spem, quàm senes, tum quia spes in futurum fertur, juvenes autem de futuro plus videntur habere reliqui, ut qui propiores & proximiores initio, quàm senes, qui propiores & proximiores fini, tum quia juvenes spiritibus & sanguine abundant, quo indigent

 se-

ſenes, qui triſtes & deſperabundi, ſicut e contrà juvenes læti & ſperabundi, tum quia experimentis carent juvenes, ſuiſqué votis ac deſideriis non tam ſæpè exciderunt, ac ſenes, ideoqué futura minùs ſuſpecta habent, magiſqué ex eo his fidunt, tum quia vitio juventutis, dicam, an juvenilitatis, non adeò intelligunt difficultatem ſperandorum, hocqué promtiùs & liberaliùs ſperant, quò faciliùs ſperata obtineri poſſe ſibi perſuaſum habent. *Objectum Spei eſt Bonum Abſens, Arduum, Poßibile*: *Bonum*, ut ſic diſtinguatur à Metu & Audaciâ, quorum affectuum objectum eſt malum: *Abſens*, ut ſic diſtinguatur à Lætitiâ, cujus objectum bonum præſens, atqui ſperamus proprié futura, ſaltem principaliter, dico principaliter, quia & præterita ſperare poſſumus, ut ſi cum hoſte ſit pugnatum, & noſtros victoriâ potitos ſperemus, & præſentia, ut ſi hoc momento noſtrates rem benè gerere confidamus, quanquam alii regerant, & hæc eſſe futura, non quidem ratione temporis, ſed notitiæ. *Arduum*, ut ſic diſtinguatur à deſiderio, quod eſt boni futuri abſolutè, faciliſqué adeptionis, cùm ſpes ſit boni quidem futuri & ipſa, verùm difficilis obtentu; *Denique Poſsibile*, idqué vel in genere, vel in ſpecie, ex quibus hoc poſſibile nobis, ita ut à nobis id effici atque obti-

obtineri posse credamus, illud possibile absolutè, ut maximè nostris id viribus effici nequeat, quorsum distinguitur à desiderio, ad cujus objectum addit præter arduitatem possibilitatem, desperationequé, secundum differentiam possibilis atque impossibilis. Scilicet species affectuum ex objecto considerantur, ut ait Thomas. Circa objectum autem spei quatuor conditiones attendi possunt, primò quidem, quòd sit bonum, secundò, quòd futurum, tertiò, quòd arduum, sive cum difficultate adipiscibile, quartò, quòd arduum quidem, ast possibile adipisci. Primò, quòd bonum. Non enim propriè loquendo spes, nisi de bono, & per hoc differt à timore, qui de malo. Secundò, quòd futurum. Neque enim spes de præsenti jam habito, & per hoc differt à gaudio, quod de bono præsenti. Tertiò, quòd arduum. Non enim quis dicitur quid sperare minimum, quod statim sit in potestate, ut habeat, & per hoc differt à desiderio, quod est de bono futuro absolutè. Quartò, quòd arduum quidem, at possibile adipisci. Non enim quis sperat, id, quod omninò adipisci non potest, & per hoc differt à desperatione, quoniam impossibilia concupisci possunt, sperari nequeunt, nisi sub ratione possibilis. *Desperatio Subordinata Desiderio* est affectus appetitus sensitivi irascibilis, quo is, diffi-

cultate victus, rem arduam absentem aversatur, eiqué ut impossibili succumbit cum tristitiâ, recessus, inquam, animi ab appetitione boni, ex opinione, quòd nunquam eo sit potiturus, cujus aversionis & cujus recessus causa atque objectum formale non est propriè bonum, cùm bonum potiùs ad se trahat, verùm difficultas, quæ in eo assequendo apprehenditur, maliqué rationem quandam habet: Quo fit, ut desperatio spei sit contraria istorsum, sicut repulsivum attractivo, recessus accessui. Habet habet namque spes rationem attractivi & accessus, prout bonum arduum consideratur cum possibilitate adipiscendi, desperatio verò rationem repulsivi & recessus, quatenus idem consideratur cum impossibilitate obtinendi, ita ut communis terminus spei & desperationis sit bonum arduum, in quod sub ratione possibilis tendit spes, recedit contrà ab eodem desperatio sub ratione impossibilis, implicantis mali speciem. Neque enim desperatio respicit malum sub ratione mali, sed per accidens respicit illud, in quantum scilicet affert impossibilitatem adipiscēdi, potest interim esse ex solo superexcessu boni. Dices: Unum nonnisi uni est contrarium: Sed spei contrariatur timor: Ergò nō desperatio, opposita spei! Respondeo, unum uni contrariū esse, modo scilicet con-
tra-

contrarietatis uno, quæ res non impedit, quò minùs in terminis ſpes ſit contraria ſoli deſperationi per acceſſum & receſſum ab eodem termino, id eſt, uno modo, & ſoli timori per acceſſum ad contrarios terminos, id eſt, altero atque alio modo. *Audacia Subordinata Deſiderio* eſt affectus appetitus ſenſitivi iraſcibilis, quo in genere homines audaces, in ſpecie homines juvenes, neglectis periculis evaſibilibus ſive ſuperabilibus, quæ imminent, noſqué adeptione boni alicujus prohibere poſſunt, immò prohibent, opus difficile aggrediuntur, quò bonum arduum ſperatum obtineant. Vel breviùs, audacia eſt deſiderium aggrediendi mali difficilis, conjunctum cum ſpe ſalutis, quam audacia amat ſequi, neque tamen omnem, ſed intenſam, ſicut deſperatio metum, non omnem, verùm exceſſivum. Sed juvat ἀναλύειν tumultuariè, *Definitio hæc Audaciæ continet tum Subjectum ejus, tum Objectum. Subjectum Audaciæ in genere ſunt Homines Audaces*, quales, quibus pulmones ſunt ſanguinolenti, cor fervens exiguum & piloſum, ſed &, qui frigidiori cœlo nati, item, qui nunquam experti ſunt pericula, ſed in gerendis rebus fuerunt fortunati, aut experti quidem, verùm ex iis effugerunt, qui plura, quàm alii, & majora ſe habere putant earum rerum, quarum præſentia

non obſtante, quòd per media difficilia debeat acquiri, ita ut ipſe finis & bonum ſit objectum ejus, etiam materiale, audacia autem quoque tendit in media difficilia propter Finis bonitatem, ſic ut iſtam difficultatem præ iſtâ bonitate contemnat, ab hoc, non quidem objecto materiali, quod utriuſque eſt malum, ſed formali, cùm audacia ſit acceſſus ad illud, ut quæ aggrediatur illud propter ſpem ſuperandi, victoriamqué ſui ſuper illud, ex opinione virtutis propriæ, imbecillitatiſqué alienæ, metus contra receſſus ab illo, ut qui ab eodem refugiat propter deſperationem ſuperandi, victoriamq; mali ſuper ipſum timentem, ex opinione imbecillitatis propriæ, virtutiſqué alienæ, & verò etiam metus pro objecto tantùm habeat malum, audacia quoque bonum, nempè victoriam, vindictamvè, quamvis per malum, ſeu medium difficile, id conſequi laboret. Quòd ſi excipis, audaciam eſſe vitium, quare non contrariari metui, cùm vitium non affectui ſed virtuti ſit contrarium: Contrà excipiam equidem, nomen audaciæ hîc eſſe nomen paſſionis, importans abſolutè motum appetitus ſenſitivi in ſuum objectum, non eâdem receſſum ab ordine rationis, conjunctum cum eo motu, quomodo audacia nomen vitii, haud affectus. Quod ſi urges, unum uni contrariari,

iam verò metui contrariari ſpem, quare non audaciam! Redurgebo, uni ſecundum idem non eſſe plura contraria, ſed benè ſecundum diverſa, quomodo videas ſecundum oppoſitionem boni & mali ſpem contrariari timori, ſecundum oppoſitionem verò acceſſus & receſſus eandem ſpem deſperationi, ſimiliterqué audaciam metui, quo de proximè. *Metus, Subordinatus Triſtitiæ*, eſt affectus appetitus ſenſitivi iraſcibilis, ortus ex imaginatione impendentis mali, quod vel perniciem vel moleſtiam afferre poſſit. Juvat denuò ἀναλύειν. *Definitum eſt Metus,* ſic dictus vel à motu cordis, & corporis, quo futurum malum fugit appetitus, cum cordis ac corporis alteratione, vel ab Jonico μετιέναι pro μεθιέναι, quod eſt dimittere, remittere, omittere, miſſum facere, eò quòd in metu & per metum amittatur conſtantia. Græcis φόβος dicitur à φέβεσθαι, quod eſt φεύγειν fugere, concordanter etymo ſive notationi priori. *Definitur Genere, & Differentiâ Specificâ. Genus Metus eſt affectus.* Quid enim aliud metus, quàm motus appetitus ſenſitivi, conjunctus cum aliquâ corporali transſmutatione, ſequens apprehenſionem ſenſus, qualis motus affectus. Nec eſt, quòd opponas, omnem affectum eſſe effectum ex præſentiâ agentis provenientem, me-

tum

tum verò non eſſe de aliquo præſenti, ſed de futuro, quare nihil minùs quàm affectum. Sicut enim affectus corporis naturalis provenit ex corporali præſentiâ agentis, ita affectus animi provenit ex animali præſentiâ agentis, abſque præſentiâ corporali, vel reali, in quantum ſcilicet malum, quod eſt futurum, realiter eſt præſens ſecundum animæ apprehenſionem. Non magis, quòd ſenſus non ſit apprehenſivus futuri, metus autem ſequatur apprehenſionem ſenſus. Quamvis enim ſenſus non apprehendat futurum, tamen ex eo, quòd apprehendit præſens, animal naturali inſtinctu movetur, ad ſperandum futurum bonum, vel timendum futurum malum. *Differentia Specifica Metus deſumitur ab Objecto, quod Malum Futurum* φθαρτικὸν, ἢ λυπηρὸν, *Corruptivum aut Conſtriſtativum*, quorum illud contrariatur naturæ, ſive ſit à cauſâ naturali, ut mors naturalis, ſive non, ut mors violenta, hoc voluntati. *Malum*, idqué vel abſolutè tale, vel comparatè. Abſolutè tale, atque hoc non quodvis, non utique malum culpæ, quod metuere homines non ſolent, vel quòd non intelligant, vel, ſi maximè intelligant, ſpontè tamen atque ultrò admittant, minimùm parati ſint admittere, quia nihil inde doloris moleſtiævé metuunt, quin immò id naturæ ſuæ corruptæ conveniens eſſe

judicant, sed Malum Pœnæ, oppositum bono animi, quale malum infamia, bono corporis, quale malum destructio ejus, & bonis fortunæ, quale malum facultatum & libertatis amissio, cujus commatis mala non non metuunt homines, unà cum potestate, quæ ea dispensat, non quasi illam metuant per se, quatenus est potestas dispensativa, verùm propter malum pœnæ dispensabile, quo exemplo eosdem homines videas timere Deum propter offensionem ejus, quæ mala, & pœnæ meritoria, separationemqué ab eo, quæ pœna peccatum consequens, licet culpæ quoque rationem habere possit, quatenus à Deo volens se separat homo, deserendo eum, atque adhærendo satanæ. Comparatè hinc tale, hoc est, majus minusvé in comparatione, malum tamen, quia metus est motus appetitus sensitivi, importans non prosecutionem, quæ bonum aliquod habet pro objecto, sed fugam, quæ malum, sive vocem mali juvet sumere privativè pro amissione bonorum, sive positivé pro successione malorū. *At quale? Futurum sive Impendens*, quia homines non magnoperè metuunt, quæ procul abesse putant, v. g. mortem, quam quilibet longè abesse arbitratur, contrà mala imminentia vel maximè horrent, hoc magis, quò majora sunt, magisqué imminent, sicut & mala inso-

insolita ac repentina, quoniam in his subtrahitur facultas occurrendi malo, locusquè nullus relinquitur consilio ac præparationi, minusquè pausæ datur naturæ laboranti, item ignota, quæ minus adhuc consilii admittunt, majoraquè existimantur, quàm reverà sunt. Quod si malum existimetur prorsus inevitabile atque irremediabile, tunc habetur veluti præsens, dequè eo non tam est timor, quàm tristitia, uti animadvertere est in iis, qui in judiciis sententiâ damnatoriâ adjudicantur morti, qui non tam timent mortem, sicut canes cernas verbera nondum inflicta timere propter metum futuræ inflictionis, quàm de eâ tristantur, pallore invadente vultum, tremore poplites, horrore ac sudore corpus, ob fugam credo caloris, & spirituum debilitationem in isto articulo. *Tum* φθαρτικὸν *Corruptivum*, ἢ λυπηρὸν, *Contristativum*, quia enim non omnia indifferenter mala metuunt homines, sed ea, quæ interitum aut dolorem magnum afferre possunt, hoc est, magna & gravia. Natura namque magis nescio quomodo horret & refugit, quæ sibi magis inimica judicat, & à quibus se faciliùs posse destrui, aut magis affligi, credit. Atque hinc hinc est, quòd mala levia, & quæ de facili depelli possunt, haud timeamus, nisi sub levitatis umbrâ lateat gravitas, quomodo

do inimicum, quamvis humilem, vetamur contemnere in scholâ sapientiæ, inqué tenebris etiam levia metuimus, tum quia mala imminentia per eas prævideri nequeunt, tum quia ob fortiorem imaginationis vim majora videntur mala, quàm sunt, & verò etiam pericula in iis plura nos manent ab improbis tenebrionibus, terribilioraqué. Differt à Pigritiâ, quæ metus consequentis laboris, gravantis naturam, sive facultatem operantis excedentis: A Pudore, qui metus ignominiæ, vel justæ reprehensionis, Verecundia, siquidem conceptus fuerit ille metus ob actum præteritum, unde timeri potest convicium vel opprobrium futurum, Erubescentia, si contrà: Ab Admiratione & Stupore, quæ & qui metus, illa de magno malo, hic de insolito, illa declinativa judicii præsentis de eo, quod miratur, ob defectus timorem, cum futuri inquisitione, hic & ipse declinativus judicii præsentis de eo, super quo stupet, sed absque inquisitione scilicet, quo fit, ut quemadmodum admiratio est principium Philosophandi, ita stupor Philosophicæ considerationis sit impedimentum: A Timore, qui metus imminentis aut appropinquantis alicujus magni mali, expectatio, inquam, censuræ eorum, qui sunt in dignitate constituti, sic dictus παρὰ τὸ τιμᾶν, un-

de τὸ ἐπιπιμᾶν, nisi simplicius sit deducere à voce δεῖμα, ita ut timere plus sit, quàm metuere, ex hoc fonte & capite: A Terrore, qui metus ex insuetæ speciei, hoc est, imaginis occursu, cum pallore & dentium crepitu sociatus ferè: A Pavore, qui metus subitus, cùm animus quasi verberatur imminentis mali opinione, sic dictus παρὰ τὸ παίειν & κέλλειν, quarum vocum altera valet idem, quod pavire, sive cooperire, eò quòd in pavore fœminas, pueros & molliores oculos ac faciem velare, caputq; operire cernamus, altera idē, quod percellere, nisi rationem ejus arcessere malimus à verbo παύεσθαι, quod est cessare, quoniam cessare facit paventem ab opere hic metus: A Consternatione & Conturbatione, quæ metus excutiens cogitata, omnia turbida atque ambigua reddens, mentemqué in varias cogitationes distrahens, spe & consiliis abjectis: Ab Exanimatione, quæ metus atrocior consternatione, per quem omnis animi vis adimitur, sapientiaqué expectoratur, stupore mentis & linguæ inducto: A Tremore & Horrore, qui corporis sunt alterationes, & affectus ex animi metuentis dispositione pendentes, ille motus ex motibus contrariis, hic asperitas corporis cum horripilatione: A Trepidatione, quæ & ipsa corporis, cum ira nos occupat tremor, ut pedare, hoc est,

con-

consistere nequeamus: Denique à Formidine, quæ metus inexpectatus, quo animus vehementer commovetur, adeò ut à seipso abeat, forasqué feratur, calorqué ex eo faciem invadat, ex sensu videlicet rerum formidolosarum, uti fit in somniis, insomniis, incubo, sic denominata vel à formis sive spectris, vel à veterum forvo, quod significat calidum. *Ira Subordinata Tristitiæ* est affectus appetitus sensitivi irascibilis, quo interveniente cum dolore cupiditate vindicta appetitur de certis hominibus, propter apparentem contentum, quo quis se, aut quenquam suorum, contrà quàm oportet, ab iis affectum esse existimat, cum accensione aliquâ sanguinis circa cor, ob malum læsivum præsens, arduum quidem, sed tamen repulsabile irascenti. Juvat more nostro ἀναλύειν. *Definitū est Ira*, quæ ὀργὴ Græcis. ἀπὸ τοῦ ὀρέγεσθαι, quod est concupiscere, quia ultionem expetit, item θυμὸς, ἀπὸ τοῦ θύειν, quod valet idem, quod ὁρμᾶν, subitò commoveri, quia cum impetu ruit hic affectus, aliás minùs pertinace, aliâs magis, qualis ira θυμὸς ἐμμένων, ἢ χόλος ἐπίμενος, ira permanens sive permansiva audit, quæ μῆνις iisdem, ἀπὸ τοῦ μένειν, à manendo, quia manet diutiùs, & κότος, ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quia altiùs animis hominum insidet. *Definitur Genere &*

Diffe-

Differentiâ Specificâ. Genus Iræ est Affectus Appetitus Sensitivi Irascibilis, isquê Mixtus. Affectus Appetitus Sensitivi est Ira, quia motus ejus conjunctus cum aliquâ corporali alteratione, sequens apprehensionem sensus, qualis motus affectus: *Affectus Appetitus Sensitivi Irascibilis est Ira*, quia enim respicit duo objecta, scilicet vindictam, quam appetit, & eum, quo de vindictam appetit, aut in quem, cum quâdam elevatione atque arduitate, id quod proprium affectuum irascentis facultatis, quibus ira condividitur, tanquam specialis affectus, non generalis, vel per prædicationem, sicut animal est generale ad omnia animalia, vel per causam, sicut sol cluit causa generalis omnium, quæ generātur in his inferioribus, licet ad eam interim omnes motus hujus potentiæ terminentur, denominationemquê ab eâ accipiant omnes: *Isquê non Simplex, sed Mixtus*, quia ex concursu multarum passionum causatur, non tanquam ex partibus, speciebusvé, sed sicut ex causis, sive secundum continentiam causæ & effectus. Quî sic? Quia enim iram circumstant cùm aliæ passiones, tum istæ quatuor, tristitia videlicet de injuriâ acceptâ, spes illam injuriam ulciscendi, desiderium vindictæ ut possibilis, denique odium ejus, qui injuriam intulit, ex quibus

bus duæ priores antecedunt, duæ verò posteriores comitantur, atque ita motus iræ ex tristitiâ & spe oritur, dumqué iratus nititur malum ut sibi præsens apprehensum repellere, insimul vindictam de malo sibi illato appetit, tanquam sibi bonum, eumqué, qui malum intulit, detestatur atque odit, tanquam sibi malum, quo intuitu per conjunctam cum dolore sive tristitiâ cupiditatem speratæ ultionis iram definit Philosophus, quod genus non uno dente rodit & arrodit. Scaliger ὑπερκριτικῶς more suo. Primò, quia tristitia sit ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, ita verò ἐν τῷ θυμικῷ. Quasi verò non omnem affectum sequatur voluptas aut dolor in utrâque facultate. Secundò, quia malè heic tristitiâ misceatur cum cupiditate. Si enim cōjuncta cum tristitiâ, ergò non cum cupiditate! Quasi verò ira non possit esse conjuncta, & cum tristitiâ, & cum cupiditate, verùm ἄλλως καὶ ἄλλως, cum illâ quoad initiū, propter illatam injuriâ, sive ob sensum mali præsentis, cum hâc quoad progressum & terminū, propter vindictæ meditationem ac spem. Tertiò, quia cupiditas impediat iram, neque igitur ex eâ queat gigni, eò quòd effectus nō impediat causam suam. Quasi verò delectatio non & antecedat vindictam, cōnjuncta cum spe ejus, & sequatur, quarum hæc, non illa, impedit iram, quæ eam vel maximè promovet,

movet. Quartò, quia non in omni irâ ſit cupiditas ultionis, ut ſi quis fortunæ ſuæ ſive fato ſuo iraſcatur, ſi parentibus, ſi liberis. Quaſi verò non aliud ſit ultionis cupiditas ſive appetitus, aliud verò conatus, quorum ille ſemper in irâ, licet remiſſior & brevior pro occaſione, hic non item. *Differentia Specifica Iræ ſumitur à Cauſâ Finali ejus, Efficiente Impulſivâ Externâ, Objecto, & Effectu. Cauſa Finalis Iræ Ultio.* Ut plurimū enim tendit in ultionem, & fortè ſemper. Unde per appetitū ultionis definitur rectiùs, quàm depulſionis, quæ generalior aliquantò ultione. Omnis ſiquidem ultio depulſio, non contrà omnis depulſio ultio, cùm quædam mala depellere geſtiamus citra ullam ultionem, v.g morbos, paupertatem, & ſimilia. Neque obſtat dictis, quòd iraſcamur ſæpè iis rebus, quæ ultionem nequeunt perſentiſcere. Quamvis enim nequeant ſentire ultionem noſtram, tamen eam de iis quandoque ſumunt irati, dum eas frangūnt, aut comminuūt, exemplo Julii Cæſaris, qui villam in Herculanenſi pulcherrimam, quòd mater ſua aliquandò in iſtâ cuſtodita fuiſſet, diruit, utut ultio illa ſit male ſana interim, hoc eſt, non ultio, ſed vitiultio, ſive vitioſa ultio. *Cauſa Efficiens Impulſiva Externa Iræ eſt in genere* Ὀλιγωρία *Parvipenſio, in Specie* Καταφρόνησις *Cōtemtus,* Ἐπηρεασμὸς *Incom-*

commodatio, demùm ὕβρις *Contumelia.* Cum enim omnes propriam excellentiam maximi faciant, fit, ut, quò excellentia illa major fuerit, alterius item vilitas & ipsa major, si dicta excellentia in aliquo lædatur, ut ὀλιγωρία ita ira exindè augeatur, ex contemtu, incommodatione, contumeliâ, vel præsumtivè, quomodo rebus quoque inanimatis irascimur, ut Xerxes monti Atho, Pheron Ægyptius flumini, non quod contemnerentur ab iis, sed quòd contemni sibi viderentur. Neque verò omnis ocyùs ὀλιγωρία causa sive motivum iræ, sed indigna sive immerita. Ira quippè appetit nocumentum alterius, (sunt verba Thomæ,) inquantum habet rationem justi vindicativi, & ideò in tantum quærit vindictam, in quantum videtur esse justa, justa autem vindicta non fit, nisi de eo, quod injustè factum, & ideò provocativum ad iram semper est aliquid sub ratione injusti. Unde, si homines putent ab eis, qui læserunt, se esse justè passos, non irascuntur, cùm ira non fiat ad justum. Idem judicium de iis, qui vel per ignorantiam, vel ex passione, injuriam nobis intulerunt, quibus vel non irascimur, vel minùs irascimur, quia agere ex ignorantiâ, vel ex passione, diminuit rationem injuriæ, estqué quodammodò provocativum misericordiæ ac veniæ. Qui autem

de

de industriâ nocumentum inferunt, næ illi per ὀλιγωρίαν peccant, & ideò his maximè irascimur propter apprehensionem ejus. Dices, in bestias non quadrare ὀλιγωρίαν, quæ iræ motivum, quia in eas non cadit honor oppositus, quare nec iram! Respondeo in arenâ, quamvis bestiæ non appetant honorem sub ratione honoris, appetere tamen eas naturaliter quandam excellentiam, & ergò irasci illis, quæ illi excellentiæ derogant, quare in eas cadere iram ex hâc causâ, saltem æquipollenter. *Objectum Iræ vel Personale est, vel Reale. Objectum Personale* sunt in genere homines, in individuo, nonspecie, cùm qui irascitur alicui singularium irascatur, Alexander v.g. Clyto, Cicero Vatinio, non universæ speciei, nec humanitati, sed homini huic illi isti, in specie ii, qui nos derident, vel damno afficiunt, qui, cùm antea nos soliti essent honorare, id intermittunt, amici faciliùs homines, quàm inimici, homines nihili, nulliusquè existimationis, qui nostro infortunio gaudent, saltem eo non afficiuntur, qui nos parvi faciunt apud æmulos, & quos ipsi admiramur, aqué quibus nos suspici volumus, quiqué nos verentur, item ii, qui nobis seria agentibus jocantur, qui, cùm aliis omnibus benefaciant, nos prætereunt, denique ii, quibus nomen nostrum

per

per oblivionem excidit brevi temporis spacio, quæ oblivio signum parvipensionis sive vilipendii, quoniam ea, quæ magni æstimamus, magis nescio quomodo memoriæ insigimus. *Objectum Reale est Malum Læsivum Præsens, Arduum quidem, sed tamen Repulsabile Irascenti*, præsertim si cum illo adsit contemtus, idqué sive Verum, sive Apparens, dum ita nos offendat modò, ut repellere id cum vi quâdam & violentiâ discupiamus ac conemur. Geminus quippe in irâ motus, quorum alter à partibus exterioribus ad cor retrorsum fertur ob malum præsens, quod compressionem cordis, fugam sanguinis spirituum & caloris ad cor, causatur, quod irritatum per injuriam illatam arma sua, hoc est, sanguinem spiritus & calorem, corripit, atque ad se trahit, unde pallor, & trepidatio membrorum, alter à partibus interioribus unà cum sanguine & spiritibus antrorsum, ob bonum vindictæ, quod cor apperit, & sanguinem ac spiritus extimas ad partes remittit, explicans & quasi vibrans arma sua in hostem externum, unde rubor & sussultatio. Quâ re fit, ut ira non tantùm cum Thomâ, & sequacibus, per modum incomplexi respiciat unum objectum, sicut cùm intelligimus, quid est homo, sed duo objecta per modum complexi, sicut cùm in-

intelligimus album inesse homini: Ecquæ illa? Vindicta, quam appetit & sperat iratus, sicut quoddam bonum, & ille, de quo quærit vindictam, in quem tendit sicut in contrarium, id quod pertinet ad rationem mali. Tribus verbis, cùm iræ motus in vindictam, ut bonum, & in eum, quo de quæritur vindicta, tendat, ut malum, ipsam non tantùm bonum, sed & malum pro objecto respicere dicendum est, verùm repulsabile irascenti. Cæsari certè aut regi haud irascimur, quia ulcisci non possumus, nisi fortè linguâ, in quâ imbellium arma. *Effectus Iræ sunt cùm alii, tum Accensio sive Fervor Sanguinis circa Cor.* Cùm enim motus iræ sit per modum insecutionis, cui proportionatur calor, necessarium & per illum causari circa cor quendam sanguinis fervorem, ex ipsâ fellis evaporatione ortum. Scilicet corporalis transmutatio, quæ est in passionibus animæ, proportionatur motui appetitus, manifestum est autem, quòd quilibet appetitus, etiam naturalis, fortiùs tendit in id, quod est illi contrarium, siquidem fuerit præsens, unde videmus, quòd aqua calefacta magis cõgeletur, quasi frigido vehementiùs in calidum ex hâc causâ agente: Jam motus appetitivus iræ causatur ex aliquâ injuriâ illatâ, sicut ex quodam contrario injacente, & ideò appetitus potissimùm tendit ad repellendum

dum injuriam per appetitum vindictæ, ex quo sequitur magna vehementia atque impetuositas in motu iræ, & quia hic motus non est per modum retractionis, cui proportionatur frigus, sed magis per modum insecutionis, cui proportionatur calor, ideò motus iræ non potest non esse causativus cujusdam fervoris sanguinis & spirituum circa cor, id quod erat probandum. Quamvis enim ira (nam hoc fortè objiciat aliquis,) tractu temporis debilitetur, ut omnia alia, quorum causa per tempus imminuitur, tamen hoc non impedit, quò minùs cum accensione sanguinis circa cor primitùs fuerit orta, quæ cùm causetur ex memoriâ injuriæ illatæ, mirumné, si causâ ejus per tempus imminutâ diminuatur & ipsa, & vel totaliter tollatur, dum receditur à præsenti sensu injuriæ primò, mox penitùs discedītur? Differt ab Iracundiâ, quia ira de causâ, iracundiâ de vitio irascentis, illa in actu & fervore, hæc in habitu ac dispositione. Unde una sine alterâ aliquandò esse potest, quis v.g. iracundus, neque tamen iratus, & contrà, iratus, neque tamen iracundus, quemadmodum videmus, posse quem esse ebriosum, & non ebrium, & contrà, ebrium, neque tamen ebriosum. Item ab Odio, eò quòd in odio appetatur alteri malum, quia malum, in irâ verò appetatur quidem alteri etiam malum materialiter,

ter, ſed tamen formaliter, ut conſideratur habere aliquam rationẽ boni, per compenſationẽ injuriæ, & æqualitatis reſtitutionẽ.

CAPUT XLIII.

Oppoſitio Affectuum, eaqué duplex, Objectiva ſive Objectalis, & Terminativa ſive Terminalis.

OPpoſitio Affectuum univerſè duplex eſt, altera ſecundum Objecta, quam Objectivam inde vocant, ſive Objectalem, altera ſecundum acceſſum ad eundem Terminum, & receſſum ab eodem Termino, quam Terminativam ſive Terminalem. Cujus ſegmenti hoc fundamentum, quod omnis paſſio motus, unde oportet contrarietatem paſſionum coaccipere ſecundum contrarietatem motuum. Eſt autem duplex contratietas in motibus, una ſecnndum contrarietatem terminorum, quæ propriè eſt contrarietas motuum, quo oppoſitionis modo dealbatio, quæ eſt motus à nigro in album, opponitur denigrationi, quæ eſt motus ab albo in nigrum, alia ſecundum acceſſum & receſſum ab eodem termino, quæ contrarietas eſt propriè generationis, quæ mutatio ad eſſe, & corruptionis, quæ mutatio ab eſſe. Ad hoc exemplum duplicem contrarietatem invenire eſt in paſſionibus animæ, unam ſecun-

dum contrarietatem objectorum, scilicet boni & mali, aliam secundum accessum & recessum ab eodem termino. In passionibus appetitus concupiscibilis, sive affectibus ἐπιθυμητικοῖς, invenitur prima contrarietas tantùm, in passionibus verò appetitus irascibilis, sive affectibus θυμικοῖς, utraque. Cujus rei ratio & regio hæc, quia objectum appetitus concupiscibilis est bonum vel malum sensibile absolutè, bonum autem, in quantum bonum, non potest esse terminus ut à quo, sed solùm ut ad quem, quia nihil refugit bonum, in quantum bonum, sed omnia appetunt ipsum, inq; illud tendunt per accessum ad ipsum & prosecutionem, similiter nihil appetit malum, in quantum hujusmodi, sed omnia fugiunt ipsum, & propter hoc malum non habet rationem termini ad quem, sed solùm termini à quo, ut à quo omnia abeunt per recessum ab eo & fugam. Ut ita omnis passio appetitus concupiscibilis respectu boni sit, ut in ipsum, v.g. desiderium, lætitia, amor, omnis contrà passio respectu mali, ut ab ipso, v.g. fuga, tristitia, odium. Quo fit, ut in passionibus appetitus concupiscibilis nequeat esse contrarietas secundum accessum & recessum ab eodem objecto, sed benè in passionibus appetitus irascibilis, quarum objectum est bonum vel malum sensibile, non quidem absolutè, verùm sub ratione

tione alicujus difficultatis sive arduitatis: Atqui bonum arduum habet rationem, ut in ipsum tendatur, in quantum est bonum, id quod pertinet ad passionem spei, & ut ab ipso recedatur, in quantum est arduum, id quod pertinet ad passionem desperationis: similiter malum arduum habet rationem, ut vitetur, in quantum est malum, id quod pertinet ad passionem timoris, & ut in ipsum tendatur, sicut in quoddam arduum, per quod quid evadit subjectionem mali, id quod pertinet ad passionem audaciæ. Scilicet in bono arduo duo sunt, bonum ipsum, quod potest esse ratio appetendi, & difficultas superaddita, quæ quandam mali rationem habet, unde fit, ut per accessum & recessum, sive prosecutionem & fugam, queat appetitus in illud ferri, & ab eodem auferri. Quæ ratio tenet & in malo arduo, quatenus à bono consequendo impedit. Ratione enim suæ malitiæ & difficultatis, quam habet, ut superetur, hactenus avertere potest appetitum per metum, quia tamen ad aliquod excellens bonum ducit, siquidem superetur, hactenus provocat appetitum, audaciamque in eo gignit, quæ accessus & inclinatio in bonum arduum, sicut metus recessus & fuga ab eodem. Neutram oppositionem sive contrarietatem agnoscit ira: Non illam, quæ est secundum ob-

jecta, quia malo difficili jam præsenti, quod iram concitat, opponitur bonum præsens & obtentum, quod rationem ardui habere nequit, quia κτητὸν possessum: Non hanc, quæ est secundum accessum & recessum ab eodem termino, quia enim ad præsentiam mali ardui appetitus vel succumbit, id quod pertinet ad tristitiam, vel ad invasionem mali se accingit, id quod pertinet ad iram, quæ motus ad invadendum malum læsivum, cui iræ Aristoteles opponit remissionem & sedationem iræ, quæ ab eâ non differt specie, sed gradu, nedum ut ei sit contraria, alii mutato nomine cessationem à motu iræ, quæ cessatio & ipsa contrariè motui non opponitur, sed vel negativè, vel privativè, sicut τὸ mitescere ei, quod est irasci. Atqui iræ opponitur gratia & indulgentia, ergò non est sine oppositione! Iræ autem? Immò iracundiæ, quæ vitium morale, non affectus, utque ira non sit sine oppositione in specie sic dictâ, est tamen sine contrarietate, atque ut maximè daretur aliquod ejus contrarium, non tamen illicò foret affectus.

Caput XLIV.

De Fonte Morali Actionum Imperatarum, Facultate, quam vocant, Locomotivâ, operante virtute potentiæ superioris

perioris, elicientis atque imperantis, per tendentiam sive progressum ab Actu Elicito ad Actum Imperatum.

APertis quatuor Fontibus Moralibus Actionum Elicitarum, Intellectu putà Practico, Voluntate, Phantasiâ, & Appetitu Sensitivo, cum suis Motionibus sive Affectibus, proximum est, ut de Fonte Morali Actionum Imperatarum, Facultate, quam vocant, Locomotivâ seu Locomotrice, operante virtute Potentiæ Elicitivæ Actionis Immanentis, hoc est, virtute potentiæ superioris, elicientis atque imperantis actum, per tendentiam sive condescensum ab Actu Elicito ad Actum Imperatum, sermo instituatur. Dico, de Fonte Morali Actionum Imperatarum, Facultate, quam vocant, Locomotivâ : Quia enim hîc non tam Physicè eam consideramus, quàm Ethicè, id est, non tam prout est facultas animalis animæ sentientis, quæ causa ejus efficiens impulsiva principalis remota, cujus virtute membra exteriora, ministrantibus suo loco atque ordine nervis musculis & articulis, tanquam instrumento materiali & passivo locomotivæ, agitantur ad locum vel totaliter mutandum, sive in totum, quod subjectum ejus absolutum, vel partialiter, sive in tantum, quod subjectum ejus limitatum, ad prosequenda ea, quæ bona sunt,

idqué vel verè, vel apparenter, & fugienda contraria, quæ causa efficiens impulsiva, atque, ut ita dicam, irritativa minùs principalis locomotivæ, supponentis & præsupponentis semper aliquid loco movens, sive excitans & stimulans appetitum, hoc est, objectum aliquod, quàm prout est talis facultas, cujus virtute homo, animal ut rationale ita rationabile, de loco in locum se commovet πῶς, cum moderamine videlicet & temperamento morali appetitus, non quasi locomotiva sit ipsemet appetitus, sed quiddam ex eo resultans. *Dico, operante Virtute Potentiæ Elicitivæ Actionis Immanentis, hoc est, virtute potentiæ superioris, elicientis atque imperantis actum*: Quia enim potentia secundum locum motiva non est activa actione immanente, verùm transeunte. Quamvis enim illius motus soleat dici immanens, quatenus manet in eodem supposito, propriè tamen immanens non est, quia non manet in eâdem potentiâ, ac nec in eâdem subjecti parte, animali per unam partem movente aliam, sæpè quin immò extrinsecum corpus, v. g. citharam, penicillum, calamum scriptorium: Quamvis item eadem potentia locomotiva in se indifferens sit quasi passivè ad efficiendos varios motus, applicatur tamen ad agendum per naturalem subordinationem à superioribus potentiis,

tentiis, potentiis, inquam, animæ imperantibus & dirigentibus motionem, ipso quin etiam ab usu determinatur ad certum motum moraliter artificialiterqué, per dispositionem materialem, acquisitam in membris per usum moris & artis, per quem corpus secundariò disponitur & habilitatur, aptumqué redditur ad promptè deserviendum operationibus animæ, quēadmodum id quotidiè experimur in ipsis externis instrumentis artis, quæ ipso usu atque exercitio fiunt habiliora, vel quia perficiuntur quoad figuram, vel quia efficiuntur magis lævia, molliorave, sicuti videmus ipsas vires nutritivæ consuetudine assuefieri ad abstinentiam & moderationem. *Dico, per tendentiam sive condescensum ab Actu Elicito ad Actum Imperatum*: Quia enim actiones imperatæ sunt actiones ejusmodi, quæ ab aliis actionibus, quas Philosophi elicitas appellant, ut à causis ac principiis suis proficiscuntur, quo fit, ut potentia locomotiva, quæ est actionum imperatarum, non imperativa sit, sed receptiva atque executiva eorum, quæ potentiæ superiores, in quibus dispositiones ad operationes sunt principaliter, non in corpore organico, imperitant, cujusmodi in nostroque argumento sunt, Intellectus Practicus, Voluntas, Phantasia, & Appetitus Sensitivus. Scilicet Intellectus Practi-

cus cognoſcit & noſcitat res, quatenus bonæ vel malæ ſunt, eaſqué voluntati appetendas aut repudiandas proponit, voluntas dictamen hoc intellectus liberè accipit, ejuſq; judicium ſequitur, Phantaſia, quod Intellectus Practicus ſuo judicio dictavit agendum vel non agendum eſſe, voluntas autem accepit, aliâs probat & ſequitur, aliâs improbat & averſatur, ſimiliterqué Appetitus Senſitivus, phantaſiæ phantaſiam ſecutus, quem appetitum ſenſuū proximè excipit in utramque partem Locomotiva.

Caput XLV.

De Actionum atque Affectuum Poſt-principiis, Voluptate, inquam, & Dolore: Et quare de his agatur in Ethicâ proximè Actiones atque Affectus?

Actum eſt dum de Actionum atque Affectuū Principiis, ſequuntur Poſtprincipia, qualia Voluptas & Dolor. Appello poſtprincipia, quia licet actiones & affectus antecedant, quatenus oriuntur ex cognitione objecti, vel conferentis, vel adverſi, ex ſympathiâ, inquam, vel antipathiá facultatis cum objecto, tamen propriè & proximè ſequuntur, quatenus agens ex affectu & cum affectu objecto vel potitur, vel privatur: Neque interim, ut maximè antecedant, antecedunt ut genus ſpeciem, quoniam dum aſſignamus definitionem ſpe-

ſpecierum, genus primò ſumimus, quod poſtmodùm pro conſtituendis ſpeciebus in oppoſitas differentias dividitur: Sed nec, ut ſequantur, ſequuntur ut ſpecies genus, quia genus rectè dicitur de ſuis ſpeciebus, voluptas & dolor non item de actionibus & affectibus. Cùm enim è voluptatis & doloris vel conjugio vel disjugio oriantur, nequeunt ex hác causâ eſſe voluptas vel dolor, non magis quàm colores medii albedo vel nigredo; cùm item tam actiones quàm affectus ſint motiones ad objectum pro fruendâ voluptate, doloreque vitando, utique non magis voluptas poteſt eſſe motio pro fruendâ voluptate, quàm dolor motio pro vitãdo dolore, verùm illa ipſamet jucunditas ex adeptione objecti cõſurgens, hic ipſamet moleſtia ex vitatione & devitatione ejuſdem. *At cur de Voluptate & Dolore tanto agitur opere in Ethicâ, idquè proximè Actiones atque Affectus?* Nam hoc quæſierit forteaa quis: Tum quia Moraliſta ſive Ethicus ſummi boni eſt magiſter & architectus, voluptas autem vel eſt ſummum bonum, vel ſaltem conjuncta cum eo, tum quia ad virtutem moralem, in cujus actione vertitur ſummum bonum, plurimùm confert, ſi quis condelectetur, quibus oportet, odioquè habeat, quæ digna odio, ad quam διάκειτιν cum primis opus hâc doctrinâ, quò ὁ ἀ στῶν;

ſtudioſus ſummi boni, hoc eſt, virtutis & ejus actionis, ſciat, quas voluptates ſectari debeat, & à quibus ſeſe abſtinere, tum quia eadem virtus moralis circa voluptatem & dolorem occupatur, tanquam circa generale objectum, & communem materiam, & verò etiam vitæ humanæ voluptas ac dolor res ſunt admodum affines, quia per omnes vitæ noſtræ partes diffunduntur latiſſimè, quoniam, quæ jucunda ſunt, omnes pol omnes ſequuntur, fugiuntquè contraria, quâ de cum anquirat Ethicus, non poteſt non, immò non debet non etiam doctrinam de voluptate & dolore attingere, tum quia voluptate & dolore omnes actiones omnesquè affectus continentur, voluptate quidem actiones perfectæ, & affectus dulces atque delectabiles, dolore contrà actiones imperfectæ, & affectus triſtes atque injucundi, tum quia de voluptate & dolore variæ næ varię Philoſophorum fuerunt opiniones omni tempore, ut vel ideò, ſi minùs κατασκευαστικῶς, minimùm ἀνασκευαστικῶς de his tractare condeceat Ethicū.

CAPUT XLVI.

Quid Voluptas Ariſtoteli, quid Platoni, Anti-doctoribus?

Voluptas, finitore Ariſtotele, & ſequacibus, eſt perfectæ operationis finis, ſive perfectio operationis extrinſecùs accedens: Qua-

Qualitas, inquam, quædam operationis, prodeuntis ex facultate, vel habitu, sine impedimento. Ex quibus definitionibus colligitur, voluptatem proximè non proficisci à facultate vel habitu, verùm à facultatis vel habitus operatione, ideoque non esse ipsam operationem facultatis aut habitus, sed perfectionem, quæ cum operatione conjuncta est, eamqué perficit, non quidem ut causa efficiens, quomodo objectum sensus dicitur sensum perficere, dum eum ad sentiendum impellit, sed nec ut habitus, id est, ut causa formalis & interna, quomodo sanitas dicitur efficere, ut quis sit sanus, verùm ut finis quidam fortuitus atque accessorius, qui per se non intenditur, ast actionem perfectam, quæ ab agente intenditur, perpetuò comitatur, ut qui talis sit haud ratione intentionis, sive quoad esse intentionale, sed ratione executionis & concomitantiæ, sive quoad esse consequens & concomitans. Vel pleniùs & planiùs: *Voluptas est perfectio formalis accidentalis operationis potentiæ percipientis, proveniens ex bona dispositione potentiæ, & objecto convenienti, eoque optimo in suo genere.* Perfectio, non quævis, aut cujusvis rei, verùm operationis: Formalis, ne videatur esse perfectio efficiēs: Accidentalis, ne videatur esse perfectio essentialis: Potentiæ percipientis, quia enim est intellectus vel sen-

tiſſimum, non imperfectæ, qualis, quæ à læſâ impeditâvé facultate proficiſcitur, circáqué objectum vertitur & verſatur, quod facultati non reſpondet, quomodo quemadmodum voluptatem v.g. capimus ex viſione, cùm illæſa ac non impedita videndi eſt facultas, & res pulchra, quam intuemur, ſic dolorem ex eâdem capimus, cùm vel ex oculis laboramus, vel rem horridam & obſcœnam contemplamur. Scilicet operationes, & facultate, & re ſubjectâ, & voluptate perficiuntur, alio tamen modo facultate & re ſubjectâ, alio voluptate, quæ perfectio operationis perfectæ, verùm adventitia ſive acceſſoria. Dico adventitia ſive acceſſoria. Duplex quippè perfectio, una interna, quæ conſtituit eſſentiam rei, alia externa, quæ ſupervenit rei in ſuâ ſpecie conſtitutæ, reſultatqué ex eâ. Voluptas perficit operationem, non primo modo, id eſt, ut forma quædam eſſentialis & interna, quia enim ſic efficeretur, ut omnes operationes eſſent jucundæ, quoniam forma ei, cujus eſt forma, ſemper ineſt, jam verò conſtat multas operationes eſſe conjunctas cum dolore & moleſtiâ, ſed ſecundo modo, id eſt, ut forma quædam accidentalis, reſultans ex operatione perfectâ, tanquam ἐπίμετρον καὶ ἐπιγέννημα, corollarium complementum & appendix, quemadmodum vi-

demus florentis ætatis perfectionem esse convenientem venustatem, velut cumulum quendam, & externam expletionem, ac quiddam adventitium extrinsecus, exque flore adeò ætatis benè disposito resultare pulchritudinem, non quasi pulchritudo sit de essentiâ illius ætatis, sed quòd adventitia quædam qualitas, resultans ex illâ. Ut rem mittam in compendium verborum: Voluptas ex operatione in suo genere perfectâ oritur, estqué quædam ejus perfectio, non quasi operatio indigeat ad suum esse perfectum internum adventitiâ hâc formâ, hoc est, voluptate, cùm non constituatur per ipsam, sed quòd voluptas pullulet ex eâ, ut quidam affectus proprius, & terminus operationis, atque accessorium quoddam finis principalis. Neque vel tantillum obrogat aut derogat proximè dictis assertis, quòd natura humana ultrò magno impetu feratur in voluptatem, tanquam ultimum in ordine bonorum, quàre ut in finem principalem! Quòd enim natura nostra tanto impetu fertur in voluptatem, id haud dubiè fit per accidens, id est, per & propter depravationem humanę naturæ. Taceo, quòd non tota natura hominis feratur ad voluptatem, haud utique superior animæ pars, quæ reclamat ante & post factum voluptati, ante cum Prometheo, post cum Epimetheo, quæ ideò finis

ratio

rationem non ſuſtinet ſubire, cùm impoſſibile ſit, finem naturæ eam rem conſtituere, quam natura tota horribiliter poſt factum deteſtatur, malletquè non eſſe, quàm eſſe. Accedit, quòd voluptas ultimum quidem ſit tempore, at non dignitate: Jam verò non neceſſe, ut ultimum tempore ſemper ſit principale, cùm ſæpè principalis finis, v. g. calefactio, tempore prior ſit fine minùs principali, v, g. ſiccitate, & ſic in noſtro argumento operatio voluptate. Thomas diceret, voluptatem quidem perficere operationem per modum finis, at non ſecundum quod finis dicitur id, propter quod aliquid eſt, ſed ſecundum quod omne bonum completivè ſuperveniens poteſt dici finis. Næ convenienter Ariſtoteli, principi ſcholæ Peripateticæ! *Eadem Voluptas, finitore Platone & ſequacibus, modò definitur, quòd ſit generatio ſive ortus in naturam, hoc eſt, in naturæ inſtaurationem ſive reſtitutionem, facta cum ſenſu: Modò, quòd ſit motio ſive motus animæ & reſtitutio ſubita ac ſenſibilis in ſtatum naturæ convenientem.* Quibus locis Plato per generationem motionem inſtaurationem intelligere videtur repletionem deficientis naturæ, nec hanc quamvis, ſed ſenſibilem, quoniam multæ motiones ſunt, quibus naturæ defectus penſantur, quæ tamen non ſunt conjunctæ cum ſen-

ſenſu, ut concoctio, accretio, aliæqué generis congeneris. *Terve quaterve* ἀφιλοσόφως! *Semel, quia voluptas propriè non eſt generatio ſive ortus: Iterum, quia non motio ſive motus: Adhuc, quia nec inſtauratio ſive reſtitutio, hoc eſt, expletio deficientis naturæ: Nedum ut omnis voluptas ſuâ naturâ ſit ſenſibilis. Voluptas non eſt generatio ſive ortus*, loquitando, non de illâ, quæ eſt ad habitum, & conſtituendam naturam, quæ ἐντελέχεια imperfecta, ſed de illâ, quæ poſt habitum, & conſtitutam naturam, quæ ἐντελέχεια perfecta. Probatur. I. Quia omnis generatio eſt termini à quo ad quem determinatum, quoniam non ex quovis quidvis fieri dicitur, ſed ex determinato, veluti album ex non albo, atque ex hoc non quovis, verùm ex nigro, vel medio aliquo colore, equus non ex quovis, ſed ex ſemine, & ſemine quidem equino, non omnia ex omnibus, ex mari homines, ex terrâ piſces: Voluptas non eſt profectio ſive tranſitio talis à termino à quo ad terminum ad quem determinatos: Ergò non eſt generatio? II. Qnia in omni generatione quid perditur, & quid aliud acquiritur: In voluptate, ſive per voluptatem, non perditur quid, & quid aliud acquiritur: Ergò non eſt generatio? III. Quia, ſi voluptas foret generatio, dolor contrà corruptio, tunc quod generaretur

per

per voluptatē, corrumperetur per dolorē, & quod corrumperetur per dolorem, generaretur per voluptatē: At neutrum fit, & nihil invenitur, quod generetur per voluptatē, & corrumpatur per dolorē, vel corrumpatur per dolorē & generetur per voluptatem: Ergô voluptas non eſt generatio, neq; dolor corruptio! *Sed nec motio ſive motus voluptas.* I. Quia ſequitur motum, tanquā terminus motus, ex motu prodiens, perindè ac aëris illuminatio. Quemadmodum ergò eclipſis dicitur interpoſitio, quia ex eâ prodit, ita voluptas motus, quia conſurgit ex eo, in ſenſu, inquam, cauſali, non formali utraque. II. Quia motui competit celeritas & tarditas, idqué vel per ſe & abſolutè, nempè in rebus, quarum non eſt æquabilis motus, quemadmodum navis equi currus curſus nunc eſt tardior, nunc celerior, vel comparatè, πρὸς ἄλλο καὶ πρὸς ἕτερον, quomodo ſolis curſum, comparatum cum Saturno, celerem dicimus, comparatum cum Lunâ, tardum, licet ſuâpte alioqui naturâ ſit æquabilis, motum item primi mobilis nec velocem nec tardum in ſe, cum ſit uniformis, nec varietur de celeritate in tarditatem, aut contrà, comparatè interim ad motus aliarum ſphærarum, omnibus aliis motibus celeriorem. Nec abs re. Quamvis enim cuidam motui reſpectu ſuiipſius celeritas & tarditas non videatur compete-

re,

re, tamen competere potis est respectu alterius. Neutrum tenet in voluptate, cui celeritas & tarditas, (loquendo de actu voluptatis & fruitione, nōn ortu,) nec absolute convenit, nec comparatè, & nec sui, nec alterius respectu. Aut enim volnptatem acquirimus, aut jam sumus in voluptate, eâqué fruimur: Illi, hoc est, ortui voluptatis, convenit celeritas & tarditas, huic, hoc est, actui voluptatis, non itē ullo modo. Usqué adeò alius alio citiùs vel tardiùs voluptate perfundi, eāqué acquirere potest, acquisitâ autē frui nemo tardiùs vel celeriùs! Scilicet rectè dicas, aliquem tardiùs vel celeriùs moveri ad voluptatem, sicut dicimus, aliquem ad iram moveri tardè aut citò, non item rectè, aliquem frui voluptate tardè aut celeriter. Contrà se res habet in veris motibus. Etenim rectè dicas, ut cucurrisse, ita currere aliquem tardè vel celeriter, atque etiam cœpisse currere, non cucurrisse tantùm. III. Quia nullus motus quovis tempore est perfectus, cùm absolvatur secundum partes, tanquam totum integrale, quod est partibile, hoc est, quod non habet omnes suas partes simul, sed fit successivè, morâ temporis interveniente, prout id quidem videre est in ædificatione v. g. domus, cujus primò jaciuntur fundamenta, deinde eriguntur parietes, columnæ, tabulata, tectum, quæ partes non

sunt

ſunt ſimul, nec fiunt in eodem tempore, ab ipsâ quin ædificatione totâ & inter ſe differunt, ædificium à partibus perfectione, ipſæ partes inter ſe ſpecie, videre deinde autem in motu locali, qui & ipſe tempore perficitur, cùm ſit de termino à quo ad terminum ad quem, ab uno extremo ad alterum, ſpecie differens etiam in eodem v. g. ſtadio, non tam ratione ſtadii, quod unum idemque eſt & manet, quàm ratione extremorum, quæ identidem mutantur, dum ab uno loco in alium fit progreſſus, atque ita partes mutantur, ac extrema, quibus circumſcribitur hic motus, qui imperfectus, ut omnis motus, dum ſingulæ ſtadii partes percurruntur, licet ſtadii totius percurſio ſit perfecta: Atqui voluptas omni tempore eſt perfecta, etiam ἐν τῷ νῦν, momento indiviſibili, totaqué adeò ſimul, tanquam ὅλόν τι καὶ ἀμέριστον, totum quid atque impartibile, hoc eſt, perfectum ſecundum eſſe ſuum & complementum, ut punctum, unitas, imago in ſpeculo, illuminatio in hemiſphærio, denique viſio, quæ ſimiliter tota ſimul, & completa ac perfecta in quâlibet parte temporis, atque etiam in inſtanti, cùm non fiat nunc una pars ejus, poſtea alia, una in hoc tempore, alia in alio ſucceſſivè; ſed tota ſimul, ſi vis, perſuade, & facultas videndi ſit integra, diſtantia congrua, medium non obfuſcatum, & viſibile

ſibile proponatur totum ſimul: Ergò voluptas non eſt motus! *Ut nec inſtauratio ſive reſtitutio, hoc eſt, expletio deficientis ac laborantis naturæ.* I. Quia ſi voluptas eſſet expletio, tunc id voluptate afficeretur, quod expletur, hoc eſt, corpus, quoniam omnis repletio ſuſcipitur in corpore: Atqui corpus propriè non afficitur voluptate, ſed anima in corpore, de cujus ratione ſi foret, ut τὸ ἡσθῆναι, voluptate affici, ita τὸ ἥδεσθαι, voluptate perfrui, omne næ omne corpus delectaretur: Ergò voluptas non eſt expletio! Dicuntur quidem exteriorum ſenſuum voluptates corporeæ, verùm ratione inſtrumentalis agentis ſcilicet, non principalis, quod anima, aut animal potiùs, id eſt, entitas tertia, compoſita ex animâ & corpore. Triverbio: Expletio eſt πάθος σωματικὸν: Voluptas eſt πάθος ψυχικὸν: Ergò non eſt expletio! II. Quia benè multæ voluptates ſunt, quæ comitantur functiones naturæ perfectæ, nullâque repletione indigentis, & neque antecedentem, neque conjunctum dolorem habent, ex indigentiâ natum, quæ etiam non delectant propter ullam defectus repletionem, verùm per ſe ſuâque naturâ ſunt jucundæ, ut ſunt voluptates mentis, adeóque eæ, quæ ex virtutibus & bonis artibus capiuntur, voluptates item, quæ ex ſenſibus quibuſdam capiuntur, nominatim ſenſu phantaſiæ,

ſiæ, memoriæ, oculorum, aurium, narium, denique è ſani corporis exercitiis, quæ omnes voluptates ſunt ἄλυποι, abſque moleſtiâ prægreſſâ, hoc eſt, indigentiâ ſeu defectione, &, qui ex eâ, dolore. Quæ ergò voluptates ſunt expletiones, quæ? Solæ guſtus & tactus voluptates. Nam quando indigemus alimento ob famem, potu ob ſitim, ſubjecto amabili & amicabili ob venerem, tunc videmur affici dolore, cumqué replemur, affici voluptate, ut ubi defectio, ibi ſit dolor, & ubi refectio, ibi voluptas. Verùm hoc non videtur eſſe de naturâ voluptatis, quia aliâs accideret in omni voluptate, non in aliquâ. Et certè, ſi dicendum ſit, quod res eſt, voluptas non eſt ipſa expletio, verùm, cùm ſit expletio, fieri poteſt, ut quis voluptate afficiatur, ſicut afficitur dolore, cùm exinanitur. *Nedum ut omnis voluptas ſuâ naturâ ſit ſenſibilis*, qualis corporis voluptas ſanè fuerit, non etiam mentis, niſi per τὸ ſenſibile captioſè intelligas illud, quod eſt perceptibile, ſive ſenſu, ſive mente. Quin immò tantum abeſt, ut omnis voluptas ſit ſenſibilis, ut, ſi fides Scaligero, nulla ex omnibus, cùm voluptas ſit ipſa ſenſio, hoc eſt, rei convenientis perceptio, ſenſio autem non ſentiatur, ſed ſpecies potiùs rei commodæ, cujus ſenſio voluptas, ſicut ſenſio rei incommodæ dolor. *Opponunt contra dicta deducta Platonici*

pro

tum constituendum, quoquo modo generatio appellari queat, ut quæ sit ad finem, vel pro fine, utut non sit finis, vel cum fine. Ad secundum. Voluptatem posse quidem nominari motionem, sumendo vocabulum motionis in genere, quatenus motio est subjecti quædam mutatio & affectio, sive subita, sive lenta, subita in actionibus intentionalibus, quæ non requirunt tractum aliquem temporis, lenta in materialibus, at non sumendo idemmet in specie, quatenus motio est successio à progressu formæ imperfectæ ad perfectionem, eáque non activa, sed passiva, quoniam voluptate movetur animal, non movet, afficitur, inquam, non afficit. Ad tertium. Totum bifariàm accipi, vel ut habet partes, quale totum domus, & homo, qui est dominus domus, vel ut est perfectum quiddam, quale totum voluptas, partium expers, ideóque indivisibilis, si minùs respectu gradus, atque ut intenditur & remittitur, quomodo lucem, quæ in momento temporis diffunditur, eo respectu dicimus majorem minorem mediocrem, & sic aliam voluptatem aliâ diuturniorem aut majorem, voluptatem v. g. diei, voluptate unius horæ, minimùm respectu quantitatis, quia ut sic non fit in tempore, sed in momento indivisibili. Qui enim totâ v. g. horâ, vel toto die, voluptate fruitur, næ ille

in

in quâlibet parte & in quolibet puncto horæ vel diei eâ fruitur, cùm in omni momento horæ vel diei tota sit simul. Quo fit, ut, licet voluptas sit divisibilis ratione temporis, secundum quod per accidens est in tempore, sicut albedinem dicimus esse divisibilem per accidens ratione superficiei, in quâ extenditur, in per & de se tamen eadem voluptas sit in divisibilis, sicut albedo, considerata in se, non ratione superficiei, quæ superficies divisibilis per se, albedo per accidens. Ad quartum. Fieri quidem, ut visionem, ita voluptatem, etiam successivè, verùm in re & operatione successivâ. Cùm enim voluptas sit in operatione, tanquam accidens in subjecto, meritò sequitur naturam operationis: Atqui operationum quædam fiunt successivè, ut repletio, quædam totæ simul, ut repræsentatio imaginis in speculo: Quare & voluptas, siquidem operatio, in quâ extendi videtur, ut in subjecto suo extenditur accidens, fuerit tota simul, & ipsa itidem fuerit, sin successiva, & illa eodem pacto, tota simul per se, & naturâ suâ, successivè verò per accidens, ac ratione operationis, atque subjecti sui. Ad quintum. Voluptates illas, quæ dici possunt ἀναπληρώσεις, & restitutiones naturæ in suam cujusque ἀποκατάστασιν, ex eventu potiùs esse voluptates, adeoqué accidens veriùs alicujus voluptatis,

nem-

nempè illius, quæ cum vel ex repletione, non omnis. v. g. Qui fame laborat, si saturetur & expleatur, capit voluptatem, & hæc expletio dici potest, ut ab expletione nata, potest & dici restitutio, quia natura ejus, qui fame laboravit, præbito & sumto cibo instauratur, suumque in statum restituitur, tanquam in integrum, verùm expletus jam & saturatus sæpè alias quærit voluptates ut aurium, oculorum, scientiarum, quæ certè voluptates ex naturâ non desiderante, aut explendâ & restituendâ, sed perfectâ jam & restitutâ exortæ, diversæ omninò à prioribus: Dantur quin immò homines ebriosi & phagones, quibus gratus potus & cibus, etiam ubi affatim biberint & ederint, hoc est, post expletionem naturalis indigentiæ. Sed hoc fieri ex aliâ causâ, quàm naturæ indigentiâ, nempè ex habitu perverso, Platonis discipulus fortean diceret, nec malè ad propositum præceptoris hâc parte.

CAPUT XLVII.

Divisio Voluptatis trimembris: In Voluptatem Animi & Corporis: Simpliciter Communem, sive Naturalem, & Communem Secundum Quid, sive Non Naturalem & Propriam: Denique in Bonam sive Honestam, Ma-

lam sive Turpem, & Mediam sive Indifferentem.

VOluptas, sic prædefinita in terminis, tribuitur ex Subjecto, in Voluptatem Animi & Corporis, ex Causâ, in Simpliciter Communem, sive Naturalem, & Secundum quid Communem, sive Non Naturalem & Propriam, denique ex Adjuncto in Bonam sive Honestam, Malam sive Turpem atque Inhonestam, & Mediam sive Indifferentem. Voluptas Animi est, quæ animo sic percipitur, ut ad corpus nullo modo pertineat. Estqué vel Theoretica, vel Practica, vel Pojetica, quarum prima ab actionibus corporis sejunctissima, ideoqué purissima, quia objecti à materiâ secreti, reliquæ duæ nonnihil permixtæ, ideoqué impuriores in comparatione cum illâ & inter se, quia objecti non ita segregis à materiâ. *Voluptas Corporis* est, quæ sensu percipitur, ideoqué ad animum ita spectat, ut corpus quoque afficiat. Estqué totuplex numero, quot sunt sensus. Alia enim est Visus sive Oculorum, alia Auditus sive Aurium, alia Olfactus sive Narium, alia Gustus sive Linguæ, alia Tactus sive Nervi Tactivi, quomodo visus voluptatem capere dicitur, quando se convertit ad fuscum colorem, quo vis ejus & virtus visiva congregatur, atque in unum cogitur, aut cùm intuetur

etur blandos colores, aureum viridem cæruleum, auditus similiter ex leni & lentâ voce, olfactus, cùm resolvuntur vapores, suavitate quâdam organa olfaciendi roborantes, gustus hinc ex pingui ac dulci sapore, necnon subacidis & subacerbis, tactus denique ex qualitatibus tactilibus & tactibilibus temperatis, lenibus, inquam, & tepidis. Ex his, quò quæque voluptas sensus plus aut minus commercii familiaris habet cum corpore, ita vel purior vel impurior scilicet. Purissima ea, quæ est visus, proxima auditus, huic proxima olfactus, hinc gustatus, & tandem tactus, cujus voluptas crassissima, & maximè concreta. Sed cur purissima visus, proxima auditus? Quia enim cum mentis voluptate cognationem habent, quoniam in harmoniâ consistunt, quæ in ordine, qui mentis. *Quòd si Voluptatem Animi juvet componere exercitii gratiâ cum eâ, quæ est Corporis, næ præstantior & præstabilior in comparatione fuerit Animi Voluptas: Optabilior interim Vulgo Corporis Voluptas, nominatim Juvenibus & Melancholicis. Præstantior & præstabilior Animi Voluptas.* I. Quia ἁπλῶς absolutè verè & de se bona, ut quæ modum non habeat, excessumque vitiosum nullum admittat, sicut operatio, unde manat. Quis enim de rectè factis, justitiæque operibus, voluptatem nimiam cepit unquam? Quis
 in

in contemplationibus, vel Theologicis, vel Physicis, vel Mathematicis, plus, quàm par, lætatus unquam? Non sic se res habet cum corporis voluptate, quæ πῶς, comparatè, inquam, secundum quid, & alicui, id est, huic aut illi bona, immò non bona, nisi μέχρι τοῦ ἀγαθοῦ, propter mediocritatem à naturâ præscriptam. II. Quia dolore vacat, ut quæ per se & suâ naturâ jucunda sit, capiaturque ex rebus per se ac suâ naturâ jucundis, neque noxia sit, nisi ex eventu, per se non item, cùm non sit excessu vitiosa, sed quò major, hoc melior: Enimverò corporis voluptas hactenus bona, hactenus innoxia, quatenus doloribus medicinam affert, sive, quod eodem redit, quatenus est curatio dolorum indigentis naturæ, hoc est, non nisi per accidens. Dicuntur autem res naturâ jucundæ, (ut hoc obiter, immò non obiter, addam,) quando à naturâ perfectâ, & constitutâ in suo statu, proficiscuntur faciles operationes, & cum voluptate, quæ talis propriè & simpliciter, qualis voluptas sejuncta à dolore, quoniam voluptas simpliciter excludit omnem dolorem, sicut res ex eventu seu per accidens jucundæ, cùm voluptas est mixta cum dolore, quales corporis voluptates, ex repletione quæ sunt deficientis naturæ, Quemadmodum enim simplices voluptates non habent dolores admixtos, neque

ſunt ſuaves ex eo, quòd expleant atque inſtaurent naturam exhauſtam, uno tempore ſuaves, alio inſuaves, verùm deſiderabiles naturâ ſuâ, ita mixtæ voluptates, perſuade cum doloribus, ob id jucundæ ſunt, quòd naturam fatiſcentem reficiant, ideoqué non omni vel loco vel tempore optabiles. III. Quia ſubjecti & objecti nobilioris, quàm corporis voluptas: Subjecti quod illius mens, quæ habet rationem actus, hujus corpus, quod habet rationem potentiæ: jam verò actus melior & præſtantior potentiâ etiam bonâ: Objecti, quod illius res ſublimes & divinæ, hujus infimæ & abjectæ, jam verò multò magis homo delectatur ex hoc, quòd cognoſcit aliquid intelligendo, v. g, res ſublimes & divinas, quàm ex hoc, quod cognoſcit aliquid ſentiendo, v. g, res infimas & abjectas. Non poſſum non, immò non debeo non, mihi heic verba fœnerari Thomæ in tranſitu: Voluptates, inquit, intelligibiles majores ſunt ſenſibilibus, ſive ſpectes bonum conjunctum, ſive id, cui conjungitur, ſive ipſam conjunctionem. Nam bonum intellectuale majus utique corporali, ſimiliterqué pars intellectiva, quàm pars ſenſitiva, quoniam illa magis cognoſcitiva, hæc minùs: Quo fit, ut nullus ſit, qui non potiùs velit carere viſu corporali quàm viſu intellectuali. Sed & conjunctio utriuſque inti-

ma magis, perfecta magis, & firma magis: Intima magis, quia sensus sistit circa exteriora accidentia rei, intellectus verò penetrat usque ad rei essentiam, reflectiturque nescio quomodo magis supra suum actum, quàm sensus: Perfecta magis, quia conjunctioni sensibilis ad sensum conjungitur motus, qui est actus imperfectus, unde fit, ut voluptates sensibiles non sint totæ simul, sed in eis aliquid pertranseat, & aliquid expectetur consummandum, prout pater in voluptate ciborum & venereorum, enimverò intelligibilia sunt absque motu, ideoque eorum voluptates totæ simul: Denique firma magis, quia delectabilia corporalia sunt corruptibilia, & citò deficiunt, bona verò intellectualia incorruptibilia. Hæc Thomas. IV. Quia operationis nobilioris. Mentis siquidem voluptates ipsæ per se, non per aliud, expetuntur, sicut operationes, unde manant, nec fluunt, ut corporis voluptates, verùm constantes sunt, non transeuntes, sed immanentes, neque ad tempus, verùm in ævum. *Optabilior interim Vulgo Corporis Voluptas, nominatim atque in specie Juvenibus & Melancholicis. Vulgo ideò.* I. Quia voluptas corporis à plerisque omnibus appetitur, ut medicina quædam contra dolorem, quem omnes manibus pedibusque à se depellere student naturaliter, tanquam natu-

naturæ inimicum & gravem, eum autem dolorem diminuit tollitvé voluptas. Ut enim medicinâ morbus, ita voluptatibus corporis dolor, tanquam clavus clavo, pellitur, fames, v. g. cibo, sitis potu, Venere alia desideria. Scilicet, cùm homines perpetuò laborent, atque diversis exercitiis fatigentur, continuisqué adeò laboribus ac doloribus exagitentur, eòsqué expellere cupiant, neque ullam medicinam reperiant, ideò, ut reficiantur & recreentur, confugiunt ad voluptates, & quando puras ac simplices voluptates habere nequeunt, vertunt se ad corporis voluptates crassas, quæ sunt in promtu, & facili negocio acquiri possunt, existimantes, eas esse medicinas laborum ac dolorum, quoniam contraria contrariis curantur, quo fit, ut has acriter persequantur, atque ita quidem persequantur, ut nonnulli ultrò sibi earum veluti sitim faciant, sumendo res acres amaras atque acerbas, vel ad gulam irritandam, vel continuò explendam, quomodo cibo expletos videas interdum acriora quædam appetere, quibus cupiditas vescendi excitetur: Jam verò voluptates, quæ pellunt & expellunt dolorem, magis utique in speciem videntur esse expetendæ, quàm quæ id non faciunt: Quare & corporis voluptates. II. Quia, ut omnes homines, ita etiam vulgus, compositam naturam habet

ex animâ & corpore, non unam ac simplicem, cumqué illud magis sensu vigeat, quàm mente, ideò nullas ferè alias voluptates percipere potest, præter corporis voluptates, quæ sensus afficiunt & feriunt, quod corpus, cùm pluribus humoribus constet præter sensus, mirari non convenit, si ad corporeas & sensibiles voluptates impellatur, prout humores incitant, & objecta sensuum excitant ác concitant. III. Quia plerique omnes de vulgo veras voluptates ignorant, quâ in ignorantiâ cùm consenescant, & per prava insuper consortia, atque exempla, tam principum, quàm æqualium, confirmentur, iterum mirari haud convenit, si difficulter ab adulto & altè jam radicato errote retrahantur. Sed cur vulgus veras voluptates ignorat? Quia enim intelligibilia minùs nota quoad nos, quàm sensibilia: Quo fit, ut cùm pluribus notæ sint sensibiles voluptates, quàm intelligibiles, illas consectentur potiùs, quàm has, vel ideò etiam, quia voluptas vitæ causâ, ut condimentum cibi, quem ordinem vulgus invertit, quod non tam appetit voluptatem vitæ causâ, condimentum cibi, quàm vitam voluptatis causâ, cibum condimenti, ut quod non tam edat & bibat, ut vivat, quàm vivat, ut strenuè edat & bibat. *Iuvenibus ideò*, quia, dum augetur eorum statura, perturbantur potenter

ter humores, & natura fatigatur, ſtimulante & urente incremento, adeò quidem, ut corpora eorum æſtuent commotis humoribus, non ſecùs atque ebrii homines vaporibus concuti ſolent, quo fit, ut tanquam ad medicinam aliquam confugiant ad voluptates, ad reſtinguendum incendium illud, hoc magis, quia ipſa per ſe adoleſcentia jucunda, ſicut ſenectus triſtis. *Melancholicis ideò*, quoniam, dum atra bilis eos divexat, mordicat, & arrodit, neque eos quieſcere ſinit, fatigantur, ſicqué fatigati ad voluptates, quibus ſe nonnihil inſtaurent atque exhilarent, convertuntur, cumqué non habeant ſimpliciter voluptates, & in corpore patiantur, confugiunt ad corporis voluptates, tanquam averruncas mali ſui. Neque obſtat ſuprà dictis, quòd corporales ac ſenſibiles voluptates ſint plures, quàm ſpirituales & intelligibiles, quare magis expetendæ, ſaltem expetibiles! Ideò enim videntur plures, quia bona ſenſibilia pluribus & magis nota, expetibilioresqué quia, cùm homines indigeant voluptatibus, ut medicinis, contra multiplices dolores, & plerique non poſſint attingere ſpirituales voluptates, quæ ſunt virtuoſorum propriè, idcircò neceſſariò declinant ac deflectunt ad has. Non magis, quòd magnitudo cauſæ ex effectu cognoſcatur, voluptates verò corporales fortiores habeant

 effe-

effectus, ut quæ cum transmutatione corporis ſint conjunctæ, capiſtroqué ac freno indigeant rationis propter ſuam vehementiam: Quare majores ac præſtantiores alteris in comparatione! Immò verò non: Ut enim ſint fortiores in ſuo regno, hoc eſt, ſenſus atque appetitus, tamen non ſunt in regno intellectus ac voluntatis, quoniam appetitus regulatur ratione, intellectus verò eſt ipſa regula regulans. *Voluptas Simpliciter Communis ſive Naturalis* eſt, quam omnia animalia naturaliter ac ſine delectu expetunt & percipiunt, ex uſu nutrimenti ac Veneris cujuſlibet, ad conſervationem ſui, tum in individuo, tum in ſpecie, in individuo mediante nutrimento, in ſpecie mediante Venere. Dicitur ſimpliciter communis, quia in omnibus eadem ad iſta à naturâ propenſio: Naturalis, quia hæc voluptas eorum, ad quæ naturæ quâdam neceſſitate compellimur, ut ſi quis longâ defeſſus vigiliâ ſomnum appetat, eſuriens cibum, ſitiens potum, amaturiens Venerem: Denique neceſſaria, eò quòd pertineat ad conſervationem, vel individui, ut voluptas ſicci & humidi, vel ſpeciei, ut voluptas Veneris, quæ neceſſaria, non pro generatione ejus individui, in quo ſe exerit, ſed pro generatione alterius individui, cujus gratiá ſe exerit. *Voluptas Secundum quid Communis, ſive*

Non

Non Naturalis & Propria eſt,quam quodque animal ſuo judicio ſibi deligit ex hoc vel illo nutrimento, aut Venere. Neque enim eadem omnia animalia concupiſcunt, aut ex omnibus adæquè voluptatem capiunt, verùm alia ex his, alia ex aliis, quomodo videas alias beſtiarum delectari aquâ lacuſtri, alias pluviâ, fluviâ alias, fontanâ alias, hoc pabulo has, alio illas: Similiter hominem magis capi hoc cibo & potu, quàm illo, ad delicias uſque & luxuriem, hâc veſte & domo magis, quàm illâ, ad delicias uſque & luxum. Idem de Venere judicium. Atque in hanc voluptatem quadrat quadratum illud: Trahit ſua quemque voluptas, equum ſua, cui pabula culmi & paleæ optabiliores, quàm aurum, canem ſua, cui panes oſſa & carnes, gallum gallinaceum ſua, cui grana hordei & avenæ, aſinum ſua, cui ſtramen & fœnum, hominèm item ſua, alia hunc, alia illum, alia iſtum, ſtudioſum litteræ, Muſicum carmina, Poëtam verſus, Philippum aliquem, ſive equorum amatorem, equi: Quin tantum abeſt,ut omnes homines ex iiſdem rebus voluptatem capiant, ut res eædem aliis moleſtæ ſint, aliis verò jucundæ, alios offendant, alios oblectent. Ita non eadem v. g. dulcia febricitanti & benè valenti, eademvé calida ægro & ſano,ſano & ægro: Cur id? Quia enim non eodem

modo affecti dispositiqué sunt, quibus propterea non possunt esse eadem convenientia, vel ideò etiam, quia cujuslibet hominis peculiaris actio, quare & peculiaris voluptas. Dicitur secundum quid communis, quia non omninò eadem in omnibus ad ista propensio: Non naturalis, quia non ea hîc naturæ necessitas, quæ in purè naturalibus voluptatibus: Denique propria, & non necessaria, quia singulis animalibus peculiaris, vel naturâ, vel more, neque necessaria necessitate necessitante, sed necessitatâ, item adventitia, eò quòd ex pravâ consuetudine aut affectione existat; ut cùm quis hunc vel illum cibum potum aut Venerem impensiùs expetit. Scilicet, quemadmodum animalia distinguuntur genere, vel specie, sic ipsæ voluptates animales, quarum aliæ simpliciter communes, quæ communiter delectant omnia animalia, ut frigidum & humidum in potu, siccum & calidum in cibo, aliæ huic aut illi tantùm speciei animalium vel individuo communes, ut hoc frigidum & humidum in potu, hoc siccum & calidum in cibo. Quod posterius genus voluptatum, utut sit adventitium, habet tamen aliquid à naturâ, eò quòd ipsa corporis constitutio & crats, quæ naturalis est, multum næ multum conferat ad hoc vel illud expetendum, quomodo videas melancholicos ferè

ama-

amare amara, ſanguineos ſuavia, ſeptentrionales multam carnem, & multum potum, meridionales contrà olera & herbas. Neque obicem objicit Philoſophicum prædiſputatis, vel illud, quòd appetitus naturalis dividatur contra animalem, vel hoc, quòd voluptates naturales & non naturales non differant, niſi ſecundum diverſa objecta, hoc eſt, materialiter, & ſecundum numerum, non ſpeciem. Non illud, quia quòd appetitur appetitu naturali, idemmet poteſt appeti appetitu animali, cùm fuerit apprehenſum, v.g, cibus potus Venus ab animali: Non hoc, quia diverſitas voluptatum naturalium à non naturalibus non eſt materialis tantùm, ſed etiam quodammodò formalis, in quantum procedit ex diverſitate objecti activi, quod eſt bonum apprehenſum, velut conveniens, abſolutâ apprehenſione, unde voluptates naturales, vel cum imaginatione particulari, deliberationevé, unde voluptates non naturales. *Voluptas Bona ſive Honeſta* eſt, quæ fluit ex virtutū actionibus, ſive operationibus virtuoſis, quibus vir bonus delectatur. Homini propria, ſicut ipſa virtutum actio, unde fluit. Atque hæc ſimpliciter & abſolutè bona ſcilicet. Dico ſimpliciter & abſolutè bona. Duplex enim eſt voluptas, alia abſolutè bona, alia comparatè, idqué vel apparenter, vel verè, pro indole ac na-

turâ boni, unde denominatur. Ut enim se habet bonum, ita & facultas, & habitus, & quæ ex facultate vel habitu operatio, & subsequa voluptas: At boriorum aliud est simpliciter & absolutè bonum, aliud comparatè secundum quid atque alicui, huic aut illi, non omnibus, similiterqué facultas habitus & operatio ex facultate vel habitu: Quare & voluptas, quæ vel bona absolutè, vel bona alicui, idqué vel apparenter, vel verè. Voluptas absolutè bona est illa, quæ vera appellatur, qualis quæ ex virtutibus & bonis actionibus capitur: Voluptas comparatè sive alicui bona est illa, quæ in ægrotantibus, aut fame sitivé laborantibus, scabievé titillatis, esse solet. Hi namque eam voluptatem expetunt illi quidem, sed dum vel siti, vel fame, vel morbo laborant, aliâs non item, cùm vera & absoluta voluptas ab omnibus expetatur. Atque hujus posterioris generis & commatis voluptas non tam est, quàm videtur, propterea quòd sit cum antegressâ molestiâ quâdam & dolore, non item, quæ generis & commatis prioris. Etenim voluptas, quæ capitur ex virtute & sciẽtiâ, non magis molesta, quàm ipsa virtus & scientia, cùm voluptas, quæ sequitur, proximè nascatur ex habitu virtutis & sciẽtię. Unde efficitur, alteram ex eventu esse voluptatem, atque ex eventu jucundam & suavẽ, alteram verò

per

per se,adeoque per se & naturâ suâ jucundã & suavem. Probatur utrumq;. Prius lemma hoc pacto: Voluptas, quæ est conjuncta cũ dolore & cordolio, non est simpliciter voluptas, quia voluptas simpliciter excludit omnẽ dolorem: At voluptas, quam capimus ex cibo, potu, Venere, est conjuncta cum dolore: Ergò non est simpliciter voluptas! Posterius lemma illo: Voluptas, quæ est sejuncta à dolore, est voluptas simpliciter: Talis est voluptas, quæ est ex virtutibus & scientiis: Ergò voluptas simpliciter! *Atque adeò saltem aliquam voluptatem esse bonam & honestam, id verò probatur fide sequentium rationum.* I. Quia, quemadmodum bonum aliud simpliciter & absolutè bonum, aliud verò secundum quid bonum, quoniam alicui bonum, alicui verò non, ita etiam voluptas, bono cognata, alia simpliciter atque absolutè bona, alia secundum quid, ut modicò antè dictum. II. Quia, si bonum vel est habitus, vel operatio ab habitu profecta, igitur saltem aliquis habitus erit bonus, & aliqua operatio, si aliqua operatio, etiam aliqua voluptas, cùm nullus effectus possit toto genere esse deterior suâ causâ, & per consequens nec voluptas. III. Quia saltem ista voluptas, quam percipit vir bonus & studiosus ex virtutum actionibus, est bona, immò optima. IV. Quia operatio sine impedimento,

mento, quam ἀνεμπόδιστον vocant Græci, connexa cum voluptate: Beatitudo est talis operatio: Quare connexa cum voluptate: Quód si ita, minimùm illa voluptas erit bona, hoc magis, quia bonum nunquam induit naturam mali, nedum summum bonum, quale bonum beatitudo. V. Quia, nisi bona sit voluptas, aliqua duntaxat, efficietur inde, beatum non vivere jucundè, immò etiam molestè, atque ita homo beatus non tantùm in voluptatibus nullis erit, quod absurdum, sed hoc ampliùs in molestiis, quod absurdius. VII. Quia voluptas, aliis bonis addita, ea facit optabiliora accessione suâ: (Majus enim bonum virtus cum voluptate, quàm si sola sit, & voluptate destituta:) Quare bona, cùm bonum non augeatur nisi homogeneo, hoc est, bono. VIII. Denique, quia voluptas ab omnibus expetitur, tam ratione utentibus, quàm ejus expertibus, tam bestiis, quàm hominibus. Quod autem ab omnibus expetitur, illud videtur esse per se bonum, cùm bonum sit, quod omnia appetunt; saltem bonum, saltem non malum, uti corporis voluptas, quæ bona, si non simpliciter & de se, minimùm ex eventu, sicut medicina, quæ ut non sit bona simpliciter, est tamen bona ægrotanti. Quin immò corporis, quàm dixi, voluptas bona dicique potest, dicique debet. Dici potest, quia,

quia, quâ ratione non malum dicitur etiam bonum, eâdem & corporis voluptas, necessaria tamen, vel ad corporis sustentationẽ, vel ad sobolis propagationẽ, non supervacanea & exorbitans, quæ modum excedit ac terminum, quem recta ratio præscribit, naturæqué necessitas postulat: Eccur? Quod namque non malum ideò, quia remotum à malo, hujus remotionis sive orbationis ratione bonum quoque dici solet. Sed non propriè scilicet, cùm verè bonum non sit tale orbatione mali, verùm contrà potiùs malum orbatione seu privatione boni, deinde bonum μέχρι τοῦ aliquatenus, & usque ad aliquem terminum, quatenus videlicet servatur mediocritas, rationisqué præscriptum, ac naturæ desiderium, quod si non teneatur atque observetur, statim voluptas corporis desinit esse bona, etiam necessaria. Unde non solemus pravos appellare eos, qui utuntur cibo & potu tanto, quanto opus est, sed qui nimio. De Venere alia videtur esse ratio, quantum ad necessitatem, quia non est necessaria pro vitâ individui eâ utentis, sed omnis superflua ut sic, necessaria interim pro generatione alterius individui. Dici quin etiam debet, quia oppositus dolor corporis est in malis, sive sit positivus, qui à malorum præsentiâ, sive privativus, qui à bonorum absentiâ, contrariorum autem alterum

rum

rum si'est malum, tunc alterum certè vel bonum, vel saltem non malum fuerit, quoniam contrariorum contraria, ut ratio, ita consecutio. Sed & hîc lapides offensionis se offerunt benè multi & magni, qui amovendi de viâ, ne quis viantium in tenebris Philosophicis arte factis, quas sepiæ objiciunt, cespitet. Ajunt primò: Bonum habere rationem finis: Voluptatem non habere rationem finis, sed medii ad finem ducentis: Quare non esse bonam! Sed ajunt scilicet. Etenim saltem quædam voluptates habent rationem finis, nominatim illæ, quæ proficiscuntur à perfectâ operatione naturæ non indigentis, qualis theoria, seu mentis contemplatio, quæ finem habet in se ipsâ, qualis item praxis, seu virtutum moralium actio, in quâ voluptas finis ejus, si non primarius, tamen secundarius. Ajunt secundò: Bonum esse qualitatem: Voluptatem non esse qualitatem: Quare nec quid bonum! Sed ajunt scilicet. Etenim non omne bonum in prædicamento qualitatis abscissè, sed aliud in substantiâ, ut mens, in quantitate, ut mediocritas, in qualitate, ut virtus, in relatione, ut bona utilia, in actione, ut edere, in passione, ut curari, in ubi, ut esse in locis pacatis, in quando, ut occasio, in situ, ut sedere, in habitu, ut splendidè vestitum esse. Taceo, quòd voluptas sit qualitas, cùm sit perfectio

ctio formalis operationis, & quidam quasi affectus ejus proprius, licet non sit in eodem cum eâ prædicamento. Neque enim requiritur necessariò, ut affectus sit in eodem prædicamento, in quo est subjectum talis affectus, v.g, beatitudo in eodem prædicamento cum homine beato beandové. Ajunt tertiò: Omne bonum esse definitum: Voluptatem non esse definitam, eò quòd recipiat magis & minùs, utqué intendi ita remitti possit: Quare non esse bonam! Sed ajunt scilicet. Etenim non omnes voluptates magis & minùs recipiunt, non utique puræ & simplices, quales contemplationis & virtutis, quæ semper eædem sunt. Quin immò, nulla voluptas, quà talis, sumta in abstracto, propriè, & de se, dequé naturâ suâ internâ, suscipit magis & minùs, non plùs quàm habitus, qui etsi magis & minùs capiat ratione qualitatum patibilium, quæ sunt in rebus subjectis, & sic voluptas ratione suscipientium voluptatem, sive voluptate affectorum, tamen per se id, quòd magis & minùs, non capit. Exemplo sit scientia, quæ, quâ parte est habitus, magis & minùs non capit, licet capiat, quâ parte inest in hoc, vel illo, major in hoc, minor in illo; atque ita ratione hominum sunt gradus scientiæ, similiterqué voluptatis. Sed nec omnia ocyùs indefinita sunt, quæ recipiunt magis & minùs. Virtutum quippè

pè actiones intenduntur & remittuntur, neque tamen indefinitæ sunt & malæ, etiam sanitas recipit magis & minùs, neque tamen in rebus indefinitis & malis est ponenda. Ajunt quartò: Artem occupari circa bonum: At nullam artem ordinari ad voluptatem: Quare voluptatem non esse quid bonum! Sed ajunt scilicet. Etenim primò non omnis boni ars, sed exterioris factibilis. Deinde falsum, voluptatis non esse artem. Habent siquidem etiam voluptates suas artes, pulmentariam, pigmentariam, unguentariam, apothecariam, obsonatoriam, coquinariam, coronariam, structoriam. Quanquam quid opus, voluptatem esse opus alicujus artis? Artes enim non pertinent ad opera & munera, seu energias, sed ad potestates, neque operatio propriè est artis, sed potentiæ, quæ habet talem habitum, id est, artem. Notum siquidem hæc tria, potestatem habitum & opus, seu munus, se deinceps sequi, ita ut præcedat δύναμις, quæ respectu artis est principium quod, sequatur habitus, qui fundatur in eâ; habitum porrò ἐνέργεια: Jam verò habitus non est operis seu muneris, verùm potestatis, quæ perficitur ex habitu, cujus vis omnis in perficiendâ potestate est posita, ex eo demùm jam perfecto emanat actio. Quemadmodum ergò nullus habitus est actionis, sed potestatis, ita

nec artes, quæ & ipsæ sunt habitus, ad a-ctionem pertinent, sed potiùs ad potesta-tem. Quòd si artes non sunt actionum, ut sunt, nec voluptatis, quæ & ipsa est actio, propriè erit ars, voluptasque ideò non erit bonum artis, sed potentiæ. Ajunt quintò: Voluptates turpes esse & probrosas, v.g. voluptatem meretriciam, adulatoriam: Quare non bonas! Sed ajunt scilicet. Præterquam enim, quòd non omnes voluptates probrosæ sunt & turpes, sed quædam, etiam illæ ipsæ, quæ tales, sunt tales per accidens, quatenus videlicet sunt in subjecto turpi, exqué rebus atque actionibus turpibus percipiuntur, quomodo valetudini consulere, dum id mediis fiat licitis modò, honestum est, quia valere bonum, ideoqué expetibile, at turpe, si id fiat mediis illicitis, si quis v.g. elephantiasi laborans, valetudini consulat humanis carnibus, aut haustu sanguinis infantium, quam curationem sibi quæsivisse fertur Franciscus Secundus. Vacare eo morbo sanè bonum, verùm cùm sanatur ejusmodi remedio, id non bonum, sed malum. Ne dicam, non omnia, quæ turpia sunt, statim propriè atque absolutè jucunda esse, verùm captantibus ea. Quemadmodum enim, quæ ægrotis amara sunt vel dulcia, quæqué cœcutientibus alba flava cœrulea, non verâ re sunt talia, sed ægrotis tantùm, ictericis, lippientibus, ita nec

nec illa, quæ improbis jucunda videntur, statim per se jucunda sunt, verùm improbis tantùm, & malè affectis. Ajunt sextò: Voluptates corrumpere prudentiam, impedireque judicium rationis: Quare malas esse. Sed ajunt scilicet. Etenim non omnes voluptates hoc faciunt, sed quædam. Sunt quippè duplices voluptates, quædam ejus, in quâ versantur, actionis propriæ, atque hæ prudentiam non tantùm non impediunt, sed etiam promovent, quædam verò alienæ ab eo, quod agimus, atque hæ impedimentum objiciunt, ut τὸ ludere, saltare, potare, non alteræ illæ. Etenim voluptas, quæ prodit ab operatione sapientis & prudentis hominis, juvat validè sapientem & prudentem, neque ulla alicujus habitus propria voluptas impedit habitum, à quo prodit. Unde videre est, suâ quemque in arte, qui ex eâ voluptatem capiat, magis nescio quomodo excitari ad eam excolendam, sicqué voluptates contemplationis ac disciplinæ immane quantum proficere ac conferre ad contemplandum & discendum, contrà verò, qui dolorem ex aliquâ arte capiat aut fastidium, eum planè jacere, neque aliquod operæ precium facere. Quæ ergò voluptates prudentiam corrumpunt, & judicium rationis impediunt, quæ? Alienæ, non propriæ. Sic voluptatem ex potu videas remorari studia sapientiæ,

entiæ, quia ab his aliena. Similiter, si quis spectet histriones eleganter ludentes, & casu prætereant tympana, aut funambulus artis suæ specimina edat, cernas illum desertis histrionibus mox decurrere ad funambulum, cur, nisi quia illum magis afficit hæc voluptas, quam capit ex funambuli actionibus, quàm altera illa, quam capiebat ex scenicis gesticulationibus, quâ de re plura sequenti capite. Ajunt septimò: Malum non tantùm bono sed etiam malo opponi contrariè: Quare & dolorem ut sic voluptati, hoc est, non tanquam malum bono, sed tanquam malum malo! Neque enim v. g. valet: Prodigalitas est opposita avaritiæ, ut rei malæ, ergò bona! Ut enim valeat hæc consequentia in contrariis, quæ non habent medium, eò quòd remoto uno ponatur alterum, & posito uno removeatur alterum, ut non est sanum, igitur ægrum, vel est sanum, igitur non ægrum, tamen non valet in contrariis, quæ habent medium, ut non est album, igitur nigrum, cùm possit esse viride, fuscum, aut similis coloris: Gemino pacto in nostro argumento non valet, hoc opponitur malo, igitur bonum, cùm possint esse duo extrema mala contraria, mediumqué bonum per negationem extremorum, inter prodigalitatem v. g. & avaritiam liberalitas, & sic voluptatem inter & dolorem indo-

dolentia. Id quod videtur voluisse Speusippus, Platonis filius, qui sic arguebat: Non, si voluptas & dolor sunt contraria, quorum alterum constat esse malum, continuò alterum ut sit bonum necesse est. Nam utrumque malum esse potest, cùm & malum malo sit contrarium, & utrumque bono, seu ambo ei, quod neutrum est, quemadmodum majus minori est contrarium, & utrumque æquali, vitium vitio, & utrumque virtuti, & sic voluptas dolori, & ambo τῇ ἀλυπίᾳ sive doloris vacuitati. Ut ita Speusippo voluptas constituat unum extremum malum, dolor alterum extremum malum, medium autem bonum vacuitas doloris. Sed & hi ajunt scilicet. Etenim, si dolor voluptati, ut malum malo, opponeretur, tum voluptas suâ naturâ & simpliciter malum foret, non effectu solo, omnesqué adeò voluptates malæ essent, & sub genere mali, siqué competeret generi, ut esset malum,, competeret etiam speciebus illius generis. Adde, quòd sic efficeretur, voluptatem quoque fugiendam esse. Nam si utrumque est malum, dolor & voluptas, utrumque fugiendum: Atqui dolorem omnes fugiunt, ut malum, voluptatem verò expetunt, ut bonum: Ergò non malum utrumque, neque ideò fugiendum utrumque. *Voluptas Mala sive Turpis* est, quæ fluit ex vitiorum actionibus,

sive

ſive vitioſis operationibus, quibus vir malus delectatur. Et ipſa homini propria, ſicut vitiorum actio, unde fluit. Non jucunda ἁπλῶς abſolutè, verùm χετικῶς relatè, in ordine ad ſubjectum, hoc eſt, malos ſcilicet, quibus arridet. *Atque adeò ſaltem aliquam voluptatem eſſe malam & turpem, id verò probatur fide ſequentium rationum.* I. Quia, ſi omnis voluptas foret bona, nulla mala, aut omnis mala, nulla bona, ſic nullum ampliùs daretur diſcrimen inter voluptatem illam, quam affert adulator, & hanc, quam affert amicus, cùm tamen illa ſit turpis, hæc honeſta. II. Quia nonnullæ voluptates ſunt per ſe pravæ, ut voluptates carnales, quæ conſiſtunt in ſcortatione, heluatione, inguine, inquam, & gulâ, & universè voluptates moraliter malæ, quæ percipiuntur ex vitioſis actionibus. III. Quia τὸ delectabile ſecundum Thomam dicitur ſecundum appetitum, ſicut τὸ honeſtum atque utile ſecundum rationem: Atqui appetitus quandoque tendit in illud, quod non eſt conveniens rationi, vel æſtimatur ut conveniens, cùm non ſit: Ergò non omne delectabile eſt bonum bonitate morali, quæ attenditur ſecundum rationem: Quare quoddam malum. Sed & in hoc freto difficultatum ſcopuli ſe promunt & produnt, qui è medio tollendi, ne quis cum Platonicis, qui volu-

ptatem in bonorum esse numero negabant, ad illos per inscitiam impingat. Ajunt primò: Voluptatem omnem esse ortum seu generationem, quæ nec finis, nec de genere finis, cùm sit motio quædam ad finem, ut ædificatio ad domum: Quare non magis esse bonum, quàm ædificatio est domus, cujus est ortus: Ideoqué omnem malam, nullam bonam ex hoc capite! Sed ajunt, nixi falsâ hypothesi, cujus fulcra subruimus suprà. Ajunt secundò: Virum prudentem expetere ac persequi τὸ indolens sive indolentiam, id est, doloris vacuitatem, ut cui satis sit abesse à doloribus, non etiam τὸ jucundum seu voluptatem: Quod autem vir prudens fugit, immò fugitat, id haud dubiè malum esse: Quare malam omnem voluptatem, non aliquam tantùm! Sed ajunt. Etenim, quemadmodum homo virtuosus, nominatim vir temperans, non fugit omnes voluptates, id quod facit ἀναίσθητος stupidus, verùm immoderatas & inordinatas, quæ toto genere malæ: Sic vir prudens, qui regula humanorum actuum, non fugit promiscuè omnes voluptates, verùm exorbitantes atque extravagantes tantùm, quia hæ malæ, eæqué solæ, non etiam reliquæ. Ajunt tertiò: Voluptatem menti ac sapientiæ esse impedimento, quò majorem, hoc majori, cùm impediat & θεωρίαν, & πρᾶξιν, & ποίησιν: Quod autem tale,

le, id non esse bonum, cùm bonum bono non contrarietur, sed malum: Quare omnem voluptatem esse malam, non aliquam tantùm! Sed ajunt. Neque enim omnes voluptates hoc faciunt, sed quædam, neque voluptas considerata in se, verùm considerata ex eventu, quomodo Martem legimus, voluptatis vinculis irretitum à Vulcano, nihil præclari gerere potuisse, Venere obstante. *Voluptas Media sive Indifferens* est, quæ nec moraliter bona sive honesta, nec moraliter mala sive turpis, qualis corporis voluptas, quæ in genere nec bona, nec mala, ut actiones, unde oritur. Quòd si modum excedat, prava est, qualis phagonum ebriosorum & libidinosorum sive libidinantium voluptas: Sin contineat se justis ac debitis terminis, media est, quoniam illâ homines & rectè uti possunt, hoc est, ex virtute, atque ad bonos & laudabiles fines, & malè, malo videlicet consilio, atque ex vitio cum Catalinâ: Naturâ interim suâ si æstimetur, potiùs sanè bona fuerit civili bonitate, quàm mala, quoniam à rerum conditore est concessa, ut eâ ad propriam conservationem, quæ individui, & aliorum propagationem, quæ speciei nomine venit, excitemur. Sed de divisionibus voluptatis hæc digito indice indicâsse sufficiat.

CAPUT XLVIII.

An & cur Voluptates inter se specie differant?

VOluptates inter se specie differunt, cùm ob alias rationes, tum ob has. I. Quia, quæ specie differunt, ab iis, quæ specie differunt, perficiuntur, quoniam quales effectus, tales causæ: At actiones mentis & sensuum specie differunt, sicut & ipsorum sensuum operationes invicem, ut intelligere, ratiocinari, velle, appetere, videre, audire, hæqué à voluptatibus perficiuntur: Igitur & voluptates specie differunt, ut quæ sint perfectiones operationum specie differentium! Patet ea res ad oculum exemplo rerum naturalium, atque arte factarum. Etenim animantes & arbores, res naturales, ideò, quia aliter atque aliter perficiuntur, animantes sensuum acumine & vigore, arbores fructuum fœcunditate, specie differunt, similiter tabulæ pictæ & signa, vasa domus atque supellectilia, res artificiosæ, ideò, quia aliter atque aliter perficiuntur, harumqué aliud atque aliud est τέλος, meritò & ipsæ inter se specie differunt, sicut operationes sensus ab operationibus mentis, operationes mentis ab operationibus sensus: Quare & voluptates, quæ sunt perfectiones earum! II. Quia opera-

operationum ſpecie differentium aliæ aliarum ſuæ ſunt & propriæ voluptates: Subjectis autem ſpecie differentibus, differunt & τὰ πάθη ſubjectorum, quæ rerum ſubjectarum naturam ſequuntur, ſecundùm earum differentiam ac diverſitatem: Eccur? Quia enim idem ſpecie id dicitur, quod in eodem primò eſt ſubjecto, contrà differre ſpecie, quod in diſſimili, quomodo fuſcum & de colore & de voce dicitur ſemiraucâ, quæ duo, quia diſſimillima ſunt ſubjecto, ideò fuſcum vocis à fuſco coloris ſpecie differt, & ſic voluptates operationum ſpecie diverſarum, quarum quæque actiones ſuas amplificant atque augent, quæ autem augent, ea ſunt propria eorum, quæ augent: Cùm igitur voluptates augentes operationes ſint illis conformes & propriæ, operationes autem diverſæ ſint ſpecie, procul dubio & ipſæ voluptates ſpecie diverſæ erunt. Quæ enim cognata familiaria conjuncta ac propria ſunt rebus ſpecie differentibus, illa ipſa quoque ſpecie diſcernuntur: At voluptates iis, quæ ſpecie differunt, conjunctæ ſunt & propriæ, quia augent operationes, faciuntqué ut alacriùs ſuſcipiantur, faciliusqué perficiantur, quomodo Geometras videmus evadere excellentes, qui ſtudiis Geometricis delectantur, ſimiliter Arithmeticos, Muſicos, &c: Igitur ut ſpecie diſparatæ ſint, neceſſe eſt!

 III. Quia

III. Quia voluptates diversarum operationum effectus contrarios ac specie diversos producunt, quæ autem sunt talia, & ipsa sunt diversa specie. Hoc exemplo albedo & nigredo, quæ edunt effectus contrarios & diversos, quia albedo disgregat, nigredo congregat visum, sunt diversa specie, similiterqué voluptates suæ atque alienæ, quarum illis actiones adjuvantur, his impediuntur interrumpuntur ac corrumpuntur. Q. d. Quæ diversas actiones comitantur, sibiqué invicem impedimento sunt, illa non sunt eædem species, verùm distinctæ, quoniam sicut similia similibus augentur, ita contraria contrariis perimuntur: Atqui voluptates suæ & alienæ, sive propriæ & peregrinæ, diversas actiones comitantur, sibiqué invicem sunt impedimento:. Ergò sunt diversæ specie! Quòd si enim voluptates specie differentes habent effectus, igitur & ipsæ species differunt. Ita, v. g, qui cantu tibiâ & musicis delectantur, illi colloquia sermones historias fabellas magni non faciunt, nec iis aures præbent, siquidem tibias audire liceat, & universè, si duæ occurrant actiones, duobusqué agendis occupemur, id, quod jucundius, obfuscat alterum, quod minus habet voluptatis, quin immò, si una actio longè plùs, quàm altera, afferat voluptatis, unam ferè persequimur, alteram contrà

trà omittimus, atque adeò, quæ leviter saltem & modicè nos delectant, ea non nisi obiter & perfunctoriè agimus, alioqué interim subindè propendemus, sicuti fieri assolet in theatris. Quòd si enim histriones, gladiatores, & his similes homines, imperiti sint, minusqué placeant, tum verò spectatores bellaria edunt, aut aliquid alterius rei faciunt, parum ad ea, quæ geruntur, attendentes. Quorsum hæc? Ut ostendatur, non tantùm in genere voluptates inter se differre specie, sed nominatim proprias ab alienis, alienas à propriis. Est autem voluptas propria, quæ ex eâ ipsâ re, quæ agitur, ex ejus, inquam, actione capitur, sicut voluptas aliena, quæ capitur aliundè. Inter quas hoc intergerini discriminis, quòd voluptas propria per se comitatur operationes suas, illisqué cohæret, easqué perficit, & diuturniores ac meliores reddit, voluptas verò aliena per accidens comitatur actiones, ad aliasqué transfertur, easqué impedit, neque tamen eodem, quo proprius dolor, modo, qui & ipse actionibus est impedimento, verùm dissimiliter. Voluptas namque aliena hoc facit blandiendo, dolor verò proprius offendendo, illa avocando animum suaviter ab aliis functionibus, & ad suas pelliciendo, hic violenter eum abstrahendo, illa suaviter, non violenter, quia contraria dolori, hic violen-

ter eum abstrahendo, illa suaviter non violenter, quia contraria dolori, hic violenter, non suaviter, quia contrarius voluptati. Unde porrò consequitur, dolorẽ magis nescio quomodo impedire actiones, quàm alienã sive peregrinam voluptatẽ, quia hæc minuit tantùm operationes, dolor verò vel destruit productas, vel impedit producendas. IV. Quia, cùm voluptatum aliæ sint bonæ atq; honestæ, aliæ malæ atque inhonestæ, aliæ mediæ sive indifferẽtes, sicut actiones, quas consequuntur, his specie differentibus, non possunt non etiam specie differre illæ. V. Quia & cupiditates actionum specie differunt, quare & voluptates! Quâ de re? Quia enim voluptates conjunctiores sunt actionibus tempore & naturâ, ut quæ eodẽ tempore sint cũ actionibus, tanquã assiduæ atq; accubuæ comites earum, ejusdẽ quin cum ipsis ferè naturæ, adeò ut vix ullum discrimen inter eas sit reperire, cùm contrà cupiditates ab actionibus tẽpore sint disjunctæ, illæ priores, hæ posteriores, cùm priùs quid cupiamus operari, quàm operemur, tẽpore autem? immò naturâ, quia actio actus perfecti, non itẽ cupiditas. VI. Quia voluptatum objecta inter se pecie differunt. Alia quippè est voluptas liberalis, alia temperantis, alia fortis, quia ex alio objecto. VII. Quia earundem quoq; etiam subjecta, hoc est, ii, in quibus sunt voluptates, specie differunt. Alia quip-

quippè est voluptas equorum, alia leonum, alia ursorum, alia hominum, qui non solùm voluptates habent diversas ab aliis animantibus, verùm etiam inter sese. Nam, quæ pravæ sunt, pravis placent, quæ verò honestæ, illæ probis arrident, alia musico, alia amuso, adulatori alia, amico alia. Formula. Si diversorum specie animalium diversæ sunt operationes inter se, cuique illorum propriæ, hoc est, specie diversæ, ergò & voluptates, quæ operationum sunt comites, quæqué ita se habent, sicut se habent illæ: Verum prius: Ergò & posterius! Quæ in contrarium in circulis semidoctæ multitudinis objiciuntur, non ferunt punctũ, putà: Quòd voluptati contrarius sit dolor, quare non voluptas, cùm unum uni sit contrariũ: Quòd una voluptas non videatur posse impedire aliam, v.g, voluptas, quæ in parte appetitivâ, eam, quæ in parte apprehensivâ, eò quòd ea, quæ non sunt in eodem, etiamsi sint contraria, non se impediant tamen: Quòd voluptas sit quædam quies, ideoqué non impediat rationem, cùm quies vel maximè conferat ad debitum rationis usum, quoniam anima sedendo & quiescendo fit sciens: Quòd, sicut voluptates propriæ, & dolores alieni, actiones provehunt promovent ac perficiunt, ita voluptates alienæ, & dolores proprii, videantur easdem proqué vehere, proqué movere ac

T 5 per-

perficere: Quòd denique, si animalium specie differentium diversæ sint specie voluptates, animalium eorundem specie, persuade hominum, easdem conveniat esse specie voluptates vi oppositionis! Non primum. Quia nihil impedit, quò minùs, licet v. g. virtus virtuti non sit contraria, duo nihilominùs bona sibi adinvicem sint contraria, v. g, calidum & frigidum, quorum alterum est bonum igni, alterum aquæ, & sic voluptas voluptati, aliena propriæ. Excipis: Siquidem voluptati contraria sit voluptas, hoc fore propter contrarietatem eorum, quibus quis delectatur: Sed hanc differentiam esse materialē, contrarietatem autem esse differentiam secundum formam: Quare conratritetatem nullam esse voluptatis ad voluptatem! Obexcipio: Objecta voluptatis non tantùm facere differentiam materialem,. sed etiam formalem, siquidem sit diversa ratio delectabilitatis: Cur id? Quia enim diversa ratio objecti diversificat speciem actus vel passionis. Accedit ad cumulum, quòd, licet omnis dolor voluptati sit contrarius in genere, quod nemo inficias it, non tamen ocyùs etiam contrarius sit in specie, v. g, corporis voluptati dolor animi. Nam certè sæpè placari videas Musicâ, quæ aurium volupras, hominem iratum ex contumeliâ, qui dolor animi. Quin immò, utut dolor,

lor, quà dolor, voluptati, quà voluptas, ſit contrarius, non tamen eſt contrarius voluptati nimiæ, quà nimiæ, propriè ſcilicet & per ſe, nec niſi ratione voluptatem talem proſequentis, qui immoderatas quoque voluptates expetit, tanquam contrarias dolori expellendo, prohibenti eum, quò minùs poſſit ſuo modo potiri voluptatibus, uti facit intemperans, qui nimias voluptates proſequitur, quia putat eas dolori contrarias, magnis voluptatibus magnos dolores, tanquam clavum clavo, expulſurus, cùm tamen non ipſum nimium voluptatis, ſed ratione ejus, qui expetit nimium, incipiat illud dolori eſſe contrarium. Non ſecundum: Quia vis appetitiva & apprehenſiva ſunt quidem diverſæ partes, verùm unius animæ, ideoque non mirum, cùm intentio animæ vehementer applicatur ad actum unius, impediri ab actu contrario alterius. Non tertium: Quia, ut voluptas corporalis gaudeat quiete appetitus in delectabili, hoc tamen non obſtat, quin hæc quies interdum contrarietur ac contraveniat rationi, ejuſque uſum impediat. Non quartum: Quia voluptates propriæ id faciunt per ſe, dolores verò alieni per accidens, quomodo dolorem ignominiæ & paupertatis multorum animos majorem ad diligentiam inflammare videmus. Non quintum & ultimum: Quia,

ut aliis animalibus convenientibus specie quædam sint propriæ voluptates, v. g, equis omnibus quædam voluptates accommodatæ, similiter leonibus, tamen in homine secùs se res habet. Nam alia alios delectant, alia alios perturbant, alia aliis sunt jucunda & chara, alia aliis molesta & odiosa. Sic vitiosa molesta sunt probis, delectant improbos. Similiter ægrotis & sanis non eadem jucunda, non eadem, v. g, dulcia febre laboranti, quæ bellè valenti, non eadem calida imbecillo, quę firmo corpori, sed nec eadem atra vel alba hebeti oculorum aciei, quæ acri, quoniam hæc variantur pro affectione subjectorum. Cur autem alia animalia, quæ sunt ejusdem speciei, quæque in specie suâ habeant proprias voluptates, homines non item, ratio hæc esse videtur, quòd alia animalia ferantur instinctu naturæ ad suas voluptates, homo verò ratione atque electione, ex quibus hominibus alii habent corruptum judicium, alii integrum, ideoqué diversas, ut operationes, ita voluptates. Adde, quòd alia animalia agantur potiùs, quàm agant, cùm homo sit liberi arbitrii particeps, ideoqué sequendo diversa voluptaria diversas persequatur voluptates.

Caput XLIX.

An & cur nulla Voluptas possit esse perpetua?

petua? Nec idem esse jucundum semper? Curqué adeò tantoperè nova delectent?

Cur voluptas nequeat esse continens aut perpetua, sed, quæ priùs voluptatem attulerunt, postea fastidium pariant ac dolorem, quæstionis est. Causa negativæ hæc esse videtur, quia homines nequeunt assiduam operationem perferre, ideoqué nec voluptatem capere assiduam. Sed cur nequeunt assiduam operationē perferre homines? Quia enim delassantur exhaustis ac consũtis spiritibus, quorum adminiculo suis operationibus incumbũt, unde fit, ut cogitatio & animi attentio remittatur, voluptasqué languescat ac relentescat, primùm obrepente satietate, deinde planè cesset, & in fastidium ac dolorem desinat. Operatio illa hominum vel sensitiva est sive sensus, vel intellectiva sive intellectus. Si sensitiva, defatigantur instrumenta sensus: Sin intellectiva, non defatigatur quidem intellectus de naturâ suâ, quia non dicitur esse in instrumento corporeo, quia tamen illis utitur, quæ sunt in instrumentis talibus, hoc est, phantasmatibus, condefatigatur. Quare, cùm instrumenta defatigentur, quæ deserviunt subministrantibus intellectui, meritò næ mèritò dicitur, quòd homo defatigetur, neque possit continuè operari, ut

Deus, in quem nulla cadit lassitudo aut defatigatio: Quòd si homo nequit continuè operari, ergò nec gaudere continuè, quoniam cùm remittitur aut cessat operatio, insimul remittitur aut cessat voluptas. Scilicet permanente actione perfectâ permanet voluptas, & cessante cessat: Cùm ergò homo facilè agendo delassetur, sineque alternâ quiete durabilis non sit, mirum non est, in ipso non dari voluptatem perpetuam, vel ideò, quia facultas naturalis, diu in eandem rem defixa, amittit proportionem ad eam, cùm omnes humanæ functiones ad certum limitatæ tempus sint, quod si excesserunt, facultas fatigatur & fatiscit, exque iis, quæ vel gratissima fuerunt, molestiam ac fastidium percipit. Quid multis? Tam diu durat voluptas, quàm diu eodem affectæ modo sunt, & facultas, & res subjecta. Facultas est bipartita, sensus videlicet & ratio, res quoque est bipartita, altera, quæ sub sensum, altera, quæ sub rationem cadit. Prout hæ res, hoc est, facultas & res subjecta, vel manserint, vel mutaverint, durabunt quoque vel mutabunt voluptates, atque ita pro harum rerum discrimine voluptatum quoque erunt gradus, ut, in quo acrior oculorum erit acies, majorem is capiat voluptatem, quàm is, in quo habetior est & obtusior. Par mentis ratio. Quare tam diu perseverabit in operatio-

peratione voluptas, quàm diu ex unâ parte objectum, quod est aut sensibile, aut intellectuale sive intelligibile, fuerit conveniens,& ex aliâ parte discernens sensus, vel contemplans intellectus,fuerint hujusmodi, id est, benè dispositæ potentiæ, & objecta optima. Quibus duabus rebus in suo statu manentibus, eadem est, eademqué manet voluptas. Cùm enim bona dispositio potentiæ percipientis, & objecti conformitas, sit causa voluptatis, durante tali convenientiâ ac dispositione, voluptatem quoque durare necesse est. Tàm diu ergò durabit in operatione voluptas, quàm diu ea, quæ sunt causa voluptatis, taliter se habebunt, ut dixi,quoniam non mutatâ causâ manet effectus, non durabit,si contrà se res habeat, habereve incipiat. *Sed &, cur idem nequeat esse jucundum semper, & ipsum quæstionis est, ex priori aptæ natæ.* Causa negativæ iterum est homo caducus, subjectum voluptatis caducæ, homo mutabilis, subjectum voluptatis mutabilis, quem caducum rerum caducarum, mutabilem, vel ex naturâ perversâ, vel ex habitu perverso, rerum mutabilium capit satiétas, vel ipso opificio hominis id loquente, cujus natura non simplex & uniusmodi, sed ex duabus rebus mixta,animo videlicet & corpore, ex quibus duabus partibus & naturis cùm constet homo, aliudqué delectet

delectet corpus, aliud animam, proptereaqué homo nunc se vertat ad unam voluptatem, accommodatam animo, nunc ad aliam, accommodatam corpori, quarum altera est præter naturam alterius, mirum nòn est, non eandem homini semper sedere voluptatem, neque unam eandemqué semper illi esse jucundam, quin potiùs, quod uni jucundum, id alteri sæpè esse molestum, prout videmus contemplationem menti esse jucundam, non item sensibus, similiter cibi sumtionem famelico jucundam, saturo contrà molestam. Tribus, quod ajunt, verbis: Cùm hominis natura sit ex duabus diversis partibus temperata, ex animâ purà & corpore, immortali & mortali, immateriali & materiali, simplici & composito, hinc fit, ut non semper idem delectet, sed hoc animo illud corpori arrideat, proqué diversâ constitutione idem nunc placeat, nunc displiceat. Sic litterarum v.g. studia, grata animo, molesta corpori, gulæ contrà & ventris voluptates, gratæ corpori, molestæ animo. Sic, quos sanos in divitiis arcem voluptatis collocare videas, eosdem ægros factos præferre voluptatem, quæ ex sanitate, ei, quæ ex divitiis. Quo loco notandum, si partes hominis sint exæquatæ, hoc est, cùm homo secundum utramque naturam, animam, inquam, & corpus, æquè agit, tunc nec voluptate,

nec

nec dolore eum perfundi. Etenim quantum unaquæque pars ex suâ voluptate gaudet, tantum ex diversâ rursus dolet, ita ut neque verè doleat, neque verè gaudeat homo, utrâque ejus parte æquabiliter agente, hoc est, gaudente vel dolente. V.g. Sint duo, alter alterum læserit, tu me, ego te: Quia tu me læsisti, ego dolorem capio, quia ego te læsi, capio ego voluptatem. Ita est quasi æquilibrium quoddam, & homo nec verè dolet, nec verè gaudet in illo rerum articulo. Cùm enim animus gaudet, & corpus dolore afficitur, tunc planè homo nec propriè dicitur gaudere, nec dolere, v. g, Posidonius Philosophus, qui ratione animi gaudet, quando disputat, ratione corporis dolet, quia laborat articulari morbo, qui cùm, sicut ex disputatione voluptatem, ita ex morbo dolorem capiat, neque dicendus, quòd propriè gaudeat, sed nec quòd doleat. Usque adeò nihil ab omni parte & semper jucundum! *Denique, cur tantoperè delectent nova, non minùs quæstionis est.* Causa ejus rei est denuò homo, qui cùm constet ex duabus partibus diversis, uti dictum, quibus non semper eadem grata ac jucunda, non potest non exindè novitatis studio capi, & respectu animæ, & respectu corporis. Respectu animæ. Mens siquidem, quàm primùm quippiam nobile ac præstans se offert

fert contemplandum, acriter atque attentè ipsum intuetur, eoqué cognito de studio & ardore remittit, quod ubi fit, voluptas condesinit ac condeficit, quoniam ut omnium rerum sua est satietas, v. g. somni, amoris, Musices, saltationis, ita etiam voluptatis: Verùm si priori objecto quid aliud recens supponatur, næ tunc denuò mens intelligentiâ suâ contendit, voluptasqué postliminiò redit, atque hoc pacto novis rebus noviter delectatur mens. Scilicet objectâ re aliquâ novâ trahitur quasi mens & provocatur ad intensè operandum, hoc est, ad rem talem percipiendam vehementer, magnoqué adeò cum ardore ac contentione, quam vehementiam vehemens sequitur voluptas, annexa tali operationi, sed postea re illâ cognitâ remissior fit operatio, & quia remittitur operatio, ex consequenti ipsa quoque remittitur voluptas, nec antè intenditur, quàm præintendatur mens, præsentante se novo objecto alio atque alio. Respectu corporis. Hoc quippè constat ex quatuor elementis, totidemqué humoribus, quorum contrariæ sunt qualitates, quarum qualitatum prædominium facit, ut rebus diversis afficiatur corpus, neque eadem specie semper appetat, quod corpus sic affectum afficit animum, sibi familiariter junctum, etiam hâc parte. Sed & ideò novà delectant, quia,

quæ

quæ per intervalla & vices obveniunt, rara, & sic chara, evadunt, ipsâque vicissitudine afficiunt animum varietateque, quam adeò desiderat natura nostra, ut expleri nullo modo possit, quo fit, ut absque molestiâ diu eâdem re distineri ac detineri nequeat, aque aliarum rerum cognitione excludi, subindeque ideò nova ex novis appetat, appetitu modò intensiori, modò remissiori. Unde omnia ferè principia fervere solent, media tepere, ultima languere sive frigere, quoniam quò magis à principio elongantur res, hoc minùs novæ sunt, magis antiquæ. Usque adeò cunctarum novitas gratissima rerum! Nimirùm hic humanæ consuetudinis mos, ut variata nescio quomodo plus capiant, & fastidium præstet omne, quòd satiat, contrà alliciendi vim habeat, quod non valdè familiare est, quomodo novitatem libris lenocinari videas, platanosque in hortos recipi saltem umbræ atque oblectamenti causâ, & plerosque adeò mortalium malle imperare juvenem Jovem, quàm Saturnum senem. Verùm ἐπέχω, ne præsumat ipse νεωτερίζειν juveniliter, non ἀρχαΐζειν seniliter.

CAPUT L.

Opposita ut definitio ita divisio Doloris.

Dolor, Voluptati oppositus, finitore Aristotele & sequacibus, vi oppositionis, est im-

imperfectæ operationis accidens, sive imperfectio operationis extrinsecùs accedens: Qualitas, inquam, quædam operationis, prodeuntis ex facultate, cum impedimento. Vel pleniùs & planiùs. *Dolor est imperfectio formalis accidentalis operationis potentiæ percipientis, proveniens ex malâ dispositione potentiæ, & objecto, quod potentiæ non respondet.* Scaligero est sensio sive perceptio rei incommodæ cum læsione. Quæ definitio Scaligeriana pensior in comparatione alterâ, quam habet Damascenus, qui dolorem finit, quòd sit motus appetitivæ virtutis sensibilis, in imaginatione boni & mali. Quæ definitio ne ipsi quidem satis probatur Scoto, qui terminum sensibilis mutat termino perceptibilis, & imaginationis elementum elemento sensationis, quæ fit in sensu communi, quâ sensatione interveniente fieri ait approximationem agentis ad patiens, cum eâque conjunctam esse vult impressionem passionis, quæ sit dolor. *Quicquid sit, ut Voluptas, ita Dolor, ex Subjecto dividitur in Dolorem Animi & Corporis, ex Causà, in Simpliciter Communem, & Secundum quid Communem sive Proprium; denique ex Adjuncto, in Bonum Malum & Medium. Dolor Animi* dicitur, qui animo sic percipitur, ut ad corpus nullo modo pertineat. Consequitur siquidem solam apprehensionem

nem interiorem alicujus mali, repugnantis animo, ut ita dolor animi, rectè posito calculo Philosophico, censeatur atque æstimetur ex malo conjuncto appetitui, per sensum interiorem, sive phantasiam, sive rationem, apprehenso, qui inde dolor interior Thomæ. *Dolor Corporis* dicitur, qui sensu externo percipitur, ideoque ad animum ita spectat, ut corpus etiam afficiat. Consequitur siquidem solam apprehensionem sensitivam exteriorem alicujus mali, reipsâ nos lædentis, & malè afficientis. Ut ita dolor corporis causetur ex malo conjuncto corpori, per sensum exteriorem apprehenso, qui inde dolor exterior Thomæ. Totuplex, quot sunt sensus. Alius namque percipitur ex visu, alius ex auditu, alius ex odoratu, alius ex gustu, alius ex tactu, quoties hi sensus à suâ constitutione, sive statu suo naturali, dimoventur, visus v.g. splendido lumine ac colore, vim ejus & virtutem disgregantibus ac dispergentibus, auditus in genere quovis strepitu violento, in specie, voce asperâ, gravi, maximâ, & celerrimâ, odoratus sive olfactus, in genere dissolutione vaporum nimis acrium, in specie sudore & fœtore, qui à sudore, gustus saporibus nimis pinguibus, austeris, acerbis, acidis, acutis, salsis, amaris, ex quibus pinguis Veneri, austerus Jovi, acerbus Lunæ, acidus Mercurio, acutus

acutus Soli, salsus Marti, amarus Saturno, à fabulosâ antiquitate est consecratus, tactus nimiis caloribus ac frigoribus, nec non iis, quæ tendunt, rodunt, rumpunt, fidem huic rei facientibus ipsis sensibus, qui sic de seipsis loquuntur, aut potiùs ut loquentes introducuntur à Ravisio:

Visus: *Lucem oculis video, & varios discerno colores!*

Auditus: *Consona me juvat, offendit symphonia discors!*

Olfactus: *Fragranti oblector, vitioso offendor odore!*

Gustus: *Insipidum & sapidum quid sit, me judice constat!*

Tactus: *Sentio, quid calidum, & gelidum, quid molle, quid asprum!*

Sed maximè interim & proximè dolor corporis percipitur ex tactu, cujus symptoma dolor propriè & per se, ut quem causentur qualitates, vel primæ, eæqué vel activæ, ut calor & frigus, vel passivæ, ut siccitas & humiditas, suâ vel positione, quomodo in siti parit dolorem qualitas positiva siccitas, non absentia humidi, vel privatione, quomodo ex humiditate nascitur dolor, cùm immodicâ sui copiá partem aliquam occupavit, v. g, ventriculum potus, vesicam urina, vel secundæ, ex contemperamentis primarum natæ, reliquorum verò sensuum symptoma per accidens, idqué

aut

aut propter κοινωνίαν, quatenus ſunt tactus participes, aut propter objecta eorum, quæ, ſi naturæ mediocritatem tranſeant, cauſam aliquam proximam doloris procreant. *Dolor Simpliciter Communis* dicitur, quē omnia animalia naturaliter refugiunt; percipiuntqué ex defectu nutrimēti & Veneris, cū deſtructione ſui, tum in individuo, tum in ſpecie, in individuo, per deliquium alimenti, in ſpecie, per deliquium Veneris. *Dolor Secundum Quid Communis ſive Proprius* dicitur, quem quodque animal ſuo judicio refugit. Neque enim eadem omnia refugiunt, aut ex omnibus parem dolorem capiunt, verùm alia ex his magis, quàm ex illis, alia ex illis magis, quàm ex his, piſcis v. g. ex ſicco, ovis ex humido, homo hinc illinc iſtinc. *Dolor Bonus ſive Honeſtus* dicitur dolor moderatus, qualis bonorum virorum: Eſtqué inſuavis affectio ſubjecti dolentis modicè & modeſtè, facta ab objecto dolorifico, aliâs ὄντως, verâ re tali, aliâs φαινομένως, adumbratè atque apparenter tali. *Dolor Malus ſive Turpis* dicitur dolor immoderatus, qualis malorum virorum: Eſtqué affectio inſuavis ſubjecti dolentis immodicè atque immodeſtè, facta ab objecto dolorifico, aliâs vero, aliâs veriſimili. *Dolor Medius ſive Indifferens* dicitur, dolor inter moderationem & immoderationem interjectus, ideoqué nec moraliter

bonus,

bonus, nec malus, nisi fortè potentiâ, qualis neutrorum: Estque affectio insuavis subjecti dolentis indifferenter, facta ab objecto dolorifico indifferenti. Verùm περὶ τῆς Εὐδαιμονολογίας, de Vitæ Beatæ Regimine, tantum est.

FINIS LIBRI I.

Errata Mnemonica.

F. 12. l. 18. activus *pro* factivus. l. 19. factivus *pro* activus. f. 31. l. 3. intentionatâ docentur, intentionante discuntur, *pro* intentionante docentur, intentionatâ discuntur. f. 44. l. 1. res autem in tantum, *pro*, res autem est perfecta in tantum. f. 129. l. 11. voluntate appetitu. *pro*, voluntate phātasiâ appetitu. f. 149. l. 14. ignorantes quidem ignoranterve agunt, *pro*, ignorantes quidem agunt, at non ignoranter, sive per ignorantiam, & f. 160. l. 1. ignoranter *pro* ignorantes, f. 193. l. 4. & 5. velim *pro* volo. nolim *pro* nolo. Ib. l. 6. voluntas *pro* noluntas. f. 248. l. 12. moraliter *pro* mortaliter. f. 329. l. 26. & f. 332. l. 10. sensitivi *pro*, sensitivi concupiscibilis. f. 367. l. 5. per accessum ad contrarios terminos, *pro*, per contrarios terminos.

Errata Typothetica.

F. 13. l. 19. ἕλλγος *pro* ἔλλογος. f. 17. l. 29. vel ut in cento, *pro*, velut in centro. f. 18. l. 1. ὅπ *pro* διόπ. f. 25. l. 8. visibilem *pro* risibilem. f. 34. l. 1. consideretur *pro* consideratur. f. 51. l. 12. faltē *pro* verùm. f. 88. l. ult. effectio *pro* affectio. f. 151. l. ult: falo *pro* falsò. f. 172. l. 22. liberatis *pro* libertatis. f. 214. l. 13. ab *pro* ad. f. 232. l. 6. posset *pro* possit. f. 238. l. penult: efficientur *pro* efficienter. f. 251. l. 10. si *pro* sic. f. 266. l. 26. um *pro* tum. f. 269. l. 4. earundem *pro* eorundem. f. 272. l. ult: pertinentur *pro* pertinēter. f. 280. l. 3. planetarum *pro* plantarum. f. 287. l. 3. excitentur *pro* excitetur. f. 293. l. 4. affectui *pro* affectus. f. 310. l. 9. sive *pro* sibi. f. 344. l. 8. acquiritur *pro* anquiritur. f. 346. l. 25. excedens *pro* exedens. f. 420. l. 29. crasis *pro* crasis.

